



ELKE KOPIEERPLAAR MAG ONDER  
GEEN OMSTANDIGHEDEN UIT DIE  
BIBLIOTEK VERWYDER WORD NIE

UOVS-SASOL-BIBLIOTEK 0124659



11107480470222000010

7/214

DIE  
STAATSFILOSOFIESE GRONDSLAE  
VAN DIE  
SUID-AFRIKAANSE STAATKUNDE SEDERT 1910

deur

LOUIS VAN DER WATT, M.A., LL.B.

PROEFSKRIF  
voorgelê ter vervulling van die  
vereistes vir die graad  
DOCTOR PHILOSOPHIAE  
in die  
FAKULTEIT VAN LETTERE EN WYSBEGEERTE  
(Departement Staatsleer)  
aan die

UNIVERSITEIT VAN DIE ORANJE-VRYSTAAT, BLOEMFONTEIN

*PROMOTOR: PROF. H. J. STRAUSS*

Bloemfontein

September 1970

DESE KOPIEERPLAAR LAG ONDER  
GEEN OMSTANDIGHEDEN UIT DIE  
BIBLIOTHEEK VERWYDER WORD NIE

Universiteit van die Oranje-Vrystaat  
BIBLIOTHEEK  
3076-1971 W  
KLASSE  
No. 124659  
BIBLIOTHEEK

## VOORWOORD

Met die indiening van hierdie proefskrif wil ek graag die geleentheid gebruik om my dank en waardering te betuig teenoor die volgende persone:

Aan prof. H. J. Strauss, Hoogleraar in Staatsleer aan die Universiteit van die Oranje-Vrystaat, wat vanaf my eerste studiejaar aan hierdie Universiteit, groot invloed op my akademiese vorming – in besonder en op my lewens- en wêreldbeskouing – uitgeoefen het. Prof. Strauss het voortdurend – bewus of onbewus – by my ingeskerp dat daar getrag moet word om op alle lewensterreine, insluitend die Staatsleer, die Christelike beginsels vir leer én lewe na te vors, as maatstaf te neem en daarvoor te ywer. Sy heldere insig, breë kennis, inspirerende voorbeeld en bedagsame optrede het hierdie studie vir my makliker gemaak.

Aan prof. F. J. H. Wessels, Hoogleraar in Staatsleer aan die Universiteit van die Oranje-Vrystaat, wat as dosent my lewens- en wêreldbeskouing verder verryk het. Sy groot politieke kennis, prinsipiële leiding en leersame gesprekke was vir my studie rigtinggewend want die Christelike beginsels is ook by hom erns.

Aan my eggenote, wat soveel moes opoffer gedurende al die jare van my deelydse studie, dra ek graag hierdie werk op.

\* \* \*



## I N H O U D S O P G A W E

Bladsy

## TAAKSTELLING

## HOOFSTUK I

## ORIËNTERENDE PERSPEKTIEF

1	RELIGIEUSE ORIËNTERING . . . . .	1
	(a) Inleiding . . . . .	1
	(b) Antiek-Heidens . . . . .	3
	(c) Christelik . . . . .	6
	(d) Rooms-Katolieke . . . . .	10
	(e) Gereformeerde Skolastiek . . . . .	14
	(f) Humanisties . . . . .	16
2	STAATSFILOSOFIESE ORIËNTERING T.O.V. SUID-AFRIKA . . . . .	27
	(a) Inleiding . . . . .	27
	(b) Antiek-Heidense staatsfilosofie. . . . .	28
	(c) Christelike staatsfilosofie . . . . .	28
	(d) Rooms-Katolieke en Gereformeerde-Skolastiese staatsfilosofie . . . . .	31
	(e) Humanisties-individualistiese staatsfilosofie . . . . .	32
	(f) Humanisties-universalistiese staatsfilosofie . . . . .	37

## HOOFSTUK II

## BLANKE POLITIEKE STEMREG

1	INLEIDING. . . . .	40
2	TOEKENNING VAN STEMREG VOLGENS DIE CHRISTELIKE EN DIE HUMANISTIES-INDIVIDUALISTIESE STANDPUNTE . . . . .	41
	(a) Inleiding . . . . .	41
	(b) Die Christelike opvatting . . . . .	42
	(c) Die humanisties-individualistiese standpunt: . . . . .	45
	(i) Die rewolusionêre demokrasie . . . . .	45
	(ii) Die liberalisme . . . . .	47

		Bladsy
3	BLANKE STEMREG . . . . .	50
	(a) Vrouestemreg . . . . .	50
	(i) Die Vrouestemreg Wet, No. 18 van 1930 . . . . .	50
	(ii) Staatsfilosofiese grondslae van bepaalde standpunte . . . . .	53
	A Inleiding . . . . .	53
	B Rewolusionêr-demokratiese rigting . . . . .	54
	C Liberaal-demokratiese rigting . . . . .	55
	D Konserwatief-liberale rigting . . . . .	56
	E Die Gereformeerde Skolastiek . . . . .	57
	(iii) Die Christelik gefundeerde beskawingsmondige en beskawingsverantwoordelike maatstaf . . . . .	58
	(b) Blanke meerderjarige stemreg . . . . .	61
	(i) Wet No. 41 van 1931 . . . . .	61
	(ii) Staatsfilosofiese grondslae van bepaalde standpunte . . . . .	62
	A Liberaal-demokratiese rigting: die S.A. Party . . . . .	62
	B Die Christelike beskawingstoets – sonder diepgaande fundering: die Nasionale Party . . . . .	66
	(iii) Christelik gefundeerde beskawingsmondige en beskawingsverantwoordelike maatstaf . . . . .	66
	(c) Agtienjarige stemreg . . . . .	68
	(i) Wet No. 30 van 1958 . . . . .	68
	(ii) Die Verenigde Party: teen agtienjarige stemreg . . . . .	68
	(iii) Die Nasionale Party: vir agtienjarige stemreg . . . . .	71
	(iv) Die Christelik gefundeerde maatstaf en 'n kritiese beskouing van die twee hoofpartye se standpunte in die lig hiervan . . . . .	75

### HOOFSTUK III

#### NIE-BLANKE POLITIEKE STEMREG

1	INLEIDING . . . . .	87
2	NIE-BLANKE STEMREG VOOR 1910 . . . . .	90
	(a) Die Kaapkolonie . . . . .	90
	(b) Natal . . . . .	93
	(c) O.V.S. en Transvaal . . . . .	94

3	DIE ZUID-AFRIKA WET, 1909: 'N KOMPROMIE . . . . .	96
4	BANTOE-STEMREG . . . . .	98
	(a) Afsonderlike kieserslyste vir Bantoes in Kaapland (Die Bantoeverteenvoordigings-Wet, No. 12 van 1936) . . . . .	98
	(i) Die rewolusionêr-demokratiese grondslag . . . . .	101
	(ii) Die liberaal-demokratiese grondslag . . . . .	101
	(iii) Die Verenigde Party: beskawingsverantwoordelikheid . . . . .	102
	(iv) Die Nasionale Party: beskawingsmondigheid en -verantwoordelikheid . . . . .	104
	(v) Die Arbeidersparty: afsonderlike ontwikkeling . . . . .	106
	(b) Die afskaffing van Bantoe-verteenvoordiging in die Parlement, 1959 . . . . .	108
	(i) Die Verenigde Party: rewolusionêre demokrasie . . . . .	109
	(ii) Die Nasionale Party: vrywordende Bantoetuislande . . . . .	110
	(c) 'n Kritiese uiteensetting van bogenoemde standpunte in die lig van die toets van beskawingsmondigheid, -verantwoordelikheid en -verwantskap al dan nie . . . . .	111
5	KLEURLINGSTEMREG . . . . .	115
	(a) Afsonderlike kieserslyste vir Kleurlinge in Kaapland ( vanaf 1 Maart 1956 deur Wet No. 46 van 1951) . . . . .	115
	(i) Die Verenigde Party: rewolusionêre demokrasie . . . . .	116
	(ii) Die Nasionale Party: afsonderlike ontwikkeling . . . . .	117
	(b) Die afskaffing van Kleurlingverteenvoordiging in die Parlement, 1968 . . . . .	119
	(i) Die Verenigde Party: rewolusionêre demokrasie . . . . .	120
	(ii) Die Nasionale Party: afsonderlike ontwikkeling . . . . .	121
	(c) 'n Kritiese beskouing van die botsende standpunte in die lig van die toets van beskawingsmondigheid en -verantwoordelikheid . . . . .	122
6	INDIËR-STEMREG . . . . .	124
	(a) Indiër-verteenvoordiging in die Parlement, Wet No. 28 van 1946 . . . . .	124
	(i) Die Verenigde Party: humanistiese individualisme . . . . .	125
	(ii) Die Nasionale Party: blanke baasskap, apartheid en beskawingsverantwoordelikheid . . . . .	128
	(b) Herroeping van die Indiër-wetgewing in 1948 . . . . .	129
	(c) 'n Kritiese beskouing van bogenoemde standpunte . . . . .	130

## HOOFSTUK IV

Bladsy

## DIE BESTRYDING VAN DIE KOMMUNISME

1	INLEIDING . . . . .	133
2	DIE KOMMUNISTIESE STAATSFILOSOFIE . . . . .	135
	(a) Inleiding . . . . .	135
	(b) Religieuse grondmotief . . . . .	135
	(i) Die humanistiese grondmotief van natuur en vryheid . . . . .	135
	(ii) Die natuurmotief (die wetenskapsideaal) . . . . .	138
	(c) Wysgerige grondidee . . . . .	141
	(d) Magstaatkonsepsie . . . . .	143
3	DIE KOMMUNISTIESE RELIGIEUSE GRONDMOTIEF IS ANTI-CHRISTELIK . . . . .	145
	(a) Uiteensetting . . . . .	145
	(b) Die Nasionale Party: 'n religieuse toets . . . . .	151
	(c) Die Verenigde Party: staatkundige opvattinge . . . . .	153
4	DIE BESTRYDING VAN KOMMUNISME – KONSTRUKTIEF EN DESTRUKTIEF – VANUIT DIE CHRISTELIKE STAATSFILOSOFIE . . . . .	154
	(a) Uiteensetting . . . . .	154
	(b) Konstruktiewe bestryding . . . . .	155
	(i) Die Nasionale Party: positief Christelik . . . . .	156
	(ii) Die Verenigde Party: positief humanisties . . . . .	157
	(c) Destruktiewe bestryding . . . . .	160
	(i) Die Nasionale Party: positief Christelik . . . . .	160
	(ii) Die Verenigde Party: positief humanisties . . . . .	164

## HOOFSTUK V

DIE VERBOD OP DIE POLITIEKE AFFILIASIE  
VAN VAKBONDE

1	INLEIDING . . . . .	171
---	---------------------	-----



	(d) Ingryping op terrein van godsdiens deur owerheid noodsaaklik in geval van misbruik, oorlas of steurnis . . . . .	214
	(e) Ondermyning van die staat . . . . .	215
	(f) Openbare rus, vrede, orde en belang . . . . .	216
	(g) Kontrole . . . . .	217
5	DIE CHRISTELIKE STANDPUNT . . . . .	218
	(a) Die verhouding staat en kerk is religieus bepaald . . . . .	219
	(b) 'n Struktureel-neweskikkende posisie . . . . .	221
	(c) Soewereiniteit in eie kring en normatiewe individualiteitstrukture . . . . .	221
	(d) Regsverband teenoor geloofsverband . . . . .	223
	(e) Onderskeid tussen staatlike en nie-staatlike reg . . . . .	226
	(f) Juridiese integreringstaak van die owerheid . . . . .	228
	(g) Die staat mag nie ingryp in die interne lewe van die kerk nie . . . . .	229
	(h) 'n Christelike staat . . . . .	231
	(i) Die vervlegting staat en kerk . . . . .	233
6	'N KRITIESE BESKOUIING VAN DIE STANDPUNTE VAN DIE PARTYE . . . . .	236

## HOOFSTUK VII

ORIËNTERENDE SAMEVATTING . . . . .	240
------------------------------------	-----

LITERATUURLYS . . . . .	246
-------------------------	-----

\*

\*

\*

## TAAKSTELLING

Ons toeleg is 'n ondersoek na die religieus-verankerde staatsfilosofiese rigtings wat sedert 1910 beslissend was in die Suid-Afrikaanse staatkunde. Hierdie denkrigtings het in belangrike wetgewing nie onbetuig gebly nie en is daarin én in die betrokke debatte na te speur.

Die staatsfilosofiese grondslae wat die Suid-Afrikaanse staatkunde met betrekking tot sekere wetgewing beïnvloed het, is ook kenbaar in die uiteenlopende stellingname van bepaalde politieke partye. Ook dááruit sal die hoofrigtings afgesonder en getipeer word.

Om die omvang te beperk, word slegs vyf onderwerpe as ondersoekveld gekies en die staatsfilosofiese beginsels wat daaraan ten grondslag lê, ontleed.

Ten einde die staatsfilosofiese grondslae van die Suid-Afrikaanse staatkunde bloot te lê, moet ons vooraf rekenskap gee van die religieus-bepaalde staatsfilosofiese grondslae wat vanuit Wes-Europa sedert 1652 na Suid-Afrika oorgedra is — as deel van die Westerse beskawing — én wat ons denke hier te lande sedertdien beheers het. 'n Historiese oorsig van die religieus-bepaalde staatsfilosofiese denkrigtings vóór 1910 word dus vooraf aan die orde gestel.

\* \* \* \* \*

## HOOFSTUK I

## ORIËTERENDE PERSPEKTIEF

## 1 RELIGIEUSE ORIËTERING

## (a) Inleiding

Suid-Afrika is sedert die volksplanting (1652) deel van die Westerse beskawing en daarom spreek dit vanself dat ons deur dieselfde staatsfilosofiese strominge beïnvloed sou word as dié waardeur die Westerse denke sedertdien beheers is. Soos P. J. Meyer tereg opmerk: „Die Afrikaner het in geen tydperk van sy eie besondere geskiedenis in Afrika geïsoleerd van die godsdienstige, geestelike, kulturele, politieke, ekonomiese, maatskaplike en opvoedkundige geskiedenis van Wes-Europa geleef en gewerk nie. Sy lewe en sy werk was altyd en is vandag nog intiem ineengewef met die lewe en werk van Wes-Europa”.<sup>1)</sup> Ook die Engelsman wat in 1795 sy verskyning in Suid-Afrika maak, bring met hom ’n erfenis mee – ook op staatsfilosofiese terrein. So het die staatsfilosofiese denkrigtings wat in die Westerse wêreld werksaam was ook hul pad na Suid-Afrika gevind en daarom sal ons taak in die eerste plek wees om die staatsfilosofiese strominge wat ’n rol in die Westerse beskawing gespeel het, af te sonder en te tipeer.

Vooraf moet ons die radikale én integrale vormingskrag van die Westerse religieuse grondmotiewe begryp, want elke staatsfilosofiese denkrigting is religieus veranker.

Tot ’n deeglike insig in hiërdie deurslaggewende stand van sake, baan Dooyeweerd vir ons op uitnemende wyse die weg.<sup>2)</sup> Vir Dooyeweerd word nie slegs die ontwikkelingsgang van die teoretiese denke deur die religie beheers nie, maar lê dit as religieuse dryfkragte (dunameis) aan die hele kultuurontwikkeling van Wes-Europa ten grondslag, wat, in sentrale

1) Meyer, P. J.: „Die roeping van die Christen-Afrikaner in ons tyd”, *Bulletin van die S.A. V.C.W.*, (Jaargang onvermeld), No. 15, September 1968, bl. 198.

2) In hierdie verband maak ons van die volgende werke van Dooyeweerd gebruik:  
*Reformatie en Scholastiek in de Wijsbegeerte*, bl. 20 e.v.  
*A New Critique of Theoretical Thought*, Vol. 1, bl. 61 e.v.  
*Vernieuwing en Bezinning om het Reformatorisch Grondmotief*, bl. 8 e.v.



sin, rigting gee aan die hele lewenshouding. Immers in elke religie is 'n grondmotief aan te dui wat as geestelike dryfkrag in die menslike samelewing werksaam was of is. Dit is die volstrekte sentrale dryfveer omdat dit vanuit die religieuse lewensentrum (die hart) alle tydelike lewensuitinge beheers en op die ware of vermeende oorsprong van die mens se bestaan rig. Die religie bepaal in diepste sin ons hele lewens- en wêreldbeskouing en plaas sy onuitwisbare stempel op die kultuur, die wetenskap en sosiale struktuur van elke periode. 'n Mens se religieuse uitgangspunt beheers dus ook jou insig t.o.v. die eie aard en onderlinge verhouding en samehang van die samelewingsvorme, net soos t.o.v. die aspekte van die werklikheid.

Van wesentlike belang is dan ook die feit dat die geskiedenis van die staatsfilosofie religieus bepaald is. Dooyeweerd verklaar: „De Westerse politieke en sosiale struktuur, de wetenskap, de kunst enz. tonen in haar ontwikkelingsgang haar historische afhankelijkheid van de leidende cultuur machten, die door haar historische machtspositie haar diepste religieuse grondmotieven aan alle maatgevende publieke uitingen der samenleving opdringen.

„Vier religieuse grondmotieven beheersen in hoofdzaak deze ontwikkelingsgang”.<sup>9)</sup>

Hierdie vier religieuse grondmotiewe, wat die gang van die Westerse beskawingsontwikkeling gedurende die afgelope ses en twintig eeue beheers het, is:

1. Die Antiek-Heidense religieuse grondmotief van vorm en materie, soos veral weerspieël in die Griekse Wysbegeerte.
2. Die Christelike religieuse grondmotief van skepping, sondeval, en verlossing deur Christus Jesus in die gemeenskap van die Heilige Gees.
3. Die Rooms-Katolieke religieuse grondmotief van natuur en genade, wat 'n sintese tussen eersgenoemde twee probeer bewerkstellig.

---

<sup>9)</sup> Dooyeweerd, H.: *Vernieuwing en Bezinning om het Reformatorisch Grondmotief*, bl. 10.

4. Die Humanistiese religieuse grondmotief van natuur en vryheid, waarin getrag word om al drie voorafgaande motiewe tot 'n religieuse sintese te bring op grondslag van die waardigheid van die menslike persoonlikheid.<sup>4)</sup>

Die staatsfilosofiese denke van die Weste word deur hierdie religieuse grondmotiewe beheers. Kortom, in sy ontwikkelingsgang vertoon die Westerse staatsfilosofie sy afhanklikheid van hierdie leidende kultuurmagte, wat in die eras van hulle historiese magposisies hul onderskeie stempels op die tydgenootlike staatsfilosofie afgedruk het.<sup>5)</sup>

In samehang met hierdie vier grondmotiewe het ons dus slegs vier religieus-verankerde hoofrigtings in die Westerse staatsfilosofie nl. die Antiek-Heidense, die Christelike, die Rooms-Katolieke en die humanistiese.

Vervolgens vra ons dus u aandag vir 'n saaklike uiteensetting van bogenoemde vier religieus-bepaalde staatsfilosofiese hoofrigtings.

#### (b) Antiek-Heidens

Die Westerse staatsfilosofie neem by Plato<sup>6)</sup> (427–347 v.C.), en Aristoteles<sup>7)</sup> (384–322 v.C.), 'n aanvang en die religieuse grondmotief van vorm en materie oorheers die Westerse staatsfilosofie tot by Augustinus (354–430 n.C.).

Die Griekse staatsopvatting kan in sy eienaardige ontwikkelingsgang nie verstaan word

- 
- 4) Vgl. Dooyeweerd, H.: *Reformatie en Scholastiek in de Wijsbegeerte*, bl. 20 e.v.  
*Vernieuwing en Bezinning om het Reformatorisch Grondmotief*, bl. 14 e.v.  
*A New Critique of Theoretical Thought*, Vol. 1, bl. 61 e.v.  
 Taylor, E. L. H.: *Inleiding tot de Encyclopaedie der Rechtswetenschap*, bl. 21 e.v.  
*The Christian Philosophy of Law, Politics and the State*, bl. 81 e.v.
- 5) Vgl. Dooyeweerd, H.: *Vernieuwing en Bezinning om het Reformatorisch Grondmotief*, bl. 10.
- 6) Vgl. Plato: *The Republic*, bl. 51 e.v.
- 7) Vgl. Aristotle: *The Politics*, bl. 25 e.v.

wanneer 'n mens dit van dié grondmotief losmaak nie.<sup>8)</sup> Dié religieuse vorm/materie-motief beheers die hele visie van die Griekse denke – óók oor die staat. Die menslike natuur word volgens dié opvatting enersyds, kragtens die materie-prinsipe van die ewig-vloeiende lewensstroom, voortdurend deur die ongebondenheid van die sinlike begeerte en drifte bedreig. Wesentlike vorm kry die menslike natuur andersyds deur die vormende werksaamheid van die *polis* of stadstaat.

Die Griekse staatsidee is van meet af totalitêr. Deur dié religieuse grondmotief word die staat tot totalitêre gemeenskap verklaar wat deur kulturele opvoeding die mens vorm en daarom die volle mens na alle lewensfere vir hom opeis. Kortom: die mens word volgens die Griekse opvatting eers ten volle mens as aktief-vrye staatsburger: „Want”, sê Dooyeweerd, „eerst de Griekse polis gaf volgens deze opvatting vorm aan het menselijk bestaan, dat buiten die vormende invloed in de ongebonden wildheid van het materie-principe verzonken blijft”.<sup>9)</sup>

In die klassieke Griekse beskawing was dit derhalwe die *polis* – die Griekse stadstaat – wat die draer van die nuwe kultuur-religie van die Olimpiese godewêreld word. In die Klassiek-Romeinse tyd vervul die *res publica* – die Romeinse gemeenbes – en later die Keiserskap, die rol van draers van die religieuse imperium-idee.<sup>10)</sup>

Die Romeine het reeds met die verowering van Suid-Italië in nouere aanraking met die Griekse beskawing gekom. Die Grieke het hier talle kolonies gestig en dié deel van die Italiaanse skiereiland is selfs „Groot Griekeland” genoem. Nadat die Romeine Griekeland self beset het, pas die Romeinse godsdiens aan by die Griekse kulturreligie. Daardeur kry ook die religieuse grondmotief van die Griekse kultuur op die Romeinse denke 'n houvas en dit word ook die grondslag vir die Romeinse religieuse magmotief. By die Romeine tref ons aanvanklik twee samelewingsvorme teen-

8) In dié verband maak ons van Dooyeweerd se uiteensetting gebruik:  
Vgl. *Vernieuwing en Bezinning om het Reformatorisch Grondmotief*, bl. 20 e.v.

9) Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 21.

10) Vgl. Adcock, F. E.: *Roman Political Ideas and Practice*, bl. 3 e.v.

oor mekaar aan, die *pater familias* en die Romeinse *staat*, wat elkeen 'n religieuse magsfeer verteenwoordig. Maar in die Bisantynse Keisertyd stort die *familia* ineen en tree 'n ongebreidelde staatsabsolutisme in, wat op alle lewensfere, selfs op die terrein van die Christelike kerk, beslag lê.<sup>11)</sup> Dit bly so voortbestaan in dié tydperk, waarin die idee van die *sacrum imperium* (die heilige ryk) hom uiterlik met die vervolgte Christendom versoen en wat vir die ganse antieke kultuur 'n krisis in sy grondslag beteken. Dié religieuse magsmotief was ook die dryfkrag van die Romeinse wêreldheerskappy wat „na de val dezer laatste in de Germaans-Romeinse idee van het *sacrum imperium*, het ‚heilige Roomse rijk‘, in een gechristianiseerde vorm zou voortleven”.<sup>12)</sup>

Die tradisie van die Heilige Romeinse ryk word in die tydperk van die Christelike Keiserskap van Karel die Grote (742–814 n.C.) en sy opvolgers voortgesit. Die Germaanse volkere het die erfenis van die antieke beskawing aanvaar en ook die Christelike religie aangeneem. Dit bring ons by die Middeleeuse sintese van die Rooms-Katolisisme, waartoe ons vooraf egter die Christelike staatsfilosofie moet verreken.

Samevattend beteken dit alles dat die vorm/materie-motief, met sy besondere Griekse natuuroopvatting, sy stempel uiteindelik op die Rooms-Katolieke staatsfilosofie sou druk. Wanneer ons die Thomistiese staatsfilosofie behandel, sal ons dus die nodige aandag hieraan skenk. Maar die vorm/materie-motief sou ook deurwerk na die Gereformeerde-Skolastiese staatsfilosofie, waarvoor ons ook mettertyd u aandag sal vra.

---

11) Vanaf die einde van die 3de eeu n.C.

12) Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 22.

## (c) Christelik

Soos hierbo aangedui, het die Antiek-Heidense religieuse grondmotief van vorm en materie die staatsfilosofiese denke tot by die kerkvader Augustinus oorheers, want by hom vind ons die eerste, hoewel gebrekkige, riglyne vir 'n staatsfilosofie wat in die Christelike religieuse grondmotief van skepping, sondeval en verlossing gefundeer is.<sup>13)</sup> Die Christelike denke leef dus hier uit die ware religieuse wortel en tot so laat as die 13de eeu sou Augustinus hom laat geld en tot vandag indirek groot invloed uitoefen. Volgens Dooyeweerd is die grondmotief van Augustinus se denke ongetwyfeld Skriftuurlik, en veral na sy bekering was hy steeds dieper daarmee vervul.<sup>14)</sup> Alhoewel die Christelike grondmotief by Augustinus in die algemeen suiwer gevat is, het dit nog nie radikaal in sy denke deurgewerk nie, omdat die Griekse grondmotief nog sterk beslag op sy hele lewens- en wêreldbeskouing gelê het. En tog het Augustinus die Bybelse leer van die radikale sondeval gehandhaaf – die verdorwenheid in die wortel van die menslike samelewing. Omdat hy aan die waarheid van die sondeval vasgehou het, kon hy die onversoembare antitese tussen geloof en ongeloof bely. Daarin lê sy groot verdienste vir die Christelike staatsleer.

Ná Augustinus sou die Christelike staatsfilosofie egter eers met die Hervorming weer fundering in die grondmotief van die Woordopenbaring vind. Johannes Calvyn (1509–1564) is die grondlegger van die moderne Christelike staatsfilosofie waarop veel later Guillaume Groen van Prinsterer (1801–1876) en Abraham Kuyper (1837–1920), en by uitstek Herman Dooyeweerd (gebore 1894), sou voortbou, want ook Calvyn se staatsfilosofie was nie sonder gebreke nie.

---

13) Vgl. Augustine, St.: *The City of God*, bl. 39 e.v.  
Loots, Z. B.: *Augustinus as Christendenker*, bl. 260 e.v.

14) Vgl. Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 108.  
Dooyeweerd, H.: *Reformatie en Scholastiek in de Wijsbegeerte*, bl. 34 en 35.  
Ons gedagtes oor Augustinus se grondmotief ontleen ons aan Dooyeweerd se bogenoemde werke.

Calvyn het hoofsaaklik aansluiting gesoek en gevind by Augustinus.<sup>15)</sup> Net soos by Augustinus het die Skriftuurlike grondmotief van skepping, sondeval en verlossing 'n magtige aanloop by hom gehad. So ontwikkel hy 'n nuwe staatsbeskouing waarin die burgers mede-verantwoordelikheid kan aanvaar vir die wyse waarop 'n bepaalde land geregeer word; 'n staatsvorm waarbinne ook die burgers se burgervryhede gewaarborg word.<sup>16)</sup> Belangrik vir ons latere standpunt i.v.m. stemreg is die feit dat Calvyn 'n verhoogde politieke verantwoordelikheid (medeseggenskap) van die meer be- gaafde en meer bevoorregte burgers verwag.<sup>17)</sup> Daarom sê Meeter: „De beste waarborg voor de geschiktheid van een regering is niet in zijn vorm gelegen (monarchie, aristocratie of democratie) maar in de zedelijke en in de geestelijke samenstelling van het volk. Met een goed volk zal meestal elke soort regering goed werken. Met een geheel slecht volk zal generlei soort kunnen voldoen. Wellicht zal een monarchie het best slagen, waar dwang nodig is, en een meer democratisch type waar het morele en culturele peil het hoogst is. Een ding is zeker, de morele en geestelijke achtergrond is van het meeste belang voor een wel-slagende regering en daar dringt de Calvinist, met zijn grondlegend beginsel van de souvereiniteit Gods en menselijke verantwoordelijkheid het meest krachtig op aan”.<sup>18)</sup>

Guillaume Groen van Prinsterer het vervolgens 'n besondere rol gespeel in die ontplooiing van die Christelike staatsfilosofie en het Dooyeweerd grootliks beïnvloed.<sup>19)</sup> Van hom sê Taylor : „He was the first Christian statesman to bring out into the open the fundamental issue in modern politics: Will men and nations accept God's authority

15) Vgl. Venter, E.A.: *Die Ontwikkeling van die Westerse Denke*, bl. 50.

16) Vgl. Baak, J. C.: *Het Calvinisme oorsprong en waarborg onzer constitutioneele vrijheden?*, bl. 4 e.v.

Brillenburger-Wurth, G.: *Het calvinisme vandaag*, bl. 10 e.v.

De Groot, D. J.: *De Reformatie en de Staatskunde*, bl. 16 e.v.

Lubbe, W. J. G.: „Calvyn en die Staat”, *Ned. Geref. Teologiese Tydskrif*, Deel V, No. 3, Junie 1964, bl. 200 e.v.

17) Vgl. Hoofstukke II en III.

18) Meeter, H. H.: *Het Calvinisme*, bl. 76.

19) Vgl. Taylor, E. L. H.: a.w., bl. 28 e.v.

and sovereignty in the state or will they make their own reason sovereign? Is God or man sovereign in the body politic".<sup>20)</sup>

Na hom het Abraham Kuyper sy bydrae tot die Christelike staatsfilosofie gelewer en sy invloed op Dooyeweerd blyk uit die volgende kernagtige opsomming van Taylor: „Kuyper's conception of the sovereignty of God in all spheres of life, his doctrine of the heart as the central unity of human existence, his doctrine of sphere sovereignty, of the antithesis between regenerate and unregenerate science, and of common grace, have played a fundamental role in Dooyeweerd's attempt to construct a truly biblically-based Christian map of the modern world. They have provided him with the foundations upon which he has been able to erect his impressive superstructure of the Christian philosophy of the Cosmonomic Law-Idea".<sup>21)</sup>

Dooyeweerd het dan op die fundamente van genoemde Christelike staatsfilosofie voortgebou en 'n heldere uiteensetting van die radikale, integrale en totale werking van die Christelike religieuse grondmotief gegee.<sup>22)</sup> Hy het by uitnemendheid ons aandag daarop gevestig dat elke staatsfilosofie in 'n besondere religieuse grondmotief gefundeer is en aldus deur 'n wysgerige grondidee uitgebou word, soos deur die betrokke religieuse grondmotief gelewer. So gee die Christelike religieuse grondmotief aan ons die (Christelike) wetsidee as sy wysgerige grondidee.

Wat is nou die betekenis van die Christelike religieuse grondmotief vir die staatsfilosofie? Sodra die Skriftuurlike grondmotief ten volle in die mens se lewe deurwerk, verander sy insig op die tydelike werklikheid radikaal en kan ons hierdeur die ware struktuur daarvan leer ken. En dit is natuurlik van deurslaggewende belang vir die Christelike staatsfilosofie. Want die grondmotief van die Christelike religie dring deur

---

20) Taylor, E. L. H.: a.w., bl. 32.

21) Taylor, E. L. H.: a.w., bl. 61.

22) Vgl. Dooyeweerd se reeds aangehaalde werke. Oor die Christelike religie maak ons in die afdeling van sy uiteensettings gebruik.

tot die worteleenheid van al die onderskeie samelewingsvorme in die tydelike werklikheid, en daardeur kan 'n mens hul eie aard, onderlinge verhouding en samehang, in die ware lig sien. Later sal dit ons insig i.v.m. die verhouding staat en kerk verdiep.<sup>23)</sup>

Ook die belangrike skeppingsbeginsel van soewereiniteit in eie kring is in die Skriftuurlike grondmotief van die Christelike religie gewortel. Die waarde van die beginsel van soewereiniteit in eie kring lê daarin dat dit ons leer dat aan elke lewensvorm 'n eie innerlike aard en lewenswet gegee is en daarmee ook 'n oorspronklike gesags- en bevoegdheidsfeer, wat nie aan die gesag van enige ander lewensvorm nie, maar regstreeks aan God se soewereine wil ontleen is. Hierdie beginsel sal ook meehelp om die struktuur en plek van die staat as lewensvorm in die menslike samelewing nader aan te dui; maar is ook bruikbaar om die gebreke van die subsidiariteitsbeginsel van die Rooms-Katolisisme in die volgende hoofstuk te ontbloot.

Strauss wys ons dan tereg op die allesomvattende werking van die Christelike religie: „Die *Christelike religie* besorg aan die mens sy Christelike godsdiens, maar ewe-eens ook die Christelike beginsels vir die lewensuitgang van die liefde, die reg, die skoonheid, die spaarsaamheid, die omgang, die taal, die beheersende vorming en die denke . . . . . Die Christelike religie besorg dus ook aan ons die Christelike kerk, die Christelike huwelik, die Christelike huisgesin en die Christelike staat, politieke party, bedryf, skool en universiteit ens. . . . .”<sup>24)</sup>

Ons laat die Christelike staatsfilosofiese beginsels voorlopig daar, omdat ons dit in die volgende hoofstukke telkens as maatstaf gebruik om wetgewing en standpunte te toets.

---

23) Vgl. Hoofstuk VI.

24) Strauss, H. J.: *Christelik-nasionaal en C.N.O.*, bl. 2.



## (d) Rooms-Katoliek

Ons wend ons nou na die Rooms-Katolieke staatsfilosofie,<sup>25)</sup> wat die uitkoms is van die religieuse grondmotief van natuur en genade en wat vanaf ongeveer die vyfde eeu n.C. sy verskyning gemaak het en die leiding behou het tot ongeveer die vyftiende eeu. Daarvan sê Dooyeweerd: „De poging, tussen die christelike religie en het Griekse denken in *diens eigen grondslagen* een brug te slaan, moest op den duur noodsaakelijk voeren tot de verder gaande poging een verzoening tussen *de religieuse grondmotieven* van deze beide te vinden. Deze religieuse synthese-poging voert in de middeleeuwen, wanneer de Roomse kerk er geleidelijk in slaagt heel de tijdelijke samenleving aan haar leiding te onderwerpen, tot de opkomst van een nieuw dialectisch (d.i. zich tussen twee polen bewegend) grondmotief in de Westerse cultuurontwikkeling. Dit is het bekende motief van *natuur en genade (natuur en bovennatuur)*”.<sup>26)</sup> In die Roomse grondmotief van natuur en genade (of natuur en bo-natuur) word gepoog om die Griekse grondmotief met die Goddelike Woordenopenbaring te versoen.

Thomas Aquinas (1225–1274) vat die wysgerige resultate van hierdie kompromie saam en lê dus ook die grondslag vir ’n staatsfilosofie op Rooms-Katolieke religieuse wortel – ’n fondament waarop tot vandag toe nog deur die Rooms-Katolieke staatsfilosowe voortgebou word.<sup>27)</sup> Die offisiële Rooms-Katolieke opvatting van die staat en die ander lewensvorme is aan die wysgerige stelsel van Thomas Aquinas ontleen, daarom is die Thomisme, volgens proklamasie van pous Leo XIII, in 1879 tot amp telike filosofie van die Rooms-Katolisisme verklaar.<sup>28)</sup>

25) Vgl. Rommen, H. A.: *The State in Catholic Thought*, bl. 219 e.v.

Taylor, E. L. H.: a.w., bl. 142 e.v.

26) Dooyeweerd, H.: *Vernieuwing en Bezinning om het Reformatorisch Grondmotief*, bl. 111 e.v.

27) Vgl. Aquinas: *Selected Political Writings*, bl. 3 e.v.

Cilliers, J.: *Die grondbeginsels van die Rooms-Katolieke staatsfilosofie*, bl. 1 e.v.

Cilliers, J.: *Die Rooms-Katolieke Kerk as Staatkundige Mag.* bl. 3 e.v.

Venter, E. A.: *Die Rooms-Katolisisme*, bl. 8 e.v.

Rossouw, P.: *Die Vitaliteit van die Gesagsbegrip van Thomas Aquinas*, bl. 7 e.v.

28) Vgl. Venter, E. A.: „Enkele Aspekte van die Thomistiese Filosofie”, *Ned. Geref. Teologiese Tydskrif*, Deel VII, No. 4, September 1966, bl. 220.

Thomas se siening van die skeppingsorde word geheel en al deur die religieuse grondmotief van natuur en genade beheers. Gods skeppingsorde word in 'n „natuurlike” en 'n „bo-natuurlike” orde verdeel. Verder: Thomas se opvatting van die „natuurlike orde” is geheel en al aan die Griekse vorm/materie-motief van Aristoteles ontleen.<sup>29)</sup>

In die siening van Thomas op die menslike samelewing werk die Griekse natuurmotief, met sy tweespalt tussen die vorm- en materie-prinsipe, deur. Die staat word – ooreenkomstig die Griekse visie – as die totaalgemeenskap op die natuurlike terrein gesien, waarvan alle ander nie-kerklike lewenskringe slegs dienende dele is. In 'n inleiding tot J. G. Dawson se vertaling van Aquinas se politieke werke verklaar A. P. D'Entrèves: „For there is no doubt that he conceives of the State as an organism, of the individual as subordinate to the community, and of the common good as the supreme value to which all others are instrumental”.<sup>30)</sup> Ook Taylor kom tot dieselfde gevolgtrekking: „As a result of his Aristotelian understanding of man, Thomas inevitably landed himself in the so-called organic conception of the State which invariably swallows up the individual in the greater whole. According to this organic theory of the state the collective whole is always prior to its parts and the individual is subordinated to the community”.<sup>31)</sup>

Hierdie „organiese” opvatting van die staat deur die Rooms-Katolieke staatsfilosofie is vir ons doeleindes belangrik, want dit sou deels oorgeneem word deur Kuyper (Gereformeerde Skolastiek)<sup>32)</sup> en sou ook later ingang vind in die Suid-Afrikaanse staatkunde.<sup>33)</sup>

Die staat is op natuurlike terrein die hoogste geheel maar wat van die bo-natuurlike terrein?<sup>34)</sup>

---

29) Vgl. werke in voetnote 27) en 28) hierbo.

30) Aquinas: a.w., bl. XVIII–XIX.

31) Taylor, E. L. H.: a.w., bl. 171.

32) Vgl. afdeling (e) hieronder.

33) Vgl. Hoofstuk II, afdeling 3(a) Vrouestemreg.

34) Ons put hier uit die volgende werk van Dooyeweerd: *Vernieuwing en Bezinning om het Reformatorisch Grondmotief*, bl. 124 e.v.

Die religieuse grondmotief van die Rooms-Katolisisme eis bo die „natuurlike onderbou” van die menslike samelewing ’n oorkoepeling van „bo-natuurlike karakter”. En op die „bo-natuurlike” terrein, waar dit om die ewige sieleheil van die mens gaan, het die staat geen seggenskap nie. Soos wat die staat op „natuurlike” terrein die volmaakte gemeenskap is, en alle natuurlike lewenskringe as sy dele omvat, so is die Rooms-Katolieke Kerk die „bo-natuurlike” hoogste geheel en vervolmaking van die ganse samelewing. Hier word die Grieks-Romeinse totalitêre staatsopvatting dus op die Roomse Kerk-instituut oorgedra. Dié Kerk word tot totaalgemeenskap van die lewe geproklameer. In werklikheid is dit dan ook die Rooms-Katolieke Kerk wat die grense van die outonomie van die staat bepaal.

’n Mens kan die Rooms-Katolieke staatsfilosofie nie behandel sonder om te verwys na die Thomistiese subsidiariteitsbeginsel nie. Die subsidiariteits- of aanvullingsbeginsel is deur die Rooms-Katolieke beskouing van die menslike samelewing ontleen aan die Thomistiese opvatting van die „redelike natuur” van die mens. Eintlik is dit dan die Griekse „natuurbegrip” wat hier geld, want, soos gesien, is hierdie „natuurbegrip” uitvloeisel van die Griekse vorm/materie-motief. Hiervolgens kan die mens sy „natuurlike vervolmaking”, bestaande in die verwerkliking van die „redelike wesensvorm” van sy natuur, nie geïsoleerd bereik nie. Hy kom naak en hulpeloos in die wêreld en is dus op die gemeenskap aangewys wat hom moet help in die verskaffing van sy materiële en redelik-sedelike lewensbehoefte. Daarom is in sy „redelike natuur” die „sosiale aanleg” ingeplant. Hierdie sosiale aanleg ontplooi trapsgewyse en hiërargies in die gemeenskapsvorme, wat begin met die laagste, die huisgesin, en sy bekroning en afsluiting vind in die staat, as die volmaakte en hoogste gemeenskap van die natuurlike samelewing. Volgens dié opvatting is die staat in die redelike natuur van die mens gegrond. Dié staat is noodsaaklik om die redelike vorm in die menslike natuur tot volmaakte ontplooiing te bring en om die materie-prinsipe, wat in die sinlike begeertes geopenbaar word, in toom te hou.

Die „redelike natuurwet” bepaal dat die mens op die gemeenskap vir sy lewensbehoefte aangewys is – waarin hy as enkeling nie self kan voorsien nie. En dieselfde na-

tuurwet bepaal dat 'n laer gemeenskap, soos die huisgesin of bedryf, op die hoëre (uiteindelik die staat) aangewys is vir die gemeenskapsbelange wat hy moet dien. Dit is dan die inhoud van die veel geroemde subsidiariteitsbeginsel van die hedendaagse Neo-Thomisme.<sup>35)</sup> En selfs binne dié kring vind ons twee strominge wat vandag skerp teenoor mekaar standpunt inneem. Enersyds die ordeningsgedagte wat alle klem op die deel/geheel-verhouding lê, met as uitgangspunt die gemeenskap en nie die enkeling nie. Alles is in die geheel en die geheel is in alles. Die vernaamste eksponent hiervan is Othmar Spann. Andersyds die solidaristiese rigting van Heinrich Pesch (1854–1926) wat nie aanvaar dat die mens as komplee „natuurlike wese” slegs 'n deel van die gemeenskap is nie. Dit leer dat die individu ouer en eerder as die gemeenskap is en dus 'n „persoonlike sfeer” van natuurlike belange teenoor die staat het.

Selfs hierdie aksentuering van die subsidiariteitsbeginsel doen geen afbreuk aan die feit dat ons nog met 'n totalitêre staatsbeskouing te doen het nie. Die enkeling, sowel as die „laer gemeenskappe op natuurlike gebied”, word nog steeds as dele van die staatsgeheel beskou. Verder is dit die staat wat bepaal wat die algemene belang is en daarom kan die owerheid beslis dat 'n laer gemeenskap nie sy deel-funksie in die geheel na behore vervul nie en dat staatsinmenging noodsaaklik is.<sup>36)</sup>

So kan daar van die erkenning van die skeppingsbeginsel van soewereiniteit in eie kring by hierdie subsidiariteitsbeginsel geen sprake wees nie.<sup>37)</sup> Die skeppingsbeginsel van soewereiniteit in eie kring skakel elke mening uit dat die staat op „natuurlike terrein” die volmaakte en hoogste gemeenskap sou wees en beide die individu en die gemeenskap as sy dele omvat. Volgens dié skeppingsbeginsel verskil die ander lewensvorme, na hul

---

35) Vgl. Venter, E.A.: *Die Ontwikkeling van die Westerse Denke*, bl. 71.

36) Vgl. Venter, E.A.: a.w., bl. 72.

37) Vgl. Afdeling (c) hierbo.

innerlike aard en struktuur, radikaal van die staat. Hulle het prinsipieel 'n andersoortige eie aard en struktuur as die staat of selfs die kerk. Hulle kan nooit as dele van die staat of kerk beskou word nie, soos Venter tereg opmerk: „In hul interne lewensfeer het hulle inderdaad soewereiniteit in eie kring en die grense hiervan word nie deur die algemene belang van die staat nie, maar deur hul eie innerlike aard en lewenswet bepaal”.<sup>38)</sup>

#### (e) Gereformeerde Skolastiek

Op hierdie stadium moet ons die stelling wat ons vroeër gemaak het, naamlik dat die „organiese” staatsopvatting van die Rooms-Katolieke staatsfilosofie deur Kuyper oorgeneem is, nader ontleed.<sup>39)</sup>

In sy gesaghebbende werk maak Dengerink melding van „De denaturerende inwerking van het Scholastisch grondmotief van ‚natuur en bovennatuur’ op Kuyper’s schriftuurlijke leer der ‚Sovereiniteit in eigen kring’ ”.<sup>40)</sup> Kuyper het hom in sy ontleding van die menselike samelewing laat lei deur die Skolastiese grondmotief van „natuur” en „bo-natuur”, en op grond hiervan het hy onderskei tussen „natuurlike” en „bo-natuurlike” kennis. Dengerink toon aan hoe die opvatting deur Kuyper verder uitgebou is: „. . . . in other places Kuyper takes as leading motive for his sociological thinking the Thomistic conception of society, in virtue of which society must be regarded as a whole of ‚higher’ and ‚lower’ communities, which whole finds its basis in the different families, as the most elementary communities, and its achievement in the state, as the ‚societas perfecta’, *under* which all other social spheres, except the church, function as relatively autonomous parts. In this line of thought there is no question of an inner limitation of spheres of competence between different communities”.<sup>41)</sup>

---

38) Venter, E. A.: a.w., bl. 71.

39) Vgl. Afdeling (d) hierbo.

40) Dengerink, J. D.: *Critisch-Historisch onderzoek naar de Sociologische ontwikkeling van het beginsel der „Sovereiniteit in eigen kring” in de 19e en 20e Eeuw*, bl. 131. In hierdie afdeling maak ons van die werk gebruik.

41) Dengerink, J. D.: a.w., bl. 268.

Die staat is dus volgens Kuyper 'n organiese geheel. Die Skolastiese natuur-motief werk op treffende wyse deur in Kuyper se idee van die staat as „zedelijk organisme”, soos wat hy dit in sy werk *Ons Program* (1879) ontwikkel. Volgens dié opvatting is die staat nie selfstandig nie, maar is dit slegs 'n middel tot voorbereiding van die gemeenskapslewe van 'n nog hoër orde, wat nou reeds ontkiem en eens tot volle openbaring in Gods Koninkryk sal kom. Die staat is dus volgens Kuyper wel nie 'n aggregaat van individue nie, maar 'n sedelike organisme wat uit kleinere gemeenskappe as samestellende dele opgebou is. Kuyper aarsel ook nie om 'n beroep te doen op die subsidiariteitsbeginsel van die Thomisme om 'n juiste verdeling van die taak tussen die staat en die ander lewensvorme te vind nie.

Vervolgens werk Kuyper se „organiese volksidee” in 'n sterk mate deur in sy beskouing oor die wyse waarop die volksverteenwoordiging saamgestel moet word. Hy glo dat die volk in al sy geledinge verteenwoordig moet word. En daarom verwerp hy elke volksverteenwoordiging waarin die „organiese lewe” van die „nasie” nie tot uitdrukking kom nie. Sy opvatting van stemreg is soos volg: „Aan de samenstelling der politieke kamer moet de natie als eenheid, het volk zelf medewerken. Dit geschiedt eerst wezenlijk, wanneer men stemrecht toekent aan de hoofden van huisgezinnen, en de hiermede gelijkgestelden, d.w.z. aan de tolken, de natuurlijke woordvoerders van de kleinste kringen, waardoor een natie een natie is. Het gezin is immers die kiemcel der samenleving”.<sup>42)</sup>

Ook hierdie Gereformeerde-Skolastiese opvatting i.v.m. stemreg sou later in die Suid-Afrikaanse staatkunde weerklank vind.<sup>43)</sup>

---

42) Weergegee deur Dengerink, J. D.: a.w., bl. 157.

43) Vgl. Hoofstuk II, Afdeling 3(a), Vrouestemreg.

## (f) Humanisties

Die humanistiese religie begin reeds vóór die Hervorming, nl. in die 13de eeu, in die Westerse beskawing wortelskiet – hoofsaaklik in die teelaarde van die Griekse en die Romeinse heidendom.<sup>44)</sup> Die humanistiese grondmotief van natuur en vryheid stam uit die Renaissancebeweging. Sy klimaat was reeds goed voorberei in die laat-middeleeue toe die Roomse Kerk sy greep op die lewe van die mens begin verloor het. Die humanistiese religie het sedert die Renaissance die leidende posisie in die Westerse denke ingeneem en het in die Duitse idealisme spoedig 'n hoogtepunt bereik. In die agttiende én die grootste gedeelte van die negentiende eeu het dit sy weg deur Europa gebaan en die Westerse beskawing sedertdien meer en meer gedomineer.

Ons volstaan met die volgende uitstekende opsomming deur A. L. Conradie van Dooyeweerd se opvatting oor dié religie: „With the disruption of the Scholastic synthesis of nature and grace, the Humanistic motive of *nature and liberty* appears. It originates in the new religious cult of the liberty and autonomy of the human personality combined with the Faustian passion to dominate nature. This gives birth to a new metaphysics, inspired by mathematics, which is radically opposed to Scholastic and Aristotelian metaphysics. Natural science in its classical form, however, construes nature as a mechanism, an uninterrupted chain of causes and effects, in which there is no place for a sovereign and autonomous personality. The conflict between these two ideals Dooyeweerd sees in Kant's dualism between nature and liberty, science and belief, theoretical and practical reason.

„Post-Kantian idealism seeks this liberty and autonomy no longer in the individual but in the supra-personal national community. From this proceeds a new irrationalistic ideal of science. The classical ideal of science makes way for the historical method of

---

44) Wat die humanistiese religie betref, gebruik ons hoofsaaklik die ontleding van Dooyeweerd, soos dit in sy reeds genoemde werke voorkom.

thought which relativises the idea of liberty and autonomy by conceiving it as historically determined. According to Dooyeweerd 'historicism' combined with positivistic and evolutionary thought heralds the breakdown of Humanistic culture, and is the final term in the dialectical process of the basic religious motive of nature and liberty".<sup>45)</sup>

Teen die begin van die 18de eeu was hierdie religieuse grondmotiewe dan in die Weste werksaam; ook nog die Antiek-Heidense, omdat dit in die Thomisme sowel as die humanistiese denke gebruik en aangepas is. Ook die Christelike denke het nie aan die Antieke erfenis ontkom nie.<sup>46)</sup> Soos H. J. Strauss tereg opmerk: „Die humanistiese religie is histories in dié bevoorregte posisie dat dit kan teer op die antiek-heidense, die christelike én die Roomse religieuse grondmotiewe, en daarom is die humanistiese religieuse grondmotief (natuur en vryheid) ook nooit heeltemal los te maak van die grondmotiewe van sy historiese voorgangers in die Westerse beskawingsgeskiedenis nie”.<sup>47)</sup>

Ons moet nooit vergeet dat net soos wat die ander religieë hulle stempel op die lewensuitgange, lewensvorme en kultuurgoedere afdruk, so „besorg die *humanistiese religie* aan die mens 'n humanistiese godsdiens (ongeloof), 'n humanistiese kuns, 'n humanistiese ekonomie, 'n humanistiese sosiale omgang, 'n humanistiese taalgebruik, 'n humanistiese beheersing en natuurlik ook 'n humanistiese denke en wetenskap”.<sup>48)</sup> Ook 'n humanistiese huwelik, 'n humanistiese bedryf, 'n humanistiese politieke party, 'n humanistiese staat ens. Natuurlik ook humanistiese kultuurgoedere.

---

45) Conradie, A. L.: *The Neo-Calvinistic Concept of Philosophy*, bl. 58–59.

Vgl. ook: Taylor, E. L. H.: a.w., bl. 183 e.v.

Dooyeweerd, H.: *A New Critique of Theoretical Thought*, Vol. I, bl. 216 e.v.; 262 e.v.; 325 e.v.; 403 e.v.; 451 e.v.

46) Vgl. Strauss, D. F. M.: „Skolastiek en Gereformeerde Skolastiek kontra Reformatories-Christelike denke”, *Ned. Geref. Teologiese Tydskrif*, Deel X, No. 2, Maart 1969, bl. 97 e.v.

47) Strauss, H. J.: „Partypolitieke Beginselrigtings”, *Die Gereformeerde Vaandel*, Deel XXVIII, No. 2, Junie 1959, bl. 15.

48) Strauss, H. J.: *Christelik-nasionaal en C.N.O.*, bl. 12.



Die religieuse grondmotief van die humanisme, nl. die van natuur en vryheid, is net so religieus-dialekties as die Griekse grondmotief van vorm en materie en die Rooms-Katolieke grondmotief van natuur en genade.<sup>49)</sup> Ook die humanistiese grondmotief bestaan dus uit twee religieuse motiewe wat met mekaar 'n innerlike stryd voer en wat die humanistiese lewens- en denkhouding van die een pool na die ander drywe. Natuurlik sou hierdie dialektiese religieuse grondmotief dienooreenkomstig die humanistiese staatsfilosofie beheers en kom dit daarin tot uitdrukking in die polêre spanning tussen die persoonlikheidsideaal (vryheidsmotief) en wetenskapsideaal (beheersingsmotief). Die outonome vryheid van die menslike persoonlikheid moet tot openbaring kom deur die ideaal van die volledige beheersing van die natuur én sy onafhanklikheid van bo-natuurlike magte. Die humanistiese natuurmotief is weer in wese 'n beheersingsmotief. Dit is innig religieus verbonde met die vryheidsmotief wat, soos hierbo genoem, uit die humanistiese persoonlikheidsreligie ontspring: die kultus van die outonome mens, wat graag volstrek onafhanklik van enige gesag en elke „bo-natuurlike” mag wil wees en wat sy lot in eie hande wil neem.

Wanneer uit hierdie nuwe persoonlikheidsreligie, met sy vryheidsmotief, die beheersingsmotief gebore word wat die natuur met sy oneindige moontlikhede aan die mens wil onderwerp (met behulp van die nuwe metode van die matemitiese natuurwetenskapsideaal) dán begin die konflik tussen natuur en vryheid hom spoedig openbaar. Die beheersingsmotief van die outonome mens laat nêrens in die werklikheid grense vir die deurvoering van sy natuurwetenskaplike denkwysse geld nie. Wanneer met die nuwe wetenskapsideaal erns gemaak word, en inderdaad die hele werklikheid van hoog tot laag deur die natuurwetenskap skynbaar bepaal word as 'n oneindige ketting van oorsake en gevolge, dan bly in die hele werklikheid ook geen plek oor vir die vryheid van die mens nie. Die menslike wil, denke en handeling moet dan eweseer as die meganiese beweging van 'n masjien verklaar word.

---

49). Vgl. Dooyeweerd, H.: *Vernieuwing en Bezinning om het Reformatorisch Grondmotief*, bl. 146.

'n Wesentlike innerlike versoening tussen hierdie teenstrydige motiewe is dus nie moontlik nie, omdat beide van religieuse en dus absolute aard is. En die humanisme het dan eintlik geen ander keuse as om een van dié twee die religieuse voorrang toe te ken nie.

Die staatsfilosofie sou gevolglik onder invloed van die humanisme tussen die pole van menslike vryheid (persoonlikheidsideaal) en menslike gebondenheid (natuurwetenskapsideaal) beweeg. Soos Dooyeweerd opmerk: „Zolang de moderne mens zijn vrijheid en onafhankelijkheid van de voortschrijding der nieuwe exacte wetenschap verwacht, domineert het natuur- of beheersingsmotief ook in zijn kijk op die samenleving. De ‚nieuwe tijd‘ eist een ‚nieuwe opbouw‘. Met name op de constructie van de staat gaat zich het humanistisch denken richten. De nieuwe staat, aan de middeleeuwse samenleving onbekend, moet worden opgebouwd als een *beheersingsinstrument*, dat alle macht in zich verenigt”.<sup>50)</sup>

Chronologies het die beïnvloeding van dié twee pole so verloop: eers die wetenskapsideaal – magstate, met Machiavelli (1469–1527) en Hobbes (1588–1679) as voorbeelde. Daarna die persoonlikheidsideaal – regstate, met Locke (1632–1704), Rousseau (1712–1778) en De Montesquieu (1688–1755) as eksponente, Uiteindelik wéér die wetenskapsideaal – magstate met die kommunisme en nasionaal-sosialisme as neerslag.

Verder is dié staatsfilosofie nog beïnvloed deur die twee wysgerige wetsideë, nl. die humanistiese individualisme en die humanistiese universalisme.<sup>51)</sup> Dit sou nie alleen hul opvatting van die menslike samelewingsorde beïnvloed nie, maar ook hul opvatting van die staat,<sup>52)</sup> wat immers deel daarvan is, soos Taylor waarneem: „The conflict between collectivistic or individualistic theories of society has come to dominate the

50) Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 150–151.

51) Vgl. Taylor, E. L. H.: a.w., bl. 419 e.v.

52) Vergelyk die volgende verhandeling as 'n goeie voorbeeld van 'n staatsfilosoof wat opereer met dié dualistiese wysgerige grondidee:  
Eksteen, M. C.: 'n *Kritiese ondersoek na die staatsfilosofie van Bernard Bosanquet*, bl. 1 e.v.

political thought of the last hundred years in the English-speaking world".<sup>53)</sup> So byvoorbeeld het Bernard Zylstra inderdaad op skitterende wyse tot die slotsom gekom dat die ontwikkeling van die politieke denke van Harold Laski, vanaf pluralisme na kollektiwisme, die uitkoms is van hierdie dialektiese spanning van die humanistiese grondmotief: „The present study of Laski's development indicates that he, too, could not escape this polarity . . . . . The analysis of Laski's journey from pluralism to collectivism exemplifies the dominant absolutizing tendency of contemporary political thought".<sup>54)</sup>

Onder invloed van die natuurwetenskaplike denkwysse lewer die humanistiese individualisme 'n verkeerde kyk op die menslike samelewing. Georiënteer aan die getalskring word die lewensvorme teoreties herlei tot die grondwet van die getalsfunksie en is die lewenskringe telkens bloot die optelsom van individue – 'n massa. So kry ons 'n individualistiese konstruksie van die samelewingsvorme. Die staat word opgelos in 'n aggre-gaat van individue, maar ook die „vrye individu", as vermeende „element" van die samelewing, bly nog duidelik die trekke van die natuurwetenskaplike denkwysse vertoon. Die individu word in sy individualistiese oorspanning onweselik en kleurloos én vreemd aan die sosiale werklikheid. Saaklik volstaan ons met die kritiek van Taylor op die humanistiese individualisme: „The error of individualism is that it constructs the communities and associations of human society out of elemental atomistic relations between individuals conceived as sovereign agents with the result that it does not recognize that these communities also have their own peculiar structural principles".<sup>55)</sup>

---

53) Taylor, E. L. H.: a.w., bl. 419.

54) Zylstra, Bernard: *From Pluralism to Collectivism. The Development of Harold Laski's Political Thought*, bl. 208 en bl. 220.

Vgl. ook Wessels, F. J. H.: *Die Owerheidsstaak*, bl. 476–487, waarin hy staatkundige Pluralisme of Korporatiewisme ook nader ontleed. In sy werk, *Die Korporatiewisme*, bl. 29 e.v. behandel Wessels die invloed hiervan op Suid-Afrika. Ons laat dit daar omdat dit in ons betrokke studie nie opduik nie.

55) Taylor, E. L. H.: a.w., bl. 423.

Hierteenoor stel ons die humanistiese universalisme: „De rationalistiese opvatting van de enkeling als kleurloos individu, waarin slechts de *algemene idee* der vrije en autonome persoonlikheid om praktiese verwerkelijking vraagt, moest dan wiken voor de opvatting van de vrije persoonlikheid als volstrekt individueel lid van de *grootste geestelike gemeenskap der mensheid*, die zich in allerlei individuele *deel-gemeenskappen*, de individuele volkeren en naties der wereld verbijzondert”,<sup>56)</sup>

Dus, volgens die universalistiese samelewingsbeskouing, en derhalwe van die staatsverband as deel daarvan, word 'n bepaalde lewensvorm (hetsy volk, staat, kerk ens.) as hoogste geheel verhef en gaan dit as totaliteit steeds die enkeling vooraf. So word 'n bepaalde lewensvorm tot die eenheidswortel van die samelewing verabsoluteer en die res word dele van hierdie hoogste geheel. Die universalisme staan tereg ook bekend as 'n biologisties-wysgerige wetsidee omdat die hoogste geheel (lewensvorm) steeds gesien word na analogie van 'n organiese geheel met sy dele – en wat in organiese sin dele is van 'n geheel, dra natuurlik die struktuur-aard van die betrokke geheel.

Hierdie universalistiese wysgerige grondidee tref ons by talle denkers aan maar telkens met 'n ander religieuse grondmotief aan die wortel daarvan. Soos reeds aangedui, sien Plato en Aristoteles die staat (op dieselfde Antiek-Heidense religieuse wortel) universalisties as hoogste geheel. Hoewel op Skolastiese wortel, dink Thomas universalisties oor die staat. Daarvan sal ons derhalwe ook t.o.v. Suid-Afrika rekenskap moet gee.

Op humanistiese wortel het universalisme ook sy verskyning gemaak – uit reaksie teen die 18de eeuse rasionalisme – soos Taylor aantoon: „By the middle of the nineteenth century a fierce reaction set in against this rationalistic individualism. Yet this collectivist reaction in its turn was worked out logically from a naturalistic presupposition. The apostate

---

56) Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 170.

secular humanist alternative to rationalistic individualism is not a free community but primitive tribal collectivism".<sup>57)</sup> Fichte (1762–1814) lei dan die irrasionalistiese universalisme (trans-personalisme) van die vryheidsidealisme van die Duitse wysbegeerte aan die begin van die 19de eeu in.

Teen die individualistiese en rasionalistiese opvatting van die humanistiese persoonlikheidsideaal stel die Romantiek, en by name die Duitse wysgeer, Schelling (1775–1854), sy universalistiese en irrasionalistiese insig: „De nationale volksgemeenschap met haar volstrekt individuele volksaard of ‚volksgeest‘ werd door de Romantiek ten troon verheven”.<sup>58)</sup> Dit kom in die plek van die kleurlose individu van die humanistiese natuurregler en die Franse revolusie. Die Restaurasietydperk, wat op die val van Napoleon volg, was sterk deur hierdie nuwe humanistiese motiewe beïnvloed soos D. F. M. Strauss opmerk: „In die dialektiese denkwys van Hegel word dié staat bv. gesien as die hoogste openbaring van die objektiewe gees, vanaf reg oor moraliteit na sedelikheid. Hierdie transpersonalistiese wending in die humanistiese persoonlikheidsideaal by Hegel, is gewortel in sy idealistiese universalisme wat sou uitmond in die bo-analitiese verselfstandiging van die staat as ’n ‚Gesamtperson‘ ”.<sup>59)</sup>

Dit was die Historiese Regskool<sup>60)</sup> wat die valse opvatting versprei het, nl. dat die burgerlike reg in wese volksreg is en so die weg vir die nasionaal-sosialisme met sy volksideologie gebaan het.

---

57) Taylor, E. L. H.: a.w., bl. 207.

58) Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 172.

59) Strauss, D. F. M.: „Die Denke oor die Regte van die Mens”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, 5e Jaargang, 3e kwartaal, 1969, bl. 133.

60) Die grondlegger hiervan was die beroemde Duitse juris Friedrich Carl von Savigny.

Die individuele volksgemeenskap was nou die hoogste geheel in die samelewing en dan word die volksgenoot en al sy lewensvorme, sy lewensuitgange en kultuurgoedere organe van die „volksorganisme”.

Hierdie humanistiese universalisme is dus die wysgerige onderbou van die nasionaal-sosialistiese magstaatsfilosofie wat dan ook die beste voorbeeld van die positiewe neerslag van hierdie universalistiese staatsfilosofie lewer. Eg universalisties poneer die nasionaal-sosialisme die volksgemeenskap as historiese gestalte wat as hoogste geheel en totaliteit die ganse lewe van die volksgenote omsluit. Slegs in die volksgeheel kan die enkelinge tot selfverwesenliking kom.

Ook hier sal die kritiek van Taylor teen die humanistiese universalisme voldoende wees: „But collectivism absolutizes one of the many temporal communities, namely, the one that is made to embrace all the others, as the whole which embraces and enfolds the parts. This was true of the classical city-state and of all modern totalitarian regimes. The error of such collectivistic solutions is that then this single all-embracing community is given the place of the religious basic community, the Kingdom of God, which transcends time and place. Man cannot thus be enslaved by any such absolutized earthly community, be it church or state, since man, in the center of his personality, his ‚heart’, also transcends time, while as long as he remains in history he functions in a multiplicity of equally significant communities and associations”.<sup>61)</sup>

Die Christelike wetsidee worstel egter nie met die dilemma individualisme/universalisme nie. Taylor stel dit so: „The common error of both individualism and collectivism, in typically humanistic fashion, is that they take their starting point in man, whether that be the individual or the group . . . . It is Dooyeweerd’s firm conviction that Christians need not thus be tied by this false dilemma, and he suggests another possibility, typified by his biblically-motivated principle of the balance of authority

---

61) Taylor, E. L. H.: a.w., bl. 423. Taylor sluit hierby in blykbaar ook die Kommunisme want hy praat van „all modern totalitarian regimes”. Hiermee kan ons nie saamstem nie, want die Kommunisme is nie universalisties nie, maar individualisties (atomisties) in sy samelewingsiening. Vgl. Hoofstuk IV, afdeling 2(c).

and freedom under God and of the sovereignty of the various social spheres. Only by means of these two principles, he teaches, can modern Christians avoid falling into the humanist trap of justifying collectivism on the basis of the defects of individualism".<sup>62)</sup>

Kortom, wanneer by die humanistiese individualisme die klem op vryheid gelê word, kry ons 'n regstaatsteorie met liberalistiese inslag (Locke); word dit op gelykheid gelê, volg 'n regstaatsteorie met revolusionêr-demokratiese inslag (Rousseau), waarin meerderheids-tirannie alle vryheid bedreig, en dan word uit liberaal-demokratiese huis die *trias politica* ontwerp (De Montesquieu), as skynoplossing vir die spanning tussen bandeloosheid sonder owerheidsgesag en tirannie sonder burgervryheid – ironies genoeg, met politieke medeseggen-skap. Word die klem op gebondenheid gelê, dan lewer dieselfde humanistiese individualisme 'n magstaatsteorie sonder meer, Machiavelli, Hobbes en Marx. Die humanistiese individua-lisme lewer dus reg- én magstaatsteorieë al na gelang vryheid of gebondenheid verabsoluteer word.

Die humanistiese universalisme lewer egter slegs 'n magstaatsteorie, soos die van die nasionaal-sosialisme, omdat die geheel/dele-skema by voorbaat vir minstens burgervryheid geen plek het nie.

Ons bepaal kortliks u aandag by twee uitlopers van dié humanistiese individualisme, nl. die liberalisme (Locke)<sup>63)</sup> en rewolusionêre demokrasie (Rousseau),<sup>64)</sup> omdat hulle in die Suid-Afrikaanse staatkunde voor 1910 en daarna, groot invloed uitgeoefen het. Die ander humanistiese individualistiese uitloper, nl. die Kommunisme, wat vir ons doel-eindes ook belangrik is, behandel ons dan later.

---

62) Taylor, E. L. H.: a.w., bl. 423 en 415.

63) Vgl. Locke, J.: *The Second Treatise of Government*, bl. 3 e.v.

Taylor, E. L. H.: a.w., bl. 203 e.v.

64) Vgl. Rousseau, J. J.: *The Social Contract and Discourses*, bl. 3 e.v.

Taylor, E. L. H.: a.w., bl. 208 e.v.

Vir Locke as die vader van die liberalistiese staatsfilosofie, was die demokrasie geen doel in sigself nie, maar slegs 'n middel om die private vryheid en outonomie van die individu in die vrye beskikking oor sy burgerregtelike eiendom te waarborg. En ook die gelykheid is by hom alleen in die privaatregtelike sfeer van die burgerlike reg van belang. In die natuuregtelike gedagtegang van daardie tyd het dit primêr om die behoud van soveel vryheid as moontlik gegaan, soos wat die mens vóór die vestiging van die staatswese sou kon geniet. Daarom beperk hy van meet af die inhoud van die maatskaplike verdrag deur dit geen ander doel te gee as die rustige genot van die natuurlike menseregte in 'n burgerlike staat nie. Die individue dra aan die owerheid niks anders oor as hulle natuurlike bevoegdheid om hul menseregte teen aanslae van andere te verdedig nie. So lê Locke die grondslae vir die staatsidee van die liberalisme: die staat is 'n naamlose vennootskap vir die georganiseerde handhawing van die burgerlike vryheidsregte van eiendom en lewe.<sup>65)</sup> Die klassiek-liberale grondtrek in Locke se staatsidee skuil reeds in sy opvatting van die staat as 'n assosiasie, wat alleen tot stand gekom het ten bate van die georganiseerde beskerming van die natuurlike onvervreembare menseregte: vryheid in die sin van private outonomie, eiendom en lewe.<sup>66)</sup> Omdat die vryheid verabsoluteer word, word 'n maatskaplike verdrag gesluit waardeur die individue toestem om hulle in 'n staatsverband met beperkte doelstellinge te voeg. Kortom, hierdie opvattinge van Locke fundeer die staatsnihilisme van die liberale staatsfilosofie – die owerheid moet hom so min as moontlik met die burgers bemoei. Dit is politieke liberalisme; selfs in die staat moet elkeen nog volkome vry wees onder 'n minimum van beperkings. Hierdie radikale beperkings op die owerheid is veranker in individu-absolutisme.<sup>67)</sup> Oor die liberalisme later meer.<sup>68)</sup>

Teenoor Locke staan Rousseau as die vernaamste eksponent van die humanistiese rewolusionêre demokrasie. Rousseau – 'n herout van die humanistiese vryheidsmotief – wil die moderne staatsidee nie prysgee nie, maar soek na 'n burgerlike staatsvorm wat ten volle in ooreenstemming met die vryheidsmotief van die moderne mens sal wees; 'n staatsvorm,

---

65) Vgl. Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 155–156.

66) Vgl. Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 158.

67) Vgl. Strauss, H. J.: „Die Liberalisme in die Staatskunde”, *Kongres Openbare Sedelikheid*, Ned. Geref. Kerk, O.V.S., 1965, bl. 34 e.v.

68) Vgl. Hoofstukke II, III en V.



waarin die natuurlike vryheid en gelykheid prysgegee word, maar beide in 'n hoër vorm teruggevind sal word. Hy lê alle klem op die gelykheid van die individue omdat in die liberalisme van Locke, volgens hom, geen sprake van staatkundige gelykheid van die burgers is nie. Dooyeweerd waarsku dat ons nooit uit die oog moet verloor nie dat Rousseau se radikale demokrasie, net soos die liberalisme, deur die humanistiese vryheidsmotief aangedryf is.<sup>69)</sup> Rousseau, voorstander van die radikale demokrasie in sy klassiek-humanistiese konsep is tegelyk die pleitbesorger van die humanistiese vryheidsideaal. Hy was die eerste denker wat die religieuse voorrang aan die humanistiese vryheidsmotief bo die humanistiese natuurmotief toeken. Die outonomie, die vrye selfbepaling van die menslike persoonlikheid, is vir hom die hoogste religieuse sin en van veel meer betekenis as die klassieke wetenskapsideaal van beheersing van die natuurverskynsels deur die natuurwetenskaplike ondersoekmetode van die rede. In sy radikaal-demokratiese staatsidee is die gelykheid van die burgers slegs die gevolg van die radikale deurvoering van die humanistiese vryheidsbeginsel in die opbou van die staatswese: „If we ask in what precisely consists the greatest good of all, which should be the end of every system of legislation, we shall find it reduces itself to two main objects, liberty and equality – liberty, because all particular dependence means so much force taken from the body of the State, and equality, because liberty cannot exist without it”.<sup>70)</sup>

Rousseau gaan dan verder en verklaar dat die algemene belang en die meerderheidswil altyd dieselfde is en daarom kan die algemene wil (meerderheidswil) nooit verkeerd wees nie.<sup>71)</sup> Die meerderheid is altyd reg,<sup>72)</sup> en daarmee gee Rousseau die finale baas-  
skap aan die algemene wil – die onbegrensde meerderheidstirannie van die rewolusionêre demokrasie. Daarom leer hy: „ . . . . that whoever refuses to obey the general will shall be compelled to do so by the whole body. This means nothing less than that he will be forced to be free”.<sup>73)</sup> Vanselfsprekend eis hy algemene kiesreg, een stem

---

69) Vgl. Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 162 e.v.

70) Rousseau, J. J.: a.w., bl. 42.

71) Vgl. Rousseau, J. J.: a.w., bl. 14.

72) Vgl. Rousseau, J. J.: a.w., bl. 22: „It follows from what has gone before that the general will is always right .....”.

73) Rousseau, J. J.: a.w., bl. 15.

vir elke individu-soewerein. Die dogma van massa-soewereiniteit.

Gelykluidend is die oordeel van Taylor oor Rousseau se leerstellinge:

„With these ominous words, Rousseau, the so-called apostle of human freedom, ushered in the age of apostate totalitarian democracy. His religion stands revealed as the deification of society in opposition to the liberal individualistic deification of the individual. Rousseau invented modern democracy. He invented first the dogma that every man has an equal right to a say in government, and secondly, that democracy alone has the right to silence its critics or opponents – a doctrine applied by the one-party state of the so-called Russian and Chinese ‘peoples’ democracies’ and with less ruthlessness in the two-party state of the Anglo-Saxon democracies”.<sup>74)</sup>

Hieronder sal ons die belangrike rol wat die humanistiese rewolusionêre demokrasie m.b.t. stemreg in Suid-Afrika gespeel het, weer in oënskou neem.<sup>75)</sup>

## 2. STAATSFILOSOFIESE ORIENTERING T.O.V. SUID-AFRIKA

### (a) Inleiding

Waar ons nou kortliks gaan vasstel watter religieuse grondmotiewe, met die daaruit voortspruitende staatsfilosofiese denkrigtings, hulle verskyning in Suid-Afrika gemaak het, moet ons noodwendig aanknoop by die voorafgaande ontledings.

Dan blyk dit baie duidelik dat die Westerse staatsfilosofie geen Christelike staatsfilosofie is nie maar 'n mengeling van Antiek-Heidense, Christelike, Rooms-Katolieke en humanistiese staatsfilosofieë. Daarby moet ons nooit vergeet dat 'n volkslewe wel meer

---

74) Taylor, E. L. H.: a.w., bl. 216.

75) Vgl. Hoofstukke II en III.

as een religieus-gefundeerde staatsfilosofie kan herberg nie: „Natuurlik kan 'n volk ook religieus-verdeeld wees, soos bv. die Nederlandse volk met sy Protestantse, Roomse en humanistiese groeperinge, maar ook dán sal een van die betrokke religies nog altyd probeer om 'n deurslaggewende rol te vervul . . . . Dink in dié verband aan die religieuse verbrokeidheid van die Franse volk (Rooms en humanisties), die Duitse volk (Protestants, Rooms en humanisties), die Skandinawiese volke (Protestants en humanisties), die Britse volk (Protestants en humanisties) en die Amerikaanse volk (Protestants, Rooms en humanisties)”.<sup>76)</sup> Dit is in beginsel óók op Suid-Afrika van toepassing en daarom sal dit ons taak wees om by die behandeling van die wetgewing wat ons as voorbeelde neem, telkens vas te stel watter (van bogenoemde) staatsfilosofiese rigtings 'n rol daarin gespeel het.

#### (b) Antiek-Heidense staatsfilosofie

Die Antiek-Heidense staatsfilosofie het geen direkte invloed op die Suid-Afrikaanse staatkunde voor en na 1910, m.b.t. die wetgewing wat ons gaan behandel, uitgeoefen nie, wel indirek deur die humanisme en die Rooms-Katolisisme heen en ten opsigte van laasgenoemde ook eksplisiet in die Gereformeerde Skolastiek met betrekking tot vrouestemreg.<sup>77)</sup>

#### (c) Christelike staatsfilosofie

Die deurwerking van die Christelike religieuse grondmotief na Suid-Afrika blyk uit die volgende belangrike stelling van Strauss: „In Suid-Afrika is in hoofsaak die Afrikanerdom die draer van 'n Protestants-Christelike beskawingsgeskiedenis—vrug van die beskawingsvormende krag van die Christelike religie wat van die begin af sy beslag op ons gehad het”.<sup>78)</sup>

76) Strauss, H. J.: *Christelik-nasionaal en C.N.O.*, bl. 18–19.

77) Vgl. Hoofstuk II, Afdeling 3(a) Vrouestemreg.

78) Strauss, H. J.: „Christelike beskawingsfilosofie en beskawingsperspektief”, *Bulletin van die S.A. Vereniging vir die bevordering van Christelike Wetenskap*, Okt. 1967, No. 10, bl. 107.

Laat ons dié stelling nader ondersoek.

Op 6 April 1652 het Suid-Afrika, in die woorde van die gesaghebbende werk van G. D. Scholtz, die tuiste geword van 'n blanke volk wat tot die kring van die Westerse kultuur en beskawing behoort het.<sup>79)</sup>

Dié-blanke Afrikaanse volk wat later hier gebore en tot volwassenheid sou kom, was vanselfsprekend die uitkoms van die religieuse beskawingserfenis van sy Nederlandse voorouers. Toe Van Riebeeck na Suid-Afrika gekom het, het hy natuurlik 'n bepaalde religie<sup>80)</sup> saamgebring – omdat elke mens bewus of onbewus deur 'n bepaalde religie beheers word. En op hierdie fondament sou dié nuwe volk voortbou.<sup>81)</sup> Die belangrike vraag duik nou op: welke religie het Van Riebeeck, sy voorsate en sy nasate beheers? Hiervan sê Scholtz: „Wanneer kortliks nagegaan moet word met welke lewensbeskouing Jan van Riebeeck in Suid-Afrika aangekom het, sal dit nodig wees om enigsins ver in die geskiedenis terug te gaan, aangesien die Nederlandse volk reeds in die sewentiende eeu 'n lang verlede gehad het wat sy geestelike ontwikkeling in aansienlike mate beïnvloed het”.<sup>82)</sup> Scholtz noem 'n belangrike faktor m.b.t. die Nederlanders wat van betekenis is vir die ontstaan van die Afrikaanse volk, naamlik, die kerstening van die Nederlanders met die verloop van die eeue. Tydens die bewind van Filips II het 'n belangrike deel van die Nederlandse volk die Calvinistiese geloof aangeneem.<sup>83)</sup> Hierdie gebeurtenis sou van beslissende waarde – tot vandag toe – vir Suid-Afrika wees. Want een van die groot beginsels van die Calvinisme is dat die soewereiniteit van God op alle gebiede – ook op staatkundige terrein – erken en uitgeleef moet word. Later, wat Suid-Afrika betref, is alleen lede van die Protestantse geloof toegelaat om hierheen te verhuis.<sup>84)</sup>

---

79) Vgl. Scholtz, G. D.: *Die Ontwikkeling van die Politieke Denke van die Afrikaner*, Deel I, 1652–1806, bl. 52.

80) Vgl. Scholtz, G. D. gebruik die woord „lewensbeskouing”.  
Vgl. sy aangehaalde werk bl. 11.

81) Vgl. Scholtz, G. D.: a.w., bl. 13 e.v.

82) Scholtz, G. D.: a.w., bl. 13.

83) Scholtz, G. D.: a.w., bl. 18.

84) Vgl. Raubenheimer, J.: *Boer, Brit en Bantoe*, bl. 10 en 11.

Nog 'n belangrike gebeurtenis wat met bogenoemde verband hou, is die koms van die eerste Franse Hugenote na Suid-Afrika in April 1688 en daarna.<sup>85)</sup> Hulle koms was 'n verdere versterking van die Protestantse Nederlanders se beskawing wat reeds hier gevestig was. J. A. Coetzee beeld hulle belangrikheid treffend soos volg uit: „Hoewel dus die Hugenote as 't ware taalkundig verower is deur die Nederlandse groep aan die Kaap, het hulle, net soos die Grieke van ouds, ná hul militêre verowering deur die Romeine, die groep wat hulle so verower het, van binne in sy gees beïnvloed in hul eie rigting”.<sup>86)</sup>

Hierdie Calvinisme het sy invloed bly behou toe die Afrikanervolk trekboer geword het en die binneland van Suid-Afrika beset het. Op treffende wyse beskryf Scholtz dit só: „Nooit het die Calvinisme vir die Afrikaanse volk soveel beteken nie as in die agtiende eeu, toe dit vir die eensame trekboer, ver van enige beskawende invloede, die groot faktor was wat verhinder het dat hy tot die peil van die omringende heidense barbare sou sink. Inderdaad kan beweer word dat dit die Calvinisme was wat die jong Afrikaanse volk van 'n spoedige ondergang gered het. Dit was die Calvinisme wat vir die Afrikaner as lig gedien het op die donker pad”.<sup>87)</sup> En hierdie beskawingsvormende krag is al verder die binneland ingedra, want op die trekboer volg die Voortrekker wat eweneens die Christelike religie sou saamdra. 'n Mens kan nie anders as om met Scholtz saam te stem wanneer hy verklaar dat onder die geestelike faktore wat die Afrikaners tot 'n volk gemaak het, die Calvinistiese geloof, soos dit spruit uit die Bybel, sonder twyfel die belangrikste was nie.<sup>88)</sup> Ons weet reeds dat die religie, in die onderhawige geval die Christelike religie, ál die lewensuitgange van die mens, ál sy lewensvorme en ál sy kultuurgoedere beheers en bepaal.<sup>89)</sup> Dit was die band van

85) Vgl. Scholtz, G. D.: a.w., bl. 57–58.

86) Coetzee, J. A.: *Nasieskap en Politieke Groepering in Suid-Afrika (1652–1968)*, bl. 31 en 32.

87) Scholtz, G. D.: a.w., bl. 118.

88) Vgl. Scholtz, G. D.: a.w., bl. 189.

89) Ter staving hiervan m.b.t. die Afrikaanse volk verwys ons na enkele voorbeelde: kerk en predikante: Vgl. Scholtz, G. D.: a.w., bl. 119 e.v. en bl. 132 e.v.  
Onderwys en onderwysers: Vgl. Scholtz, G. D.: a.w., bl. 130 e.v.  
Kultuurgemeenskap: Vgl. Meyer, P. J.: a.w., bl. 199.  
Christelik-nasionaal: Vgl. Strauss, H. J.: a.w., bl. 1 e.v.  
Staatsvorm (Republikanisme): Vgl. Coetzee, J. A.: a.w., bl. 50.

die gemeenskaplike Christelike religie wat 'n nuwe beskaafde Afrikanervolk uit die Nederlandse, Duitse en Franse elemente tot stand gebring het.<sup>90)</sup> Indien 'n ander religie op die Afrikaner beslag gelê het, sou sy beskawingsgang 'n totaal ander rigting ingeslaan het.

Ons laat nou die uitwerking van die Christelike religie op die Afrikaner daar, want in die volgende hoofstukke, waar ons die spesifieke wetgewing behandel, sal ons die Christelik religieus-gefundeerde staatsfilosofiese standpunt telkens stel en die onderskeie partye se standpunte hieraan toets, omdat dit in die beoordeling van dié aktuele wetgewing ons maatstaf sal wees, d.w.s. gegee in ons stellingname téénoor die politieke partye se motiverings en in die blootlegging van moontlike Christelik-religieus verankerde beginsels.

#### (d) Rooms-Katolieke en Gereformeerde-Skolastiese staatsfilosofie

Van die Rooms-Katolieke staatsfilosofiese invloed kan 'n mens geen duidelike spoor voor 1910 vind nie. Die rede hiervoor is dat hulle getalle klein was en dat die Afrikaner wat Calvinisties geïntereerd is, van nature afwysend teenoor die Rooms-Katolisisme staan. Daar moet in gedagte gehou word dat nie die hele Nederlandse volk Protestants was nie,<sup>91)</sup> met die gevolg dat Rooms-Katolieke wel na Suid-Afrika gekom het en 'n mens vind ook 'n paar Rooms-Katolieke onder die eerste blankes wat hier kom woon het.<sup>92)</sup> Hulle invloed was eintlik te gering om die religieuse homogeniteit van die wordende Afrikaanse volk te versteur.<sup>93)</sup> Ons kom later terug na die Rooms-Katolieke staatsfilosofie as ons die indirekte invloed daarvan in die Gereformeerde-Skolastiese standpunt, wat in die debat oor vrouestemreg na vore gekom het, behandel.<sup>94)</sup>

---

90) Vgl. Venter, E. A.: *Wysgerige Temas*, bl. 58.

91) Vgl. voetnoot 76) hierbo.

92) Vgl. Scholtz, G. D.: a.w., bl. 119 en 120.

93) Vgl. Scholtz, G. D.: a.w., bl. 122-123.

94) Vgl. Hoofstuk II, Afdeling 3(a).

## (e) Humanisties-individualistiese staatsfilosofie

Waar ons nou die humanistiese individualisme se twee uitlopers, nl. die liberalisme en die rewolusionêre demokrasie, in Suid-Afrika voor 1910 gaan behandel, moet ons die volgende waarskuwing altyd in gedagte hou, nl.: „, dat wat ons gewoonlik in Suid-Afrika Liberalisme noem eintlik rewolusionêre demokrasie is, d.w.s. die dogma van die gelykheid van alle van-God-bevryde mense – alle soewereine individue”.<sup>95)</sup> Strauss gee die volgende kernagtige opsomming van die koms van die humanistiese individualisme na Suid-Afrika:

„Sedertdien (laaste dekades van die 18de en die eerste helfte van die 19de eeu) ervaar die Afrikaner Christelik-vreemde en nasionaal-vreemde aanslae, w.o. die koms van die humanistiese liberalisme (verabsoluttering van enkelingvryheid) en die humanistiese rewolusionêre demokrasie (verabsoluttering van enkeling-gelykheid met een mens, een stem) soos gepropageer en vertolk deur die Kaapse Patriotte in hulle aansluiting by die vryheids- en gelykheids-leerstellings van die Franse Rewolusie-geeste; hulle voorlopers en hulle eerste nakomelinge. Bykomend ook nog die koms van die Britse veroweraar – eweneens draer van die liberaal-demokratiese gedagtegoed uit humanistiese huis en daardeur veranker in die afvallige geestesbron van die moderne ongeloof”.<sup>96)</sup>

P. J. Meyer, skets dit só: „In die tweede helfte van die 18de eeu, nadat die Afrikaanse nasionalisme reeds 'n eie vaste vorm aangeneem het, het die beginsels van die Franse Rewolusie kragtig daarop begin inwerk. Dit was egter 'n tydperk toe die Afrikaner sy eie taal, kultuur en eie selfstandige staatkundige ordening moes verdedig teen oorheersing deur die Engelse kultuurgemeenskap wat die invloede van die Franse Rewolusie meer direk ondergaan het”.<sup>97)</sup>

---

95) Strauss, H. J.: „Die Liberalisme in die Staatskunde”, *Kongres Openbare Sedelikheid, Ned. Geref. Kerk, O.V.S.*, 1965, bl. 37.

Voorbeelde waar die twee strominge deurmekaar gebruik is:

Scholtz, G. D.: *Die Bedreiging van die Liberalisme*, bl. 29 en 33.

Coetzee, J. A.: *Nasieskap en Politieke Groepering in Suid-Afrika, (1652–1968)*, bl. 186 en 309.

Scholtz, W.: *Jean-Jacques Rousseau en Suid-Afrika*, bl. 48 e.v.

96) Strauss, H. J.: *Christelik-nasionaal en C.N.O.*, bl. 1.

97) Meyer, P. J.: a.w., bl. 199–200.

Ook J. A. Coetzee meld dat van die lewensbeskouings wat invloed op die geestelike vorming van die Afrikaner uitgeoefen het, was „die Rewolusionisme, wat later aangevul is deur die Britse Liberalisme”.<sup>98)</sup>

Wyle dr. H. F. Verwoerd het tot dieselfde slotsom gekom: „As ons die gees van die wêreld van die tydsgewrig van die Voortrekkers nagaan, dan vind ons dat dit ’n periode van beroering was in die gemoedere van mense. Daar het destyds ’n geestestroom oor die wêreld beweeg wat ’n nuwe atmosfeer geskep het, wat sy invloed gehad het tot so ver as hier in die suide van Afrika”.<sup>99)</sup>

Ons wil dan eers kortliks stilstaan by die koms van die liberalisme vóór 1910, en daarna by dié van die rewolusionêre demokrasie. T. N. Hanekom beantwoord die vraag nl. hoe die liberalisme na Suid-Afrika gekom het, volledig. Die opmerkings is eweneens van toepassing op die rewolusionêre demokrasie – of, meer in die algemeen, op die humanistiese individualisme: „Die storie wat ons ál te dikwels hoor, dat ons land so geïsoleerd, so afgesonderd was en is, kan ons maar dadelik wegskuiwe. Hoewel ons duisende myle verwyder is van Europa, het ons Kaap teen die jare 1850 al in branding verkeer vanweë die stryd teen die liberalisme, terwyl byvoorbeeld Engeland, slegs geskei van Europa deur ’n smal kanaal, skaars ’n roering daarvan geken het. Reeds so vroeg as 15 Maart 1826 verklaar ’n liberale gees met welbehae: ‚It is well known that these new lights are extending fast over the country, cheering even the Hartebeeste hut of the Border Boer’. En so was dit: kultuurhistoriese en politieke omwentelinge, godsdienstige en kerklike gebeurtenisse, maatskaplike beweginge, liberalistiese boeke en drukperse, onderwysers, vreemde kerke en sektes, liberale studente uit die buiteland was die kanale waarlangs liberalistiese gedagtes, soos vreemde immigrante, sonder paspoort, oor ons grense gekom

---

98) Coetzee, J. A.: a.w., bl. 35.

99) Pelzer, A. N. (Onder redaksie van): *Verwoerd aan die Woord*, (Toesprake 1948–1962) bl. 189.



het om hier hul regte op te eis. In die 19de eeu het dit alles saamgetrek in één liberale rigting op alle terreine van ons landelike lewe".<sup>100)</sup> Die pers was een van die belangrikste kanale waardeur die liberalisme op alle terreine van die lewe gevloei het.<sup>101)</sup> Hanekom, wat 'n gesaghebbende teoloog is, kom tot die ontstellende gevolgtrekking dat die liberalisme voortdurend sterk medestanders binne die Christelike kerk gevind het. Die kerke was ook 'n belangrike kanaal waarlangs liberalisme gevloei het en volgens Hanekom het die liberale pastorie en liberale predikant 'n belangrike plek ingeneem in die geskiedenis van 'n liberalistiese wêreldmening en vrysinnige lewensbeskouing.<sup>102)</sup> Die koms van die Brit na Suid-Afrika het natuurlik baie bygedra om die liberalisme hier te vestig, omdat die liberalisme die Britse eilande deursuur het; veral op politieke terrein.<sup>103)</sup> Ook Strauss kom tot dieselfde slotsom: „Langs die Afrikaner die Brit; ook beskawingsmondig – te danke aan sy Protestantse agtergrond – maar in sy beskawingsgang humanisties geswaai en daardeur betreklik losgewikkel van 'n bewuste strewe na gehoorsaamheid aan die allesdekkende wet van die Allerhoogste. Daarom kon veral die humanistiese liberalisme geleidelik sy houvast op die Suid-Afrikaanse Brit verstewig en hom mettertyd (met lofwaardige uitsonderinge hier en daar) oortrek – uit sy Protestantse verlede – na die kant van die humanistiese religie met alles wat dit impliseer vir die lewensuitgange, die Britse lewensvorme en hulle ganse kultuurgebruik".<sup>104)</sup>

Laat ons nou kortliks ook by die rewolusionêre demokrasie van die humanisme stilstaan. Die uitgangspunt van die rewolusionêre demokrasie word saaklik só saamgevat: „Die demokratiese gelykheidsdogma steur hom nie aan die toestand van die mens nie. Nee, beskaafd en onbeskaafd, christen of heiden ens. maak aan mense geen verskil nie en daarom word slegs die soewereine status van elke mens geroem. Geen individu mag dus sonder gesag buig nie en in hierdie geselskap het almal dus gelyklik uit die amp geval, self ‚konings‘ geword . . . . .

100) Hanekom, T. N.: *Die Liberalisme in ons Land*, bl. 5. Vgl. ook: Hanekom, T. N.: *Die Liberale Rigting in Suid-Afrika en Sy Ontwikkeling in die Kaapse Kerk*, (Deel I), bl. 231 e.v.

101) Vgl. Hanekom, T. N.: a.w., bl. 11.

102) Vgl. Hanekom, T. N.: a.w., bl. 12.

103) Vgl. Scholtz, G. D.: *Die Bedreiging van die Liberalisme*, bl. 9 e.v.; bl. 20 e.v.

104) Strauss, H. J.: „Ons Rassevraagstuk in Religieuse Perspektief" *Die Suid-Afrikaanse Rassevraagstuk*, uitgegee deur die Hoofbestuur van die Afrikaanse Studentebond, Johannesburg, datum onvermeld, bl. 7.

„Geen gelykheidsideaal is vir die ongeloof so aantreklik as politieke gelykheid nie omdat geen gesag vir die versetsmens so belemmerend en beledigend is as die swaardmag-gesag van die owerheid nie”.<sup>105)</sup>

Bowendien het dit reeds teen die einde van die agtiende eeu sy verskyning onder die Kaapse Patriotte gemaak. As die Nederlandse Oos-Indiese Kompanjie teen die einde van die 18de eeu „die beginsels van Gelykheid en Broederskap op die Bantoe”<sup>106)</sup> toepas en die denkbeelde van De Mist tydens die Bataafse Republiek amptelik cachet kry, het die rewolusionêre demokrasie reeds sy staanplek gekry. Teen 1853/54 (met toekenning van Verteenwoordigende Bestuur aan die Kaapkolonie) het dit op gelyke stemreg in die Kaapkolonie vir blank en nie-blank uitgeloop – deur die toedoen van die Brit. Ook weer in 1872, met die toekenning van Verantwoordelike Bestuur aan die Kaapkolonie, het die Britte aan die nie-blankes stemreg gegee. Hierop kom ons later terug.<sup>107)</sup>

J. A. Coetzee kom tot die slotsom dat ook die Kaapse Patriotte deur die rewolusionêre demokrasie beïnvloed was: „Teen die end van die 18de eeu en in die begin van die 19de eeu is met die Calvinistiese grondbeginsel in die wordende Afrikanerdom die Rewolusionêre beginsel van volksoewereiniteit gemeng. . . . ’n Merkwaardige verskynsel in die sg. Patriottebeweging in die Kaapkolonie gedurende die oorgang van die 18de na die 19de eeu was ’n poging om die twee beginsels met mekaar te versoen”.<sup>108)</sup>

Nie net die Kaapse Patriotte is deur dié leerstuk beïnvloed nie en ons kan verwys na talle voorbeelde. Scholtz merk op dat Kommissaris Nederburgh ten opsigte van die nie-blankes veelal onder die invloed van die filosofie van Rousseau verkeer het.<sup>109)</sup> Ook verklaar Scholtz dat die Franse Rewolusie wat in Europa soveel rumoer veroorsaak het, in Graaff-Reinet en Swellendam ’n paar weerklanke gehad het, hoewel die betekenis daarvan nie oor-

105) Strauss, H. J.: *Die Beskawings- en Politieke Status van die Naturel in Suid-Afrika*, bl. 12.

106) Coetzee, J. A.: a.w., bl. 41.

107) Vgl. Hoofstuk III, Afdelings 2(a).

108) Coetzee, J. A.: a.w., bl. 38.

109) Vgl. Scholtz, G. D.: *Die Ontwikkeling van die Politieke Denke van die Afrikaner*, Deel I, 1652–1806, bl. 301.

skat mag word nie.<sup>110)</sup> Scholtz konstateer dat ofskoon die nodige dokumentêre bewyse ontbreek, moet uit die optrede van Maynier tog afgelei word dat hy onder die invloed van die leerstellings van Rousseau was.<sup>111)</sup>

Die „kentering” in die beleid teenoor die nie-blanke is volgens Scholtz onteenseglik die vrug van die filosofie van Rousseau.<sup>112)</sup> Hy verklaar uitdruklik dat ná die Britse verowering van die Kaap ’n aantal bewindsmanne gekom het wat diep deur die nuwe Europese opvattinge oor die nie-blankes beïnvloed was.<sup>113)</sup>

Die Afrikanerbond sou ook nie vry van dié invloed bly nie. Die Afrikanerbond het lidmaatskap tot die nie-blankes uitgebrei (deur toedoen van J. H. Hofmeyr) en daarin was, volgens J. H. Coetzee, ook die rewolusionêr-demokratiese konsiliasieneiging met sy volksidee wat nie beperk is tot die eie kring van die organiese Afrikanereenheid nie.<sup>114)</sup>

Uit die ongeloof en rewolusie van Europa het die dogma van menssoewereiniteit gekom wat ook op die nie-blankes van toepassing was bloot omdat hulle mense is. En dit sou van die nie-blanke heiden in sy natuurslaap ’n wakker rewolusionêr maak.<sup>115)</sup> Samevattend soos volg: die Kaapse Patriotte was hiermee besmet; Maynier sou nooit genees nie; van der Kemp en Reid was tot oorlopens toe vol; en so ook die Britse beleid, met sy verdragstelsel en sy rewolusionêr-demokratiese stemreg aan die nie-blankes in Kaapland in 1853. Juis daarvoor het die christenboer met die Groottrek gevlug, maar die Britse beleid, wat later selfs deur ’n deel van die Afrikaner oorgeneem is, sou die rewolusie aanhoudend troetel, eers in Kaapland, daarna in Natal en uiteindelik oor gans Suid-Afrika

---

110) Vgl. Scholtz, G. D.: a.w., bl. 303.

111) Vgl. Scholtz, G. D.: a.w., bl. 305.

112) Vgl. Scholtz, G. D.: a.w., bl. 369.

113) Vgl. Scholtz, G. D.: a.w., bl. 370.

114) Vgl. Coetzee, J. A.: a.w., bl. 96. Ons moet Coetzee se gebruik van die begrip „organiese” hierbo verwerp. Dit kom duidelik na vore by die Rooms-Katolieke en Gereformeerde-Skolastiese staatsfilosofie en loop uit op universalisme. Vgl. voetnote 30), 31), 32), en 33) hierbo.  
Vgl. ook Davenport, T. R. H.: *The Afrikaner Bond*, bl. 119 e.v.

gelykstelling.<sup>116)</sup>

Die humanistiese religieus-gefundeerde staatsfilosofiese denke met sy liberalistiese en rewolusionêr-demokratiese uitlopers sou 'n groot rol in die Suid-Afrikaanse staatkunde speel en later nog aangevul word deur hulle ewe humanistiese uitloper – die Kommunisme. Hieroor dus ook meer in die vervolg van ons studie.

#### (f) Humanisties-universalistiese staatsfilosofie

Die humanisties-universalistiese staatsfilosofie, waarna ons reeds verwys het,<sup>117)</sup> het in Suid-Afrika vóór 1910 nooit na vore gekom nie, maar éérs, in die woorde van wyle dr. D. F. Malan, „gedurende die tydperk tussen die opkoms van Hitler in Duitsland en sy val en selfmoord in 1945”.<sup>118)</sup> Hy gaan soos volg voort: „Die Nasionaal-Sosialisme was die geloof. Die demokrasie of volksregering in enige vorm was beskou as swakheid, en daarom uit die bese. Hitler se Duitsland was in sekere bepaalde kringe in Suid-Afrika die ideaal, en organisasies met daardie doelwit voor oë het ontstaan, almal ook in die verwagting dat die Duitse Nasionaal-Sosialistiese regering die oorlog sou wen, en in Suid-Afrika dan minstens ook die toon sou kom aangee”.<sup>119)</sup> Hoewel ons dit aanvaar, moet ons egter daarop wys dat minstens die Gryshembewegings van Weichardt in 1932 reeds verskyn d.w.s. byna gelyktydig met die bewindsaanvaarding van Hitler.

Die belangrikste organisasies wat so ontstaan het, was die S.A. Nasionaal-Sosialistiese Bond<sup>120)</sup> gestig in 1932 met leier ene L. T. Weichardt (tans senator), die Ossewa-Brandwag<sup>121)</sup> (gestig in 1938 met J. F. J. van Rensburg as latere belangrikste leier) en die Nuwe Orde vir Suid-Afrika<sup>122)</sup> (gestig in 1942 met adv. O. Pirow as stigtersleier).

Die Nasionaal-Sosialistiese Bond se beleid is gefundeer op 'n nasionaal-sosialistiese staatsorde vir die Afrikanervolk. Hierdie „party” het ook bekend gestaan as die Gryshemde en in

116) Vgl. Strauss, H. J.: a.w., bl. 13.

117) Vgl. Afdeling 1(f) hierbo.

118) Malan, D. F.: *Afrikaner-Volkseenheid en my ervarings op die pad daarheen*, bl. 185.

119) *Ibid.*

120) Vgl. Coetzee, P. H.: *Partypolitiek in Suid-Afrika sedert 1910 ('n Histories-staatsfilosofiese studie)*, bl. 31 en bl. 64 e.v.

121) Vgl. Malan, D. F.: a.w., bl. 185 e.v.

Coetzee, J. A.: a.w., bl. 298.

122) Vgl. Malan, D. F.: a.w., bl. 187 e.v.

Coetzee, J. A.: a.w., bl. 298.

1947 het dit geword die Blanke Werkersparty en is in 1948 ontbind.<sup>123)</sup>

Die Ossewa-Brandwag was in sy aanvanklike beleid nie so openlik nasionaal-sosialisties nie, hoewel sy latere leiers dit inderdaad was.<sup>124)</sup>

Die Nuwe Orde se beginselprogram het egter openlik nasionaal-sosialisme bepleit.<sup>125)</sup>

„Die Nuwe Orde was die O.B. se tweelingbroer . . . . Dat die twee organisasies in werklikheid nou verwant aan mekaar was, het dan ook hieruit geblyk dat adv. Pirow pogings aangewend het om die twee met mekaar te verbind. As die O.B. sy Nasionaal-Sosialisme maar net meer openlik wou te kenne gee, so het hy verklaar, sou hy bereid wees om sy eie Nuwe Orde te laat vaar en by die O.B. aan te sluit”.<sup>126)</sup>

Die humanisties-universalistiese staatsfilosofie wat ingang by bogenoemde drie groepe gehad het, het nie 'n noemenswaardige rol in ons staatkunde gespeel nie en by die wetgewing wat ons gaan behandel, kon geen spoor daarvan gevind word nie.

\* \* \* \* \*

Ons het nou vasgestel dat daar vier religieus-verankerde hoofrigtings in die Westerse staatsfilosofie was en dat hoofsaaklik twee hiervan, te wete, die Christelike en die humanisties-individualistiese, vóór 1910 na Suid-Afrika deurgewerk het. Aan die hand van sekere wetgewing én die standpunte van politieke partye sal ons in die volgende hoofstukke probeer bepaal watter van bogenoemde religieus-verankerde staatsfilosofiese rigtings daarin te vind is.

---

123) Vgl. Coetzee, P. H.: a.w., bl. 64–65.

124) Vgl. Coetzee, P. H.: a.w., bl. 72.

125) *Ibid.*

126) Malan, D. F.: a.w., bl. 190.

Geen enkele strydpunt gee groter insig in die staatsfilosofiese grondslae as juis die vraagstuk van politieke medeseggenkap en stemreg nie. Daarin is dan van meet af 'n kardinale strydpunt in die Suid-Afrikaanse politiek geleë, wat tot op die huidige deурwerk. Ons let vervolgens dus op stemreg-wette en die staatsfilosofiese rigtings wat daarin te onderskei is. Ons sal bowendien ook moet onderskei tussen stemreg aan blankes en stemreg aan die nie-blanke.

\* \* \* \* \*

## H O O F S T U K   I I

## BLANKE POLITIEKE STEMREG

## 1   INLEIDING

Om sy politieke medeseggenkap na behore uit te oefen, moet die burgers van 'n regstaat <sup>1)</sup> oor allerlei essensiële politieke vryhede beskik, nl. politieke spraak-, pers-, vergader- en organisasievryheid sowel as kritiek- en protesreg.<sup>2)</sup> Maar die burgers moet egter ook – as kroon op dit alles – oor politieke kiesreg beskik d.w.s. die reg om te kies (aktiewe kiesreg of stemreg) én die reg om tot die owerheidsamp verkies te word (passiewe kiesreg).<sup>3)</sup> Politieke medeseggenkap sluit ál hierdie politieke vryhede in en 'n burgers wat hieroor beskik, het volwaardige politieke medeseggenkap en behoort dus te kwalifiseer as 'n politiek-mondige burgers.<sup>4)</sup>

Dit is moontlik dat 'n burgers slegs oor die mindere vorme van politieke medeseggenkap kan beskik – byvoorbeeld oor alles behalwe kiesreg. Voorbeelde hiervan tref ons dwarsdeur die geskiedenis aan.<sup>5)</sup> Maar daarby moet gevoeg word dat namate die burgers van 'n bepaalde staat politieke medeverantwoordelikheid verwerf, hulle ook mettertyd alle politieke vryhede verkry. 'n Goeie voorbeeld hiervan is die blankes in Suid-Afrika, wat eers deur die loop van baie jare volkome politieke medeseggenkap verkry het.<sup>6)</sup>

---

1) Vgl. i.v.m. die betekenisinhoud van die begrip „regstaat”: Hoofstuk IV, Afdeling I en voetnoot 1.

2) Vgl. i.v.m. politieke medeseggenkap en politieke vryhede:  
Strauss, H. J.: „Grondbeginsels van die Christelike Staatsfilosofie”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, Jaargang I, Nr. 2, November 1965, bl. 35 en 36.  
Crause, C. A.: *Politieke medeseggenkap in Suid-Afrika*, bl. 1 e.v.  
Wessels, F. J. H.: *Vrouestemreg, 'n staatsfilosofiese studie*, bl. 43 e.v.

3) Vgl. werke in voetnota 2) aangehaal.

4) *Ibid.*

5) Vgl. Soltau, R. H.: *An Introduction to Politics*, bl. 158 e.v.

6) Vgl. Crause, C. A.: a.w.

Ook is dit moontlik dat slegs 'n deel van 'n staat se burgery volwaardige politieke medeseggenskap het, terwyl die res oor die mindere vorme beskik (bv. alles behalwe kiesreg). Dit impliseer dat laasgenoemde groep om een of ander rede nie as politiekmondige burgers kwalifiseer nie. Ook hiérvan is Suid-Afrika weer 'n goeie voorbeeld. Ons dink aan die blanke vroue<sup>7)</sup> wat eers heelwat later as die mans die kiesreg gekry het; die jeugdiges onder agtien jaar<sup>8)</sup> wat oor geen kiesreg beskik nie en so ook die nie-blankes<sup>9)</sup> en die blanke Kommuniste,<sup>10)</sup> van wie dit ontnem is.

Die sluitsteen van alle politieke medeseggenskap is geleë in die kiesreg, aktief sowel as passief, met die klem op aktiewe kiesreg of kortom die reg om te stem. Deur dié stemreg plaas die burgery sy owerheid in die amp en terselfdertyd word daarmee 'n bepaalde staatkundige beleid aan die owerheid opgedra.<sup>11)</sup> Deur die uitoefening van die stemreg word die owerheid derhalwe in die amp geplaas, 'n *plasingreg*, en met die stemreg wat met verkiesings uitgeoefen word, word die owerheid se beleid beoordeel, 'n *toetsingsreg*.<sup>12)</sup> Dit alles verklaar waarom kiesreg in die moderne tyd so hoog aangeslaan word én waarom veral stemreg as die sluitsteen van alle politieke medeseggenskap beskou word.<sup>13)</sup> Die beskouings oor die vrae aan wie en op welke basis die stemreg toegeken moet word, wissel na gelang van die staatsfilosofiese *principia* waarmee geopereer word. Daarop word ons besondere aandag nou toegespits.

## 2 TOEKENNING VAN STEMREG VOLGENS DIE CHRISTELIKE EN DIE HUMANISTIES-INDIVIDUALISTIESE STANDPUNTE

### (a) Inleiding

'n Belangrike aspek van kiesreg wat opduik – ook vir dié hoofstuk – is die vraag:

---

7) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w.; vgl. ook afdeling 3(a) hieronder.

8) Vgl. afdeling 3(c) hieronder.

9) Vgl. Hoofstuk III.

10) Vgl. Hoofstuk IV.

11) Vgl. werke in voetnota 1) aangehaal.

12) *Ibid.*

13) *Ibid.*



Wie het in 'n bepaalde staat 'n regmatige aanspraak op kiesreg? Oor die antwoord op dié vraag heers daar groot meningsverskil en volgens ons mening sal die religieuse grondmotief<sup>14)</sup> wat op die staatsfilosofiese denke beslag gelê het die motivering van die antwoord bepaal.<sup>15)</sup> Strauss stel dit bondig so: „Daar bestaan egter te alle tye 'n onlosmaaklike samehang tussen religie, beskawing en staatsvorm, en daarom is die *opvatting*s oor stemreg nie te skei van die religieus-bepaalde staatsteorieë en politieke denkrigtinge wat deur die eeue heen daaraan ten grondslag lê nie. Die antieke heidendom dink bv. anders oor stemreg as die Rooms-Katolisisme, en die humanistiese individualisme anders as die humanistiese Kommunisme, terwyl die *Protestants-christelike* stemregleer radikaal verskil van alle heidense, Roomse én humanistiese teorieë in die verband.”<sup>16)</sup> Dit is derhalwe nodig om saaklik die opvattinge vanuit die verskillende stellings op te helder sodat ons kan toets of elke religie sy eie opvattinge oor stemreg lewer.

#### (b) Die Christelike opvatting

Op Christelike standpunt word geleer dat kiesreg 'n politieke toetsreg t.o.v. die owerheid se beleid is én 'n politieke plasingreg t.o.v. die owerheid wat daardeur in die owerheidsamp verkies word.<sup>17)</sup> So plaas kiesreg positiewe staatkundige verpligtinge op die kiesers — 'n verantwoordelikheid t.o.v. die owerheid wat oor hul regeer en t.o.v. die beleid waarvolgens hy regeer.<sup>18)</sup> Soos H. J. Strauss tereg opmerk: „Wie stemreg het, aanvaar daarmee medeverantwoordelikheid vir die persoon in die owerheidsamp én vir die owerheid se staatkundige beleid”.<sup>19)</sup>

14) Vgl. Hoofstuk I hierbo.

15) Vgl. Strauss, H. J.: *Die Beskawings- en Politieke Status van die Naturel in Suid-Afrika*, bl. 3.

16) Strauss, H. J.: „Stemreg” artikel in *Grense*, 'n simposium oor rasse- en ander verhoudinge, bl. 165. Vgl. ook: Strauss, D. F. M.: „Die samehang Religie, Beskawingstoestand, Staatstipe en Owerheidstaak”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, 4e Jaargang, 3e Kwartaal 1968, bl. 63 e.v.

17) Vgl. Strauss, H. J.: „Grondbeginsels van die Christelike Staatsfilosofie”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, Jaargang 1, Nr. 2, November 1965, bl. 35 e.v.

Strauss, H. J.: „Stemreg”, artikel in *Grense*, 'n simposium oor rasse- en ander verhoudinge, bl. 167 e.v.

Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 47 e.v.

Crause, C. A.: a.w., bl. 10 e.v.

18) Vgl. werke aangehaal in voetnota 17).

19) Strauss, H. J.: „Stemreg” artikel in *Grense*, 'n simposium oor rasse- en ander verhoudinge, bl. 169.

Kortom, in kiesreg kom die burgery se staatkundige medeverantwoordelikheid tot uitdrukking.<sup>20)</sup> Kiesreg is dan die burgery se medeverantwoordelikheid by God vir die beleid, wetgewing en dae van die owerheid asook t.o.v. die persoon wat deur hulle in die owerheidsamp geplaas is.<sup>21)</sup> Hiervoor is elke kieser – saam met sy mede-kiesers – persoonlik by God verantwoordelik.<sup>22)</sup>

Hieruit konkludeer ons dat dusdanige verantwoordelikheid slegs deur bepaalde persone aanvaar kan word en wat derhalwe 'n regmatige aanspraak op volwaardige staatkundige kiesreg, d.w.s. politieke medeverantwoordelikheid, kan maak.<sup>23)</sup> Wanneer beantwoord 'n burger aan dié voorwaarde?

Die antwoord op die vraag is slegs sinvol te gee wanneer ons dit aan die owerheidstaak<sup>24)</sup> verbind. 'n Ware regstaat,<sup>25)</sup> kan slegs in 'n gedifferensieerde samelewingsorde bestaan en derhalwe moet die owerheid 'n veelheid van regsbelange in ewewig en harmonie hou; m.a.w., in algemene belang juridies integreer.<sup>26)</sup> Logies voortvloeiend uit voorgaande „is die staatsowerheid die juridiese bewaker van die beskawingserfenis en kultuurbesitting van sy staatsburgery. Daarom is hy geroepe om 'n publieke regsorde te handhaaf waarin die beskawingserfenis én beskawingstoekoms van sy onderdane juridies veilig is”.<sup>27)</sup> Wie kiesreg het of kiesreg eis, moet dus politieke medeverantwoordelikheid ten opsigte hiervan kan aanvaar. En wie voldoen hieraan? Slegs dié burgers wat beskawingsmondige mede-erfgename (deelgenote, mededraers) van die betrokke belangeveelheid (beskawingsbelange, beskawingserfenis, kultuurbesittings ens.) is.<sup>28)</sup> Anders gestel: slegs dié burgers wat deelhebbers is aan die gedifferensieerde beskawingstoestand is dus ook beskawingsmondig genoeg om politieke mede-

---

20) Vgl. werke aangehaal in voetnota 17).

21) *Ibid.*

22) *Ibid.*

23) *Ibid.*

24) Vgl. Wessels, F. J. H.: *Die Owerheidstaak*, bl. 146 e.v.

25) Vgl. Hoofstuk IV, voetnota 1).

26) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 154 e.v.

27) Strauss, H. J.: „Stemreg”, artikel in *Grense*, 'n simposium oor rasse- en ander verhoudinge, bl. 170.

28) Vgl. Strauss, H. J.: a.w., bl. 171 e.v.

verantwoordelikheid t.o.v. die owerheidsbeleid en -amp te aanvaar.

Hieruit vloei logies voort dat diegene wat nie deelhebbers aan die beskawingsbesit, -toestand, -belange, -welsyn en -erfenis van die mondige burgery is nie, ook nie politieke medeverantwoordelikheid dáárvoor kan aanvaar nie en daarom ook geen regmatige aanspraak op volwaardige politieke medeseggenkap het nie -- hulle is nog beskawingsmondiges, of beskawingsvreemdelinge, en sal dit net misbruik.<sup>29)</sup> Beskawingsmondiges en beskawingsvreemdelinge kan dus nooit vir kiesreg in 'n bepaalde regstaat kwalifiseer nie.

In die Republiek van Suid-Afrika, wat 'n regstaat is, aanvaar die burger dus politieke medeverantwoordelikheid vir die Christelike beskawingserfenis én vir die toekoms daarvan.<sup>30)</sup> Die kieser bepaal watter owerheid in die amp geplaas moet word en wat sy beleid t.o.v. die Christelike beskawingserfenis sal wees.

Beskawingsverantwoordelikheid sal 'n maatstaf wees en hiervolgens sal die standpunte oor stemreg beoordeel moet word, want dit is of behoort algemeen bekend te wees dat ons in Suid-Afrika nie met gelykbeskaafde<sup>31)</sup> mense en bevolkingsgroepe te doen het nie. Hulle het nie almal dieselfde beskawingserfenis nie en almal sal dus nie aan die Christelike maatstaf van beskawingsmondigheid voldoen nie. Dit is veral met betrekking tot die nie-blankes die tema van ons volgende hoofstuk.<sup>32)</sup> Die Christelike standpunt eis dus nie algemene stemreg nie en verhef die kiesers nie tot gesagsdraers nie. Hulle bly bloot burgers wat medeseggenkap beoefen.

29) Vgl. Strauss, H. J.: a.w., bl. 169 e.v.

30) Vgl. Strauss, H. J.: „Beskawing, Staatsvorm en Stemreg in Suid-Afrika”, *Die Geref. Vaandel*, Deel XX, Nr. 3, Junie 1952, bl. 139 en 140.

Venter, E. A.: *Wysgerige Temas*, bl. 57.

31) Vgl. Strauss, H. J.: „Ons Rassevraagstuk”, *Ned. Geref. Teologiese Tydskrif*, Deel IV, No. 2, Maart 1963, bl. 116 e.v.

32) Vgl. Hoofstuk III.

## (c) Die humanisties-individualistiese standpunt:

Ons staan vervolgens stil by die humanistiese individualisme met twee van sy uitlopers, die rewolusionêre demokrasie en die liberalisme.<sup>33)</sup>

Ons moet op die verskil tussen die twee uitlopers van die humanistiese individualisme let omdat „wat ons gewoonlik in Suid-Afrika Liberalisme noem eintlik rewolusionêre demokrasie is, d.w.s. die dogma van die gelykheid van alle van-God-bevryde mense – alle soewereine individue”.<sup>34)</sup>

## (i) Die rewolusionêre demokrasie

Die eksponent van dié leer was Rousseau<sup>35)</sup> wat die klem op die gelykheid van die individue lê want hy sê: „. . . . . the citizens, by the social contract, are all equal . . . .”<sup>36)</sup> Rousseau het die dogma van die individu-soewerein rewolusionêr-demokraties deurgetrek en afgerond: „Every man being born free and his own master . . . . . the vote of the majority always binds all the rest.”<sup>37)</sup>

Op Christelike standpunt het ons stemreg as 'n toetsreg en plasingreg omskryf, maar die individualisme beskou stemreg as 'n gesagsreg: die rewolusionêre demokrasie laat die owerheid se gesag uit die sogenaamde soewereine individue opkom: „citizens, as sharing in the sovereign power . . . . . the Sovereign, being formed wholly of the individuals who compose it . . . . . the people is everwhere Sovereign . . . . .”<sup>38)</sup> So is elke kieser 'n medebron

33) Vgl. in die algemeen: Hoofstuk I, Afdeling 1(f).

Dooyeweerd, H.: *A New Critique of Theoretical Thought*, Vol. 1, bl. 262 e.v.; bl. 313 e.v.; Vol. 111, bl. 442 e.v.; bl. 237 e.v.

Rousseau, J. J.: *The Social Contract and Discourses*, bl. 3 e.v.

Locke, J.: *The Second Treatise of Government*, bl. 3 e.v.

Wessels, F. J. H.: *Die Owerheidstaak*, bl. 364 e.v.

34) Strauss, H. J.: „Die Liberalisme in die Staatskunde”, *Kongres Openbare Sedelikheid*, N. G. Kerk, O.V.S., 1965, bl. 37. 'n Goeie voorbeeld van die verwarring is W. Scholtz se M.A.-verhandeling, Stellenbosch, 1967, getitel: *Jean-Jacques Rousseau en Suid-Afrika*.

35) Vgl. Rousseau, J. J.: a.w., bl. 3 e.v.

36) Rousseau, J. J.: a.w., bl. 80.

37) Rousseau, J. J.: a.w., bl. 87–88.

38) Rousseau, J. J.: a.w., bl. 13, 14 en XIV.

van die owerheidsgesag – die dogma van volksoewereiniteit, d.w.s. regering van die volk, vir die volk en deur die volk.<sup>39)</sup> Die massa soewereine individue is dus die gesagsbron en so word owerheidsgesag en kiesreg met mekaar vereenselwig. Daarom sal elke ‚Koningsmens’ wat nie oor stemreg beskik nie dan ook ’n onderdrukte wees, want hy is nie medebron van die landswette waaraan hy gehoorsaamheid moet betoon nie. Daarteenoor plaas ons dadelik die Christelike standpunt dat geen kieser ’n selfregeerder is nie, ook nie die owerheid nie – die reg om te regeer d.w.s. owerheidsgesag word van God verkry en daarom is die kieser én die owerheid by God verantwoordelik: die owerheid vir die wyse waarop hy sy owerheidsgesag gebruik en die kieser vir die owerheid wat hy in die owerheidsamp plaas én vir sy beleid.<sup>40)</sup>

Ter staving van bogenoemde stelling van Rousseau haal ons woordeliks aan: „The good State must be a State based on equality – on the equal participation of all its citizens . . . . . *There is no General Will unless the people wills the good . . . . .* the general will is always right . . . . . the Sovereign is sole judge of what is important . . . . . that whoever refuses to obey the general will shall be compelled to do so by the whole body. This means nothing less than that he will be forced to be free . . . . .”.<sup>41)</sup> Rousseau eis algemene kiesreg, een stem vir elke individu-soewerein, maar in sy praktiese toepassing lewër hy die soewereine enkelinge uit aan die diktatuur van die meerderheid.<sup>42)</sup>

Volgens die rewolutionêre-demokratiese staatsleer het alle mense dan ’n regmatige aanspraak op volwaardige politieke medeseggenkap omdat alle mense as gelyke, vrye en soewereine individue gebore is. Bowendien is stemreg vir hulle ’n gesagsbron en ’n gesags-

39) Vgl. Dunning, W. A.: *A History of Political Theories. From Rousseau to Spencer*, bl. 18 e.v.

40) Vgl. Dooyeweerd, H.: *De Beteekenis der Wetsidee voor Rechtswetenschap en Rechtsphilosophie*, bl. 71.

41) Rousseau, J. J.: a.w., bl. XXXVII, bl. 22, bl. 24, bl. 15.

42) Vgl. Strauss, H. J.: a.w., bl. 27.

Strauss, H. J.: „Een mens, een stem”, *Handhaaf*, Jaargang 4, No. 11, Julie 1967, bl. 5 e.v.

reg, én hou hul derhalwe geen rekening met verskille in beskawingspeil en beskawingsaard nie – alle mense is gelyke soewereine. Dit lewer die fundering van gelyke politieke regte op ongelyke en selfs heeltemal onrype beskawingsvlakke.<sup>43)</sup> Hierteenoor moet egter voortdurend rekening gehou word daarmee dat stemreg op beskawingsmondigheid en beskawingsverantwoordelikheid berus en nie op die valse dogma van die rewolusionêre-demokratiese gelykheid van alle mense nie. Teenoor die gelykheidsdogma word die ander humanistiese uitloper geken aan sy verabsolutering van vryheid.

## (ii) Die liberalisme

Die liberalisme verabsoluteer dan die vryheid van die individu: „Man, being born, as has been proved, with a title to perfect freedom . . . . .”<sup>44)</sup> Langs dié weg word die mens nie alleen bevry van die Woord en Wet van God nie,<sup>45)</sup> maar ook van alle aardse gesagsdraers – selfs van die owerheidsgesag: „The natural liberty of man is to be free from any superior power on earth . . . . .”<sup>46)</sup> So kry ons inderdaad verset teen owerheidsgesag omdat aan die vrye individue alle vryheid (ongebondenheid) gelaat moet word om as soewereine individue hulle eie heil in die staat uit te werk: „Every man being, as has been shown, naturally free, and nothing being able to put him into subjection to any earthly power but only his own consent . . . . .”<sup>47)</sup> Hierdie opvatting van Locke lê die fondament van die staatsnihilisme van die liberale staatsfilosofie – die owerheid moet hom so min soos moontlik met die individu (burger)

43) Vgl. Strauss, H. J.: „Beskawing, Staatsvorm en Stemreg in Suid-Afrika”, *Die Geref. Vaandel*, Deel XX, No. 3, Junie 1952, bl. 138.

44) Locke, John: a.w., bl. 48.

45) Vgl. Strauss, H. J.: „Die Liberalisme in die Staatskunde”, *Kongres Openbare Sedelikheid, N.G. Kerk, O.V.S.*, 1965, bl. 34 e.v.

46) Locke, John: a.w., bl. 15.

47) Locke, John: a.w., bl. 68.

bemoei. Dit is politieke liberalisme; ook in die staat moet elke individu ten volle vry wees, selfs van die geringste beperkings.<sup>48)</sup> Daarom, „a state of perfect freedom . . . . . equal one amongst another without subordination or subjection . . . . .”.<sup>49)</sup> Dit impliseer radikale beperkings op die owerheid en is veranker in individu-absolutisme: „Men, being, as has been said, by nature all free, equal, and independent . . . . .”.<sup>50)</sup>

Dit is die standpunt betreffende die owerheid/onderdaan verhouding, maar wanneer dit kom by stemreg kry ons 'n reaksie van die liberalisme teen die rewolusionêre demokrasie. Dan verwerp die liberalisme die beginsel van algemene stemreg of „universal suffrage” van die rewolusionêre demokrasie. „As an economist and political theorist Locke acknowledged the predominance of the more propertied classes . . . . .”,<sup>51)</sup> sê Seliger. Die liberalisme wil dan die stemreg beperk en slegs toeken aan uitgesoekte individue op die basis van die grondpeilers daarvan, naamlik intellektualisme en materialisme — vandaar die toetse t.o.v. geleerdheid en eiendom. Maar omdat die staatsnihilisme van die liberalisme die armes en arbeiders skromelik verwaarloos het, het 'n liberaal-sosialistiese denkrigting ontstaan om die armes te beskerm, en het al meer en meer staatsosialisties geword soos Strauss opmerk: „Lg. soort sosialisme bring weer die privaatbesit van die rykes in gevaar, omdat die owerheid die armes en die arbeiders ekonomies bevoordeel. Hierteen kom die sg. *konserwatisme* (egte rykmansliberalisme) dan weer in verset, soos geopenbaar in die konserwatiewe partye van die 19de en 20ste eeu.”<sup>52)</sup> Dus, die gelykheidstemreg van die rewolusionêre demokrasie was met die rykmansliberalisme in botsing en sou die eiendomme van die liberale rykmansklas in gevaar bring. Ons onthou volgens Locke: „The great end of men's entering into society being the enjoyment of their properties in peace and

- 
- 48) Vgl. Locke, John: a.w., bl. 14.  
Strauss, H. J.: „Humanistiese Wetenskap en Arbeiderbeweging”, *Die Geref. Vaandel*, Deel XXV, No. 2, Junie 1956, bl. 30 e.v.  
Dooyeweerd, H.: *A New Critique of Theoretical Thought*, Vol. III, bl. 426 e.v. en 452, 483.
- 49) Locke, John: a.w., bl. 4.
- 50) Locke, John: a.w., bl. 54.
- 51) Seliger, M.: *The Liberal Politics of John Locke*, bl. 172.
- 52) Strauss, H. J.: „Die Liberalisme in die Staatskunde”, *Kongres Openbare Sedelikheid*, N.G. Kerk, O.V.S., 1965 bl. 35.

safety . . . . .”<sup>53)</sup> en dit plaas die dilemma in die midde: die één-man-één-stem van die rewolusionêre demokrasie moes beperk of gekwalifiseer word deur aan te dring op gewenste kiesers, wat uitgesoek word – eerstens op die basis van eien-  
dom en tweedens op grond van verstandelike kennis. „When Locke strongly advised vesting the legislative in ‘collective bodies of men’ (Sec. 94), he accepted the grad-  
ing of suffrages according to income as a matter of course, and put his trust in the public-spirited among the more prosperous . . . . . Locke was convinced of the integrity of the intellectual . . . . .”<sup>54)</sup> Materialisme en intellektualisme is dan inderdaad die grondpeilers van die liberalisme.<sup>55)</sup>

Die liberalisme spits dan alles toe op die begrensing van die gesag van die owerheid en gebruik daarom ook die demokratiese meerderheidstem (rewolusionêre demokrasie) ten bate van die individu se vryheid. Die liberalisme besef wel deeglik dat die demokratiese massa-soewereiniteit (demokratiese volksoewereiniteit met algemene kiesreg) uitloop op meerderheidstirannie wat ’n bedreiging is vir die vryheid van die soewereine individu. Daarom dat die liberalisme minder waarde heg aan algemene kiesreg en so aan voortreflikes meer stemkrag as aan gemiddeldes wou gee, en Seliger merk op: „Locke’s state is, to be sure, a ‘class-state’. There has never been any doubt about it. . . . . Socio-economic mobility is presupposed by Locke, and economic proficiency determines in truly liberal fashion the extent of political rights”.<sup>56)</sup>

Laat ons nou die beleid en praktyk i.v.m. blanke, sowel as nie-blanke, stemreg toets aan voorgaande staatsfilosofiese opvattinge.

---

53) Locke, John: a.w., bl. 75.

54) Seliger, M.: a.w., bl. 177 en 178.

55) Vgl. Wessels, F. J. H.: *Vrouestemreg, ’n staatsfilosofiese studie*, bl. 139.

56) Seliger, M.: a.w., bl. 292.



### 3 BLANKE STEMREG

#### (a) Vrouestemreg

Tot voor 1930 het slegs dié blanke mans oor stemreg beskik. Dit was ook die posisie in die eertydse Kolonies van Kaapland en Natal én die republieke van die O.V.S. en Transvaal. Na Unie-wording in 1910 het dit so onveranderd bly voortbestaan. Deur die Vrouestemregwet, No. 18 van 1930, is vir die eerste maal aan blanke vroue ook stemreg verleen.

#### (i) Die Vrouestemregwet, No. 18 van 1930

Die lang titel van bogenoemde Wet het soos volg gelui: „Om voorsiening te maak vir die registrasie van vroue as kiesers en vir hulle om te stem by die verkiesing van Volksraads- en Provinsiale Raadslede, asook vir hulle bevoegdheid om as Senatore, Volksraadslede en Provinsiale Raadslede genomineer of gekies te word of as sulks te sit of te stem”.

Artikel 1 het onder andere bepaal dat elke vrou wat die ouderdom van een en twintig of meer jare behaal het, geregtig is om by ’n verkiesing te stem.

Artikel 5 lê neer dat in hierdie Wet „vrou” beteken ’n vrou wat uitsluitlik van blanke geboorte, afstamming of herkoms is.

Dit is nie ons voorneme om hierdie kwessie van vrouestemreg enigsins breedvoerig te behandel nie omdat Wessels in sy M.A.-verhandeling *Vrouestemreg, ’n staatsfilosofiese studie* dit volledig en insiggewend ontleed het.<sup>57)</sup>

---

57) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 1 e.v.

Ons doel is ook nie om die blanke vrou te vergelyk met die nie-blanke vrou nie, maar slegs om te bepaal of die blanke vrou in dieselfde posisie as die blanke man moes wees.

Die betrokke wet is deur die destydse Eerste Minister, genl. J. B. M. Hertzog, en leier van die Nasionale Party, ingedien. Dié maatreël is nie as 'n partymaatreël deur 'n bepaalde party voorgelê nie en die lede van alle partye is toegelaat om volgens hul goëddunke te stem. Dit is nogal jammer, want nou kan ons nie 'n bepaalde staatsfilosofiese grondslag aan 'n bepaalde party toeskryf nie. Genl. Hertzog het dit so gestel: „Wat hierdie kant betref, het ons altyd nog 'n ope vraag daarvan gemaak en ek het gesê dat agb. lede wat oortuig daarvan is dat die vrouestemreg hul ondersteuning werd is, daarvoor kan stem en dat diegene wat die teenoorgestelde dink, dit kan bestry. Ek het destyds ook gesê toe ek die belofte gemaak het dat ek niemand gaan bind nie, en dat al wat ek onderneem is dat ek 'n wetsontwerp ter tafel sal lê.”<sup>58)</sup>

'n Mede-nasionalis en leier van die Nasionale Party in Transvaal, en Minister van Landbou, genl. J. C. G. Kemp, het hom so uitgelaat: „Ek voel egter dat dit my plig is om weer hier by die voorstel vir derde lesing protes aan te teken. Die kongres van die Nasionale Party in Transvaal het opdrag gegee aan sy verteenwoordigers in die Parlement om daarteen te stem. Die Eerste Minister het dit nie as 'n partymaatreël ingedien nie, maar ek en ander lede wat daardie Party in Transvaal verteenwoordig moet hier sê dat ons teen die maatreël gekant is. As ons die besluite van die kongres veronagsaam, dan sal die kongres naderhand ontevrede word en die mense sal hand uitruk.”<sup>59)</sup>

58) *Debatte van die Volksraad*, 24 Maart 1930, Kol. 2567.

59) *Debatte van die Volksraad*, 11 April 1930, Kol. 3461.



Genl. J. C. Smuts, leier van die S.A. Party en opposisieleier, het dié kwessie so geformuleer: „Op kongres na kongres het ’n groot meerderheid van die S.A.P. hom ten gunste van vrouestemreg uitgespreek. . . . . Die posisie is egter in die Huis geskep dat dit nie bloot ’n partysaak is nie. Die Eerste Minister het die wetsontwerp hier ingedien, nie op partylyne nie en nie as ’n Regeringsmaatreël nie . . . . . Dit is egter ’n feit dat die grootste gedeelte van ondersteuning van hierdie kant gekom het . . . . .”<sup>60)</sup>

Die Raad het met 74 stemme teen 31 stemme die tweede lesing aangeneem.<sup>61)</sup>

Wanneer ons nou die onderliggende staatsfilosofiese beginsels naspur, moet ons konstateer dat, soos hierbo betoog, die egte aanspraakmakers op kiesreg aan die toets van beskawingsmondigheid en dus ook -verantwoordelikheid moet voldoen. Die vraag wat ons dan stel, is of blanke vroue aan dié maatstaf voldoen? Maar nou het die teenstanders én voorstanders hiervan telkens die nie-blanke vrou bygesleep – wat ons insiens heeltemal onnodig was. Diegene wat so opgetree het, het blykbaar so geredeneer: Alle mense is gelyk, ook blanke en nie-blanke vroue, daarom moet die Wet ook voorsiening maak vir nie-blanke vrouestemreg op die resep van die revolusionêre demokrasie; of, dat sekere eienskwalifikasies en opvoedingstoetse opgelê moet word vir sowel blanke as nie-blanke vroue volgens die standpunt van die liberalisme. Ons let vervolgens op dié standpunte.

60) *Debatte van die Volksraad*, 11 April 1930, Kol. 3461.

61) *Vgl. Debatte van die Volksraad*, 24. Maart 1930, Kol. 2571 en 2572. Ten gunste van die wetsontwerp het onder andere gestem: J. B. M. Hertzog; J. C. Smuts; D. F. Malan; N. C. Havenga; J. H. Hofmeyr; O. Pirow; S. P. le Roux; P. O. Sauer en N. J. van der Merwe. Persone wat daarteen gestem het, het ingesluit: J. G. Strijdom; C. R. Swart; P. G. W. Grobler; J. C. G. Kemp en E. A. Conroy.

## (ii) Staatsfilosofiese grondslae van bepaalde standpunte

## A Inleiding

Soos reeds gesê, kan ons nie die staatsfilosofiese grondslae wat in die debatte na vore gekom het aan bepaalde politieke partye toedig nie. Hoe dit ook al sy, ons kan 'n ontleding en indeling van die staatsfilosofiese onderbou van die bepaalde standpunte doen en wel na aanleiding van Wessels se reeds aangehaalde werk.<sup>62)</sup>

Wessels praat van 'n tragiese begripsverwarring<sup>63)</sup> in die staatsfilosofiese denke, en ons het ook vroeër daarop gewys<sup>64)</sup> dat waar van liberalisme melding gemaak word eintlik rewolusionêre demokrasie bedoel word. Wessels kom tot die gevolgtrekking dat by die ontleding van die argumente vir en téén vrouestemreg ons drie hoofrigtings<sup>65)</sup> vind, naamlik, die rewolusionêr-demokratiese,<sup>66)</sup> die liberaal-demokratiese<sup>67)</sup> en die konserwatief-liberale<sup>68)</sup> (wat die naaste aan sy Christelik gefundeerde standpunt is en wat ook deur ons gehuldig word).<sup>69)</sup> Volgens hom was daar nog 'n minder invloedryke rigting, nl. Organiese Kiesreg.<sup>70)</sup> Ons bring dit egter tuis onder die benaming Gereformeerde Skolastiek. Ons let eerstens op die rewolusionêr-demokratiese rigting.

---

62) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 116 e.v.

63) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 131.

64) Vgl. afdeling 2(c) hierbo.

65) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 132.

66) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 134.

67) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 139.

68) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 143.

69) Vgl. afdeling 2(b) hierbo.

70) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 132.

## B Rewolusionêr-demokratiese rigting

Ons het reeds daarop gewys<sup>71)</sup> dat dié uitloper van die humanistiese individualisme die klem op die gelykheid van alle individue lê en stemreg as 'n gesagsreg beskou. In die praktyk sal hulle dan stemreg aan almal toeken bloot omdat hul mense is – ongeag taal, kleur, geloof, geslag of beskawingstoestand.

Dié rigting het deur sy eksponente in die Unie-parlement almal vrouestemreg bepleit.<sup>72)</sup> In die loop van hul argumente het hul die vrou as toerekenbaar genoeg geag om stemreg op gelyke basis met die man te verkry. Ter staving hiervoor is op haar aandeel in die oorlog van 1914–1918 gewys. Die vrou het getoon dat „gesonde mentaliteit, sowel as die fisiese moed wat nog altyd as die alleenbesit van die man beskou is, en die idee van (haar) liggaamlike swakheid en buigbare gemoed”<sup>73)</sup> nou nie meer in alle opsigte onbetwisbaar is nie.<sup>74)</sup> Daar is nooit 'n gemotiveerde ontleding gegee van die vrou se aktstruktuur-ontsluiting in alle modaliteite van die tydelike werklikheid nie.<sup>75)</sup>

Die rewolusionêre-demokratiese beginsel het nog duideliker na vore gekom toe hulle dié wet ook op die nie-blanke vrou van toepassing wou maak. Mnr. McCallum sê: „Ek is nie ten gunste daarvan dat enige verskil op grond van kleur in verband met 'n wetsontwerp van hierdie aard gemaak word nie.”<sup>76)</sup> Ook mnr. Close het dit duidelik so gestel: „Ek maak beswaar daarteen dat daar enige verskil gemaak word tussen die een kieser en die ander omdat hulle kleur verskil.”<sup>77)</sup>

71) Vgl. afdeling 2(c)(i) hierbo – rewolusionêre demokrasie.

72) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 135.

73) *Debatte van die Volksraad*, 3 Feb. 1928. Kol. 778 (Brig.-genl. Byron).

74) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 135.

75) *Ibid.*

76) *Debatte van die Volksraad*, 10 Maart 1930, Kol. 1897.

77) *Debatte van die Volksraad*, 10 Maart 1930, Kol. 1902.

Wessels konstateer dan: „Duidelik is dat hierdie rewolusionêr-demokratiese rigting in alle opsigte getrou probeer bly aan hulle grondbeginsels. Stemreg moet bloot toegeken word op meerderjarige basis.”<sup>78)</sup> Dit is die begin van die kreet van één man één stem in ons land!

### C Liberaal-demokratiese rigting

Ons het reeds daarop gedui<sup>79)</sup> dat dié uitloper van die humanistiese individualisme die meerderheidstem van die rewolusionêre demokrasie wou beperk omdat die vryheid van die individu deur die demokratiese volksoewereiniteit met sy algemene kiesreg bedreig word. So verklaar mnr. R. Stuttaford: „Ek betwyfel baie sterk of algemene stemreg êrens goed is. . . . . Die stemreg hier moet gegronde wees op die een of ander kwalifikasie.”<sup>80)</sup>

Daarom moes die voortreflike kiesers uitgesoek word, eerste op die grondslag van eiendom en tweedens op grond van verstandelike kennis. Wessels skrywe dan tereg: „Die tweespalt by die liberale groep is nou duidelik. Hulle is bevrees vir die beginsel van algemene stemreg in Suid-Afrika vanweë die onbeskaafde nie-blankes, maar wil darem ook nie die dogma van gelykheid heeltemal prysgee nie, en die indruk skep dat hulle teen kleur diskrimineer nie, derhalwe 'n hoë kwalifikasie, die skepping van 'n aristokrasie as't ware.”<sup>81)</sup> 'n Eiendomstoets en/of 'n opvoedingstoets sou egter 'n groot deel van die blanke vroue uitsluit en 'n groot deel van die nie-blanke vroue weer insluit. Trouens, deurtrek met 'n demokratiese infeksie, is die liberalisme nie meer heeltemal oud-liberaal

---

78) Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 138.

79) Vgl. afdeling 2(c)(ii) hierbo – liberalisme.

80) *Debatte van die Volksraad*, 10 Maart 1980, Kol. 1861.

81) Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 140.

nie: daarom uitgesoekte kiesers, maar nou uit albei kleurgroepe. Dit bring onvermydelik die botsing met die tradisionele houding van die blanke in die land. Daaruit dan 'n verdere rigting, wat getipeer word as konserwatief-liberaal.

#### D Konserwatief-liberale rigting

Volgens Wessels<sup>82)</sup> het hierdie rigting in die praktyk beslis met die maatstaf van beskawingsmondigheid en -verantwoordelikheid (waarop Wessels en ons staan) rekening gehou, hoewel hulle dit nooit Christelik-prinsipiëel gefundeer of gemotiveer het nie. Daarom kan dit byvoorbeeld nie Christelik of Christelik-liberaal genoem word nie, maar eerder net konserwatief-liberaal. Genl. Hertzog wat persoonlik die wetsontwerp ingedien het, was die grootste stryder binne hierdie rigting.<sup>83)</sup> Ter stawing van bogenoemde stelling i.v.m. beskawingsmondigheid haal ons genl. Hertzog enigsins breedvoerig aan: „Ek beweer dat daar geen blanke man of vrou in Suid-Afrika is waarvan ons anders mag verwag as dat hulle wel deeglik as beskaaf beskou word. Ek gaan verder deur te sê dat die opvoedingskwalifikasie hoegenaamd geen toets van beskawing is nie... .. Die opvoeding, die boekgeleerdheid, het uitsluitend te doen met die intellek en die ontwikkeling van die intellek. Beskawing het so goed as niks of weinig te doen met intellektuele geskooltheid, maar het alles te doen met die karakter, met die gemoed. Beskawing is in die eerste plaas gegrondves en het sy ontstaan te danke aan die karakter wat ontstaan het uit al die sedelike beginsels en al die godsdienstige begrippe wat karakter vorm”.<sup>84)</sup> Die Konserwatief-liberale rigting sou dan stemreg toeken aan alle blankes op die basis van beskawingsmondigheid, terwyl die kiesreg op dieselfde grondslag aan die nie-blanke weerhou

---

82) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 143.

83) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 145.

84) *Debatte van die Volksraad*, Kol. 1750, 6 Maart 1930.

word. Maar binne die Nasionale Party was ook 'n verdere rigting kenbaar, wat Wessels as Organiese Kiesreg tipeer.

## E Die Gereformeerde Skolastiek

Wessels gebruik die benaming „Organiese Kiesreg” maar ons verkies om dit „Gereformeerde Skolastiek” te noem, veral waar hy dit self so motiveer: „Hierdie rigting (Organiese Kiesreg) het sy aanhangers gevind onder 'n aantal Calviniste van ons land, en dit wel onder direkte invloed van dr. Kuyper”,<sup>85)</sup>

Ons het reeds hierbo<sup>86)</sup> die Gereformeerde-Skolastiese opvatting i.v.m. stemreg behandel en ons sal nou sien dat Minister P. G. W. Grobbelaar en ds. C. W. M. du Toit dieselfde opvatting in hul toesprake — byna woordeliks — gehuldig het. Minister P. G. W. Grobbelaar verklaar soos volg: „Die fout wat ons hier in Suid-Afrika het, is dat ons 'n individuele stelsel het. In plaas van die familie as 'n sel, as 'n kern te neem, het ons die individuele stelsel aanvaar”.<sup>87)</sup> Hy glo dan dat aan die hoof van 'n gesin twee stemme verleen moet word.<sup>88)</sup> Ook ds. C. W. M. du Toit gebruik Kuyper se uiteensetting byna direk: „Ons het in die eerste plaas geen volksverteenvoordinging omdat 'n volk 'n organisme is en nie 'n opeenhoping van individue. Die volk is 'n organisme wat opgebou is uit die huisgesin . . . . . Die volkslewe is vir my in die groot, wat ons in klein in die huisgesin sien . . . . . Daarom moet ons die volk nie as 'n aggremaat van individue beskou nie, maar as 'n organisme. Net soos die huisgesin, is die volk opgebou uit selle . . . . .”.<sup>89)</sup> Daarom stel hy ook voor dat aan die gesinshoof twee stemme toegeken

85) Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 132.

86) Vgl. Hoofstuk I, Afdeling 1 (c).

87) *Debatte van die Volksraad*, 24 Maart 1930, Kol. 2509–2510.

88) *Ibid.*

89) *Debatte van die Volksraad*, 11 April 1930, Kol. 3526 en 24 Maart 1930, Kol. 2531.



word en waar die gesinshoof 'n weduwee is, kan sy ook twee stemme kry.<sup>90)</sup> Dit is Kuyper se huismanskiesreg, direk uit sy Skolastiese inslag, terwyl hulle langs daardie weg nooit 'n Christelike gefundeerde siening verkry nie.

**(iii) Die Christelik gefundeerde beskawingsmondige en beskawingsverantwoordelike maatstaf**

Ons doel is nou om in die lig van die algemene Christelike grondslag wat ons hierbo uiteengesit het<sup>91)</sup> – die maatstawwe wat ons daar gestel het – vas te stel of die blanke vrou regmatig op kiesreg kon aanspraak maak.

Ons uitgangspunt was dat alleen aan die Christelike beskawingsmondige burgers kiesreg toegeken kan word om hul sodoende medeverantwoordelik voor God te maak vir die optrede van die owerheid. Die toets is dus beskawingsmondigheid en beskawingsverantwoordelikheid. Die vraag wat dan dadelik opduik, is, of die blanke vrou beskawingsmondig is en of sy die Christelike medeverantwoordelikheid ten opsigte van kiesreg kan aanvaar?

Wat betref die toets van beskawingsmondigheid maak Wessels die volgende belangrike stelling: „Om die vrou te gaan toets aan biotiese of psigiese eienskappe, of selfs praktiese oorweging, is 'n negasie van haar menslike persoonlikheid en van die orde van die normatiewe modale aspekte van die tydelike werklikheid. Immers, die biotiese en psigiese is slegs twee van die veertien modale sinsye, met eie soewereiniteit, wat deur God in die kosmiese wetsorde voorsien is”.<sup>92)</sup> Wessels het dan probeer vasstel of die vrou in die ontwikkelingsproses na die hoëre wetskringe deurgedring het én of sy op die grondslag van historiese magsvorming,

---

90) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 24 Maart 1930, Kol. 2531.

91) Vgl. Afdeling 2(b) hierbo.

92) Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 99.

onder leiding van die Christelike religie, positief tot ontsluiting in alle normatiewe aspekte gekom het. Hy poneer dat die vrou nie slegs aan enkele modaliteite getoets mag word nie – en so verval die eiendoms- en/of opvoedingstoetse van die liberalisme. Die rewolusionêre demokrasie het nêrens 'n deurgevoerde ontleding van die vrou se ontvoogding en ontsluiting in alle modaliteite van die werklikheid aangebied nie, en nêrens is die beginsels van beskawingsmondigheid deur hierdie twee humanistiese rigtings ontleed nie; hulle volstaan met hulle premesse van vryheid en gelykheid.

Die Gereformeerde-Skolastiese opvatting het ook geen persoonlikheidsontleding aangebied nie, en het bowendien geen bevredigende insig t.o.v. die gesin, die volk en die staat as onderskeie samelewingsvorme, elk met sy eie normatiewe individualiteitstruktuur nie. Die opvatting dat die gesinsverband, net soos die volksgemeenskap, 'n organisme is waaruit al die samelewingsvorme ontwikkel – soos 'n sel van laag na hoog – moet verwerp word. Hierdie Thomistiese opvatting<sup>93)</sup> van die menslike samelewingsorde is radikaal in botsing met die Christelike wetsidee en die skeppingsbeginsel van soewereiniteit in eie kring, wat die eie aard van die verskillende lewensvorme handhaaf en waarborg.<sup>94)</sup>

Na 'n deeglike ontleding het Wessels tot die slotsom gekom dat die vrou se volle geestestoerusting onder die leiding van die Christelike geloof ontsluit en verdiep is en dat sy haar Christelike mondigheid saam met haar man verwerf het.<sup>95)</sup> Hy het bevind dat die vrou haar in Suid-Afrika volkome op alle terreine van die lewe ingewerp het en dat sy in alle menslike lewensvorme die verantwoordelikheid

---

93) Vgl. Hoofstuk I, Afdeling 1(d).

94) Vgl. Hoofstuk I, Afdeling 1(c).

95) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 111–112.

vir ons beskawingserfenis op haar geneem het.<sup>96)</sup> In die gesin, kerk, vrye vereniging, bedryf en parlement, d.w.s. oor die hele linie, kan sy met verantwoordelikheid van politieke medeseggenskap gebruik maak,<sup>97)</sup>

Wat beskawingsmondigheid en beskawingsverantwoordelikheid betref, kom Wessels dus tot die volgende konklusie: „So sien ons haar dan oor die hele linie aktief besig met beskawingsarbeid en uitbouing van die geesteserfenis van ons voorgeslagte. Slegs hierin sien ons haar beskawingsmondigheid, én daarom verwerp ons alle maatstawwe wat gebaseer is op biotiese of psigiese gronde. Haar christelike geloof plaas haar onder diegene wat in onderworpenheid aan God verantwoordelikheid kan dra, nie alleen binne gesinsverband of samelewing nie, maar ook in staatsverband, waar sy die toetsreg beoefen en keusevryheid besit ten opsigte van owerheidspersone. Ook sy is bevoeg om te toets of die owerheid sy taak juridies-integrerend, in onderworpenheid aan die Bron van alle gesag, uitvoer”.<sup>98)</sup>

Opsommend kan ons derhalwe konkludeer:

I.v.m. die vraag of die blanke vrou stemreg mag verkry, vra ons slegs na die beskawingsmondigheid en -verantwoordelikheid van die blanke vrou en dan durf niemand beweer dat die vrou in 'n mindere posisie teenoor die blanke man verkeer nie. Oor die ganse linie is die blanke vrou 'n mede-bouer van ons beskawingshuis en daarom ook deelhebber van ons beskawingserfenis. Sy kan dus ook politieke medeverantwoordelikheid daarvoor aanvaar; die owerheid se beleid en dade toets, of die owerheid kies of verwerp, d.w.s. politieke stemreg in die volle sin van die woord uitoefen. In dieselfde sin moet die vraag gestel word of die blanke man en vrou

---

96) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 111-112.

97) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 178.

98) Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 111-112.

regtens aan ander toetse onderwerp mag word. Daarom, vervolgens enkele gedagtes oor meerderjarige stemreg.

(b) **Blanke meerderjarige stemreg**

(i) **Wet No. 41 van 1931**

Wet No. 41 van 1931 was eintlik 'n logiese uitvloeisel van die Wet op Vrouestemreg. Die Wet op Vrouestemreg het, soos gesien, geen eiendoms- of opvoedingskwalifikasies vereis nie, sodat alle vroue bo 21 jaar stemreg kon verkry. Maar wat die mans betref, moes hul Kaapland aan twee vereistes voldoen, nl. dat hy sy naam moes kon skryf en 'n inkomste van £50 per jaar moes hê of 'n huis moes besit ter waarde van £75. Ook Natal het sekere kwalifikasies vereis. Die verskil van kwalifikasies in die onderskeie provinsies sal ons in die volgende hoofstuk behandel.

Die gevolg van die verskil in kwalifikasies het dan 'n onderskeid tussen manlike en vroulike kiesers in Kaapland en Natal gemaak. Die anomalie spreek vanself. In Kaapland kon 'n vader miskien as gevolg van die kwalifikasies nie stem nie, terwyl sy vrou en dogters wel kon stem. Ook: as 'n man van die O.V.S. na Kaapland trek, kon hy dalk sy stemreg verbeur as hy nie aan dié vereistes voldoen het nie. Die wet was dus noodsaaklik.

Die lang titel het eenvoudig gelui: „Wet om die Wette op die stemreg te wysig”.

Artikel 1(1) het so gelees: „Ondanks enige andersluidende wetsbepaling . . . . . is elke blanke manspersoon wat die ouderdom van een-en-twintig jaar of meer jare bereik het . . . . . geregtig . . . . . om te stem . . . . .”.

'n Mens sou verwag dat hierdie wet sonder teenstand en sonder enige debat aan-

geneem sou word. Een van die sprekers het dit dan ook só gestel: „Ek dink dat hierdie maatreël billik is teenoor die mans, want dit gaan tog nie aan nie dat die vrouens die stemreg het en die mans nie..... ons het hier net te doen met blanke mans wat in 'n onbillike posisie is”.<sup>99)</sup> By die lees van die debatte is mens egter eenvoudig verbaas. Ons stem volmondig met ds. C. W. M. du Toit saam waar hy onder andere sê: „As ons die debat goed gevolg het tot hiertoe, dan moet 'n mens werklik sê dat te oordeel na die toesprake van die Opposisie, ons te doen het met 'n wetsontwerp op kleurling- of naturelle-stemreg”.<sup>100)</sup>

Na regte is die enigste debatspunt wat bespreek moes word, die vraag of die blanke man beskawingsmondig en -verantwoordelik genoeg is om die stemreg uit te oefen; of anders gestel: óf die kwalifikasies wat nou verval werklik 'n ware toets vir die toekenning van stemreg aan die blanke mans was.

Anders as met vrouestemreg kry ons gelukkig die posisie dat die twee hoofpartye op partygrondslag oor dié maatreël verdeel was. Die Nasionale Party het die maatreël op die wetboek geplaas en het die Christelike beskawingstoets sonder 'n diepgaande fundering voorgestaan. Die S.A. Party was teen die maatreël gekant en het volgens ons mening op humanisties-liberalistiese standpunt gestaan.

## (ii) Staatsfilosofiese grondslae van bepaalde standpunte

### A Liberaal-demokratiese rigting:

#### die S.A. Party

Die liberalistiese rigting, wat die gelykheid en vryheid van die individu verab-

---

99) *Debatte van die Volksraad*, 23 Februarie 1931, Kol. 770. (mnr. Heyns).

100) *Debatte van die Volksraad*, 23 Februarie 1931, Kol. 786.

soluteer, probeer om dié vryheid van die individu te beskerm teen die meerderheids-tirannie van die rewolusionêre-demokrasie met sy algemene stemreg, deur beperkings op dié stemreg te plaas. Dus, hoewel dié rigting bevrees is vir algemene stemreg in Suid-Afrika, vanweë sy onbeskaafde nie-blankes, wil hy nie sy dogma van gelykheid heeltemal laat vaar nie én die indruk wek dat hy teen kleur diskrimineer nie. Daarom probeer hy die situasie red met sy beginsel om aan die voortreflikes stemreg te verleen. Die voortreflike kiesers – blank *en* nie-blank – is diégene wat 'n bietjie eiendom besit en ook 'n bietjie onderwys geniet het!

Om hierdie voor-die-hand-liggende redes het die rewolusionêr-demokratiese rigting glad nie in die debat na vore gekom nie.

Waar beide rigtings egter humanisties-individualisties is, het die één die ander slegs tydelik verdring.

Die eksponente van hierdie rigting was baie duidelik in hul toesprake. Mnr. Roper stel dit so: „Wat ek wil sê is dat ons te ver kan gaan met die uitbreiding van die basis van die kiesreg . . . . . met die gevolg dat die demokratiese regeeringsvorm almeer in aansien daal . . . . . Ek het gesien hoe hierdie proses voor ons oë in Engeland aan die gang was, waar die basis van die stemreg so laag gemaak is dat elke volwasse persoon 'n stem het en sodat politieke gesag en mag feitlik in die hande van die volksmenigte is . . . . . daar (is) groot klasse mense in Suid-Afrika wat nie geskik is om te verstaan wat dit is en om die verantwoordelikheid van 'n stem te dra nie . . . . Ons het ons Hiel van Achilles in die vorm van die arm blankes . . . . . Omstandighede wat die neiging het om politieke mag in die hande van daardie mense te plaas, is uiters gevaarlik . . . . .”<sup>101)</sup> Mnr. Struben het hom egter só uitgelaat:

---

101) *Debatte van die Volksraad*, 23 Februarie 1931, Kol. 779 en 780.

„Wat betref die vraagstuk van kwalifikasies, is dit my sienswyse dat daar een kwalifikasie van 'n hoë standaard moet wees, en dat elke beskaafde persoon – blanke, kleurling of naturel – geregtig moet wees op die stemreg as hy die toets kan deurstaan”.<sup>102)</sup> Op 'n vraag van 'n Agb. lid wat die toets is, het hy geantwoord dat dit 'n deeglike toets aangaande beskawing en verantwoordelikeheidsgevoel moet wees. Met die eerste oogopslag was ons van mening dat dit dieselfde standpunt as wat ons i.v.m. beskawingsmondigheid en -verantwoordelikheid huldig, verteenwoordig. Lees 'n mens sy toespraak verder blyk dit egter duidelik dat hy daardeur slegs opvoedingskwalifikasies bedoel, want hy sê daar behoort geen beskaafde persoon te wees wat nie in staat is om aan die opvoedingskwalifikasies te voldoen nie.<sup>103)</sup> Mnr. J. S. F. Pretorius het dit so geformuleer: „Hier stel ons nou voor om mense op die kieserslys te plaas wat totaal onskuldig is . . . . .”.<sup>104)</sup>

Uit dié toesprake kan 'n mens tot die volgende gevolgtrekking kom:

1. Die liberalisme aanvaar nie algemene stemreg nie – d.w.s. stemreg aan alle persone bo 21 jaar sonder enige kwalifikasies nie. Deurgaans moet die algemene stemreg deur sekere kwalifikasies getemper word.
2. Stemreg onderhewig aan sekere kwalifikasies word dus ook vir die nie-blankes bepleit.
3. Dat hul eiendoms- en opvoedingskwalifikasies daargestel het, blyk uit hul toesprake en ook uit die feit dat hulle teen die wet gestem het. Die gevolg hiervan .

---

102) *Debatte van die Volksraad*, 23 Februarie 1931, Kol. 790.

103) *Vgl. Debatte van die Volksraad*, 23 Februarie 1931, Kol. 791.

104) *Debatte van die Volksraad*, 23 Februarie 1931, Kol. 786.

is dat sekere blanke persone wat nie hieraan voldoen nie, van die stemreg uitgesluit sou word. Sekere nie-blanke persone wat hieraan voldoen, kan dan wel stemreg verkry.

Al vraag wat hier ter sprake moes wees, soos reeds vermeld, was of die blanke mans beskawingsmondig en -verantwoordelik genoeg was om oor kiesreg te beskik. Soos in Afdeling 3(a)(iii) hierbo aangetoon, is onderwys, geleerdheid en eiendom as toetse nie voldoende om te besluit of 'n mens 'n beskawingsmondig en -verantwoordelike persoon is nie. Een van die Nasionale Party-sprekers, dr. Lamprechts, het dié kwalifikasies soos volg verwerp: „Daar is verder persone wat beroof is van die voorreg om te stem wat baie geleerder is as die meeste van ons. Waar die wetsontwerp voorsiening maak om die mense wat arm en verwaarloos is en almal wat gestudeer het, en wat nie die stemreg het, dit aan hulle te gee, dan meen ek dat ons almal so 'n maatreël moet ondersteun”.<sup>105)</sup>

Waar die nie-blankes by dié stemreg ingesleep is, was dit nie ter sake nie en ons sal dit in die volgende hoofstuk nader ontleed.

Soos gesê, lê die liberalisme die klem op die vryheid van die individu, en waar kan 'n mens beter staving hiervoor kry as in die volgende uiteensetting van Brig-genl. Byron: „Ons bespreek 'n wetsontwerp om die wet in verband met die kiesreg te wysig, maar sover ek kan sien, verstaan geen enkele lid aan regeringskant van die Raad wat die woord ‚stemreg‘ beteken nie. Die woord beteken vryheid, niks meer en niks minder nie. As aan mense die stemreg verleen word, beteken dit dat aan hul vryheid toegevoeg word, maar as die stemreg beperk word, beteken dit dat hul vryheid ingekort word . . . . .”.<sup>106)</sup> Die laaste sin het natuurlik betrekking op die nie-blankes. Hierdie beskouing van stemreg verskil dus radikaal van die standpunt met

---

105) *Debatte van die Volksraad*, 19 Februarie 1931, Kol. 687.

106) *Debatte van die Volksraad*, 26 Februarie 1931, Kol. 990.



beskawingsmondigheid en beskawingsverantwoordelikheid as toets.

**B Die Christelike beskawingstoets – sonder diepgaande fundering:  
die Nasionale Party**

Genl. J. B. M. Hertzog, destydse Eerste Minister én leier van die Nasionale Party, het op kernagtige wyse sy standpunt gestel „dat volgens my sienswyse net een weg behoort gevolg te word, dat ons moet aanneem dat elke blanke beskaaf is en dat almal op dieselfde voet moet geplaas word . . . . .”.<sup>107)</sup> Dr. D. F. Malan het dieselfde standpunt gehuldig, maar dit beter gemotiveer: „Ek wil maar net die argument noem dat die blanke ’n tradisie van 1,000 jaar agter hom het, en vir ’n lang tyd reeds gedwonge onderwys het. Deur die tradisie en die wetgewing kan ons met reg reeds vir jare aanneem dat elke blanke beskaaf is en aan sekere elementêre kwalifikasies voldoen. Hier word dus van die beginsel uitgegaan . . . . . dat elke blanke ’n beskaafde persoon is wat die stemreg behoort te hê . . . . .”.<sup>108)</sup>

Ons kan nie anders as om bogenoemde stelling te waardeer nie, hoewel ons enigste punt van kritiek is dat die sprekers nie ’n volledige en gemotiveerde uiteensetting van hul begrip van beskawing, met ’n Christelik-verantwoorde fundering gegee het nie.

**(iii) Christelik gefundeerde beskawingsmondige en beskawings-  
verantwoordelike maatstaf**

Volgens ons verantwoorde standpunt, moes ondersoek ingestel word of die blanke

---

107) *Debatte van die Volksraad*, 19 Februarie 1931, Kol. 670.

108) *Debatte van die Volksraad*, 19 Februarie 1931, Kol. 661.

man beskawingsmondig en beskawingsverantwoordelik genoeg is om die stemreg uit te oefen. Crause merk op: „Vir die Boer met sy Protestants-Christelike agtergrond was die strewe tot die verkryging van mede-seggenkap steeds voortgedryf deur reg en geregtigheid, en gedra deur die beginsel van die toetsreg en die kwalifikasie van beskaafdheid. Om die toetsreg in sy regte posisie te plaas is daar bv. onder andere gedurigdeur die vereiste van Protestantisme gestel as voorwaarde vir stemreg, sowel as vir verkiesbaarheid as Volksraadslid, om langs hierdie weg slegs persone wat die Christelike toetsreg kan toepas toe te laat tot die uitoefening van politieke medese-genskap”.<sup>109)</sup> In ons land was die Afrikaner grotendeels die draer van die Christelike beskawingsgeskiedenis omdat die Christelike religie van die begin af sy beslag op ons gehad het.<sup>110)</sup> Die Engelsman – soos die ganse mensheid – teer op die 150 jaar Protestantse beskawing in Europa en in sy Protestantse buite-stigtings.<sup>111)</sup> Ons moet nooit vergeet dat slegs die Christelike religie mensegemeenskappe tot ware beskawingsmondigheid bring, omdat dit die enigste religie is wat die uitgange van die hart in Gode-gehoorsame rigting ontsluit; ’n gedifferensieerde samelewingsorde daarstel met ’n grootse verskeidenheid van Christelike kultuurgoedere. Op Christelike standpunt moet ons dan aanvaar dat die Christelike religieuse grondmotief, tesame met die verbondseëninge van Christus-gelowige geslagte, die enigste is wat mense en mensegemeenskappe tot waaragtige beskawingsmondigheid, -toerekeningsvatbaarheid, -verantwoordelikheid en -selfstandigheid gebring het en kón bring.

Net soos die vrou<sup>112)</sup> is die man in Suid-Afrika beskawingsmondig en -verantwoordelik genoeg om die kiesreg na behore uit te oefen, soos dit dan inderdaad in die Wet na vore kom as volwasse, blanke stemreg. Maar mettertyd sou die aandrang tot groter uitbreiding kom en die resultaat was stemreg aan agtienjariges.

109) Crause, C. A.: a.w., bl. 203–204.

110) Vgl. Die invloed van die Protestantse Hollands, Franse Hugenote op die vorming van die Afrikaner as aparte volk en nasie.

111) Vgl. Strauss, H. J.: „Christelike beskawingsfilosofie én beskawingsperspektief”, *Bulletin v.d. S.A. Vereniging vir die bevordering van Christelike Wetenskap*, Oktober 1967, No. 10, bl. 109.

112) Ons ontleed nie die posisie van die man volledig nie, omdat wat ons van die vrou gesê het net so van toepassing op die man is. Vgl. afdeling 3(a)(iii) hierbo.

## (c) Agtienjarige stemreg

## (i) Wet No. 30 van 1958

Wet No. 30 van 1958 het bloot die bestaande kieswette gewysig deur net te bepaal dat die woord „een-en-twintig” orals waar dit voorkom deur die woord „agtien” vervang word, en dat 'n volwasse persoon ook 'n blanke is wat agtien jaar oud of ouer is.

Die wetsontwerp is as 'n partymaatreël deur die Nasionale Party ingedien en is heftig deur die Verenigde Party bestry.<sup>113)</sup>

Ons gee vooraf eers die verskillende argumente van die twee hoofpartye met ons kritiek kortliks weer; dan volg ons eie algemene beskouing daarvan en terselfdertyd sal ons vasstel uit welke staatsfilosofiese grondslag, indien enige, die standpunte van die partye voortgekom het.

## (ii) Die Verenigde Party: teen agtienjarige stemreg

Ons haal slegs die belangrikste argumente van die woordvoerders van die Verenigde Party enigsins breedvoerig aan, ten einde aan hul standpunte reg te laat geskied.

Ons kan die argumente van die Verenigde Party onder die volgende hoofde indeel:

---

113) Die tweede lesing is met 83 stemme teenoor 49 goedgekeur. Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 14 Augustus 1958, Kol. 2213 en 2214.

### Liggaamlik en verstandelik:

Dr. E. L. Fisher maak gebruik van die volgende praktiese stellings: „Aan ons is vertel van die wonderbaarlike vermoë van ons jeug en hoe hulle geskik is vir stemreg, en watter wonderbaarlike rol hulle in al ons bedrywighede gespeel het. Maar laat ons vir 'n oomblik kyk na die sportveld. Hoeveel agtienjariges bereik 'n Suid-Afrikaanse span? Hoeveel agtienjariges was in 'n Suid-Afrikaanse krieketspan? Hoeveel agtienjariges is daar in die voetbalspan wat môre vir Suid-Afrika speel? . . . . . Ons is op 18 jaar nog nie behoorlik ontwikkel nie, nòg fisies nòg verstandelik, afgesien van wat mense sê, en ek wil dit weer sê . . . . . Op 18 jaar is ons nog nie liggaamlik en verstandelik ten volle ontwikkel nie, want anders sal ons in staat wees om te kompeteer met diegene wat ouer is.”<sup>114)</sup>

Mnr. C. B. van Ryneveld het die volgende „bewyse” aangevoer: „Om op te som, meneer die Speaker, is die vraag die volgende: Is die mense wat die stemreg kry in staat om verstandig die stem uit te bring? Volgens my oordeel bewys die regstelsels hier in Suid-Afrika en al die ander regstelsels beslis dat 21 die regte ouderdom is waarop die stem behoort verleen te word.”<sup>115)</sup>

### Volwassenheid en verantwoordelikheid:

Sir de Villiers Graaff, leier van die Verenigde Party en Opposisieleier, het verklaar: „As ons op die geskiedenis ingaan, dan vind ons in die Westerse wêreld dat die ouderdom waarop van die individu verwag is om volle verantwoordelikheid as 'n volwassene

114) *Debatte van die Volksraad*, 14/15 Augustus 1958, Kol. 2422, 2423.

115) *Debatte van die Volksraad*, 14/15 Augustus 1958, Kol. 2453.

te aanvaar, die neiging getoon het om hoër te word namate ons gemeenskap meer ingewikkeld geraak het".<sup>116)</sup>

Mnr. D. M. Streicher voer ook die volgende redes aan: „Deur die eeue heen is dit beskou dat die mens volwassenheid bereik op die ouderdom van 21 jaar. Geleerdheid en volwassenheid is nie sinoniem nie, en daar bestaan geen rede waarom die eeue-oue opvatting van volwassenheid in die moderne wêreld omvergewerp moet word nie. Allerweë word erken dat 'n agtienjarige nog nie die verantwoordelike sin van 'n volwassene het nie .....".<sup>117)</sup>

Dr. L. S. Steenkamp het min of meer dieselfde standpunt gehuldig: „Enige persoon wat met jong mense te doen het en wat die sielkunde ken, weet tog dat baie van ons jongmense of dogters op die ouderdom van 18 tot 21 onverantwoordelik is, al is dit die moeie ouderdom in die lewe van enigeen".<sup>118)</sup>

#### Logiese vermoë (oordeelsvermoë):

Dr. L. S. Steenkamp se gesigspunt was verder soos volg: „Die stemreg vereis verder 'n baie ryper oordeel as wat die 18-jarige het. Die 18-jarige wat kan veg, mag groot en sterk wees en mag sterk gedissiplineerd wees, maar hy het nog nie die oordeelsvermoë wat nodig is by die uitbring van 'n stem nie. En dit is hierteen dat ons beswaar het".<sup>119)</sup>

Mnr. C. B. van Ryneveld gebruik ook dieselfde argument: „Ons het die grootste agting vir die idealisme van die jeug, vir sy avontuurlus, vir sy drang om te ondersoek,

---

116) *Debatte van die Volksraad*, 11 Augustus 1958, Kol. 1984.

117) *Debatte van die Volksraad*, 12 Augustus 1958, Kol. 2041.

118) *Debatte van die Volksraad*, 14 Augustus 1958, Kol. 2272.

119) *Debatte van die Volksraad*, 14 Augustus 1958, Kol. 2272.

sy geesdrif. Maar die uitoefening van die stemreg, veral in Suid-Afrika, vereis 'n rype oordeelvermoë, en iemand wat 18 jaar oud is, besit nie 'n rype oordeelvermoë nie".<sup>120)</sup>

Teenoor die argumente van die Verenigde Party stel ons nou die argumente van die Nasionale Party.

### (iii) Die Nasionale Party: vir agtienjarige stemreg

Ons haal weer eens dié party se woordvoerders volledig aan m.b.t. die hoofde waaronder ons hul argumente ingedeel het:

#### Opvoeding:

Mnr. B. J. van der Walt se motivering was die volgende: „Ek wil nie daardie argument herhaal nie, maar ek wil weer sê dit verbaas 'n mens dat die party aan die oorkant die manhaftigheid het om hierdie wetsontwerp te kom bestry terwyl hulle bereid is om aan die Kleurlinge, vir wie hulle baie kere lesse gegee het om hul naam te kan teken en hulle dan te gebruik as stemme teen die Nasionale Party, dat hulle vandag nie aan die opgevoede agtienjarige en twintigjarige jong seuns en dogters van Suid-Afrika die stemreg wil gee nie . . . . .

„Agtien jaar is vandag die ouderdom waarop die oorgrote meerderheid van ons kinders die skool verlaat. Op daardie tydstip is hul formele opvoedingsproses voltooi. Hulle tree dan toe tot die praktiese lewe”.<sup>121)</sup>

Dr. J. H. Steyn stel dit so: „Die peil van opvoeding was nog altyd 'n kwalifikasie”.<sup>122)</sup>

120) *Debatte van die Volksraad*, 14/15 Augustus 1958, Kol. 2453.

121) *Debatte van die Volksraad*, 11 Augustus 1958, Kol. 2020 en 2024.

122) *Debatte van die Volksraad*, 12 Augustus 1958, Kol. 2085.

**Op agtien jaar is hul reeds lidmate van die kerk:**

Mnr. B. J. Vorster (huidige Eerste Minister) se vernaamste argument was die volgende: „Hier het jy die posisie en ek vra agb. lede oorkant of daar een van hulle is wat wil sê dat die sekulêre, die staatkundige, meer betekenis het as die kerklike of geestelike sy van die lewe? As 'n man die onderskeidingsvermoë bereik het om mee te praat i.v.m. kerklike sake, as hy saam met die oueres in die gemeente in daardie sake kan meepraat, waarom durf hy nie praat i.v.m. staatsake nie? Waarom moet die stemreg van hom onthou word in die Staat wanneer jy dit goed vind om dit vir hom in die Kerk te gee nie”?<sup>123)</sup>

Mnr. G. P. v.d. Berg het die volgende argument aangevoer: „Weet die agb. lid dat op agtienjarige leeftyd baie min van ons blankes – ek weet nie wat die posisie in verband met die Engelssprekendes is nie, en ek praat nou maar hoofsaaklik van die Afrikaanssprekendes – nie lid van een van die kerke is nie. Op sestienjarige leeftyd kan hulle lede word van ons kerke en op agtienjarige leeftyd is hulle in die algemeen lid van een of ander kerk, volwaardige lidmate. Dan kan hulle deel hê aan die heilige sakramente wat bedien word in die kerk”.<sup>124)</sup>

Dr. C. P. Mulder het dié argument so geskets: „Daar is sekere van die Afrikaanse kerke waar mense vandag nie meer gekies word deur die gemeente nie; hulle word deur die kerkraad gekies, en daardie kerkraadslede is wel ouer as 25 jaar, soos hier aangedui, maar daar is Afrikaanse kerke op die oomblik, waar die gemeentelede self hulle kerkraadslede kies, waar hulle self die predikant kies, waar hulle stemreg het in die kerk. Die

---

123) *Debatte van die Volksraad*, 13 Augustus 1958, Kol. 2177.

124) *Debatte van die Volksraad*, 13 Augustus 1958, Kol. 2160.

môre voordat 'n diens begin, word daar 'n gemeentevergadering gehou en daar word stembriefies uitgedeel en daar word gestem in die kerk. Ek behoort aan so 'n kerk, die Gereformeerde Kerk van Suid-Afrika; dit is een van die drie suster-kerke. Daar word gestem deur die gemeentelede vir hulle ouderlinge en diakens en ook vir hulle predikant, en sodra 'n manlike lidmaat aangeneem is – dit maak nie saak wat sy ouderdom is nie – word hy 'n volwaardige lidmaat van die kerk en hy het 'n volle stem daar. Hierdie gebruik was ook in die ou dae van toepassing. Ons kry dit keer op keer in die Dagboek van Erasmus Smit dat nuwe kerkraadslede gekies is deur alle lidmate van die kerk. Toe hierdie mense hulle eerste Grondwet opgestel het en hulle eerste Staatsinstellings opgestel het, het hulle geen voorbeeld gehad om na te volg nie. In die Kaap het hulle vanaf die stigting totdat hulle uit die Kaap getrek het, nooit 'n stem uitgebring nie, en toe hulle daar vir die eerste keer hulle vrye stem kon beoefen, toe het hulle hom beoefen soos hulle geleer het om dit in die kerk te beoefen, op 'n Calvinistiese grondslag, en daar het hulle almal gestem vanaf die ouderdom van 16 en 17 en 18 jaar. Alle volwaardige lidmate van die kerk is beskou as volwaardige lede van die gemeenskap en van die Staat".<sup>125)</sup>

#### **Agtienjarige stemreg is tradisioneel:**

Dr. C. P. Mulder het dié standpunt verder só toegelig: „Ek wil net sê dat daardie individualisme van die Afrikaner wat in daardie jare gevorm is, deel geword het van die volkskarakter van die Afrikanervolk van vandag. Die Afrikaner is nou nog op 18-jarige leeftyd 'n individualis; 'n man wat vir homself dink, 'n man wat sy eie koers het; 'n man wat rigting het, en wat weet waarheen hy wil gaan. Dit is nie alleen in sy volksverlede nie, maar dit is ook deel

---

125) *Debatte van die Volksraad*, 14/15 Augustus 1958, Kol. 2415.



van sy volkskarakter en sy eie tradisie, en daarom sê ek dat ons die stemreg aan hierdie mense kan gee.

Ek wil verder gaan en kom na die krygsmag van daardie dae. Die offisiere is gekies deur alle burgers op kommando. Dit is vanselfsprekend dat daardie man wat vir homself op sy plaas moes besluit, nie bereid sal wees om te buig onder die leiding van 'n ander persoon as hy nie seggenskap gehad het in die verkiesing van daardie persoon nie. In murg en nier is die boer 'n demokrat vanaf die begin. Nog voordat die Engelsman in S.A. vir ons demokrasie wou gee, was die Afrikaner op sy eie in sy kerk en in die krygsveld 'n demokrat. Die demokrasie in Suid-Afrika het van die Afrikaner gekom, nie van die Engelsman nie. Dit is later deur hom ingevoer. Ek sê dat waar 'n kommando gekommandeer is of bymekaargekom het om een of ander veldtog te voer, het alle burgers in daardie kommando die stemreg gehad. En wie is gekommandeer? Dit was algemene gebruik in daardie dae dat almal tussen 16 en 60 jaar gekommandeer word, en daardie 16-jarige burger het sy kommandant en sy veldkornet gehelp kies..... Die leiers van die eerste republieke in die Kaapkolonie, die republiek van Graaff-Reinet en Swellendam, was veldoffisiere en hulle is gekies deur die 16-jarige burgers. So ook is Piet Retief gekies deur almal vanaf 16-jarige ouderdom. So ook is Andries Pretorius as leier van die Wenkommando by Bloedrivier gekies deur almal bokant 16 jaar, en so is alle Trekkeleiers gekies deur mense van 16 jaar en ouer. Deur al die jare heen het die 16-jariges in die Kaapprovinsie, in Transvaal, Vrystaat en Natal die stemreg gehad. Die eerste verandering wat ons vind, vind ons wanneer die formele grondwette ingestel word".<sup>126)</sup>

---

126) *Debatte van die Volksraad*, 14/15 Augustus 1958, Kol. 2416 en 2417.

### Verantwoordelikheid; verstandig en kerngesond:

Dr. T. E. Dönges, Minister van Binnelandse Sake, wat die maatreël ingedien het, het sy argument so gestel: „Ek wil hierdie menskundige argument op die voorpunt stel, en dit is nl. hierdie waarheid dat 'n gevoel van verantwoordelikheid gekweek word en versterk word by 'n persoon aan wie verantwoordelikheid gegee word”.<sup>127)</sup>

Mnr. B. J. van der Walt maak ook gebruik van dieselfde maatstaf: „As hulle op agtienjarige leeftyd die stemreg kry, aanvaar hulle dadelik die verantwoordelikheid van hul burgerreg”.<sup>128)</sup>

Dr. J. H. Steyn het blykbaar ook die maatstaf in gedagte: „Ook wil ek nog verder vra of ouderdom al ooit in die moderne of in die ou maatskappy 'n waarborg was van verstandige optrede . . . . .”.<sup>129)</sup>

Dr. T. E. Dönges stel dit bondig op 'n ander plek: „. . . . . Ons aan hierdie kant van die Raad sê: ons ken die jeug van S.A.; hy is kerngesond; laat daar geen twyfel daaroor wees nie”.<sup>130)</sup>

#### (iv) Die Christelik gefundeerde maatstaf en 'n kritiese beskouing van die twee hoofpartye se standpunte in die lig hiervan

Die antwoord op die vraag, of agtienjariges stemreg moet verkry al dan nie, berus

---

127) *Debatte van die Volksraad*, 11 Augustus 1958, Kol. 1976.  
 128) *Debatte van die Volksraad*, 11 Augustus 1958, Kol. 2024.  
 129) *Debatte van die Volksraad*, 12 Augustus 1958, Kol. 2083.  
 130) *Debatte van die Volksraad*, 11 Augustus 1958, Kol. 1982.

volgens ons mening slegs op die maatstaf soos wat ons dit hierbo gestel het i.v.m. kiesreg in die algemeen,<sup>131)</sup> vrouekiesreg<sup>132)</sup> en blanke meerderjarige stemreg.<sup>133)</sup> Dit hang af of die agtienjarige beskawingsmondig en beskawingsverantwoordelik is!

Dit is baie interessant om daarop te let dat die stemregleer van die humanistiese liberalisme en die humanistiese demokrasie, wat te vore die stem oor kiesreg in Suid-Afrika dik gemaak het, nou gladnie in die debat na vore gekom het nie.

Dit is ooglopend dat die maatstaf van die humanistiese demokrasie, nl. dat alle mense gelyk is, definitief nie nou toegepas kon word nie: 'n tienjarige mens kan mos nie nou aan 'n 18-jarige mens of 'n 21-jarige mens gelyk wees nie!

Dieselfde geld vir die humanistiese liberalisme wat, omdat hul bevrees was vir die algemene stemreg van die humanistiese demokrasie (met inagneming van die groot aantal beskawingsonmondige mense in Suid-Afrika) die stemreg wou beperk deur sekere eiendoms- en opvoedingskwalifikasies daar te stel. As die ouderdomsgrens na 18 jaar verlaag sou word, sou dit beteken dat nog meer beskawingsonmondige nie-blankes die stemreg sou verwerf, en dit sou noodwendig die liberalistiese vryheid in gevaar stel. Hiervoor het hul nie kans gesien nie!

En so kom 'n groot gebrek van die humanistiese rewolusionêre demokrasie en humanistiese liberalisme na vore, naamlik dat die maatstawwe wat hul vir stemreg stel, nie in alle omstandighede geldig is nie!

Tot ons spyt moet ons vooraf opmerk dat nie een van die twee hoofpartye

---

131) Vgl. afdeling 2(b) hierbo.

132) Vgl. afdeling 3(a)(iii) hierbo.

133) Vgl. afdeling 3(b)(iii) hierbo.

se argumente met ons beskawingsmondigheidstoets ooreenkom nie. Ons uitgangspunt dwing ons dan om pertinent die vraag te stel of die agtienjarige beskawingsmondig is, én of hy die nodige toerekenbaarheid besit om die Christelike politieke medeverantwoordelikheid t.o.v. kiesreg te aanvaar.

Om tot so 'n slotsom te kom, sal ons duidelikheid moet verkry t.o.v. beskawingsmondigheid en -verantwoordelikheid by die agtienjarige.

Ons wil agtereenvolgens ondersoek instel of die agtienjarige in S.A. in 1958, selfs ook vandag, wat betref a. sy lewensuitgange, b. lewensvorme en c. kultuurgoedere beskawingsmondigheid en -verantwoordelikheid besit.

#### a. Sy lewensuitgange

Ons moet onthou dat die mens nie 'n fisiese, biotiese, psigiese of kultuurwese is nie en ook nie die optelsom van sy normatiewe funksies nie. Nee, elke mens is 'n religieuse skepsel<sup>134)</sup> wat gelei en beheers word deur die religie wat op sy hart beslag gelê het. Ons het dit ook van te vore gestel dat alleen die Christelike religie in staat is om die uitgange uit die hart te ontsluit en tot ware beskawingsmondigheid te lei.<sup>135)</sup>

Ons moet onthou dat die menslike persoonlikheid bestaan uit die menslike liggaam<sup>136)</sup> wat onder leiding van die aktstruktuur staan,<sup>137)</sup> wat weer op sý beurt

---

134) Vgl. Dooyeweerd, H.: *Wat is die mens?*, bl. 15 e.v.  
Lederle, H.I.: „Die Christelike mensbeskouing” *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, Jaargang 111, Nr. 2, November 1967, bl. 33 e.v.

135) Vgl. afdeling 3(a)(iii) hierbo.

136) Vgl. Dooyeweerd, H.: *Inleiding tot de Encyclopaedie der Rechtswetenschap*, bl. 112 e.v.

137) Vgl. Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 113 e.v.

onder die leiding van 'n religie funksioneer.

### Die menslike liggaam

Volgens Dooyeweerd<sup>138)</sup> is die menslike liggaam die enkaptiese struktuurgeheel wat die hele tydelike bestaan van die mens omvat. In die liggaam is die volgende individualiteitsstrukture met mekaar vervleg:

- (1) die fisies-chemiese gekwalifiseerde struktuur van die opbou stowwe van die menslike liggaam; (die eerste vier modale aspekte).
- (2) die bioties-gekwalfiseerde struktuur van die lewende organisme; (die biotiese aspek).
- (3) die psigiese gekwalifiseerde struktuur; (die psigiese aspek).
- (4) die aktstruktuur van die menslike liggaam. Hierin word die normatiewe aspekte gerealiseer. „De afzonderlijke acte kan dus een typische kwalificatie aannemen, die, zoals wij zullen zien, mede door de *individualiteits-structuren der menselijke samenleving* is bepaald. Maar zij speelt zich af in een *lichamelijke* act-structuur, die volkomen vrijheid voor deze typisering en laat”.<sup>139)</sup> Vir elke uitgang het God in sy wet die norme voorsien waaraan die mens in die betrokke uitgang gehoorsaam moet wees. Vir die uitgang van die geloof, die geloofsnorme; vir die uitgang van die liefde, die liefdesnorme; vir die uitgange van die reg, die kuns, die ekonomie, die omgang, die taal, historiese vorming en denke telkens die norme wat ook daarvoor geld. Vir die volwaardige ontwikkeling van die mens is onder andere 'n mate van skoling van die aktstruktuur nodig binne al die normatiewe kaders van sy bestaan.

---

138) Vgl. Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 112 e.v.

139) Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 114.

'n Beskaafde persoonlikheid is dus 'n mens van wie die aktstruktuur ontsluit is, en daarby 'n mens wat mededraer en medebouer is van 'n beskawingsontwikkelingsproses onder leiding van die Goddelike beskawingsnorme. Die ontwikkeling tot volwassenheid is nie iets anders as ontwikkeling tot Christelike beskawingsmondigheid nie. Daarom moet die opvoedingsproses kontinu, gedifferensieerd en geïntegreerd verloop – gekorreleer met die kontinu-differensieerende ontsluiting van die aktstruktuur in sy religieuse geïntegreerdheid.

Dus moet ons daarteen waak om die agtienjarige nie slegs aan enkele modaliteite te toets nie – soos die Verenigde Party en Nasionale Party gedoen met hul liggaams- of verstandsmaatstawwe – en beslis ook nie net aan 'n natuuraspek soos bv. liggaamsbou of fisiese geskiktheid vir oorlog nie. Tereg sê Spier ook: „De mens toch is het enige schepsel, dat niet door een bepaalde tijdelijke functie gekarakteriseerd kan worden, aangezien hy in z'n hart alle tijdelijke functies concentreert in een punt, dat zelf boven het tijdelijke uitreikt”.<sup>140)</sup> Militêre diens het te doen met die swaardmagorganisasie van die staat. Die staat wil manne hê wat oor die nodige fisiese krag, rypheid en geskiktheid beskik om die wapen op te neem ter verdediging van volk en vaderland. Dit is immers ook 'n plig wat die primitiewe volke – dink aan die Bantoes met hul krygsmanne wat in talle oorloë met die blankes gewikkel was – op elke weerbare man gelê het, naamlik, die verdediging van huis en haard. Fisiese geskiktheid is die toets vir die diensplig – vir die hantering van die swaard. Die swaardmag is aan die staat gegee vanweë die sondegebrokenheid van die tydelike werklikheid en daartoe is elkeen verplig om te help. Diensplig het niks te doen met beskawingsmondigheid nie. As 'n persoon op grond van diensplig stemreg moet verkry, dan moes die Bantokrygsman net soos die Voortrekkerburger, dit ook verwerf het. Die gebruik van oorlogswapens

---

140) Spier, J. M.: *Inleiding in de Wijsbegeerte der Wetsidee*, bl. 48.

is so vereenvoudig — die druk van 'n knoppie — dat dit ewe goed deur 'n twaalfjarige kind of nie-blanke gedoen kan word. Tegniese vaardigheid in militêre optrede maak nie 'n persoon beskawingsmondig nie.

Ons twyfel of ons met alle vrymoedigheid kan verklaar dat die agtienjarige na behore godsdienstig in die gemeenskap van die heiliges lewe, die liefde wat alles verdra en vergewe ervaar, die reg in volheid van maat handhaaf, die kuns in skone harmonie geniet, die stoflike met spaarsame oorleg gebruik, sosiaal in goeie fatsoen verkeer, die taal in rykdom van woorde besig, geskiedenis vir kultuur en beskawing maak en die tydelike met sy wyse verstand deurvors.

#### b. Lewensvorme

In die Wet van God is egter nie slegs sy ordinansies vir ons individuele lewe gegee nie, maar ook sy ordinansies vir ons lewe in gemeenskap met ander mense. In die menselike lewensvorme word twee of meer mense volgens bepaalde struktuur-norme saamgeorden sodat die mens ook saam met ander mense aktief kan wees in kultuur en beskawing. Dit is die subjektiewe kultuurdinge, of menselike lewensvorme, soos byvoorbeeld die huwelik, gesin, kerk, staat, skool, bedryf, vereniging ens.

In die ryk van die subjektiewe kultuurdinge onderskei ons tussen verbande, gemeenskappe en losse maatskapsverhoudings.

Die lede van 'n verband word saamgeorden deur 'n permanente gesagstruktuur en 'n solidêre eenheidskarakter onafhanklik van hulle wisseling. Die gemeenskappe vertoon slegs één van bogenoemde twee eienskappe en die maatskapsverhouding is nie van een van bg. twee eienskappe afhanklik nie, maar impliseer 'n neweskikking

of 'n gelykheid van die deelhebbers.

Ons bepaal ons by sekere verbande soos die huisgesin, kerk, staat en bedryf, en by die huwelik as voorbeeld van 'n gemeenskap.

Ons weet dat elke lewensvorm soewerein in eie kring is en normatief begrens is t.o.v. elke ander lewensvorm met alles wat dit impliseer vir die Christelike gesagsleer en die Christelike vryheidsleer. Maar die lewensvorme is nie „los” langs mekaar „ingepak” nie. Nee, die menslike persoonlikheid, wat in al hierdie lewensvorme gelyktydig aktief besig is, gryp oor die grense heen – laat sig dus nie in een lewensvorm afperk nie – en daarom is daar in die orde van die lewensvorme ook 'n onderlinge vervlegtheid.

Die vraag is of ons sonder enige twyfel kan aanvaar dat die agtienjarige in al hierdie lewensvorme, waarin sy menslike persoonlikheid veronderstel is om aktief besig te wees, wel beskawingsmondig en -verantwoordelik optree? Dit geld vir die agtienjariges as man en vrou in die huwelik, as vaders en moeders in die gesinsverband, lidmate in die kerkverband, burgers in die staatsverband en werkgewers en werknemers in die bedryf – kortom, die toets moet oor die hele linie geld! Want hoe anders kan die agtienjarige dan na behore oordeel of die owerheid in algemene belange regeer, as die agtienjarige nie weet wat die belange van 'n bepaalde lewensvorm is nie? Alvorens hy self 'n oordeel fel, moet hy tog reeds verantwoordelikheid as gesagsdraer of gesagsonderworpene besit.

Neem die argument van die Nasionale Party, nl. dat 'n agtienjarige stemreg kan besit omdat hy reeds 'n volwaardige lidmaat van 'n kerk is. Alhoewel die agtienjarige lidmaat van 'n kerk is, en die sakramentê gebruik, moet ons in gedagte hou dat die aanvaarding van lidmaatskap die eintlike plig is van die ouer soos vervat in die doopbelofte en die onderneming van die ouer soos vereis bv. deur die formulier van die N.G. Kerk om sy kind „breedvoeriger te onderrig” in die leer van sy kerk. Dus is die lidmaatskap van die



kind eintlik 'n hoogtepunt van die ouerlike plig in die kerkverband. Ook nog dit: die belydende lidmaatskap in 'n kerkverband behels ook nie die hele beskawingsinboedel waaroor die staat juridies integrerend waak nie. Die Kerk as samelewingsverband dek net 'n bepaalde erfenis van die gemeente. Die Kerk skenk ook lidmaatskap aan verstandelikagterlikes – wat heeltemal toelaatbaar is – omdat hier primêr 'n geloofstoets aangelê word.

Ons weet, dat die agtienjarige op hierdie ouderdom nog binne die gesinsverband is, m.a.w. onder die verantwoordelikheid van die ouer omdat die agtienjarige nog afhanklik is – nog nie mondig nie. En daarom weet ons dat die huwelike van agtienjariges om dié rede selde voorkom – 'n agtienjarige is nog nie verantwoordelik genoeg om die pligte van ouerskap op hom te neem nie.

Ook wat die bedryf betref, is die agtienjariges nie op dié ouderdom in verantwoordelike posisies nie, maar hoogstens vakleerlinge.

Strauss betoog in een van sy werke<sup>141)</sup> dat vir elke student aan 'n Christelike onderwyserskollege en aan 'n Christelike universiteit die inleiding tot elke vakwetenskap ensiklopedies moet wees, m.a.w. dit moet 'n Christelik-wysgerige uitsig bied. Langs dié weg – so betoog hy – sal die Christelike onderrig aan die Christelike universiteit nie alleen Christelike onderwyspersoneel aan ons volk lewer nie, maar ook Christelik-wetenskaplik onderlegde mense in elke ander beroep en elke ander sektor van ons volksbestaan. Tot sover Strauss. Ons gevolgtrekking is dat sulke manne en vroue nie op agtienjarige leeftyd te vinde is nie, maar dan gaan hulle eers na die universiteit vir die begin van hul onderrig! Stemreg is nie alleen 'n kwessie van soveel jare skoolopleiding – soos die Nasionale Party geargumenteer het nie – nee, dit het te doen met die verantwoordelikheid, die mondigheid van die persoon. Be-

---

141) Vgl. Strauss, H. J.: *Christelike Wetenskap en Christelike Onderwys*, bl. 75–76.

skawingsverantwoordelike optrede en die beoefening van normatiewe vryhede kan dus nie gemeet word aan militêre diens of lidmaatskap van die kerk nie.

Voorts, die vraag of die agtienjarige bevoeg is om te waak teen owerheids-willekeur en grensoorskreiding t.o.v. die owerheid se tipiese juridiese integrerings-taak teenoor die ander lewensvorme? Óf hulle kan oordeel vóór hulle self nog nie verantwoordelik genoeg daarin optree nie, of die verantwoordelikheid daarvoor besit nie? Of die agtienjarige kan waak teen grensoorskreiding van owerheidsbevoegd-hede? Of hulle mede-verantwoordelikheid aanvaar voor God vir die wyse waarop die owerheid moet regeer? Alleen as die vrae positief beantwoord kan word, kan die agtienjarige stemreg verkry. Ons glo nie. As ons dink aan die geweldige gekompli-seerde beskawingsinboedel van ons samelewing, wat die kind moet verwerf, én die hoë eise wat die moderne gedifferensieerde samelewing aan die mens stel, kan 'n mens argumenteer dat dié ouderdomsgrens — ook in 1958 — eerder opgeskuif moes gewees het.

### c. Kultuurgoedere

Ons weet — sonder om daarop in te gaan — dat tot op die ouderdom van agtien jaar 'n mens nie in staat is om kultuurgoedere van enige belang te lewer nie. Dit is moontlik die rede waarom kinders geen verantwoordelikheid hiervoor kan aanvaar nie. Hulle is selfs onverantwoordelik hiermee en misbruik dit soms! Strauss stel die taak van die onderwyser ten opsigte hiervan dat hul „die kind nog (moet) leer om die verskeidenheid kultuurgoedere korrek te onderskei en te gebruik, sodat hy nie van sy bed 'n ryperd maak nie, van die ruit 'n teiken of van sy sportmondering 'n Sondagpak nie”.<sup>142)</sup>

---

142) Strauss, H. J.: *Christelik-nasionaal en C.N.O.*, bl. 21-22.

Ons stel die vraag of 'n mens nou sonder enige twyfel kan konstateer dat die agtienjarige verantwoordelik genoeg is om te oordeel of die owerheid die juridiese bewaker van die kultuurbesittings van sy burgers is, en of die owerheid die kultuurbesit juridies versorg, want hiervoor aanvaar die agtienjarige politieke verantwoordelikheid wanneer hy oor stemreg beskik!

Ons glo dat die agtienjarige ten opsigte hiervan nog beskawingsonmondig is en dus nie politieke medeverantwoordelikheid daarvoor kan dra nie.

Dit is tog algemeen aanvaar dat die grens van 21 jaar die toets van die tyd weerstaan het en ons glo dat dit ook die beskawingsmondige en -verantwoordelike toets is. Ons gee egter die volgende ontstaansgronde van 21 jaar as ouderdomsgrens weer, soos deur dr. C. P. Mulder geopper: „Die vraag kom by 'n mens op: Waarom is die getal 21 aanvaar as die ouderdom waarop die stemreg toegeken word? Dit is baie maklik om iewers uit die verlede op 'n getal soos 21 te besluit, en dan daaraan skielik bomenslike waarde te heg — om dit skielik heilig en onaantasbaar te maak. Skielik word dit in 'n mistieke waas gehul, onveranderbaar. Maar waar kom dit oorspronklik vandaan? Die enigste wat ek kon vind waar die 21 werklik vandaan kom, is die gedagte dat dit te doen het met die syfers 3 en 7. Drie maal sewe is 21 en dit is waar dit vandaan kom. In die Bybel weet ons dat Jakob sewe jaar moes werk vir sy eerste vrou, sewe vir 'n tweede vrou, en toe sewe jaar vir sy vee, en dit maak drie maal sewe, nl. 21 jaar. Daar is verskillende ander geleenthede waar ek hierdie gedagte vind in die Bybel, die gedagte van drie en 7 as heilige getalle. Maar die 21 wat ons het in ons huidige lewe kon ek slegs terugspoor na die ridder-tydperk van die Middeleeue. Daar het ek die 21 jaar gevind, en wel soos volg: Die persoon wat uiteindelik tot ridder geslaan moes word, moes die eerste sewe jaar aan moedersknie deurbring om daar sy eerste ondervinding en opvoeding te kry; hy moes 'n tweede 7 jaar aan die hof as hofknaap deurbring om die reëls en etiket van die hofhouding te leer, en dan was daar 'n derde 7 jaar waarin hy sy krygsopleiding ont-

vang het en daarna kon hy 'n volwaardige ridder word op die ouderdom van 21 jaar. Meerderjarigheid kom dus op 21 jaar. Maar die tye en omstandighede het tog seker verander sedert die riddertydperk".<sup>143)</sup>

Ten slotte sien ons dat die Verenigde Party se argumente rondom liggaamlike en verstandelike rypheid, en dié van die Nasionale Party rondom opvoeding en kerklike lidmaatskap gebrekkig is, deurdat dit net een aspek of lewensvorm as maatstaf neem. Wat betref die ander argumente van die Verenigde Party rondom volwassenheid, verantwoordelikheid en oordeelsvermoë, en dié van die Nasionale Party rondom tradisionalisme, verantwoordelikheid, verstandigheid en kerngesondheid slegs vae begrippe is sonder enige omskrywing, motivering, praktiese toepassing en vergelyking. Dit het dan ook glad nie aan ons maatstaf van beskawingsverantwoordelikheid en -mondigheid voldoen nie. Inderdaad moet ons konstateer dat albei Partye gemoeid was met die neerslae van algemene kiesreg uit rewolusionêr-demokratiese huis. Die Nasionale Party waarskynlik uit meer pragmatiese oorwegings – meer stemme – en die Verenigde Party om dieselfde oorweging om die jeug van die stembus weg te hou. In albei Partye is daar 'n gebrek aan positiewe beginselgetrouheid in hulle beredenerings. Nêrens word dit gefundeer in ander as praktiese oorwegings nie.

Aangesien die agtienjariges in Suid-Afrika stemreg het, rus daar 'n groot taak op die skouers van ons politieke partye en hul organisasies. Hul moet nou toesien dat hierdie „onryp” agtienjariges geskool en opgevoed word – sê van hul sestende jaar – sodat as hul die ouderdom van agtien jaar bereik, hul oor die nodige politieke verantwoordelikheid en politieke medeseggenkap beskik.

\* \* \* \* \*

---

143) *Debatte van die Volksraad*, 14/15 Augustus 1958, Kol. 2410.

Waar ons nou in hierdie hoofstuk aangetoon het dat daar oor die toekenning van stemreg aan die blankes in Suid-Afrika groot meningsverskil geheers het, en dat dit verskeie religieus-verankerde staatsfilosofiese opvattinge oor stemreg na vore laat kom het, wil ons by die behandeling van stemreg aan die nie-blankes – een van die grootste geskilpunte in ons staatkunde – ook bepaal watter religieus-bepaalde staatsfilosofiese rigtings dáárin 'n rol gespeel het. So sal ons uiteindelik tot die algemene riglyne van hierdie stemreggeskiedenis in ons vaderland kom.

\* \* \* \* \*

## HOOFSTUK III

### NIE-BLANKE POLITIEKE STEMREG

#### 1 INLEIDING

Nadat ons vooraf die politieke denkrigtings ten opsigte van blanke stemreg bepaal het<sup>1)</sup> moet ons vervolgens vasstel welke religieus-bepaalde staatsfilosofiese denkrigtings 'n rol gespeel het by die toekenning, al dan nie, van stemreg aan die nie-blankes (Bantoes, Kleurlinge en Indiërs) in Suid-Afrika.

Oppervlakkig beskou, was daar van die begin af twee botsende standpunte: ener syds dié rigting wat stemreg aan die nie-blankes verleen en andersyds dié rigting wat stemreg van die nie-blankes weerhou.

Dr. H. G. Luttig het by geleentheid gepoog om dié uiteenlopende standpunte so te fundeer: „Die stryd wat nou hier ten einde loop en wat veral gaan oor die politieke regte van die nie-blankes op die gemeenskaplike lys, is die kenmerk van die politieke geskiedenis van ons land. Dit was en dit is nie 'n stryd tussen Afrikaners en Suid-Afrikaanse Engelssprekendes nie. Dit was en dit is nie 'n stryd tussen die noordelike provinsies en die suidelike provinsies nie. Dit is nie net 'n stryd tussen die Nasionale Party en die Verenigde Party nie. Dit is veel groter in omvang. Dit is en dit was 'n stryd van Suid-Afrikaanse nasionalisme teen Britse Liberalisme. . . . . Suid-Afrika het op die kruispad gekom en moes kies of die weg van Britse liberalisme, van gelyke regte en uiteindelijke verdwyning van die Witman uit Suid-Afrika,

---

1) Vgl. Hoofstuk II.

of die weg van selfbehoud".<sup>2)</sup> Ook adv. J. G. Strijdom (latere Eerste Minister) het eenmaal die teenoorgestelde standpunte soos volg getipeer: „Die nie-blanke bevolking van Suid-Afrika staan onverbiddelik vir gelyke regte. Wat nou van die blanke bevolking? Die blanke bevolking is hoofsaaklik in twee groepe verdeel. Daar is die eerste groep wat die standpunt inneem dat ons 'n wit nasie wil bly, en dat ons baas wil bly in Suid-Afrika. Dan is daar die ander groep . . . . . Dit kan hulle nie skeel of Suid-Afrika wit bly of nie; dit is hulle wat voortdurend agiteer vir gelyke regte . . . . . vir die uitwissing van alle kleurskeidslyne . . . . . Die hele saak moet gesien word en die geskiedenis daarvan moet gesien word in die lig van hierdie twee lewens-beskouings in Suid-Afrika waarna ek verwys het. Die een is dat die witman baas moet wees en die regeringsmag in sy hande moet hou, en die ander is die lewens-beskouing van die liberalisme, soos dit nou genoem word, dat jy gelykheid moet hê, ook wat die stemreg aanbetref".<sup>3)</sup>

Ons moet egter dadelik waarsku dat dié stelling en die funderings van die twee botsende rigtings nie so eenvoudig is soos wat dit met die eerste oogopslag lyk nie.

Die rigting wat stemreg aan die nie-blankes gegee het of wou gee, is deur dr. Luttig en adv. Strijdom as liberalisme getipeer. Dit is egter 'n halwe waarheid as ons in gedagte hou dat wat gewoonlik in Suid-Afrika liberalisme genoem word, eintlik rewolusionêre demokrasie is.<sup>4)</sup> Beide die liberalisme en die rewolusionêre demokrasie is uitlopers van die humanistiese individualisme en hier by ons bied elkeen 'n eie opvatting van stemreg. Ons sal telkens probeer aantoon met welke uitloper ons te doen het.

---

2) *Verenigde Vergadering van beide Huisse van die Parlement*, 23 Februarie 1956, Kol 777 en 778.

3) *Debate van die Volksraad*, 28 Maart 1946, Kol. 4555 en 4556.

4) Vgl. Hoofstuk II, Afdeling 2, (c).

Wat betref diegene wat stemreg van die nie-blankes wou onthou of weggeneem het, heers daar begripsverwarring én ontbreek dit aan diepgaande motivering. Dr. Luttig praat van „Suid-Afrikaanse nasionalisme” en „die weg van selfbehoud”. Adv. Strijdom kenskets dié voorstanders as diegene wat „’n wit nasie wil bly” of diegene wat „baas wil bly in Suid-Afrika”, of diegene wat wil hê dat „die witman baas moet wees”. Daar het ook ander begrippe en argumente na vore gekom waarvan die meeste nie volledig gemotiveerd of skerp omlyn was nie. Maar hierdie groep – soos ons sal aandui – kom die naaste aan ons Christelik religieus-gefundeerde beskawingsmondigheds- en -verantwoordelikheidstoets.

Hierdie twee botsende standpunte is ook nie so duidelik waar te neem, wanneer ons dit aan die belangrikste politieke partye knoop nie – veral as die koalisies tussen politieke partye in ag geneem word.

Kortom, ons oogmerk in hierdie hoofstuk sal wees om vas te stel watter religieuse grondmotief invloed uitgeoefen het op die standpunte van die onderskeie politieke partye t.o.v. die toekenning van stemreg aan die Bantoes, Kleurlinge en Indiërs al dan nie.

Ons moet dan saaklik vooraf die posisie vóór 1910 nagaan, omdat die kwessie van stemreg aan nie-blankes toe reeds aan die orde van die dag was. In die kolonies van Kaapland en Natal is stemreg vroeër aan die nie-blankes gegee, terwyl die Republieke van die Vrystaat en Transvaal die stemreg aan die nie-blankes weerhou het. Ons sal dan moet ondersoek watter religieuse grondmotiewe die botsende standpunte t.o.v. nie-blanke stemreg destyds, en in die partyverdelings na 1910, beheers het.



## 2 NIE-BLANKE STEMREG VOOR 1910

### (a) Die Kaapkolonie

Wanneer ons die debatte van die Volksraad oor stemreg van die nie-blankes in elke tydperk lees, kan ons tot geen ander gevolgtrekking kom nie as dat die humanistiese individualisme, en wel sy hoof-uitloper, die rewolusionêre demokrasie (alhoewel daar dikwels verkeerdelik van die liberalisme gepraat word), in die toekenning van stemreg aan die nie-blankes 'n beslissende rol gespeel het.

Hieroor maak T. Botha die volgende belangrike stelling: „Die toekenning van die stemreg aan alle gekleurde rasse in die Kaapkolonie teen die middel van die 19de eeu is die produk van die liberalisme en filantropisme . . . . . gaandeweg (is) in Engeland die weg voorberei vir groter politieke vryheid en gelykheid van alle burgers op alle terreine . . . . . Hierdie magtige politieke grondverskuiwing in Engeland sou hom ook in Suid-Afrika laat geld . . . . . Die gevolg van genoemde strominge in die geskiedenis van Suid-Afrika kan nooit onderskat word nie . . . . .”<sup>5)</sup>

H. J. Strauss stel dit bondig so: „Uit die ongeloof en revolusie van Europa het dit gekom – die dogma van mens soewereiniteit, ook (by) die naturelle, bloot omdat hulle mense is. En dit sou van die heiden in sy natuurslaap 'n wakker rewolusionêr maak. Die Kaapse Patriotte was reeds besmet, Maynier sou nooit genees nie, van der Kemp en Reid was tot oorlopens toe vol en die Britse beleid, sy verdragstelsel, sy rewolusionêr-demokratiese stemreg aan die nie-blankes in Kaapland (1853); . . . . . Juis daarvoor het die christenboer met die Groottrek gevlug, maar die Britse beleid –

---

5) Botha, T.: *Die ontwikkeling van naturellestemreg vanaf 1852 tot 1936*, bl. 1, 11, 111.

later selfs deur 'n deel van die Boervolk oorgeneem – sou die revolusie aanhoudend troetel, eers in Kaapland, daarna in Natal en uiteindelik oor ons hele vaderland: gelykstelling”!<sup>6)</sup>

G. D. Scholtz wys ook daarop dat in Kaapland, waar die Britse vlag gewapper het, die filantropiese of liberale denkbeelde erken sou word en dat hierdie liberale denkbeelde wat in die Kaapkolonie erken is, wel uit Brittanje afkomstig was en dikwels op die politiek groot invloed uitgeoefen het.<sup>7)</sup> In 'n ander werk van hom toon hy aan dat reeds in 1799, tydens die eerste Britse besetting van die Kaap, sendelinge uit Europa in Suid-Afrika aangekom het en dat met hulle die liberalisme ook sy verskyning hier gemaak het en groot invloed op die verlening van stemreg aan die nie-blankes sou uitoefen.<sup>8)</sup>

Ook N. J. Rhodie kom tot die gevolgtrekking dat met die Britse inbesitname van die Kaap die rasseverhoudings vanuit twee rigtings beïnvloed is, te wete, eerstens, rewolusionêre Frankryk, met wat Rhodie noem „humanitaristiese” denkbeelde oor vryheid, gelykheid en broederskap, en tweedens, Brittanje, waar rasseliberale 'n vrugbare teelaarde vir die propagering en vestiging van hul „humanitaristiese” mensbeskouing kon vind.<sup>9)</sup>

Dit blyk dus baie duidelik dat die humanistiese individualisme met sy een uitloper, die rewolusionêre demokrasie, verantwoordelik was dat aan die nie-blankes, op

---

6) Strauss, H. J.: *Die Beskawings- en Politieke Status van die Naturel in Suid-Afrika*, bl. 13.

7) Vgl. Scholtz, G. D.: *'n Swart Suid-Afrika?*, bl. 30 en 31.

8) Vgl. Scholtz, G. D.: *Die Bedreiging van die Liberalisme*, bl. 29, 31, 33 en 34.

9) Vgl. Rhodie, N. J.: *Apartheid en Partnership*, bl. 12 en 13.

gelyke voet met die blankes, in die Kaapkolonie stemreg verleen is.<sup>10)</sup>

As ons die toesprake van die politieke leiers in die Volksraad oor politieke stemreg aan die nie-blankes lees, kom dit aan die lig dat ook hulle tot dieselfde gevolgtrekking as die aangehaalde skrywers gekom het. Senator Boydell skets dit so: „Dit lyk of hy nog in 1854 lewe. Die standpunt wat hy inneem is die liberale standpunt wat verantwoordelik was vir die oplê van naturelle stemreg op ons land . . . . . Ek wil die gees beklemtoon wat daar destyds in Brittanje en dwarsdeur die hele wêreld gaande was . . . . . Hulle het derhalwe daarop gestaan dat die Kaapkolonie hierdie nie-blanke stemreg in sy ordonnansies moes opneem, en dit is nog altyd ~~daar~~ sedert daardie tyd”.<sup>11)</sup> Adv. J. G. Strijdom het later in 1956 sterk beklemtoon dat gelyke stemreg aan blank, gekleurde en naturel gegee is met die toekenning van verantwoordelike regering aan Kaapland in 1854. Dit is as 'n absolute voorwaarde gestel om die goedkeuring van die Britse Parlement te kry.<sup>12)</sup> Artikels 8 en 10 van die Cape of Good Hope Constitution het aan alle manlike Britse onderdane wat bewoners van 'n huis ter waarde van R50 was of wat R100 as loon per jaar ontvang het of R50 met vrye losies en inwoning stemreg verleen.

---

10) Vgl. ook die volgende werke:

- Crause, C. A.: *Politieke medeseggenskap in Suid-Afrika*, bl. 34.  
 Davenport, T. R. H.: *The Afrikaner Bond*, bl. 118 e.v.  
 Du Plessis, Otto: *Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers*, bl. 15, 31.  
 Hancock, W. K.: *Smuts The Sanguine Years 1870-1919*, bl. 218 e.v.  
 Krüger, D. W.: *The Age of the Generals*, bl. 12 en 13.  
 McCracken, J. L.: *The Cape Parliament 1854-1910*, bl. 62, 63, 71, 84, 97, 99 e.v.  
 Muller, C. F. J. (Onder Redaksie van): *Vyfhonderd Jaar Suid-Afrikaanse Geskiedenis*, bl. 157 e.v.  
 Pienaar, S. W. en ander: *Glo In U Volk Dr. D. F. Malan as Redenaar 1908-1954*, bl. 115.  
 Raubenheimer, J.: *Boer, Brit en Bantoe*, bl. 37, 53.  
 Scholtz, W.: *Jean-Jacques Rousseau en Suid-Afrika*, bl. 135 e.v.  
 Verloren van Themaat: *Staatsreg*, bl. 319 e.v.  
 Wessels, F. J. H.: *Die Republikeinse Grondwet*, bl. 140 e.v.

11) *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 13 Februarie 1936, kol. 442, 444.

12) Vgl. *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 13 Februarie tot 17 Februarie 1956, kol. 36.

Aan Blank, Kleurling en Bantoe is dan stemreg gegee, sonder enige onderskeid. Lae stemregkwalifikasies is ingestel om aan soveel nie-blankes as moontlik die stemreg te gee. Maar dit het spoedig geblyk dat die toekenning van stemreg aan die nie-blanke op gelyke voet met die blanke groot gevare vir die blankes inhou. Die gevolg was dat verskeie wetgewende maatreëls aangeneem is om die blanke stemreg teen verswelging deur die nie-blankes te beskerm, m.a.w. die stemregkwalifikasies word van tyd tot tyd verhoog. Die bekendste maatreël was die Franchise Ballot Act van 1892 en hieroor skryf Otto du Plessis soos volg: „Hierdie wetgewing wat onder aanvoering van Onze Jan, Rhodes, Merriman e.a. deurgeloods is, het tot oogmerk gehad die uit-skakeling van die ‚komberskaffer‘, en ook die ongeletterde Kleurling, van die stemreg – ter beskerming van die blanke stemreg”.<sup>13)</sup> Die huiswaarde is verhoog na R150 en die bepalings ten opsigte van vrye inwoning is geskrap. So wyk die rewolusionêr-demokratiese toets voor die liberale werklikheidservaring, waarin die besef van beskawingsverskille algaande deurdring maar waarin die teoretiese uitgangspunt ’n helder visie verduister.

Dit het die posisie in die Kaap tot en met Unie bepaal, en sou ingevolge die Unie-Grondwet verskans word.

#### (b) Natal

Aanvanklik is aan die nie-blankes in Natal stemreg verleen.<sup>14)</sup> Die vereistes van

---

13) Du Plessis, Otto: *Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers*, bl. 33.  
Vgl. genoemde werk vir die ander maatreëls:

1. Transkei-verteenwoordigingswet van 1886;
2. Parlementêre Registrasiewet van 1887;
3. Constitution Ordinance Amendment Act, 1893.

14) Vir die gegewens wat hier volg, maak ons gebruik van ’n toespraak van dr. D. F. Malan (destydse Minister van Binnelandse Sake), *Debatte van die Volksraad*, Kol. 660, 19 Februarie 1931.  
Vgl. ook Du Plessis, Otto: a.w., bl. 35 en 36.

stemreg is in 1856 gestel op 'n eiendoms kwalifikasie van £50 of grond of eiendom in huur met 'n jaarlikse waarde van £10. Oorspronklik het dit die stemreg van die Bantoes weerhou. Langsamerhand het meer en meer nie-blankes aan dié kwalifikasie voldoen sodat in 1865 wetgewing aangeneem is wat die natuurlike beroof het van hul reg om op die kieserslys te kom, tensy 'n Bantoe 'n spesiale vrystelling gekry het om op die kieserslys te kom. Hulle moes ook aan sekere eiendoms kwalifikasies voldoen en 'n toets in 'n Europese taal en skrif slaag. Hier kom dus die liberale beskawingstoetse weer te voorskyn.<sup>15)</sup> In 1896 is verder wetgewing aangeneem, ten spyte van proteste teen die onbillikheid by die Britse Regering, om ook die Indiërs van die stemreg te beroof. „..... in Natal there had been the pretence, but not the practice, of a colour-blind franchise. Of 23,686 registered voters in Natal in 1909, 99.1% were whites: there were 150 Asian, 50 Coloured and 6 Native voters”.<sup>16)</sup> Hierdie Wet (no. 8 van 1896) het dan tot gevolg gehad dat geen Indiër, hoewel in Natal gebore, voortaan 'n geregistreerde kieser kon word nie.<sup>17)</sup>

Hoewel Natal in die teorie gelykstelling voorgestaan het, het dit in die praktyk nie-blanke stemreg onmoontlik gemaak.<sup>18)</sup>

### (c) O.V.S. en Transvaal

In hierdie twee republieke is die teenoorgestelde standpunt gehandhaaf, naamlik, dat geen politieke stemreg aan die nie-blankes toegeken word nie. Daarvan sê Scholtz:

15) Vgl. Hoofstuk II, Afdeling 2(c)(ii).

16) Hancock, W. K.: a.w., bl. 219.

17) Vgl. Du Plessis, Otto: a.w., bl. 37.

18) Vgl.:

Crause, C. A.: a.w., bl. 44 e.v.

Du Plessis, Otto: a.w., bl. 35 en 39.

Krüger, D. W.: a.w., bl. 15.

Krüger, D. W.: *South African Parties and Policies 1910-1960*, bl. 322.

Verloren van Themaat: a.w., bl. 319 en 320.

Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 158.

„Vir die Voortrekkers het dit vasgestaan dat daar in hul state geen politieke gelykstelling tussen blank en nie-blank sou wees nie.

„Dit sal voldoende wees om hier na die bepalings van die Vrystaatse en Transvaalse konstitusies te verwys. Artikel 1 van eersgenoemde het verordineer: ‚De Burgers van den Oranje-vrijstaat zullen bestaan uit alle blanke personen’. Artikel 9 van laasgenoemde het as volg gelui: ‚Het volk wil geen gelykstelling van gekleurde met blanke ingezetenen toestaan, noch in Kerk, noch in Staat.’.<sup>19)</sup>

Artikel 3 van die Vrystaatse Konstitusie het bloot bepaal dat die burgers stemreg sal verkry. Artikel 2 van Wet 1 van 1876 het bepaal dat in die Zuid-Afrikaansche Republiek slegs blankes die stemreg sal verkry.<sup>20)</sup>

Die bepalings van die Transvaalse en Vrystaatse konstitusies het onveranderd gebly en selfs nadat die Britse Regering aan hulle in 1907 en in 1906 respektieflik verantwoordelike bestuur toegeken het, is die stemreg nog steeds aan die nie-blankes ontsê.<sup>21)</sup>

Ons volstaan met die volgende gevolgtrekking van Crause: „Vir die Boer met sy Protestants-Christelike agtergrond was die strewe tot die verkryging van medeseggen-skap steeds voortgedryf deur reg en geregtigheid, en gedra deur die beginsels van die toetsreg en die kwalifikasies van beskaafdheid”.<sup>22)</sup> In albei state was die beginsel van territoriale skeiding dan merkbaar, waar die nie-blanke wel sy regte het soos in Witzieshoek en Thaba 'Nchu. Die standpunt van die Republieke sou die tweede stroom van denke naas die van die Kaap en Natal indra. 'n Gedagterigting wat eweneens verskans was.

---

19) Scholtz, G. D.: *'n Swart Suid-Afrika?*, bl. 34.

20) Vgl. *Debate van die Volksraad*, 19 Februarie 1931, Kol. 658, dr. D. F. Malan.

21) Vgl. Botha, T.: a.w., bl. 43.

22) Crause, C. A.: a.w., bl. 203.

### 3 DIE ZUID-AFRIKA WET, 1909: 'N KOMPROMIE

Dit is algemeen bekend dat die opstellers van die grondwet vir die Unie van Suid-Afrika voor 'n onoplosbare probleem te staan gekom het i.v.m. die toekenning van kiesreg aan die nie-blankes in die lig van die feit dat die kieskwalifikasies in Kaapland, Oranje-Vrystaat, Transvaal en selfs Natal nie dieselfde was nie.<sup>23)</sup> N. J. Rhodie stel dit so: „Sowel die ‚Cape liberals‘ as die Noordelike Afrikaners het hul eie ideologie as die sleutel tot die oplossing van die vraagstuk beskou, en op die vooraand van Unie het die twee kante naarstiglik om die sterkste bedingingsposisie gemaneuvreer”.<sup>24)</sup> G. D. Scholtz se siening kom op dieselfde neer: „Die feit dat die hele Suid-Afrika nou onder die Britse vlag gestaan het, het die liberale en die konserwatiewe rigting in verband met die rasseverhoudinge andermaal direk teenoor mekaar te staan gebring. Die eerste vername botsing het gekom in 1908 met die samesprekings oor die politieke vereniging van Suid-Afrika. Die meeste verteenwoordigers van die Kaapkolonie het van die standpunt uitgegaan dat die nie-blankes oor die hele Suid-Afrika gelyke politieke regte met die blankes sou geniet. . . . Soos bekend behoort te wees, het hierdie meningsverskil so ernstig geword dat dit byna gedreig het om van die samesprekings 'n mislukking te maak”.<sup>25)</sup>

'n Ander belangrike faktor waarmee rekening gehou moet word, was die invloed en inmenging van Brittanje m.b.t. die nie-blanke kiesreg. Verloren van Themaat besluit dan: „Dit is moeilik om presies vas te stel wat tydens die nasionale konvensie gebeur het, omdat die belangrikste besprekings oor die nie-blanke stemreg in die geheim in komitee gehou is. Een aspek was egter duidelik, nl. dat die Britse regering indirek aanhoudend met die lede van die nasionale konvensie in voeling was, en

---

23) Vgl. vorige afdeling.

24) Rhodie, N. J.: a.w., bl. 22.

25) Scholtz, G. D.: 'n *Swart Suid-Afrika?*, bl. 39.

telkens daarop gehamer het dat die voorgestelde bepaling van die wet nie slegs deur die Britse regering goedgekeur moes word nie, maar ook in die Britse Parlement verdedigbaar moes wees".<sup>26)</sup> Adv. J. G. Strijdom stel dit meer pertinent. Hy verklaar dat met die konsepkonstitusie om aan Kaapland verantwoordelike regering in 1854 te gee, dit as 'n absolute vereiste gestel was dat stemreg aan die nie-blankes gegee moes word „anders sou die Britse Parlement die Konstitusie nie goedkeur nie. Ons het presies 'n herhaling hiervan gekry in 1909 toe die Nasionale Konvensie gesit het. Toe is aan die Konvensieledede meegedeel by monde van genl. Smuts en Lord de Villiers – en dit staan duidelik opgeteken in die boeke van F. S. Malan en Walton – dat dit 'n vereiste is van die Britse regering, omdat as dit nie toegestaan word nie, sal die konsepkonstitusie nie goedgekeur word nie. Met ander woorde, hierdie nie-blanke stemreg in Suid-Afrika is op ons afgeforseer van buite, . . . . . by die Unie; die Nasionale Konvensie in 1909 . . . . . U het toe presies 'n herhaling gekry van wat in 1853 hier in Kaapland gebeur het. In daardie Nasionale Konvensie is ook gesê: Dit of niks; die Britse Parlement sal die konstitusie nie goedkeur as dit nie gedoen word nie, . . . Ek wil net dit sê dat almal weet dat die Transvaalse afgevaardigdes eenparig teen die stemreg was. Die Vrystaatse afgevaardigde was eenparig teen die stemreg, en die grootste helde op daardie Konvensie was die Natalse span wat soos lees daarteen geveg het . . . . .".<sup>27)</sup> Maar die Britse regering wou 'n bevredigende waarborg hiervoor hê: „ . . . . . Dit is baie duidelik dat genl. Smuts en Lord de Villiers aan die Konvensie gesê het: As julle nie alleen die nie-blanke stemreg in Kaapland nie laat voortbestaan nie, maar as julle hom nie verskans nie, dan sal Brittanje dit nie goedkeur nie".<sup>28)</sup>

Die gevolg van dit alles was 'n kompromis: Die nie-blankes sou geen stemreg in die Oranje-Vrystaat en Transvaal kry nie, terwyl die kiesstelsels in Kaapland en Natal sou bly

26) Verloren van Themaat: a.w., bl. 493.

27) *Verenigde Vergadering van beide Huisse van die Parlement*, 13 tot 17 Februarie 1956, Kol. 36, 38.

28) *Verenigde Vergadering van beide Huisse van die Parlement*, 13 tot 17 Februarie 1956, Kol. 841. Adv. J. G. Strijdom.



voortbestaan (Art. 36), terwyl dié nie-blanke stemreg in die Kaap boonop kragtens artikels 35 en 152 van die Suid-Afrika Wet beskerm is.<sup>29)</sup> W. K. Hancock sê dan tereg: „The compromise on the franchise was embedded in the constitution. . . . .”,<sup>30)</sup> terwyl D. W. Krüger konkludeer: „For the Constitution, compromise as it was, recognised the principle of inequality between White and Black. A compromise had been achieved between Afrikaans and English-speaking South Africans and between Cape Colonial liberalism and Republican conservatism”.<sup>31)</sup> Crause sê die gevolg van dié kompromis was „dat dit aan die toekoms oorgelaat is om 'n uniforme beleid daar te stel”.<sup>32)</sup> En die „kompromis was die aanleiding later tot 'n bittere en heftige politieke stryd, wat veel daartoe bygedra het om die eintlike rassevraagstuk versluier te hou”.<sup>33)</sup>

Ons let vervolgens op die stemreg m.b.t. die nie-blankes ná 1910 en die staatsfilosofiese grondslae wat voor en teenstander besiel het. Die voortgesette stryd lê in die verlengde van die botsende denkrigtings wat ons reeds signaleer het.

#### 4 BANTOE-STEMREG

##### (a) Afsonderlike kieserslyste vir Bantoes in Kaapland (Die Bantoeverteenvoordingingswet No. 12 van 1936)

In 1936 dien genl. Hertzog die wetsontwerp in waarvan die lang titel lees: „Om besondere voorsiening te maak vir die verteenwoordiging van naturelle in die Parlement

29) Vgl. Verloren van Themaat: bl. 484. „Soms word ook van ‚Verskanste artikels’ gepraat, as ’n min of meer letterlike vertaling van die Engelse ‚entrenched sections’, maar dit lyk minder wenslik”. (Voetnota 1 van aangehaalde werk).

30) Hancock, W. K.: a.w., bl. 318.

31) Krüger, D. W.: *The Age of the Generals*, bl. 48.

32) Crause, C. A.: a.w., bl. 134.

33) Scholtz, G. D.: *’n Swart Gevaar*, bl. 39.

Vgl. ook: Botha, T.: a.w., bl. 63 e.v.

en in die Provinsiale Raad van die Provinsie Kaap die Goeie Hoop en om met daardie doel die wet van krag in daardie provinsie met betrekking tot die registrasie van naturelle as kiesers vir die Parlement of 'n provinsiale raad te wysig . . . . . " 34)

Artikel 2(1) het voorsiening gemaak vir 4 blanke senatore vir die Bantoes en artikel 6(1) het bepaal dat die Bantoes 3 blanke volksraadslede en 2 blanke provinsiale raadslede in die Kaapprovinsie kon kry, terwyl artikel 7 die Bantoes op aparte kieserslyste geplaas het. Dié wet is ooreenkomstig artikels 35 en 152 van die Zuid-Afrika Wet met 'n tweederdemeerderheid aangeneem.<sup>35)</sup> Die paar Bantoe kiesers wat nog op die gemeenskaplike kieserslys in Natal was, is net so gelaat.<sup>36)</sup>

Dit is moeilik om die staatsfilosofiese grondslag van elke party vas te stel, veral omdat genl. Hertzog Eerste Minister en leier van die Verenigde Party was toe hy dié maatreël ingedien het. Sy Party het in 1934, ná die samesmelting van die Suid-Afrikaanse Party van genl. Smuts en 'n deel van die Nasionale Party onder leiding van Hertzog, tot stand gekom. Die Suid-Afrikaanse Party het vroeër (1920) met die Unioniste Party saamgesmelt. Dié deel van die Nasionale Party wat nie vir Hertzog in samesmelting gevolg het nie, het as die Nasionale Party met dr. D. F. Malan as leier bly voortbestaan. Malan lei dan ook die vernaamste opposisieparty, wat ook die maatreël van Hertzog gesteun het. Ook die Arbeidersparty het dit gesteun. Daar bestaan geen twyfel dat Smuts en die meeste van sy voormalige volgelingen vir dié maatreël gestem het bloot omdat Hertzog hulle binne Partyverband beïnvloed het. Was dit nie vir samesmelting nie, sou hulle daarteen gestem het. Adv. J. G. Strijdom (latere Eerste Minister) het tydens 'n

---

34) Die Bantoeverteenvoordigingswet, No. 12 van 1936.

35) Vgl. Verloren van Themaat: a.w., bl. 320.

Van den Heever, C. M.: *Generaal J. B. M. Hertzog*, bl. 660 e.v.

*Verenigde Vergadering van beide Huisse van die Parlement*, 6 April 1936, Kol. 1247 en 1248.

36) Vgl. Verloren van Themaat: a.w., bl. 320.

Volksraadsdebat in 1946 genl. Smuts (en die voormalige S.A. Party) se ommeswaai so verduidelik: „Die huidige Eerste Minister (genl. Smuts) . . . . was al die jare ten gunste van die ontwikkeling van die naturellestem op gelyke voet met die van die witman. Uiteindelik moes hy ingee, maar hy het ingegee nie uit oortuiging nie. Hy het uiteindelik ingegee, omdat dit die prys was wat hy moes betaal . . . . . Genl. Hertzog het dit van hom afgedwing toe samesmelting aangegaan is”.<sup>37)</sup>

Die derde lesing van hierdie wetsontwerp is met 169 stemme teen 11 goedgekeur.<sup>38)</sup>

As ons die toesprake en argumente ten gunste van die maatreël nagaan, d.w.s. van diegene wat die Bantoes op aparte kieserslyste wou plaas, merk 'n mens dat sommige volksraadslede (Nasionale Party en Arbeidersparty) tog die beskawingsmondigheidstoets gebruik het sonder om op besonderhede in te gaan.

Dan was daar ander binne die Nasionale Party en die Arbeidersparty wat, alhoewel hul vir dié maatreël gestem het, eintlik nog verder wou gegaan het, nl. deur die Bantoeverteenvoordiging in die Parlement geheel en al te beëindig. M.a.w., dié wet was nie volkome in ooreenstemming met hulle standpunt nie.

Dié elf wat teen dié wet gestem het, was ten gunste van 'n *status quo*, óf het op die rewolusionêr-demokratiese standpunt van die gelykheid van alle mense, of op die liberaal-demokratiese standpunt van gekwalifiseerde stemreg gestaan.

---

37) *Debate van die Volksraad*, 28 Maart 1946, Kol. 4557.

38) Vgl. *Verenigde Vergadering van beide Huisse van die Parlement*, 6 April 1936, Kol. 1245-1248. Persone wat daarvoor gestem het, sluit o.a. in: J. B. M. Hertzog, J. C. Smuts, F. H. P. Creswell, N. C. Havenga, H. G. Lawrence, D. F. Malan, O. Pirow, J. G. Strijdom, C. R. Swart, P. v.G. van der Byl en W. B. Madeley. Die elf wat daarteen gestem het, was onder andere: M. Alexander, J. Chalmers, R. M. Christopher, C. W. A. Coulter, J. G. Derbyshire, J. H. Hofmeyr, A. J. MacCallum, F. S. Malan, G. S. Marwick, F. J. Roberts en C. F. Stallard.

Ons staaf die stelling met enkele opmerkings:

(i) Die rewolusionêr-demokratiese grondslag

Dr. D. F. Malan het tydens die debat verklaar dat die teenstanders van die maat-reël op die beginsel van politieke gelykstelling staan: „Dit is die demokratiese beginsel wat sover deur gevoer is, dat, as jy aan die blanke die stemreg gee, jy in dieselfde mate dwarsdeur die land ook die stemreg moet gee aan die naturelle”.<sup>39)</sup> Mnr. C. W. A. Coulter het hom egter met dié grondslag vereenselwig: „Ons het altyd daarop geroem dat onder ons regeringstelsel ons 'n bolwerk is vir die selfbestuur van alle volkere, van geregtigheid en gelyke regte . . . . . Hoewel 'n man 'n swart vel het, volg nie noodwendig daaruit dat sy siel swart is nie . . . . . Is daar aan die bevolking van Suid-Afrika, onverskillig van watter kleur, daardie billike en redelike kans vir oorweging gegee”?<sup>40)</sup> Dit illustreer duidelik die twee uiterstes, maar veral die gelykheidsdogma van die rewolusionêre demokrasie.

(ii) Die liberaal-demokratiese grondslag

Sen. F. S. Malan was 'n voorstander van dié rigting en wil dan in aanvaarding van die gelykheidsdogma dit tog soos volg temper: „Sedert onheuglike tye is pogings aangewend om die naturelle af te kraal en hulle weg te hou van die blanke. Het hulle ooit geslaag? Nee. Hoekom nie? Omdat hulle deel uitmaak van die gemeenskap van Suid-Afrika. . . . .”.<sup>41)</sup> Dan bied hy die liberale standpunt aan: „. . . . . Die tweede deel van die Kaapse stelsel was om aan die individuele beskaafde naturel die stem te gee – nie stemreg vir volwasse mans nie, maar 'n stemreg met gepaste kwalifikasies”.<sup>42)</sup>

39) *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 25 Februarie 1936, Kol. 162.

40) *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 14 Februarie 1936, Kol. 7 en 9.

41) *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 26 Februarie 1936, Kol. 236.

42) *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 26 Februarie 1936, Kol. 237.

Mnr. M. Alexander het ook aan dié rigting vasgeklou: „Daar is die opvatting van die noorde. Dit is 'n ou opvatting. Dit is die opvatting van die ou republieke dat daar geen gelykheid tussen swart en wit nergens in die kerk of in die staat sal wees nie. Ek stem nie daarmee saam nie. . . . . Ons hier in die Kaapprovinsie het opgegroeï met 'n ander tradisie. . . . . ”.<sup>43)</sup> Maar dan kom hy terug op die oud-liberale kieskwalifikasies as hy sê: „. . . . . Ons kan ons oë nie sluit vir die feit dat, as ons ons beskawing op karakter en nie op huidskleur wil grond nie, dan moet ons iets meer as 'n nominale kwalifikasie hê . . . . . ”.<sup>44)</sup> en stel dan sekere toetse wat dui op die grondpeilers van die liberalisme: intellektualisme en materialisme. Kortom, hoe geleerd is jy en hoeveel geld het jy.<sup>45)</sup>

### (iii) Die Verenigde Party: beskawingsverantwoordelikheid

Ons maak hier slegs van genl. Hertzog se toesprake gebruik – nie net omdat hy die Wet ingedien het nie, maar omdat hy die belangrikste kampvegter binne dié rigting was. Die Verenigde Party het hom met enkele uitsonderings, hiermee vereenselwig. Genl. Hertzog het sy redes vir die verteenwoordiging van Bantoes in die Parlement gebaseer op die feit dat 'n mens nie die groot seksie van miljoene naturelle in ons midde kan hê sonder dat hulle belange ook in die wetgewende mag van die land verteenwoordiging kry nie.<sup>46)</sup> Hy brei dan daarop uit deur te sê dat dit die beginsel is wat aangeneem is en daarom is gesê dat die Kaapse Bantoe drie lede sou kry, d.w.s. daardie Bantoe in die Kaap wat op datum stemgeregtig was of in die toekoms sou word. Hulle sou op 'n aparte lys geplaas word en dan in die toekoms drie lede, drie blankes, na die Volksraad kon stuur. So word voldoende reg gedoen teenoor die Bantoe en ook teenoor die blanke wat sy

43) *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 14 Februarie 1936, Kol. 25.

44) *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 14 Februarie 1936, Kol. 27.

45) Vgl. Wessels, F. J. H.: „Beskawingstoetse . . . . . 'n Humanistiese onder die Soeklig”, *Die Calvinis*, Jaargang X, November, 1953, No. 2, bl. 6-7.

46) Vgl. *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 25 Februarie 1936, Kol. 154.

beskerming betref. Die blanke se posisie word hierdeur nie benadeel nie. Niemand sal beweer dat deur die Bantoe drie lede te gee in 'n Volksraad wat in die toekoms sal bestaan uit 153 lede, die Bantoe in 'n posisie gestel sal word dat hy die blankes sal oorweldig nie.<sup>47)</sup> Die redes vir sy standpunt het hy so gemotiveer: „As daar twee dinge was wat nog altyd die blanke bevolking van Suid-Afrika baie angstig laat voel het, dan was dit in die eerste plaas die gevaar wat dit loop vir bloedvermenging, en in die tweede plaas die gevaar wat dit loop om oorheers te word deur die naturel”.<sup>48)</sup> Genl. Hertzog het wel deeglik besef dat die blanke sy beskawingserfenis ten alle koste wil bewaar want hy sê daar moet nie vergeet word dat die blanke die volste reg het om toe te sien dat sy voortbestaan in Suid-Afrika beveilig word nie. Hy verklaar dat Christelike beginsels hoog aangeskrewe is by ons volk, maar daar is 'n beginsel van selfbehoud vir 'n volk, die beginsel wat elkeen sy lewe laat opoffer in tyd van oorlog, 'n beginsel wat ons in die Driejarige Oorlog laat gaan het. Hy konstateer dat dit 'n heilige beginsel is, ook 'n Christelike beginsel, net soos enige ander beginsel en dit staan ewe hoog en hy stel daardie beginsel nog hoër, want dit is die ewige beginsel van selfbehoud, van selfverdediging waardeur die mensdom self, en die Christendom self, hom sal kan beskerm.<sup>49)</sup>

Dit is natuurlik jammer dat genl. Hertzog dit nie deurgehak het tot 'n volwaardige beskawingstoets nie, waarin hy kon betoog dat die blanke se beskawing vernietig sal word deur onbeskaafdes medeverantwoordelikheid daarvoor te laat aanvaar. Op dié standpunt kon hy dan ook glad nie aan die Bantoes enige verteenwoordiging in die Parlement gegee het nie en daarom staan hy met afsonderlike verteenwoordigers slegs aan die begin van 'n proses. Daar was egter diegene wat wel ingesien het wat

---

47) Vgl. *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 25 Februarie 1936, Kol. 158–159.

48) *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 25 Februarie 1936, Kol. 151.

49) Vgl. *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 25 Februarie 1936, Kol. 158.

die prinsipiële diepgang van die standpunt behoort te wees.

(iv) Die Nasionale Party: beskawingsmondigheid en -verantwoordelikheid

Alhoewel die Nasionale Party hom met dié Wet vereenselwig het, was hy nie daarmee tevrede nie en wou hy verder gaan deur die Bantoeverteenvoording in die Parlement heeltemal af te skaf. Hul standpunt het baie ooreenkoms getoon met ons toets van beskawingsmondigheid en -verantwoordelikheid. Dr. D. F. Malan, leier van die Nasionale Party, het die swakheid van dié Wet aan die kaak gestel deur daarop te wys dat die Bantoes met drie lede in die Volksraad nooit daarmee tevrede sal bly nie. Hy verduidelik dat die drie lede deur 10,000 Bantoes gekies word terwyl daar vier tot vyf miljoen Bantoes in die Unie was. Dit is maar 'n klein fraksie van die Bantoebevolking wat op daardie wyse in die Volksraad verteenwoordig word. Hy beweer verder dat hulle nie tevrede sou wees om die saak daar te laat nie en opper die vraag of hulle tevrede gaan wees om op die lange duur verteenwoordig te word deur blankes.<sup>50)</sup> Adv. J. G. Strijdom het ook besef dat die Bantoes nie medeverantwoordelik kan wees vir die blanke beskawing nie en dit selfs kan vernietig, en het dit gestel dat indien die blanke sy posisie in Suid-Afrika wil red, as ons die blanke beskawing wil laat voortbestaan, as ons bloedvermenging wil voorkom, as ons die opperheerskappy van die blanke in Suid-Afrika wil handhaaf, dan moet ons baie verder gaan. Hy sê ons moet die segregasiebeginsel waarvoor ons staan, suiwer en onvervals stel en aan die volk van Suid-Afrika bekend maak dat ons taak in die toekoms sal wees om die Bantoes te verwyder uit die wetgewende liggaam van blank Suid-Afrika. Die taak sal wees om die skeidslyn te trek tussen blank en swart wat woonbuurte ens., in die stede betref, omdat hy daarvan oortuig is dat alleen dáárdeur die blanke beskawing in Suid-Afrika gered kan word.<sup>51)</sup>

---

50) Vgl. *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 25 Februarie 1936, Kol. 167.

51) Vgl. *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 2 Maart 1936, Kol. 435.

Daarmee het Strijdom die riglyne gegee van 'n proses wat eers veel later ten einde sou loop.

Dr. D. F. Malan het voorts die standpunt gehuldig dat die Bantoe nie geskik is om politieke medeseggenkap uit te oefen nie, en wel op die basis van voorgdyskap, nl. die beskouing dat die Bantoebevolking, wat nog nie in staat is om dieselfde medeseggenkap te hê in die bestuur van die landsake as wat die blanke het nie, onder die voorgdyskap van die blanke moet staan, en bly staan.<sup>52)</sup>

Mnr. S. P. le Roux, Nasionale Party L.V., het ook in besonderhede daarop gewys dat die Blanke en Bantoe nie op dieselfde beskawingsvlak is nie, terwyl dit wel die geval is met die Afrikaner en Engelsman. Hy beklemtoon verder dat die probleem van rasseverhouding ongetwyfeld die groot probleem van Suid-Afrika is. Nie alleen het ons die probleem van blank en swart nie, maar ons het ook die probleem van die twee blanke rasse. Gelukkig is die probleem van die twee blanke rasse oplosbaar, en maklik oplosbaar. Alles is in die guns van 'n goeie verhouding tussen die twee blanke rasse. Die verhouding is maklik en moontlik. Hul voorgeskiedenis is dieselfde. Hulle is albei van Ariese afkoms. Hulle godsdiens en hulle uitkyk op die lewe is dieselfde en daarom is dit moontlik vir dié twee rasse om saam te werk en hier 'n blanke volk op te bou. Hy gaan voort deur daarop te wys dat wanneer ons kom tot die ander kwessie, die verskil van blank en nie-blank, dan kom ons by 'n baie diepgaande verskil. Dit is 'n verskil wat biologies van aard is. Dit is 'n wêreldwye verskil wat gegrond is op afkoms, tradisies, geskiedenis en beskawing van die twee, sowel as 'n verskil van kleur.<sup>53)</sup> Ook mnr. P. O. Sauer, Nasionale Party L.V., het daarop gewys

---

52) Vgl. *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 25 Februarie 1936, Kol. 162.

53) Vgl. *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 26 Februarie 1936, Kol. 274.



dat die Bantoe nie oor politieke medeseggenskap in die blanke gebiede kan beskik nie. Hy sê dat dit in belang van die Bantoe is, en ook in belang van die land, dat ons hom en die witman op politieke gebied geheel en al van mekaar moet skei. Die vernaamste rede is daarin te kry dat die Bantoe nie ons politieke stelsel kan verstaan of begryp nie en dat dit nie by hom pas nie. Sy hele politieke opvatting is gebaseer op iets totaal anders. Die kern van die saak lê in die moeite wat ondervind word om 'n klaar uitgewerkte opvatting of stelsel van 'n beskaafde volk by hom aan te pas. Daarin lê die kern van die moeilikheid, en wat ons probeer doen, is om 'n onbeskaafde volk te probeer vat, af te breek wat sy eie is en dan probeer om ons eie in die plek daarvan op hom toe te pas, ofskoon hy dit nie kan begryp nie.<sup>54)</sup> So stel die leiers hul standpunt in eenvoudige taal.

Dit is duidelik dat die Nasionale Party in 1936 op die drumpel van 'n toets van beskawingsmondigheid en -verantwoordelikheid huiwer — om daarmee finaal te breek met die vroeëre rewolusionêr-demokratiese opvattinge, soos weerspieël in hulle houding t.o.v. vrouestemreg, en in 'n mindere mate i.v.m. agtienjarige stemreg.

#### (v) Die Arbeidersparty: afsonderlike ontwikkeling

Dit is interessant om daarop te let dat die Arbeidersparty by monde van hul leier, mnr. W. B. Madeley, dieselfde standpunt ingeneem het as die Nasionale Party, en wel soos die Nasionale Party dit vandag nog verkondig! Hy het verklaar: „Ek steun die afskaffing van die naturellestem, en ek sal verduidelik waarom. In die eerste plaas is die stem, soos ons dit verstaan, wat soos veronderstel word aan die naturelle gegee is in ons politieke liggaam, iets wat heeltemal onlogies en ondemokraties is. Dit is absoluut

---

54) Vgl. *Verenigde Vergadering van beide Huse van die Parlement*, 26 Februarie 1936, Kol. 230.

die geval, en beslis so. As dit werklik 'n naturellestem was wat oor die naturelle as burgers van die Unie gegee is, waarom is dit dan dat die miljoene naturelle wat vandag die stem nie het nie, dit nie het nie? . . . . . Dit is nie 'n naturellestem nie, dit is nie 'n stem wat aan die naturel gegee is nie, dit is 'n stem wat aan sekere naturelle gegee is wat eiendom besit".<sup>55)</sup> Ons let daarop dat dit wat hy hier voorgestaan het, eers in 1959 werklikheid geword het.<sup>56)</sup> Hy gaan verder en bepleit apartheid soos die Nasionale Party dit vandag verkondig: „Wat stel die Arbeidersparty nou voor? . . . . . Ons stel voor dat 'n wetsontwerp moet ingedien word om voorsiening te maak vir die *algemene segregasie* van die naturelle van die blankes wat die kiesreg aanbetref, dit is die stem, *territoriaal, maatskaplik en industrieel*, (a) deur die verskaffing van genoeg geskikte grond vir al die naturelle, apart en afgeskei van blanke gebiede. . . . . Ons stel ook voor om die naturelle aan te moedig wat betref hul kulturele en industriële ontwikkeling binne hul eie gebiede deur middel van deskundige en geldelike hulp waar dit nodig is".<sup>57)</sup> (Ons kursiveer).

Senator T. Boydell het dieselfde standpunt as sy leier en die Nasionale Party gehuldig as hy daarop wys dat die hoofsaak van die wetsontwerp in sy gewysigde vorm voorsiening maak vir drie lede van die Volksraad om die Bantoes van die Kaapprovinsie te verteenwoordig. Dit gaan bestendig wat hy as 'n uiters verderflike beleid beskou, nl. politieke assimilasie, die beleid van gemeenskaplike burgerskap. Hy glo dat dit die Volksraad die hanemat gaan maak vir Suid-Afrikaanse politieke gevegte tussen die blanke bevolking en die swart bevolking. Hy toon aan dat dit nie 'n kwessie van kultuur is nie; ook nie 'n kwessie van onderwys nie; dit

---

55) *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 26 Februarie 1936, Kol. 204.

56) Vgl. volgende afdeling: Die Afskaffing van Bantoevertenwoordiging in die Parlement, 1959.

57) *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 26 Februarie 1936, Kol. 205, 206 en 207.

is vir hom ondergeskikte faktore. Hy sê dit gaan veel dieper as dit. Dit is die wye fisiologiese en psigologiese verskil tussen die wit rasse en die swart rasse. Dit is 'n kloof wat ons nie met kultuur kan oorbrug nie, wat ons nie op 'n bevredigende wyse met onderwys kan oorbrug nie, hoe graag ons dit ook al wil doen. Hy vra dan waarom ons nie twee burgerskappe, twee aparte burgerskappe kan hê nie, een burgerskap vir die blanke bevolking vir die doeleindes van hul politieke gemeenskap en 'n ander burgerskap vir die naturellebevolking wat aan hulle 'n natuurlike geleentheid sal gee vir hul eie politieke uiting en hul politieke ontwikkeling.<sup>58)</sup> Hier staan ons dan op die drumpel van die tweespalt tussen afsonderlike ontwikkeling en integrasie. Dit sou van nou af geleidelik deurskemer dat die keuse rewolusionêr- of liberaal-demokraties teenoor afsonderlike ontwikkeling is. In dié lig dan ook die uiteindelijke afskaffing van Bantoe- en Kleurling-verteenwoordiging maar daarvoor aanstons meer, want algaande kry die heersende beleidsrigting sy praktiese beslag, en eerste voorwaarde daarvoor is afsonderlike verteenwoordigende liggame.

#### (b) Die afskaffing van Bantoe-verteenwoordiging in die Parlement, 1959

Deur die Wet op die Bevordering van Bantoe-selfbestuur (Wet no. 46/1959) is die Bantoe-verteenwoordigingswet van 1936 afgeskaf.<sup>59)</sup> Die stelsel van verteenwoordiging van Bantoes deur blankes in die Parlement, word nou vervang deur die nuwe stelsel waardeur geleidelike ontwikkeling van selfbesturende nasionale eenhede beoog word en waardeur die Bantoe dan in sy eie gebiede stemreg kan uitoefen.

Die lang titel van dié Wet lui: „Om voorsiening te maak vir die geleidelike ontwikkeling van selfbesturende Bantoevolkseenhede . . . en die Bantoe-Verteenwoordigingswet, 1936, te herroep. . . .”<sup>60)</sup> Hier let ons dan weer op uitgangspunte en be-

58) Vgl. *Verenigde Vergadering van beide Huisse van die Parlement*, 2 Maart 1936, Kol. 437, 439 en 440.

59) Vgl. Artikel 15 van genoemde Wet.

60) Wet No. 46/1959.

leidsrigtings.

(i) Die Verenigde Party: rewolusionêre demokrasie

Die Verenigde Party was heftig gekant teen die afskaffing van die Kaaplandse Bantoeverteenwoordiging in die Parlement en wou dit daarenteen veeleer na heel Suid-Afrika uitbrei. Hulle leier, Sir De Villiers Graaff, het gesê hulle glo dat die verteenwoordiging van Bantoes van al die provinsies in die Senaat op die grondslag moet wees waarop dit op die oomblik is, behalwe dat die getal vermeerder moet word tot ses. Ook glo hulle dat die verteenwoordiging van Bantoes in die Volksraad, soos wat dit toe in die Kaapprovinsie bestaan het, op daardie grondslag moet voortbestaan; en nie alleen dit nie, maar dat dit uitgebrei moet word op die grondslag van 'n aparte kieserslys na die noordelike provinsies van Suid-Afrika. Hy toon ook aan dat daar 'n sterk meningsgroep ten gunste daarvan is dat Bantoes en Kleurlinge deur mense van hul eie ras in die Volksraad en die Hoërhuis verteenwoordig moet word. Maar, sê hy, die beleid van die Verenigde Party bly dat hulle in die Volksraad en in die Hoërhuis deur blankes, net soos in die verlede, verteenwoordig moet word.<sup>61)</sup> Sir De Villiers Graaff het die rewolusionêr-demokratiese standpunt van gelyke regte vir alle mense bevestig deur te verklaar dat dié wet in stryd is met die beginsels van natuurlike geregtigheid deurdat dit reeds lank bestaande regte wegneem sonder om iets wesenliks in ruil daarvoor te gee, en die Bantoebevolking sonder 'n stem laat in die Parlement wat hulle regeer. Dit beroof hulle van lang bestaande regte in die sentrale wetgewing van die land.<sup>62)</sup>

---

61) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 18 Mei 1959, Kol. 6332.

62) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 18 Mei 1959, Kol. 6314 en 6315.

Tydens die Sentrale Kongres van die Verenigde Party in Oktober 1967 te Bloemfontein, is besluit dat die Bantoebeleid van agt blanke verteenwoordigers in die Volksraad en vier in die Senaat behoue bly.<sup>63)</sup> Die Verenigde Party kleef derhalwe aan die humanistiese rewolusionêre demokrasie, die gelykheidsdogma. Hoewel Sir De Villiers Graaff aparte kieserslyste aanvaar, staan hy nogtans lynreg teenoor die rigting van Afsonderlike Ontwikkeling soos hierbo aangedui. Derhalwe bly die Verenigde Party-rigting integrasionisties, te wete, 'n gemengde Parlement, sy dit dan voorlopig blanke verteenwoordigers vir die Bantoes.

#### (ii) Die Nasionale Party: vrywordende Bantoetuislande

Die sterkste (en enigste) argument van die Nasionale Party wat die maatreël om die Bantoevertenwoordiging van Kaapland in die Parlement te beëindig, ingedien het, was dat die Bantoes voortaan die stemreg in hul eie gebiede kon uitoefen. As die Bantoes dus in hul eie gebiede die stemreg kan gebruik, is dit heeltemal onnodig om dit in die Blanke gebiede te beoefen.

Min. M. D. C. de Wet Nel, Minister van Bantoe-Administrasie en Ontwikkeling, het dit duidelik gestel: „Om hier twee staatkundige prosesse te gee wat lynreg teenoor mekaar staan en wat lynreg probeer om mekaar te vernietig, is nou net 'n proses wat die naturel nie kan begryp nie, en hy sal dit beskou as die grootste oneerlikheid waaraan die witman hom skuldig gemaak het”.<sup>64)</sup> Mnr. F. E. Mentz, die Adjunk-Minister van Bantoe-Administrasie en Ontwikkeling, het op dieselfde standpunt gestaan, en betoog dat die oplossing van die hele nie-blanke vraagstuk vir Suid-Afrika daarin gesoek moet word, en hy maak dit derhalwe wêreldkundig dat sy Party aan die Bantoe sy stemreg wil gee in sy eie gebied en aan die witman sy stemreg in sy eie gebied.<sup>65)</sup> Ook dr. H. F. Verwoerd, destyds Eerste Minister, het gesê dat 'n mens nie twee stelsels en twee koerse

63) Vgl. *Die Volksblad*, 26 Oktober 1967.  
Vgl. ook *Die antwoord U wil dit hê Ons het dit!*, bl. 18.

64) *Debatte van die Volksraad*, 18 Mei 1959, Kol. 6311.

65) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 18 Mei 1959, Kol. 6379-6380.

kan gaan verwar nie, want daar sal 'n voortdurende strewe wees na die verkryging van groter en groter voorregte t.o.v. die stelsel wat moet verval, nl. die verteenwoordiging in die Parlement. Bowendien was dit waar: dat die Bantoeverteenvoorders nie behou kan word nie, omdat hulle verklaarde vyande van die beleid van emansipasie is.<sup>66)</sup> Die Nasionale Party plaas hom dan onherroeplik op die weg van afsonderlike parlementêre verteenwoordiging – die noodwendige konsekwensie van die beleid van afsonderlike ontwikkeling – sodat die klag van diskriminasie totaal verval. Ons toets vervolgens bogenoemde botsende opvattinge aan ons uitgangspunt.

- (c) 'n Kritiese uiteensetting van bogenoemde standpunte in die lig van die toets van beskawingsmondigheid, -verantwoordelikheid en -verwantskap al dan nie

Die probleem i.v.m. die Bantoe-stemreg is baie vereenvoudig deur die beleid van afsonderlike ontwikkeling, maar bring ook die vrywordende Bantoe-tuislande mee, wat deur dié betrokke wet in die vooruitsig gestel word, sodat die blanke alleen op stemreg in sy eie blanke gebied geregtig is. Die blankes in die Transkei het geen stemreg t.o.v. die Transkei se Wetgewende Raad nie, want hulle beoefen die kiesreg in die blanke gebiede. Dieselfde geld vir die Bantoes. Hul mag nie stem in blanke gebiede nie, want hulle reg geld in hul eie tuislande. Die Bantoes van die Transkei wat in blanke gebiede woon, kan derhalwe alleen in die Transkei die kiesreg uitoefen. Om dié rede het die Nasionale Party blykbaar nie, soos in 1936, van die beskawingsmondigheidstoets gebruik gemaak nie. So is die probleme van gelykheid van rasse op 'n nuwe vlak geplaas, naamlik van tussenstaatlike gelykwaardigheid. Daarom, „veelstatige”

---

66) Vgl. *Debatte van die Volksraad*. 20 Mei 1959, Kol. 6536.

ontwikkeling teenoor die integrasie van die rewolusionêre en liberale demokrasie. Trouens, voortaan is die strydpunt van menswaardigheid en gelykheid nie meer ter sprake nie.

Dit beteken egter nie dat ons maatstaf, nl. beskawingsmondigheid en -verantwoordelikheid nie langer deugdelik is nie. Gewis nie. Hierdie maatstaf kan nog met groot veiligheid gebruik word. Volgens dié maatstaf is die Bantoe wel nie beskawingsmondig 'en -verantwoordelik ten opsigte van 'n blanke beskawingserfenis nie. In hul eie voorgenome gebiede kan dieselfde toets ook toegepas word en dan wel t.o.v. 'n eie beskawingserfenis, en daaraan getoets, het ons selfs die stemreg aan die vroue in die Transkei toegeken. Stemreg in die Transkei berus inderdaad op die basis van 21 jaar en geen toetse ten opsigte van eiendom, geleerdheid en geslag word gestel nie. Hieroor skrywe Wessels: „Dit sou korrek wees op die aanname van die gelykheid in beskawingsvolwassenheid van alle Transkei-Bantoe – getoets aan die Transkeise Bantoe-beskawing. Daarmee kan ons geen fout vind nie, mits die assumpisie korrek is, want ons voel dat die Transkei nou nie diskrimineer nie – *hy toets sy mense aan sy eie kultuur en beskawing*”.<sup>67)</sup>

As ons na die miljoene Bantoes kyk, wat vir baie baie jare in blanke gebiede woon en selfs miskien lewenslank daarin sal bly, is die toets van beskawingsmondigheid en -verantwoordelikheid nog geldig. Omdat hulle nie aan genoemde toets kan voldoen nie, is stemreg in blanke gebiede vir hul verbode. Die Nasionale Party se standpunt, soos hierbo uiteengesit, het eintlik geen behoorlik gefundeerde antwoord op die vraag waarom dié Bantoes (ook dié wat nog geen tuisland het nie) nie stemreg in die blanke gebiede mag bekom nie. Daarvoor is afsonderlike ontwikkeling alleen geen afdoende antwoord nie.

---

67) Wessels, F. J. H.: *Die Republikeinse Grondwet*, bl. 149.

Die stemgeregtigde moet mede-verantwoordelikheid vir ons Christelike beskawings-erfenis aanvaar, en kan 'n mens so 'n mede-verantwoordelikheid van die Bantoes verwag? Omdat die antwoord vanselfsprekend negatief is, geld dit t.o.v. die ontstamde sowel as die stamnaturel! Die ontstamde is as gevolg van sy ontstamming hoegenaamd nog nie 'n deelhebber van ons Christelike beskawingserfenis nie, maar veeleer 'n beskawingsparasiet, terwyl die stamnaturel nog nie eers parasiteer nie.

Laat ons dit nader ontleed.

Die Bantoe se lewensuitgange is onontslote, sy lewensvorme is nie gedifferensieer nie en sy kultuurarbeid is primitief binne 'n blanke Westerse gemeenskap en getoets daaraan. Ons moet egter ook in gedagte hou dat die Bantoe self op verskillende vlakke van beskawingsontwikkeling is, as ons dink aan die onderskeid tussen die primitiewe Bantoe (stambantoe), die verwesterse Bantoe, die groot aantal tussenvorme van half-primitiewes en half-verwesterstes, die stedelike Bantoe, die Bantoe-Christen, die Bantoe-humanis en die Bantoe-Rooms-Katoliek. Gemeet aan die blanke beskawing, het al bogenoemde Bantoes 'n mindérwaardige beskawingsstatus. Ons konkludeer saam met Strauss: „In Suid-Afrika is in hoofsaak die Afrikanerdom die draer van 'n Protestants-Christelike beskawingsgeskiedenis – vrug van die beskawingsvormende krag van die Christelike religie wat van die begin af sy beslag op ons gehad het. Daarenteen is die beskawingsarmoede van die Bantoebevolking die uitkoms van primitief-heidense natuurreligies onder die beslag waarvan die Bantoevoorgeslagte deur die eeue geleef het. Die Bantoe ken dus, uit eie religieuse huis, geen ontslote aktstruktuur nie en ook geen gedifferensieerde samelewingsorde en kultuurbesit nie. Getoets aan ons Protestants-Christelike beskawingsmondigheid is die Bantoe dus nie ons beskawingsgenoot nie en daarby ook hoegenaamd nie ons beskawingsportuur nie – alles saam die resultaat van die aftakelende magte uit primitief-heidense religieuse wortel”.<sup>68)</sup>

---

68) Strauss, H. J.: „Christelike beskawingsfilosofie en beskawingsperspektief”, *Bulletin van die S.A. Vereniging vir die bevordering van Christelike Wetenskap*, Oktober 1967, No. 10, bl. 107.



Dit is nie ons plan om die onontslote aktstruktuur, die ongedifferensieerde samelewingsorde en arm kultuurbesit van die Bantoe te ontleed nie, aangesien dit alreeds in verskeie werke deurdringend gedoen is.<sup>69)</sup>

Ons moet nooit die fout maak om tegnologiese vooruitgang, intellektuele standarde (geleerdheid), of ekonomiese mag as bepalend in die beskawingskoers aan te sien nie, want die religieuse wortel (grondmotief) waaruit die boom van die beskawing opkom, is allesbeslissend en -bepalend.<sup>70)</sup> Soos Venter opmerk: „Solank die Bantoe in sy breë lae nog in sy hart beheers word deur 'n natuurreligie (en in sy boonste lae deur 'n humanistiese religie), kan geen geleerdheid of ekonomiese mag ter wêreld ooit vir hom die poorte open tot lidmaatskap van ons Christelike beskawing nie. Wel mag hy geniet van die vrugte van dié boom, maar nooit kan hy 'n wesenlike deel van die boom vorm nie”.<sup>71)</sup>

Kortom, in Suid-Afrika is die primêre owerheidstaak die handhawing, verstewiging en beskerming van die Christelike beskawing. Daarom kan stemreg – politieke mede-seggenkap – alleen aan Christelike beskawingsmondige burgers toegeken word.<sup>72)</sup> Die Bantoe in Suid-Afrika voldoen nie aan die vereistes binne die Westerse beskawingsmilieu nie en slaag dus nie ons toets vir stemreg, naamlik, beskawingsmondigheid en -verantwoordelikheid nie. Ons het nog 'n derde beskawingstoets, naamlik, die van beskawingsverwantskap al dan nie. Uit bogenoemde blyk dit baie duidelik dat dié religie – 'n natuurreligie – wat op die Bantoe beslag gelê het heeltemal verskil van die Christelike religie. Die Bantoe is dus 'n beskawingsvreemdeling wat betref die blanke Chris-

---

69) Vgl. Durand, J. J. F.: *Christelike Sending – Allesomvattende Roeping*, bl. 35 e.v.  
 Strauss, H. J.: *Die Beskawings- en Politieke Status van die Naturel in Suid-Afrika*, bl. 4 e.v.  
 Venter, E. A.: *Wysgerige Temas*, veral hoofstuk VI, *Op Weg na 'n Beskawingsfilosofie*, bl. 49 e.v.  
 Wessels, F. J. H.: *Vrouestemreg, 'n staatsfilosofiese studie*, bl. 82 e.v.

70) Vgl. Venter, E. A.: a.w., bl. 55.

71) Venter, E. A.: a.w., bl. 56.

72) Vgl. Hoofstuk II, Afdeling 2(b).

telike beskawing en net soos enige ander beskawingsvreemdeling sluit dit hom ook uit van stemreg vir blank Suid-Afrika, soos wat beskawingsvreemdheid verbied dat Blankes in die Transkei mag stem – Bantoebeskawingsgebied.

Daarom moet ons ook die stemregopvatting van die humanistiese individualisme, met absolute klem op menslike *vryheid* (liberalisme) en menslike *gelykheid* (rewolusionêre demokrasie), verwerp. Dit *verabsoluteer* individuele vryheid en massa-gelykheid en eis daarom een-mens-een-stem – ook vir onontwikkelde Bantoes. Religieuse en beskawingsverskille word geensins deur die humanisme in ag geneem nie. Die Christelike standpunt *verafgod* nie menslike vryheid en gelykheid nie; verhef nie die mens tot 'n *selfregerende koning* nie, en bely dat owerheidsgesag 'n verleende gesag is.

In die lig van bogenoemde toetse is dit duidelik dat die integrasionisme van die Verenigde Party geheel en al onaanvaarbaar is, omdat dit voortdurend die onreg sal pleeg om blanke toetse vir nie-blankes te oorweeg. Vandaar hulle verset teen afsonderlike kieserslyste vir die Kleurlinge.

## 5 KLEURLINGSTEMREG

### (a) Afsonderlike kieserslyste vir Kleurlinge in Kaapland (vanaf 1 Maart 1956 deur Wet No. 46 van 1951)

Ons het reeds gesien dat die Kleurlinge voor 1910<sup>73)</sup> slegs in Kaapland en Natal stemreg gehad het en dat die reg in die Zuid-Afrika Wet, 1909,<sup>74)</sup> verskans is.

---

73) Vgl. afdeling 2 hierbo.

74) Vgl. afdeling 3 hierbo.

Met die Gesamentlike Sitting van 1936, toe die Bantoes op 'n aparte kieserslys geplaas is, het dr. D. F. Malan, leier van die Nasionale Party, voorgestel dat die Kleurlinge ook op 'n aparte lys geplaas word. Sy voorstel is egter verwerp.<sup>75)</sup>

In 1951 het die Nasionale Party Wet No. 46 van 1951 (Die Wet op Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers) laat passeer wat die Kleurlinge op 'n aparte kieserslys geplaas het. Dié wet is egter met 'n gewone meerderheid aangeneem omdat die Nasionale Party van mening was dat die bepalings i.v.m. die beskermde artikels van die Zuid-Afrika Wet wat 'n tweederdemeerderheid vereis, nie meer van toepassing was nie.<sup>76)</sup> In die saak van *Harris and others v. Minister of the Interior and another*, 1952 (2) S.A. 428 (A), het die Appèlhof genoemde Wet ongeldig verklaar. Nadat die Nasionale Party die Senaat in 1955 vergroot het, het hy daarin geslaag om die nodige tweederdemeerderheid te verkry en het hy Wet No. 46 van 1951 deur Wet No. 9 van 1956 geldig verklaar. Volgens artikel 1 van Wet No. 9 van 1956 sou Wet No. 46 van 1951 op 1 Maart 1956 in werking tree. Uit die stryd rondom hierdie wetgewing het diepgaande religieuse verskille op hul beste na vore gekom. Dit illustreer die onversoenbaarheid van die humanistiese individualisme en die beleid van beskawingsmondigheid.

Die gelykstellingsbeleid, wat konsekwent in die Kaap toegepas is met betrekking tot die Kleurlinge, kom uit die liberale tradisie soos hierbo getipeer. In die langdurige stryd tussen die botsende rigtings het die Kleurlingstemreg sekerlik die hardste gevegte uitgelok.

#### (i) Die Verenigde Party: rewolusionêre demokrasie

Die Verenigde Party was inderdaad heftig gekant teen die stappe van die Nasionale

---

75) Vgl. *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, Maart 1936.

76) Vgl. *Verloren van Themaat*: a.w., bl. 500 e.v.

Party, nl. om die Kleurlinge op 'n aparte kieserslys in Kaapland te plaas.

Die leier van die Verenigde Party, mnr. J. G. N. Strauss, het vanuit rewolusionêr-demokratiese standpunt geargumenteer deur te verklaar dat daar nie 'n kloof van skeiding tussen die Kleurlinge en die blankes behoort te wees nie, want die Kleurlinge is ons natuurlike bondgenote en daarom is dit in die beste belang nie alleen van die Kleurlinge nie maar van die hele bevolking van Suid-Afrika dat hulle op die gemeenskaplike kieserslys moet bly.<sup>77)</sup> Ook dr. Z. J. de Beer het verklaar dat as ons velle donkerder was ons ook sou geveg het vir gelykheid vir die Kleurlinge.<sup>78)</sup> 'n Ander spreker het gepleit vir die posisie, status en regte van Kleurlinge;<sup>79)</sup> 'n ander een het gepraat van die berowing van regte;<sup>80)</sup> en nog een het dié wetgewing beskou as 'n negering van die fundamentele beginsels van beskawing.<sup>81)</sup>

Uit hierdie opmerkings is dit duidelik dat die humanisties-individualistiese standpunt met sy uitloper wat die klem laat val op die gelykheid van alle individue (rewolusionêre demokrasie) as't ware op dié denke van die Verenigde Party beslag gelê het. Alle verdere argumente kan daarheen teruggevoer word.

#### (ii) Die Nasionale Party: afsonderlike ontwikkeling

Die standpunt wat deur die sprekers van die Nasionale Party by die geleentheid ingeneem is, was hoofsaaklik gebaseer op die beleid van afsonderlike ontwikkeling: mnr. J. G. Strijdom, destydse Eerste Minister, wat die maatreël ingedien het,

---

77) Vgl. *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 15 Februarie 1956, Kol. 66.

78) Vgl. a.w., 21 Februarie 1956, Kol. 567.

79) Vgl. a.w., 23 Februarie 1956, Kol. 767, (mev. H. Suzman).

80) Vgl. a.w., 21 Februarie 1956, Kol. 549, (mnr. H. G. Lawrence).

81) Vgl. a.w., 21 Februarie 1956, Kol. 578, (prof. I. S. Fourie).

het gesê dat daar in beginsel geen verskil is tussen aparte verteenwoordiging van Bantoes en aparte verteenwoordiging van Kleurlinge nie. Voorts, dat die Kleurlinge wat nog op die gemeenskaplike lys is, niks anders as 'n politieke speelbal van politieke partye is nie. Hy toon aan dat onder die huidige stelsel die nie-blanke in die verlede in die stryd tussen blank en blank keer op keer as arbiter ingeroep is, en solank die nie-blanke op die gemeenskaplike kieserslys bly, word hy gedurig ingeroep en gebruik as arbiter en beslisser in geskille tussen blank en blanke politieke partye.<sup>82)</sup> Hier natuurlik as arbiter in die ander groot politieke strydpunt wat die lewe in Suid-Afrika beheers het, naamlik, die imperialisme teenoor die republikanisme, wat inderdaad op daardie stadium sy beslissende fase tegemoet gegaan het. Kortom, nasionalisme sou nie duld dat die imperialisme met behulp van die Kleurlingstem langer in die weg van 'n republiek staan nie.

Daar is ook aangevoer dat die Kleurlingstemreg 'n gevaar vir die blanke beskawing is en dat die Nasionale Party se beleid, nl. om die Kleurling op 'n aparte kieserslys te plaas, slegs 'n aansluiting by die apartheidsbeleid is – wat nie 'n proefneming is nie, maar die filosofie wat die blanke beskawing op Christelike grondslag in Suid-Afrika wil handhaaf, en wat die Bantoes en Kleurlinge elkeen afsonderlik wil laat ontwikkel.<sup>83)</sup> Voorts, dat dit in belang van die Bantoe en Kleurling is dat die blanke beskawing hier beskerm word en ook in belang van die Westerse beskawing en die Westerse wêreld in die algemeen, veral waar Suid-Afrika vandag die voorpos is vir die Westerse beskawing in Suidelike Afrika.<sup>84)</sup>

Dit is inderdaad jammer dat die standpunte nie breedvoeriger gehanteer is nie. Daar was 'n ander argument wat ook op afsonderlike ontwikkeling gebaseer was en

---

82) Vgl. *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 15 Februarie 1956, Kol. 31 en 32.

83) Vgl. *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 22 Februarie 1956, Kol. 707. (Mnr. H. E. Martins).

84) Vgl. *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 21 Februarie 1956, Kol. 497. (Min. S. P. le Roux).

waar selfs die beskawingstoets as onnodig beskou is: „Dit maak nie vir ons saak of die Kleurling skoon is of vuil is, of hy ryk is of arm is, of hy geleerd of ongeleerd is nie, ons glo dat die Kleurlinge – almal van hulle wat ek hier genoem het – op ’n afsonderlike lys geplaas moet word. Dit gaan nie vir ons oor persone nie; dit gaan nie daarom of die man ryk is of watter peil van beskawing hy bereik het nie; ons glo dat ons die regte ding teenoor Suid-Afrika doen om die Kleurlinge as ’n blok op die afsonderlike kieserslys te plaas”.<sup>85)</sup> Hiermee kan ons ook die argumente van die Nasionale Party afsluit.

Dit is duidelik dat die twee Partye derhalwe nogeens op ’n onoorbrugbare religieuse wortelverskil staan. Ons sal derhalwe die standpunte van dié twee partye nader ontleed, want die plasing op ’n afsonderlike lys sou die tydelike druk van die imperialisme op die republikenisme verlig, deurdat die Kleurlinge nie deelgeneem het aan die referendum nie. Maar afsonderlike ontwikkeling sou daarmee slegs ’n eerste stap vorder. Die logiese konsekwensie sou wees om ’n blanke parlement as ideaal te stel met ’n soortgelyke instelling vir die Kleurlinge. Daarvoor is grondslag gelê deur die afskaffing van verteenwoordiging van Kleurlinge in die Parlement.

#### (b) Die afskaffing van Kleurlingverteenwoordiging in die Parlement, 1968

In 1968 het die Nasionale Party die Wet op Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers, No. 46 van 1951, herroep, met die gevolg dat Kleurlingverteenwoordiging in die Parlement met ingang van die datum van die ontbinding van die Volksraad (1970) beëindig sal word.<sup>86)</sup> Net soos met die Bantoes wat reeds in 1936 op ’n afsonder-

85) *Verenigde Vergadering van beide Huise van die Parlement*, 21 Februarie 1956, Kol. 550 en 551. (Mnr. B. J. Vorster).

86) Vgl. Wet No. 50 van 1968, Wysigingswet op Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers.

like kieserslys geplaas is, terwyl hulle stemreg in 1959 beëindig is, is ook met die Kleurlinge dieselfde weg gevolg: in 1956 op 'n afsonderlike kieserslys en later (1968) beëindiging van hul stemreg in die Parlement.

(i) Die Verenigde Party: rewolusionêre demokrasie

Die Verenigde Party het die Kleurling by implikasie as die gelyke van die blanke beskou. Stemreg in die Parlement is gesien as die kenteken van volwasse burgerskap. Sou hierdie wetsontwerp eers aangeneem word, is geredeneer, dan sou ons 'n situasie hê waar elke Jan Rap en sy maat van die treurigste oorsese land na Suid-Afrika kan kom en mettertyd vir stemreg in die Parlement kwalifiseer, maar nooit 'n opregte Suid-Afrikaner wat as 'n Kleurling geklassifiseer is nie.<sup>87)</sup> Daar is ook aangevoer dat die Kleurling nog altyd in die geskiedenis van ons land 'n seggenskap gehad het, en dit moet as verkreë regte behou word. Die agting, die waardigheid, die welsyn en die regte van hierdie mense sou deur afskaffing skade aangedoen word.<sup>88)</sup> Kortom, alles sentreer rondom die vryhede en gewaande regte van die individu.

By die Sentrale Kongres van die Verenigde Party te Bloemfontein in Oktober 1967<sup>89)</sup> het bowendien 'n nuwe beleid teenoor die Kleurlinge te voorskyn getree, toe 'n afsonderlike kieserslys vir die Kleurlinge in al vier die provinsies aanvaar is, met stemreg aan alle Kleurlinge en Kleurling-vroue. Daarvolgens sou ses verteenwoordigers aan die Kleurlinge in die Volksraad (vier vir Kaapland, een vir Transvaal en een vir die Vrystaat en Natal) toegeken word, benewens twee senatore. Dié agt verteen-

87) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 29 Maart 1968, Kol. 3228. (Mnr. J. D. du P. Basson).

88) *Debatte van die Volksraad*, 29 Maart 1968, Kol. 3222. (Mnr. J. O. N. Thompson).

89) Vgl. *Die Volksblad*, 26 Oktober 1967. Vgl. ook: *Die antwoord. U wil dit hê* Ons het dit!, bl. 18.

woordigers kan blankes of Kleurlinge wees na gelang die Kleurlingkiesers verkies.

Daarmee het die Verenigde Party duidelik aangedui dat hy die koers van integrasie – in akkoord met sy liberale tradisie en rewolusionêr-demokratiese denkrigting – opgaan, d.w.s. lynreg teenoor die beleid van afsonderlike ontwikkeling wat in 'n blanke parlement sou kulmineer.

### (ii) Die Nasionale Party: afsonderlike ontwikkeling

Net soos gedurende die debatte van 1956 het die Nasionale sprekers die beëindiging van Kleurlingverteenwoordiging in die Parlement geregtig op die beleid van afsonderlike ontwikkeling. Dit word dan gestel dat die keuse geleë is tussen politieke integrasie of afsonderlike politieke ontwikkeling en politieke ewolusie.<sup>90)</sup> Die kern van die beleid van skeiding van die Nasionale Party is politieke skeiding. Dit is die goue draad wat deur die hele geskiedenis van die beleid loop.<sup>91)</sup> Die terme beskawing en verantwoordelikheid word dikwels gebruik sonder om dit breedvoerig te verantwoord: „Hierdie pad van 'n veerassige samelewing en 'n veerassige Parlement en van uitbreiding van politieke regte wat die Verenigde Party wil loop . . . . . sal net lei tot frustrasie . . . . . As jy hierdie sogenaamde diskriminasie – ons sê eiesoortige ontwikkeling – wegneem, waar jy die nie-blanke bevolkingsgroepe lei en help op 'n pad waar daar vir hulle lewensruimte is, hierdie mense wat minder verstandelik ontwikkel en laer in beskawing is en wat nog nie die verantwoordelikheid kan dra wat die blanke kan doen nie, bring jy hulle in direkte kompetisie met die witman”.<sup>92)</sup> Hoewel nie doelbewus Christelik gefundeer nie, is hierdie standpunt tog 'n deurskemerling van die ware toets. Maar ook binne die Na-

90) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 5 April 1968, Kol. 3663. (Mnr. W. W. B. Havemann).

91) *Ibid.*

92) *Debatte van die Volksraad*, 8 April 1968, Kol. 3718. (Min. P. M. K. le Roux).



sionale Party het beginselverskille bestaan. So sê mnr. G. de K. Maree: „Hierdie wetgewing het absoluut niks met die beskawingspeil te doen nie. Ek wil hê dat dit tot die agb. Oposisie moet deurdring dat dit nie hier gaan om die beskawingspeil van mense nie . . . . . Die Regering wil nie hierdie mense integreer of 'n deel maak van die blanke volk nie”.<sup>93)</sup> Afsonderlike ontwikkeling word derhalwe bloot teenoor integrasie gestel sonder enige verwysing na beskawingsverantwoordelikheid en -verskil. Indien ons die Kleurlinge se beskawingspeil gaan meet binne hul eie milieu is dit onregverdig om blanke-toetse aan hom te stel. Dit is derhalwe duidelik dat die Nasionale Party afsonderlike ontwikkeling voortaan gaan hanteer as 'n beleid van die ontwikkeling van andersoortige volkere, sonder enige konnotasie van beskawingsverskille – sodat daaruit kristalliseer dat differensiasie, as basis van afsonderlike ontwikkeling, enige verband met diskriminasie en rasse-meerderwaardigheid uitskakel.

(c) 'n Kritiese beskouing van die botsende standpunte in die lig van die toets van beskawingsmondigheid en -verantwoordelikheid

Die Verenigde Party hou glad nie rekening met die maatstaf van beskawingsmondigheid en -verantwoordelikheid wat ons gebruik nie, terwyl sommige sprekers van die Nasionale Party dit slegs vaagweg gebruik sonder diepgaande motivering, en ander dit weer glad nie gebruik nie en selfs verwerp.

Die enigste grondslag waarop behoorlik rekenskap gegee kan word van afsonderlike kieserslyste en afsonderlike parlementêre instellings lê dáárin dat die Kleurling beskawingsmondig en beskawingsverantwoordelik is ten opsigte van die blanke erfenis.

---

93) *Debatte van die Volksraad*, 29 Maart 1968, Kol. 3145.

Strauss stel dit kernagtig so: „Die Kleurling, in hoofsaak op Protestants-Christelike beskawingswerf gebore, is in hierdie sin wel ons Protestantse beskawingsgenoot maar beslis nie beskawingsportuur nie. Nee, as volksgemeenskap is die Kleurling nog maar net aan die beginpunt van 'n Christelike beskawingsontwikkelingsproses . . . .”<sup>94)</sup>

Hierdie standpunt verg nadere omskrywing.

Ons weet dat die Kleurling sy ontstaan te danke (te wyte?) het aan die koms van die blanke beskawing in Suid-Afrika. Daarom het die Kleurlinggemeenskap langs die blanke gemeenskap ontwikkel en het sy aktstruktuur ontsluit, sy lewensvorme ontplooi en sy kultuurgoedere vermeerder in die milieu van die blanke. So vertoon sy erfenis tot op 'n sekere hoogte 'n ooreenkoms met die blanke beskawing. Maar die Kleurlinggemeenskap is nog geen beskawingsmondige op die vlak van die blanke beskawing nie. Ook weet ons dat hy nog nie die beskawingsverantwoordelikheid van die blanke besit nie en derhalwe ook nog nie tot politieke medeverantwoordelikheid gekom het nie, sodat hy nie die stemreg met verantwoordelikheid t.o.v. die blanke beskawing kan beoefen nie. Hoewel die Kleurlinge beskawingsverwante is, is hulle nie op dieselfde beskawingsvlak as die blankes nie. Bowendien is hulle inderdaad op pad na 'n aparte volkswording. Waar Boer en Brit beskawingsverwant is, lê dit in die verlengde van die gemeenskaplike Protestants-Christelike erfenis, maar selfs hier lê die uiteindelijke praktiese integrasie nog ver in die verskiet. Ten opsigte van die Kleurlinge ontbreek die beskawingsportuurskap soos by Boer en Brit.

Dit is die deurslaggewende rede waarom die Kleurlinge nie saam met die blankes oor die stemreg kan beskik nie. Hieraan getoets, faal sowel die Verenigde Party as die Nasionale Party en daarom moet laasgenoemde nog sy beleid van afsonderlike ontwikkeling beskawingsfilosofies verantwoord, sodat die rassegrondslag daarvan verdwyn in 'n begrip van veelvolkige ontplooiing.

---

94) Strauss, H. J.: „Christelike beskawingsfilosofie en beskawingsperspektief”, *Bulletin van die S.A. Vereniging vir die bevordering van Christelike Wetenskap*, Oktober 1967, No. 10, bl. 107.

## 6 INDIËR-STEMREG

### (a) Indiër-verteenwoordiging in die Parlement, Wet No. 28 van 1946

Daar is bowendien 'n ander rassegroep in Suid-Afrika – uit die beskawingsvreemde milieu van Hindoïsme en Islam – naamlik die Indiërs.

Ons het reeds die posisie van Indiër-stemreg voor 1910 aangedui.<sup>95)</sup> Die eerste wet na 1910 wat direk op die Indiër-stemreg betrekking gehad het, was bogenoemde wet (No. 28 van 1946) waarkragtens aan die Indiërs in Natal en Transvaal afsonderlike verteenwoordiging in die Parlement toegeken is.

Die lang titel van dié wet het soos volg gelui: „ . . . . om spesiale voorsiening te maak vir die verteenwoordiging in die Parlement van Indiërs in die Provinsies Natal en Transvaal . . . . ”.<sup>96)</sup> Volgens artikel 41 sou die Indiërs deur twee senatore in Natal en Transvaal verteenwoordig word en deur drie Volksraadslede. Natal en Transvaal sou vir dié doel gesamentlik in drie kiesafdelings verdeel word. Hierdie Wet is deur die Verenigde Party ingedien en is heftig deur die Nasionale en Dominion Partye bestry en ook die Arbeidersparty was hieroor verdeel. Later het dr. D. F. Malan die verdeeldheid so opgesom: „As ons terugdink aan die stryd in 1946 wat ek genoem het, dan moet dit heel duidelik wees dat daar 'n skerp verdeeldheid in die Huis was . . . . (daardie wet was aanleiding) tot 'n skerp verdeeldheid binne die Arbeidersparty, en die gevolg daarvan was dat die toenmalige leier en die onderleier van die Arbeidersparty uit hul party getree het. Ons weet ook dat die Dominion Party wat destyds verteenwoordig was in die Huis, hom sterk teen die verteenwoordiging van Indiërs in

---

95) Vgl. afdeling 2 en 3 hierbo.

96) Wet No. 28 van 1946.

die Parlement verset het".<sup>97)</sup>

Dit is nietemin interessant om daarop te wys dat slegs één Indiër op daardie stadium in Natal op 'n kieserslys was.<sup>98)</sup>

Uit hierdie debat wil ons nog eens die strominge ophelder wat dusdanige verwarring veroorsaak het; ook in die geleedere van diegene wat in die imperialistiese stryd teen nasionalisme heg saamgesnoer was (soos die Verenigde Party en die Dominion Party) en wat selfs die Arbeidersparty van sy tradisionele leiers beroof het om daarmee sy doods-klok te lui.

#### (i) Die Verenigde Party: humanistiese individualisme

Die motivering van die Verenigde Party was gebaseer op beide uitlopers van die humanistiese individualisme, naamlik, die humanistiese demokrasie met sy gelykheids-dogma, en die humanistiese liberalisme wat teruggedeins het vir die een-man-een-stem van die rewolusionêre demokrasie en derhalwe die vryheid van die individu probeer beskerm deur die algemene stemreg met opvoeding- en eiendomskwalifikasies te beperk. Genl. J. C. Smuts, destydse Eerste Minister en leier van die Verenigde Party, se uiteensetting was op die rewolusionêre demokrasie gegrond: „Dit is wat ons beoog met hierdie wetsontwerp – billikheid en regverdigheid teenoor ons mede-Indiese burgers . . . . Hier staan ons ook vir die regte van die mens”,<sup>99)</sup> En daarom sê hy: „ . . . . behoort ons aan hulle in alle billikheid 'n politieke status te gee, 'n

97) *Debatte van die Volksraad*, 22 September 1948, Kol. 3122.

98) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 28 Maart 1946, Kol. 4560. (Adv. J. G. Strijdom): „Een kaffer in Natal het die stemreg . . . . Daar is net een Indiër in Natal wat die stemreg het”.

99) *Debatte van die Volksraad*, 25 Maart 1946, Kol. 4265.

stem in die sake van die land . . . .".<sup>100)</sup> Die Verenigde Party het betoog dat historiese gronde in ag geneem moet word.<sup>101)</sup> Die Indiërs het gekom omdat ons, of ons voorouers, begeer het dat hulle moet kom. Hulle het gekom omdat dit in die belange van die blanke was. Daarom kan ons die plaaslike Indiërs nie blameer as hulle, soos ons dit stel, na moeder Indië hardloop nie, tensy ons hulle as Suid-Afrikaanse burgers erken en burgerskapregte aan hulle toeken. Die eerste stap is dat ons hulle erken as Suid-Afrikaanse burgers en vir hulle die middele gee om die reg van hierdie burgerskap uit te oefen, en daardie eerste stap doen die Verenigde Party dan ook met die Wet. Hulle glo dat die Indiër-vraagstuk as 'n binnelandse vraagstuk behandel moet word om dit sodoende uit die sfeer van Indië se direkte belange te neem. Dit kan alleen gedoen word deur aan die plaaslike Indiërs politieke regte te gee, want tot dusver het die politieke geskiedenis van die Indiërbevolking in Suid-Afrika, en in Natal in besonder, daarop neergekom dat ons hul regte afgewater het. Daar was 'n tyd toe hulle die regte in Natal geniet het op gelyke voet met die blankes, maar tot dusver is 'n proses gevolg om die regte te verminder. Eers is daar 'n aanval gemaak op die Parlementêre stemreg. Daarna is die munisipale stemreg aangeval. In hierdie wetsontwerp word alles nou weer in 'n teenoorgestelde rigting gestuur. Regte wat ontnem is, word nou teruggegee. Ons begin om aan hulle terug te gee wat ontnem was.

Dit impliseer dus dat meer toegewings sou volg. Ongetwyfeld troon wyle J. H. Hofmeyr uit in sy welbekende standpunt: „Ek is ten gunste van die uiteindelijke verwydering van daardie kleurslagboom uit ons Grondwet”.<sup>102)</sup> Daarmee het hy bedoel dat Kleurlinge, Bantoes en Indiërs persoonlik in die Parlement sou kon sit.

---

100) *Debatte van die Volksraad*, 25 Maart 1946, Kol. 4267.

101) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 28 Maart 1946, Kol. 4543, 4544, 4545 en 4546 (min. J. H. Hofmeyr) vir die verdere uiteensetting wat hier volg.

102) *Debatte van die Volksraad*, 28 Maart 1946, Kol. 4548.

Dit is die liberale filosofie van Onze Jan, van Merriman, van Sauer en die Afrikanerbond en Rhodes se uitdagende verklaring dat daar gelyke regte sal wees vir alle beskaafde mense ten suide van die Zambezi.<sup>103)</sup> In 'n interessante woordewisseling tussen A. G. Barlow en J. G. Strijdom kom die verskille na vore:

„Mnr. J. G. Strijdom: Hy (Rhodes) het 'n definisie gegee van 'n beskaafde man.

Mnr. Barlow: Ek weet nie of hy dit gedoen het nie.

Mnr. J. G. Strijdom: Ek sal dit lees.

Mnr. Barlow: Ja laat ons dit hoor.

Mnr. J. G. Strijdom: ‚n Man òf swart òf wit, wat voldoende onderwys geniet het om sy naam te skrywe, wat eiendom het, of wat werk, en wat nie 'n leegloper is nie.’

Mnr. Barlow: Ek aanvaar dit. Sal die agb. lid dit aanneem?

Mnr. J. G. Strijdom: Nee. Indien dit u toets is, sal u binne 'n paar jaar die stem gee aan elke swarte in Suid-Afrika.”<sup>104)</sup>

Hieruit kom ons tot die onteenseglike konklusie dat die Verenigde Party reeds op die pad van die rewolusionêre demokrasie staan – gelykheid van alle mense – en derhalwe gelyke aanspraak op die stemreg. Dit tref veral uit die aanvaarding van die Rhodes-formule vir beskaafdheid met die klem op geleerdheid – waarvan genl. Hertzog so vroeg as 1930 gesê het: „Ek ontken dat geleerdheid iets meer is en as iets meer kan geneem word as een van die toevallige produkte van die beskawing”.<sup>105)</sup> Kortom, die Verenigde Party het hom hier onomwonde uitgespreek vir rasse-gelykheid en -integrasië.

103) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 28 Maart 1946, Kol. 4586. (Mnr. A. G. Barlow).

104) *Ibid.*

105) *Debatte van die Volksraad*, 6 Maart 1930, Kol. 1730.

(ii) Die Nasionale Party: blanke baasskap, apartheid en beskawingsverantwoordelikheid<sup>106)</sup>

Teenoor die Verenigde Party stel ons nou die koers van die Nasionale Party.

Dr. D. F. Malan het inderdaad sy argumente aangevoer op numeriese grond, deur aan te dui dat die Indiërs as die jongste bevolkingsgroep deur die wetgewing bevoorreg sou word. Hulle getalle regverdig nie die drie lede in die Volksraad wat die Verenigde Party aan hulle wil gee nie.<sup>107)</sup> Die argument van dr. D. F. Malan was bloot pragmaties en hy lewer geen bydrae tot die filosofie van die Party nie.

Die hoofargument van adv. J. G. Strijdom sentreer rondom „Baasskap”. „Die witman was tot hiertoe baas gewees, en ek wil nou hier aan die Minister van Finansies sê dat die witman sy laaste druppel bloed sal gee om baas in Suid-Afrika te bly . . . . . Is hy daarop teen dat die witman baas in Suid-Afrika moet bly? . . . . . as die blanke ras nie in Suid-Afrika baas moet wees nie, dan moet daar gelykheid wees. Daar is geen tussenstadium nie. Daar moet gelykheid wees, of die een is baas oor die ander . . . . . Tot hiertoe het die witman in Suid-Afrika baas gebly — waarom? In die eerste plaas omdat hy beskaafd was en die middels van die beskawing tot sy diens gehad het, terwyl die miljoene nie-blankes onontwikkeld was . . . . . In die tweede plaas was die witman tot hiertoe baas gewees, omdat hy die mag om Suid-Afrika te regeer in sy hande gehou het”.<sup>108)</sup> Indien ons die stemreg-mag uit ons hande sou laat gaan, sou dit die einde van die blanke beskawing in Suid-Afrika beteken. Vervolgens sentreer die argumente rondom apartheid

---

106) Eintlik was dit die Herenigde Nasionale Party. Dié party het in 1951 met die Afrikanerparty saamgesmelt onder die ou naam van Nasionale Party. Omdat daar geen beginselverskille was nie, was die Herenigde Nasionale Party vir praktiese doeleindes maar die Nasionale Party en behou ons laasgenoemde naam.

107) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 25 Maart 1946, Kol. 4297.

108) *Debatte van die Volksraad*, 28 Maart 1946, Kol. 4554 en 4555.

in soverre die verskillende rasse apart gehou moet word: elkeen in sy eie stamverband. Vir elke ras word dan 'n afsonderlike raad beoog waardeur hulle hul sienswyse van tyd tot tyd onder die aandag van die Regering kan bring.<sup>109)</sup>

Die „Baasskap”, soos deur J. G. Strijdom verdedig, word dan inderdaad getemper deur apartheid waarin afsonderlike ontwikkeling reeds deurskemer; 'n vooruitsig dat elke groep sy eie parlementêre instelling sal kry. Uiteindelik gaan dit om 'n beskawingstoets waardeur die beskawingskrag van die witman enersyds, en die bedreiging daarvan deur Indier-stemreg andersyds, beklemtoon word.<sup>110)</sup> Die weerstand van die Nasionale Party het sover gegaan dat te boek gestel is dat dié Party hierdie Wet weer ongedaan sou maak.

#### (b) Herroeping van die Indiër-wetgewing in 1948

Net nadat die Herenigde Nasionale Party en die Afrikanerparty in 1948 saam aan bewind gekom het, het hulle Wet No. 28 van 1946 herroep. Die Eerste Minister, dr. D. F. Malan, het die redes vir die herroeping van die Wet verduidelik en verwys na hulle belofte in 1946, nl., dat waar die wet van 1946 deurgedruk is met 'n party-meerderheid in die Volksraad daar gewaarsku is dat die volk geraadpleeg moes word. Daarom het die Nasionale Party die volk ingelig oor die saak en die volk het by die verkiesing sy oordeel uitgespreek.<sup>111)</sup>

Met die debat van 1948 het eintlik geen nuwe gesigspunte na vore gekom nie,

---

109) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 28 Maart 1946, Kol. 4554, 4555, 4556 en 4563.

110) *Ibid.*

111) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 22 September 1948, Kol. 3127.



en ons neem aan dat die standpunte in 1946 gestel, gehandhaaf word. Weliswaar is na die verskil in beskawing gewys deur mnr. W. C. du Plessis: „Ek sê dat daar 'n Westerse beskawing is en 'n beskawing van die Ooste. Hulle meng nie. „East is east and West is West'. Die twee sal nie bymekaarkom nie. Dit is 'n baie diepe waarheid".<sup>112)</sup> Die saak is ook aangeroeer dat volgens Indiër-segsmanne hulle nie gelukkig is nie, en dat hulle volkome gelykheid begeer wat volgens die Nasionale Party hulle nie aangebied kan word nie. Hiermee dring die Party feitlik deur tot beskawingsvreemdheid en andersoortigheid, wat ons reeds tevore beklemtoon het. Daar is egter geen diepgang – religieus en andersins – om dit te staaf nie. Die Verenigde Party het daarenteen volhard in sy standpunt en met die Sentrale Kongres te Bloemfontein in Oktober 1967, is nog eens besluit om aan die Indiërs twee blanke verteenwoordigers in die Volksraad en een in die Senaat te gee indien die Party weer aan die bewind sou kom.<sup>113)</sup>

#### (c) 'n Kritiese beskouing van bogenoemde standpunte

Die Nasionale Party se motivering het die naaste gekom aan die Christelike toets van beskawingsmondigheid, -verantwoordelikheid en -verwantskap. Maar net soos by die stemreg aan die Bantoes en Kleurlinge het dit egter mank gegaan aan diepgaande fundering. Die Verenigde Party het daarenteen baie duidelik op die humanisties individualistiese standpunt gestaan en dit inderdaad konsekwent deurgetrek.

Volgens die Christelike toets van beskawingsmondigheid, -verantwoordelikheid en -verwantskap is die Indiër se beskawingserfenis van 'n religieuse oorsprong wat as kultuurheidens aangedui moet word – die Mohammedanisme en die Hindoeïsme. Soos

---

112) *Debatte van die Volksraad*, 22 September 1948, Kol. 3223.

113) Vgl. *Die Volksblad*, 26 Oktober 1967.  
Vgl. ook: *Die antwoord U wil dit hê* Ons het dit!, bl. 18.

reeds aangetoon, is geen heidense kultuurreligie in staat om mensegemeenskappe tot volwaardige beskawingsmondigheid te bring nie. Uit 'n hoek van verwantskap is Mohammedaan en die Hindoe nie die blanke in Suid-Afrika se beskawingsgenoot nie.<sup>114)</sup> Die Indiër is nie net beskawingsonmondig nie maar ook beskawingsvreemd t.o.v. ons Christelike erfenis. Sy verborgenheid aan die Oosterse beskawing, met sy imperialistiese oogmerke, het tot dusver alle vaderlandsliefde teenoor Suid-Afrika aan hom weerhou. Daarom kwalifiseer geen Indiër in ons blanke samelewing vir die stemreg nie; hy is beskawingsonmondig en beskawingsvreemd. Daarom kan ons nie aan hom politieke medeverantwoordelikheid ten opsigte van ons Christelike beskawingerfenis gee nie. Die konsekwente deurvoering van adv. Strijdom se standpunt kulmineer dan inderdaad in die uiteindelijke instelling van 'n Indiërraad, wat dui op afsonderlike ontwikkeling.<sup>115)</sup>

Binne die raamwerk van stemreg aan die nie-blanke bevolkingsgroepe in 'n Westerse beskawingsmilieu het ons gesien dat die maatstaf van beskawingsmondigheid, beskawingsverantwoordelikheid en beskawingsverwantskap die enigste deugdelike toets vir weerhouding van stemreg aan die Bantoe, Kleurling en Indiër in die blanke gebiede (of die blanke in Bantoegebiede) was en is. Trouens in die Bantoegebiede is die blanke 'n beskawingsvreemdeling.

Die humanisties-individualistiese grondslag van die Verenigde Party se staatkundige beginsels is met betrekking tot Bantoesstemreg in 1936 en 1959; Kleurlingstemreg in

---

114) Vgl. Strauss, H. J.: „Christelike beskawingsfilosofie en beskawingsperspektief”, *Bulletin van die S.A. Vereniging vir die bevordering van Christelike Wetenskap*, Oktober 1967, No. 10, bl. 107.

115) Vgl. *Vrugte van die Nasionale Bewind 1948-1970*, bl. 31: „Nadat die eerste Suid-Afrikaanse Indiërraad in 1964 te midde van verset ingestel is, was die vordering sodanig dat die Regering in 1968 die Wet op die Suid-Afrikaanse Indiërraad op die wetboek geplaas het waardeur statutêre erkenning aan die Raad, bestaande uit 25 lede deur die Minister van Indiërsake aangestel, verleen is.

'n Kenmerk van die reaksie op hierdie stap was dat Indiërlieiers spontaan na vore gekom het en hulle bereid verklaar het om op die Raad te dien en sodoende te help om die Beleid ten uitvoer te bring. Die Raad sal mettertyd uitgebou word om, soos die Verteenwoordigende Kleurlingraad, 'n gedeeltelike verkose liggaam met beperkte wetgewende en uitvoerende magte te word”.

1951 en 1968 en Indiër stemreg in 1946 en 1948 onteenseglik bewys.

Daarenteen het die Nasionale Party op die Christelike beskawingsmondige toets – sonder diepgaande fundering – gestaan d.w.s. eweneens met betrekking tot Bantoestemreg in 1936 en 1959, Kleurlingstemreg in 1951 en 1968 en Indiërstemreg in 1946 en 1948. Dit ondergaan egter 'n geleidelike aksentverskuiwing waarin apartheid en baasskap oorgaan tot afsonderlike ontwikkeling.

Kortom, die Christelike en humanistiese staatsfilosofie het elk 'n eie stemregopvatting ten opsigte van die nie-blankes gelewer.

\* \* \* \* \*

Waar ons tot hiertoe hoofsaaklik die Christelike en die humanistiese staatsfilosofiese strominge in die Suid-Afrikaanse staatkunde ten opsigte van stemreg behandel het, bestaan die vraag of ook ander staatsfilosofiese strominge teenwoordig was.

Politiese partye speel 'n wesentlike rol in die hedendaagse staatkundige lewe en daarom skenk ons verder ook aandag aan die probleme wat sentreer rondom politieke partye en politieke denkrigtings self, in soverre hulle deur wetgewing geraak word. Hier moet ons veral let op die verbod op sekere politieke partye en denkrigtings, en ook op sake wat die politieke partye se samestelling raak. In lg. verband is affiliasie al dan nie met die vakbondwese belangrik, want dit raak die beginsel van vrye assosiasie en die beginsel van gelykberegting van alle politieke denkrigtings.

Daarom vervolgens die bestryding van nie-Christelike denkrigtings, en daarna die verbod op die onderlinge verbondenheid van politieke partye en instansies soos die vakbonde.

\* \* \* \* \*

## HOOFSTUK IV

## DIE BESTRYDING VAN DIE KOMMUNISME

## 1 INLEIDING

Tot dusver het ons die standpuntkeuse van die betrokke politieke partye aan die beginsels van die Christelike staatsfilosofie getoets. Dit is noodsaaklik dat ons dieselfde toets gebruik t.o.v. 'n denkrigting wat sonder aarseling sy nie-Christelike karakter openbaar. Juis dan word 'n positiewe stellingkeuse verwag – dit wil sê wat betref die bestryding en vernietiging van so 'n denkrigting – omdat in 'n regstaat, met sy burgervryhede en politieke medeseggenkap, politieke partye kan ontstaan waarvan die toeleg juis die vernietiging van die regstaat is, en wat die magstaat in vooruitsig stel, waarin daar geen sprake van burgervryheid en politieke medeseggenkap is nie.<sup>1)</sup> Kortom, 'n politieke rigting wat van politieke vryhede gebruik maak om politieke mag te kry, maar juis die vernietiging daarvan nastreef.

'n Goeie voorbeeld van bogenoemde toeleg van 'n politieke party in Suid-Afrika was die Kommunistiese Party wat omstreeks 1915<sup>2)</sup> gestig is. Sy program van beginsels het onder andere soos volg gelui: „Die Kommunistiese Party is 'n politieke

- 
- 1) Vgl. i.v.m. die onderskeid tussen regstaat en magstaat én burgervryheid en politieke medeseggenkap, Strauss, H. J.: „Grondbeginsels van die Christelike Staatsfilosofie”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, Jrg. 1, Nr. 2, November 1965, bl. 35 en 36.
- 2) Hiérdie datum is deur die Minister van Justisie (Mnr. C. R. Swart) as stigtingsdatum genoem. Vgl. *Debatte van die Volksraad*. 14 Junie 1950, Kol. 9179.  
Dr. N. Diederichs het egter van 'n ander datum melding gemaak: „In 1914 is hier gestig die International Socialist League wat in 1921 omgeskep is tot die Kommunistiese Party in S.A. ....”, a.w., 14 Junie 1950, Kol. 9233.  
Prof. P. F. D. Weiss gebruik óók laasgenoemde datum: „Dit is bekend dat die Kommunistiese Party in Suid-Afrika die oudste in Afrika is en reeds sedert 1921 bestaan”.  
Weiss, P. F. D.: *Die Kommunistiese program in Afrika met spesiale verwysing na Suid-Afrika*, bl. 19.

party van die werkers. Hy beoog (a) die stigting van 'n sosialistiese republiek in belang van die werkers, en gegrond op gemeenskaplike besit van die produksie-middels, (b) die voorbereiding en opbou van sosialisme en die beskerming en bevordering van die belange van die werkers en onderdrukte nasionaliteite, deur hulle in die politieke en industriële stryd te organiseer, in te lig en te lei . . .".<sup>3)</sup> Ons sal later moet stilstaan by die strewe van die Kommunistiese Party om die regstaat te verdelg.

Om die Kommunisme as bedreiging van ons regstaat uit te skakel, het die Nasionale Party<sup>4)</sup> die Wet op die Onderdrukking van Kommunisme, No. 44 van 1950, soos gewysig, laat aanneem, met die doel: „Om die Kommunistiese Party van Suid-Afrika tot 'n onwettige organisasie te verklaar; om voorsiening te maak om ander organisasies wat kommunistiese bedrywighede bevorder, onwettig te verklaar en om sekere periodieke of ander publikasies te verbied; om sekere kommunistiese of ander ongewenste bedrywighede te verbied; en om voorsiening te maak vir ander in verband staande aangeleenthede".<sup>5)</sup>

Hierdie Wet is seker een van die belangrikste en ingrypendste wette wat nog ooit in Suid-Afrika op die Wetboek geplaas is. Dié wetgewing het nie net ingrypende maatreëls teweeggebring om die toekoms van Suid-Afrika te beveilig nie, maar het ook met 'n belangwekkende kontemporêre religie gehandel. Vanuit die religieuse bepaaldheid van alle wetenskaplike denke<sup>6)</sup> sal ons poog om vas te stel welke grondmotiewe – en gevolglik welke staatsfilosofiese beginsels – aan die wortel van dié omstrede wetgewing lê. Daaruit sal terselfdertyd blyk deur welke religieuse grondmotief die Kommunisme beheers word.

---

3) Soos aangehaal in die *Debatte van die Volksraad*, 14 Junie 1950, Kol. 9184.

Vgl. ook die program van beginsels van die Kommunistiese Party: *The Communist Party. A guide to new members*, bl. 3 e.v.

4) Die Herenigde Nasionale Party en Afrikanerparty het in 1948 saam aan bewind gekom en in 1951 onder die ou naam van Nasionale Party saamgesmelt.

5) Die Wet op die Onderdrukking van Kommunisme, Nr. 44 van 1950, soos gewysig.

6) Vgl. Hoofstuk I.

Vooraf egter eers 'n saaklike uiteensetting van die koers en rigting waarteen die stryd aangeknoop is.

## 2 DIE KOMMUNISTIESE STAATSFILOSOFIE

### (a) Inleiding

Voordat ons die staatsfilosofiese grondslae van die standpuntkeuse van die Nasionale Party en die Verenigde Party ten opsigte van dié wetgewing gaan ontleed en vasstel, gee ons eers kortliks 'n uiteensetting van die Kommunistiese staatsfilosofie. In dié lig en teen dié agtergrond sal ons beter in staat wees om die stellingname van die onderskeie partye te beoordeel.

Allereers moet ons dan vasstel welke religieuse grondmotief aan die wortel van die Kommunistiese staatsfilosofie lê, waar ons reeds hierbo kortliks daarop gewys het dat die Kommunisme 'n spruit is van die humanisme.<sup>7)</sup> Daarna sal ons poog om vas te stel welke grondmotiewe die onderskeie hoofpartye beïnvloed het in hulle stellingkeuse.

### (b) Religieuse grondmotief

#### (i) Die humanistiese grondmotief van natuur en vryheid

Ons mag by die behandeling van die Kommunistiese staatsfilosofie nooit uit die oog verloor nie dat die Kommunisme 'n spruit of uitloper van die humanistiese religie

---

7) Vgl. Hoofstuk I, afdeling 1(f).

is; in die humanistiese religieuse grondmotief van natuur en vryheid veranker.<sup>8)</sup> Kortom, die Kommunisme is niks meer as die uiterste konsekwensies van die humanisme nie.<sup>9)</sup> Laat ons die stelling nader verduidelik. Kraan sê o.m.: „Het Humanisme is in wezen een emancipatie-beweging. Het ontstond aan het eind der Middeleeuwen als een reactie tegen de kerkelijke eenheidscultuur en het schreef in zijn vaan de vrijheid van alle autoriteitsgeloof. Met religieus enthousiasme proclameerde het Humanisme de autonomie van de menselijke persoonlikheid, d.w.z. recht en vermogen van de mens, de wet, waarvoor hij boog, in eigen wezen te vinden”.<sup>10)</sup> Hier het ons nou die soewerein-gewaande mens wat soos God wil wees.<sup>11)</sup> Die humanisme gryp die mens in sy hart en verhef hom tot sy eie afgod. Die humanisme met sy mensgod! „By disconnecting man from God he is enslaved to ideals, ideas and idols. . . .”.<sup>12)</sup> Die totaalê afhanklikheid van mens en wêreld van God verdwyn uit die gesigsveld en so word die *eie*-standigheid van mens en/of wêreld tot *self*standigheid teenoor God verhef<sup>13)</sup> waarvan Dooyeweerd sê: „Modern man wished to have his destiny in his own hands, and therefore he wished to free himself from all faith in ‘supernatural’ powers”.<sup>14)</sup> So kry ons dan die persoonlikheidsideaal van die humanisme: „In its motive of freedom, Humanism requires *absolute autonomy* for human personality”.<sup>15)</sup>

Om nou die vryheid en waardigheid van sy persoonlikheid te verseker, en om sy selfbeskikkingsreg te handhaaf, roep die humanisme die wetenskapsideaal in aansyn met toespitsing op die natuurwetenskaplike beheersing van die kosmiese totaliteit:

8) Vgl. Dooyeweerd, H.: *A New Critique of Theoretical Thought*, Vol. I, bl. 169 e.v.

9) Vgl. Venter, E. A.: *Die Ontwikkeling van die Westerse Denke*, bl. 128 en 132.

10) Kraan, K. J.: *Een Christelijke Confrontatie met Marx, Lenin en Stalin*, bl. 16.

11) Vgl. Kock, P. de B.: „Religieuse grondmotiewe”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, Jrg. 11, Nr. 2, November 1966, bl. 49.

12) Kraan, K. J.: a.w., bl. 407.

13) Vgl. Stoker, H. G.: „Die eenheid van die wetenskap”, *Philosophia Reformata*, Jrg. 33, 1e en 2e kwartaal 1968, bl. 9.

14) Dooyeweerd, H.: a.w., Vol. I, bl. 191.

15) *Ibid.*

„The deepest root of its dialectical character lies in the ambiguity of the Humanistic freedom-motive. The latter is the central driving force of the modern religion of human personality. And from its own depths it calls forth the motive to dominate nature, and thus leads to a religion of autonomous objective science in which there is no room for the free personality”.<sup>16)</sup> Dié natuurmotief is in wese ’n beheersingsmotief!<sup>17)</sup> Terselfdertyd kry ons die geweldige groei en vordering op die gebied van die wetenskap deur sy fenomenale ontdekkings, om daaraan elan te verleen! Daarom skrywe Kraan: „Men is zo opgetogen over de ongehoorde successen der natuurwetenschap, dat nu in wijde kring het humanistisch vrijheidsideaal de vorm van het z.g. wetenschaps-ideaal gaat aannemen. Niet alleen de bewegingsverschijnselen, doch heel de natuur en zelfs heel de cultuur moeten volgens logisch-mathematische methode worden onderzocht, ontraadseld en beheerst. Alle verschijnselen moeten natuurwetenschappelijk in hun elementen ontleed, en na deze ontbinding in factoren tot enkele algemene wetten herleid worden”.<sup>18)</sup> En so het die wetenskapsideaal die wette en die werking van die natuur na die ryk van die kultuur oorgedra, soos Kraan tereg opmerk: „The science-ideal was inspired by physics and mathematics, and applied the methods of science to the whole realm of human thinking. It sought freedom and autonomy in the way of conquering nature by the knowledge of general laws. . . .”.<sup>19)</sup> Só kan die soewereine en onafhanklike mens sy eie wette daarstel en só sy eie vryheid bepaal en handhaaf. In die woorde van Kraan: „De wetenschap zal de mens vrij-maken. . . . Wanneer men zich op alle levensterrein alleen maar aan de door de menselijke rede gevonden natuur-wet onderwerpt, dan zal de natuurlijke vrijheid worden verwezenlijkt, dan zal de mens eindelijk leren, zichzelf te zijn”.<sup>20)</sup>

---

16) Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 190.

17) Vgl. Dooyeweerd, H.: *Vernieuwing en Bezinning om Reformatorisch Grondmotief*, bl. 146.

18) Kraan, K. J.: a.w., bl. 16-17.

19) Kraan, K. J.: a.w., bl. 405.

20) Kraan, K. J.: a.w., bl. 17.



Dus, om die vryheid van die mens te handhaaf, word die wetenskapsideaal in aansyn geroep maar dan word die soewereine individu hieraan onderwerp en van sy troon gestoot: „Voor ons doel is het voldoende, in het licht te stellen hoe dit wetenskaps-ideaal tot grote teleurstelling heeft geleid. Het werd geestdriftig gevolgd, omdat het emancipatie beloofde, maar het liep uit op knechting. . . . . Het wetenskapsideaal beloofde de mens universele heerschappij, maar het vorderde als prijs der vrijheid een universele verslaving aan natuurnoodwendigheid, en die prijs was het humanisme op den duur te hoog”.<sup>21)</sup> So kry ons dan die onontwykbare en onoplosbare dilemma van die humanisme, te wete, hoe om die vryheid van die menslike persoonlikheid te verseker en te handhaaf teenoor die matematiiese noodwendigheid van die natuurwetenskap.<sup>22)</sup> Die stelling dat die natuurwetenskaps-ideaal die Kommunisme oorheers en sy natuurmotief die vryheid van die menslike persoonlikheid verswelg, moet nou nader gepresiseer word.

#### (ii) Die natuurmotief (die wetenskapsideaal)

Tereg kan die vraag gestel word wat dit alles met Marx en die Marxisme te doen het. Die antwoord lê in die feit dat Marx sterk onder die invloed van Hegel was — een van die groot eksponente van die persoonlikheidsideaal. Daarvan het Marx veel oorgeneem — dikwels sterk omgebuig as die ou wetenskapsideaal weer invloed kry.<sup>23)</sup> 'n Mens moet dus die Kommunisme nie slegs beskou as humanisties nie maar ook moet bepaal word welke motief hom beheers en gelei het. Hiervoor hoef ons slegs na Marx, die vader van die Kommunisme, te luister. Kraan verklaar: „Te bewijzen, dat

---

21) Kraan, K. J.: a.w., bl. 18-19.

22) Vgl. Venter, E. A.: a.w., bl. 103.  
Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 146-147.

23) Vgl. Kraan, K. J.: a.w., bl. 21.

Marx werklik een Humanist is, is al een heel gemaklike taak. Marx heeft zichzelf herhaaldelik so genoemd en we vind alle trekke van het Humanisme, zoals we dit in het begin van dit hoofstuk sketsten, heel markant bij hem terug. Allereerst word ook Marx bezielde deur een felle *emancipatiedrift*. Hij is daarom so heftig teen alle religie gekant, omdat die godsdienst die mens verhindert, zichzelf een god te zijn. Hij wil die emancipatie van die mensheid, in zijn dage reeds ver gevorderd, voltooi en . . . . .".<sup>24)</sup> Die Marxisme word dan deur die polariteit van natuur en vryheid beheers. By Marx het die natuur die vryheidsbeginsel geword in die plek van die gees by Hegel. Die natuurmotief van die humanisme het dan ook ten doel gehad om die vryheid van die soewereine mens te verseker.<sup>25)</sup> Met hierdie nuwe vryheidsideaal gaan 'n totaal ander beskouing van die natuur gepaard. Waar die Rooms-Katolisisme die natuur as voortrap van die genade sien, staan die Reformasie op die standpunt van die natuur as begrepe in die skepping van God. By die humanisme is die natuur die ontdekkingsterrein vir die vrye mens, 'n eksplorasieveld vol oneindige moontlikhede, waarop die soewereine menslike persoonlikheid sy heerserstalente ten volle kan ontplooi. Dan bly slegs die vraag, hoe kan dié natuurmotief die vryheid van die mens verseker?

Die humanistiese (natuur-) wetenskapsideaal van die Kommunisme kan ook beskryf word as dialektiese materialisme, mits ons 'n besondere betekenis en inhoud aan die begrip toevoeg. Die grondverhouding<sup>26)</sup> van die mens, en in die mens ook die ganse kreatuur, tot sy oorsprong is die religie en dié religie is by die Kommunistiese wetenskapsideaal die bogenoemde dialektiese materialisme. Hierdie dialektiese

---

24) Kraan, K. J.: a.w., bl. 96.

25) Vgl. Kraan, K. J.: a.w., bl. 16 vir hierdie uiteensetting.

26) Vgl. Kock, P. de B.: „Die Grondslae van die Christelike Wysbegeerte”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, 4e Jaargang, no. onvermeld, 1e en 2e kwartaal 1968, bl. 5 e.v.

materialisme is radikaal, totaal en integraal.<sup>27)</sup> Wat is dan vir die Kommunis, soos hy beheers word deur die natuurmotief, die oorsprong van alle dinge? Skousen konstateer: „ . . . . the basic Communist idea is that everything in existence can be explained by one thing – *matter*. Beyond matter there is nothing. Matter is the total explanation for atoms, solar systems, plants, animals, man, psychic consciousness, human intelligence and all other aspects of life”.<sup>28)</sup> Vir Marx is die oorsprong van alle dinge dus in die materie te vinde. Soos Heyns dit stel: „Karl Marx het gesê: die grondstof van alles is *materie*. Dit beteken dat alles uit stof of materie bestaan en dat alles, maar dan ook letterlik alles, in terme daarvan verklaar moet word”.<sup>29)</sup> Maar Marx gaan verder en verklaar dat die materie nie loutere passiwiteit is nie, maar wel suiwer aktiwiteit – die materie word dan nie deur eksterne faktore in beweging gebring nie, maar het, of liever *is* self ’n bewegende krag, en aan hierdie inherente energie of krag het die materie sy vooruitgang te danke.<sup>30)</sup> Verder vind dié beweging volgens ’n bepaalde patroon plaas, naamlik, deur innerlike botsing van teenstellinge, en waaruit daar telkens iets nuuts te voorskyn kom.<sup>31)</sup> Dit is ’n dialektiese proses van stelling, teenstelling en samestelling.<sup>32)</sup>

Só is die dialektiese materie die oorsprong van alle dinge – ook van die mens, sy beskawing en sy geskiedenis. In die proses word daar geen plek vir God ingeruim nie en derhalwe word die God van die Heilige Skrif ontken. Hierin is Marx deur Hegel en Feuerbach beïnvloed: Scholtz verklaar bondig dat Marx in die dialektiese materialisme die dialektiek van Hegel en die materialisme van Feuerbach gekombineer het.<sup>33)</sup> In die lig hiervan moet die wetenskapsideaal van die Kommunisme dan

---

27) *Ibid.*

28) Skousen, W. C.: *The naked Communist*, bl. 33.

29) Heyns, J. A.: *Denkers deur die eeue*, bl. 109.

30) Vgl. Heyns, J. A.: a.w., bl. 110.

31) Vgl. Heyns, J. A.: a.w., bl. 110.

32) Vgl. Heyns, J. A.: a.w., bl. 111.

33) Vgl. Scholtz, G. D.: *Die Stryd om die Wêreld*, bl. 201.

skryf word as die religieuse grondmotief van die dialektiese materialisme.

(c) Wysgerige grondidee

Elke religieuse grondmotief baken die weg af vir sy eie wysgerige grondidee, d.w.s. sy eie religieus-bepaalde kosmiese totaliteitsidee. Gedagtig aan sy natuurwetmatige gebondenheid is die wysgerige grondidee van die Kommunisme aan die fisiese wetskring (materialisties) georiënteer.<sup>34)</sup>

Die oorsprong van alle dinge, die verhouding tussen die skepele onderling, sowel as tussen die lewensvorme, word deur dié wysgerige grondidee bepaal.

Die wysgerige grondidee van die Kommunisme m.b.t. die onderlinge verhoudinge van die skepele en lewensvorme word ook bepaal en onderhewig gestel aan die dialektiese materialisme.<sup>35)</sup> So is die bestaande samelewingsorde volgens die Kommunisme 'n uitvloeisel van die dialektiese materialisme wanneer dit op die terrein van beskawingsontwikkeling toegepas word.<sup>36)</sup> Ook is die toekomstige heilstaat — die proletariër-samelewing — 'n gevolg van die dialektiese materialisme waarin die spanning tussen kapitaal (tese) en arbeider (antitese) die Kommunistiese samelewing (sintese) sal laat ontwikkel.<sup>37)</sup> Dit sal 'n klaslose arbeidersamelewing wees sonder die kapitalis, en waarin ook die staat verdwyn.<sup>38)</sup> Kotzé verklaar dat Marx in die eerste plek 'n antwoord wou gee op die vraag hoe ontwikkeling in die menslike samelewing plaasvind. Hy het geglo dat ontwikkeling plaasvind, en dat die ontwikkeling op 'n regmatige wyse plaasvind volgens opspoorbare wette.<sup>39)</sup>

34) Vgl. Heyns, J. A.: *Die Evangelie in Krisis*, bl. 135–136.

35) Vgl. Zuidema, S. U.: *Communisme in Ontbinding*, bl. 31.

36) Vgl. Kraan, K. J.: a.w., bl. 19.

37) Vgl. Kotzé, D. J.: *Die Kommunisme Deel 1 Die Klassieke Marxisme*, bl. 43 e.v.

38) Vgl. Kotzé, D. J.: a.w., bl. 80 e.v.

39) Vgl. Kotzé, D. J.: a.w. bl. 43.

Vir die Kommunis is die wesens- en verklaringsgrond van en vir alle beskawingsontwikkeling in die fisiese dialektiek geleë.<sup>40)</sup> Die fisiese dialektiek het betrekking op sowel die natuurryk as die kultuurryk.<sup>41)</sup> Soos wat daar beweging – ontwikkeling – en wel dialektiese beweging in die materie is, so is daar dialektiese beweging in die menslike samelewing.<sup>42)</sup>

Die historiese materialisme bied dan Marx en Engels se beskouing i.v.m. die algemene ontwikkelingswette van die menslike samelewingsorde aan. Daarvolgens sal die ekonomiese lewe van 'n samelewing al die ander uitingsvorme daarin bepaal.<sup>43)</sup> Weersema sê: „Het historisch materialisme kan worden opgevat als de doorvoering van het dialektisch materialisme op het gebied van maatschappij en geschiedenis.”<sup>44)</sup>

Volgens Von Schmid kom historiese materialisme daarop neer dat alle geestelike strominge slegs die bobou uitmaak van die daaraan ten grondslag liggende stoflike oorsake. Ja, in sy diepste wese gaan dit by die ontwikkeling van die beskawing om stoflike voordele.<sup>45)</sup> En dit het Marx grootliks beïnvloed, en omdat hy gedink het dat daar wetenskaplik vasgestel kan word op watter wyse die ontwikkeling plaasvind, en waarheen die ekonomiese lewe van Europa beweeg, wou hy die ontwikkelingswette van die neëntiende-eeuse (industriële) kapitalistiese samelewing opspoor.<sup>46)</sup> Hy het gereken dat as hy dít kan bewys, hy daarmee aan die Kommunistiese beweging 'n wetenskaplike fondament sou verskaf. Dit sou die Kommunistiese beweging as noodwendig en onvermydelik voorstel en aldus regverdig.

---

40) Vgl. Kotzé, D. J.: a.w., bl. 56 e.v.

41) Vgl. Kotzé, D. J.: a.w., bl. 48 e.v.

42) Vgl. Kotzé, D. J.: a.w., bl. 56 e.v.

43) Vgl. Kotzé, D. J.: a.w., bl. 41 voetnota 16.

44) Weersema, H. A.: *De Philosophie van het Marxisme*, bl. 58.

45) Vgl. Von Schmid, J. J.: *Grote denkers over Staat en Recht*, Vol. II, bl. 155.

46) Vgl. Kotzé, D. J.: a.w., bl. 80 en 81 vir die gedagtegang.

Kraan kom tot die slotsom: „Before the world-revolution man is just an instrument of super-personal economic dialectics, but in communism he will govern production and society by the understanding application of their laws. So his idea of freedom is a combination of Hegel's determinism and of the 18th century science-ideal".<sup>47)</sup>

Kortom, die produksieverhoudinge bepaal die sosiale, juridiese en staatkundige lewe wat Marx die bobou of bostruktuur van 'n samelewing noem. Dit bepaal dan die opvatting, ideë of bewussynsvorme, naamlik die lewensuitgange soos die wetenskap, kuns, filosofie, godsdiens, etiek, reg. ens. van so 'n samelewing.<sup>48)</sup> Vanweë die algehele aanspraak op die volle mens is 'n totalitêre struktuur vir die staat 'n logiese konsekwensie.

#### (d) Magstaatkonsepsie

Weens sy staatsbeskouing is die Kommunisme 'n bedreiging vir die regstaat met sy politieke medeseggenskap en burgersvryhede. Dié bedreiging is wesentlik, omdat die Kommunistiese magstaat 'n totalitêre eenparty-diktatuur is,<sup>49)</sup> met slegs die skyn van burgersvryheid en politieke medeseggenskap. Wat politieke medeseggenskap betref, domineer die party (*in casu* die Kommunistiese Party) bv. in die verkiesings, want slegs dié party wys funksionaris en kandidate aan, soos wat slegs partylede van bo tot onder regeer.<sup>50)</sup> Schapiro sê tereg: „ . . . . . in the twenty-nine years that have elapsed since 1937, in no single instance has more than one candidate been put forward in any constituency in any Supreme Soviet election – nor, so far as is known,

---

47) Kraan, K. J.: a.w., bl. 406.

48) Vgl. Kotzé, D. J.: a.w., bl. 48.

49) Vgl. Schapiro, L.: *The Government and Politics of the Soviet Union*, bl. 57 e.v.

50) Vgl. Schapiro, L.: a.w., bl. 95.

in the election to any other lower Soviet. . . . The role of the party is primarily to ensure that its own candidate is nominated".<sup>51)</sup> Daar is ook geen sprake van burger-vryheid nie. Die gesag van die owerheid word nie juridies begrens nie en ook die soewereiniteit in eie kring van die verskillende samelewingsvorme word nie erken nie. Die Christelike siening van die samelewingsorde, waarin die neweskikkende aard van die lewensvorme teenoor 'n bowe- en onderskikkende siening gehandhaaf word, word verwerp. Die siening van die samelewing is individualisties, met klem op die ekonomiese gelykheidsbelange van die arbeidermassas. Met die gelykheidsdogma van die diskrete enkelinge word nie slegs die grense van alle rasse-, volkere-, beskawings- en religieuse verskille deurbreek nie, maar ook die bestaan van die verband-, gemeenskap- en maatskapstrukture word uitgewis. Oor die hele linie kry ons dus slegs die ekonomiese sel waarin daar van verskille en verskeidenheid geen sprake is nie. Dié siening het die Kommuniste in Suid-Afrika gehandhaaf: „In internal matters support the Africans in their coming struggles, not because you 'like' them but because they are *workers* whose interests are the same as yours and who want a world in which all workers have security and the fullest opportunity for mutual service",<sup>52)</sup> sê die Kommunistiese Party in 'n pamflet. Ook die volgende stelling illustreer dit: „But we are Socialists, and as Socialists follow a principle to which there can be no qualification or exceptions: the unity and fraternity of workers of all races and all nations".<sup>53)</sup> Vandaar die oproep: „Vir 'n onafhanklike republiek van werkers en arm boere! Eenheid tussen alle werkers, afgesien van ras of kleur! Vir vrede en vryheid!"<sup>54)</sup>

Uit bogenoemde is dit dan ook baie duidelik dat die bedreiging van Kommu-

---

51) Schapiro, L.: a.w., bl. 104 en 106.

52) The Communist Party of South Africa: *The Communist Message to the European Workers*.

53) Reports of the Central Committee of the Communist Party of South Africa to the National Conference held at Johannesburg, January, 1943: *Communists Plan for Victory*.

54) Die Johannesburg Distrik Kommuniste Party: *Die Oorlog en die Suid-Afrikaanse Volk (’n Ope brief aan lede van Nasionale Party)*.

nisme nie slegs tot die staatkundige terrein beperk is nie, maar dat dit 'n religieuse bedreiging is wat alle samelewingsvorme en lewensfere raak.<sup>55)</sup> Die oogmerk is 'n algehele vernietiging van die bestaande samelewingsorde en die daarstelling van 'n ander orde. Dié drang om die wêreld te herskep — die skepping van 'n nuwe, mensgemaakte wêreld — is die krag en besieling wat elke Kommunis voortdryf, waarvan Zietsman opmerk: „Dit is die kern van die Kommunistiese religie, die bron van besieling waaruit die Kommunisme sy geweldige vitalisme put en wat die Kommunis tot fanatieke dade aanspoor”.<sup>56)</sup> Ons weet 'dāt' dit 'n samelewing sonder Gōd sal wees; die Christelike kerkverband sal verban word; die staatsverband word oorbodig; privaatbesit, as oorsaak van armoede en ellende, word met gemeenskapsbesit vervang. Daar sal derhalwe geen burgervryheid, geen selfstandige samelewingsvorme en geen politieke medeseggenkap wees nie. Langs dié weg skep die Kommunisme inderdaad weer 'n ongedifferensieerde samelewing — omdat dit in 'n goddelose beskawing meegegee is waarin alle ware gesag en ware vryheid, soos gegee in die Wet van God, voor die menslike tirannie moet wyk. 'n Staat wat alle lewensvorme opdoek. 'n Magstaat in die ware sin van die woord.

### 3 DIE KOMMUNISTIESE RELIGIEUSE GRONDMOTIEF IS ANTI-CHRISTELIK

#### (a) Uiteensetting

Ons het reeds poneer dat ons met 'n anti-Christelike religie te doen het. Die Christelike religieuse grondmotief van skepping, sondeval en verlossing, word deur die Kommunisme in al sy elemente verwerp.

---

55) Vgl. Zietsman, P. H.: *Demokrasie en Kommunisme, met toespitsing op die bestryding van die Kommunisme, 'n staats-filosofiese studie*, bl. 181.

56) Zietsman, P. H.: a.w., bl. 181.



Die humanisme het die soewereiniteit en vryheid van die mens op die troon van God geplaas. Dieselfde humanisme het die anti-Christelikheid by Marx en die Kommunisme geïnspireer. Zuidema het die oorsprong daarvan treffend gestel: „Feuerbach heeft Marx eens en vooral gewonnen voor zijn radicaal humanisme en aan Marx' humanisme die antichristelike en anti-goddelijke gestalte en zinkern gegeven die het sindsdien voor altijd kenmerkt. Hij heeft Marx tot bezielde en overtuigde voorvechter gemaakt van die emancipatie van mens en mensheid, die in deze vrijheidsidee der autonome zelfbeschikking haar diepste fundament vindt. Reeds voor de jonge Marx stond het vast dat het geloof in God een illusie is, die de mens in zijn diepmenselijke waardigheid aantast en die slechts bij een mens in zelfvervreemding wortel kan schieten. Die ware humanist is geen christen, de ware christen kan geen humanist zijn. Tussen beiden staat z.i. de illusie der Gods-idee. En tot de emancipatie der mensheid behoort ook wezenlijk de afsterving van het Godsgeloof, de verdwijning van het christendom”.<sup>57)</sup> Die soewereine mens is ook vry van die verordeninge van God. Heyns sê dan ook dat die emansipasiedrang van die humanisme by Marx verhewig word tot 'n felle ateïsme. Sy kritiek op die godsdien, eindig met die leer dat die mens die hoogste wese is, en daaruit volg die onvoorwaardelike opdrag dat alle verhoudinge waarin die mens 'n ondergeskikte, 'n verdrukte, 'n verlate en 'n veragte wese is, sonder meer omvergewerp moet word.<sup>58)</sup>

Ooreenkomstig die eerste element van die Christelike religieuse grondmotief weet ons dat alles wat bestaan deur God geskape is. As Skepper openbaar God Hom as die absolute en integrale Oorsprong van alle dinge. Teenoor God staan geen ander oorspronklike mag nie, en daar is geen kreatuur wat nie uit die skeppende aktiwiteit van God Almagtig, verklaar moet word nie.<sup>59)</sup>

---

57) Zuidema, S. U.: a.w., bl. 16.

58) Vgl. Heyns, J. A.: *Denkers deur die eeue*, bl. 115.

59) Vgl. Kock, P. de B.: a.w., bl. 6.

Die dialektiese materialisme sien die skepping nie as die geskape werklikheid van God nie, maar as die eksploitasieveld van die soewereine mens, wat met sy „soewereine” talente alles kan beheers en verander na sy goeddunke. In die religieuse grondmotief van natuur en vryheid is die mens sy eie god en skepper.

Deur die bestaan van God te ontken, emansipeer hy die mens van die Wet van God. Daarvan sê Zuidema: „Want God bestaat z.i. niet. . . . .het geloof in God ondermijnt het geloof in de mens, onderwoelt de waarachtige humaniteit van de mens. . . . .”.<sup>60)</sup> Daarom kan die Kommunis geen Christen wees nie, want hy is radikaal gekant teen die godsdiens in sy bepaalde verhouding tussen God en mens.<sup>61)</sup> Dit beteken dat God nie die skepper van alles is nie maar dat alle dinge ’n dialekties-materialistiese oorsprong het. Daarom is die bestaan van ’n bonatuurlike krag, soos ’n godheid wat vir die skepping van die wêreld verantwoordelik is, uitgesluit, want die skepping word beheers deur ’n aantal natuurwette waaraan alles onderworpe is. Die skepping is dus eintlik niks anders as ’n soort meganisme wat deur die natuurwette ewigdurend aan die gang gehou word nie. As Marx hierdie beginsels aanvaar, is ook die mens in al sy handelinge vir hom aan sodanige wette onderworpe.<sup>62)</sup>

In sy verwerping van ’n *sondeval* word die feit dat die mens van nature tot die kwade geneig is, ontken. Die menslike natuur word ’n blote produk van die ekonomiese voorwaardes waaronder hy leef.

Nie die sondeval nie, maar ekonomiese omstandighede word geblameer vir alle bestaande misstande.<sup>63)</sup> Minnaar sê tereg dat die kwaad in die mens nie in die ver-

60) Zuidema, S. U.: a.w., bl. 8.

61) Vgl. Heyns, J. A.: *Die Evangelie in Krisis*, bl. 123.

62) Vgl. Scholtz, G. D.: a.w., bl. 203 vir hierdie uiteensetting.

63) Vgl. Fourie, J. J.: *Sosialistiese tendense in die Suid-Afrikaanse partypolitiek sedert 1910*, bl. 13.

keerde politiek geleë is nie, maar sonder meer in 'n reeds tevore begane fout op ekonomiese gebied. Derhalwe sal die opheffing van die klasseverskille die natuurlike goedheid van die mens herstel, en deur die verwydering van die klassestand, sal die mens tot 'n toestand van skuldloosheid teruggelei word.<sup>64)</sup> Dit is dan die sondebegrip van die Kommunis, naamlik, die verkeerde maatskaplike orde, die onregverdige verdeling van die produksiemiddels en die uitbuiting van die een mens deur die ander.<sup>65)</sup> Kraan som dit korrek op as hy sê Feuerbach „Explains Christianity as an illusionary satisfaction of the natural needs of humanity. *Marx* explains this satisfaction of real needs as social production”.<sup>66)</sup> Vandaar dan ook die onrealistiese optimisme dat stryd en spanning sal verdwyn sodra die arbeiders die mag verower het. Die diep sondigheid van die menslike natuur kan die Kommunisme nie ken nie omdat hy die kenbronne misken.<sup>67)</sup>

As substituut vir die verlossing in Jesus Christus stel die Kommunis die mens en sy wetenskap as tydelike verlosser van die mensheid: juis omdat God nie bestaan nie sal die geloof in God die geloof in die mens ondermyn en alle waaragtige humaniteit van die mens omwoel, sy selfverlossing blokkeer en aldus die koms van die heilstaat vertraag.<sup>68)</sup> Soos Van Riessen dit stel: „In het humanisme wordt nl. de oerzonde der mensheid gecultiveerd: De *onafhanklijkhedenverklaring* van de mens en het geloof in de *zelfverlossing*. Dit leidt ertoe, dat een ongelimiteerde wetenschap gebezigd wordt voor de hoogmoedige verzelfstandiging van de mens, in beginsel en in de praktische toepassing; dat de rentmeester zich tot heer der schepping gaat proclameren. . . . .; dat het verlossingswerk van Christus als basis van de vooruitgang en de ontplooiing van het leven genegeerd wordt en dat haar perspectief, de ere Gods, vergrendeld wordt.

---

64) Vgl. Minnaar, A. J.: „Kommunisme gesien as 'n Verlossingsideologie”, *Ned. Geref. Teologiese Tydskrif*, Jaargang VII, No. 3, Junie 1966, bl. 181 en 182.

65) Vgl. Minnaar, A. J.: a.w., bl. 184.

66) Kraan, K. J.: a.w., bl. 405.

67) Vgl. Heyns, J. A.: a.w., bl. 119.

68) Vgl. Zuidema, S. U.: a.w., bl. 8.

Zij wordt dan beheerst door het ongeloofsthema bij uitnemendheid: door de mens en voor de mens".<sup>69)</sup> Hy wys ook daarop dat die Kommunis die oorsake van misstande orals seek, maar nooit in die feit van die verloëning van die Verlosser van die wêreld nie.<sup>70)</sup> Kraan wys daarop dat Marx 'n Jood was en dat sy proletariaat 'n gesekulariseerde Messias was net soos wat die wêreld-rewolusie as 'n diesseitige oordeelsdag beskou kan word waar die kommunistiese gemeenskap die diesseitige hemel word.<sup>71)</sup> Die Kommunisme het eintlik by die Christendom geleen omdat in die wêreld-omspannende bolsjewisme satan die wêreld- wye verlossingswerk van God na-aap. Hy bring daarin tot stand wat hy onder verlossing verstaan. Hy vervang God.<sup>72)</sup> Daar is dus geen twyfel nie dat die godloosheid van die Kommunisme daarin geleë is dat hulle hul heil by die mens seek en nie by Christus nie.<sup>73)</sup>

Ons kan die verwerping van die Christelike religie afsluit met die opmerkings van Kraan: „Communism can be called a *secular anti-religion*. On the one hand it wants to be the end of all religion and on the other hand it is full of an anti-christian religiosity . . . . . It contains contorted biblical notions of creation (self-creation of man by his labour), of sin (self-estrangement of man by exploitation and in Stalinism by deviation from the party-line), salvation (Messianic features in Stalin and his party) and final expectation (the Kingdom of God without God, being a kingdom of man and his labour".)<sup>74)</sup>

Die anti-Christelikheid en die historiese materialisme van die Kommunisme het die Marxistiese hemel op aarde in vooruitsig gestel: in die opstand van die proletariaat teen die bourgeoisie. Die voleinding, die klimaks en die slothoofstuk in die geskiedenis van die mensdom sou daarmee kom. Daarna sou die mensdom in so 'n soort paradys woon. Hier-

69) Van Riessen, Ir. H.: *De Maatschappij der Toekomst*, bl. 26.

70) *Ibid.*

71) Vgl. Kraan, K. J.: a.w., bl. 406.

72) Vgl. Holzapfel, W.: *Die duisternis voorstellen als licht en licht als duisternis*, bl. 108.

73) Vgl. Holzapfel, W.: a.w., bl. 105-106.

Vgl. Kraan, K. J.: a.w., bl. 407-408,

74) Kraan, K. J.: a.w., bl. 407.

die heerlikheid het vir Marx en sy volgelinge deur 'n dal van bloedige geweld en terreur gegaan. Hulle het hul oë net op die einddoel gerig gehou. Dit kon hulle eintlik nie skeel op welke wyse hulle strewe vervul sou word nie, omdat hulle die godsdiens en alle etiese beginsels verwerp het.<sup>75)</sup> Die samelewing van die diktatuur van die proletariaat sou ook op die Christendom invloed uitoefen, sodat wanneer die proses van onteining deur die proletariese revolusie voltrek is, en almal alles besit, daar geen klasse meer sal kán ontstaan nie; gevolglik ook geen stryd of uitbuiting nie. En daarmee sal die godsdiens verdwyn, want die mens sal geen behoefte meer daaraan hê nie.<sup>76)</sup> Met die verdwyning van die klasseverskille sal ook die godsdiens verdwyn.<sup>77)</sup> Marx het immers geglo dat godsdiens die klasseverskille bestendig deur die leer van tevredenheid en berusting<sup>78)</sup>

Dit is duidelik dat by die Kommunisme 'n vyandskap heers teenoor die Christendom en alle godsdienste, en dat godsdiens as opium vir die volk beskou word, met die wetenskap as die geneesmiddel.<sup>79)</sup>

In die lig van die militante anti-Christelikheid van die Kommunisme, is ons eerste vraag hoe die verskillende Partye die kern van die Kommunistiese leerstellinge onderskei het – bloot 'n staatkundige filosofie of 'n anti-Christelike religie?

Daarvoor moet ons nou let op debatte rondom die Wet op die onderdrukking van die Kommunisme, No. 44 van 1950.

---

75) Vgl. Scholtz, G. D.: a.w., bl. 207 vir hierdie gedagtegang. Vgl. ook: a.w., bl. 201, 206.

Kraan, K. J.: a.w., bl. 405.

76) Vgl. Heyns, J. A.: a.w., bl. 118.

77) Vgl. Heyns, J. A.: *Die Evangelie in die Krisis*, bl. 130, 131.

78) Vgl. Heyns, J. A.: a.w., bl. 130-131.

79) Vgl. Van Riessen, Ir H.: a.w., bl. 55.

Vgl. ook Heyns, J. A.: a.w., bl. 130-131.

## (b) Die Nasionale Party: 'n religieuse toets

Die Minister van Justisie (mnr. C. R. Swart) wat die wetsontwerp<sup>80)</sup> ingedien het, het die debat oor die tweede lesing soos volg ingelui: „Sonder vrees vir regmatige teenspraak, konstateer ek vooraf dat ek die ernstige gevoel en diepe oortuiging van die oorgrote meerderheid van die kiesers wat deur ons hier verteenwoordig word, vertolk wanneer ek vandag verklaar dat doeltreffende wetgewing om die dodelike gevaar van Kommunisme in Suid-Afrika te bekamp en, so moontlik, uit te roei, nie alleen uiters gewens is nie, maar ook beslis dringend noodsaaklik is . . . . . Dit is die oorlog van Kommunisme teen die Westerse beskawing, teen die Christendom self . . . . .”<sup>81)</sup> Op 'n ander plek verklaar hy: „Geweld word hier aangeprys. . . . . geweld word openlik ook verkondig . . . . . wat alleen kan uitloop op die omverwerping van die hele stelsel wat ons hier het . . . . .”<sup>82)</sup>

Die siening omtrent die gevare van Kommunisme lê volgens dr. Diederichs daarin dat dit 'n kardinale kenmerk van Kommunisme is dat hy die gees en godsdiens van die mens wil verloën en dat hy die mens degradeer tot die rang van die aardse, die stoflike en die dierlike. Hy sê verder dat daar sommige is wat nie bekommerd is oor daardie aantying nie, wat nie bekommerd is oor die materialisme en skreiende ateïsme en roekelose godsdiensvervolging deur die Kommunisme nie. Dus moet daarop gewys word dat die verrigtings van die Parlement elke dag met 'n gebed geopen word; ook in die konsiderans van die Grondwet van die Unie van Suid-Afrika word die geloof in die Almagtige God as die opperste Leidsman van volke uitgespreek. Hy verklaar verder dat as daardie dinge erns is, dan kan daar nie onverskillig gestaan word teenoor 'n georganiseerde beweging

---

80) Vgl. voetnoot 5 hierbo.

81) *Debatte van die Volksraad*, 14 Junie 1950, Kol. 9178.

82) *Debatte van die Volksraad*, 14 Junie 1950, Kol. 9185.

wat daardie grondveste van die geestelike lewe wil verbreek nie en kan 'n mens nie onverskillig staan en met slappe hande 'n beweging aanpak wat sê dat die geestelike lewe van die mens, bygeloof, vooroordeel, opium vir die volk is en dat dit moet uitgeroei word nie. Dr. Diederichs sê 'n mens kan nie onverskillig staan teenoor 'n leer wat in die praktyk duisende kerke vernietig het en tienduisende geestelikes gemartel het en verbrand het nie.<sup>83)</sup>

Mnr. J. H. Viljoen het ook op die gevare van die Kommunisme gewys en gestel dat die Volksraad sal faal in sy plig as die Kommunisme nie beveg word met al die middele tot hul beskikking nie. Hy het verklaar dat die Kommunisme besig is om Suid-Afrika te ondergrawe en te vernietig. Verder dat die Kommunisme besig is om te ondermyn alles wat dierbaar in die verlede is, eerbaar in die daaglikse bestaan en welvoeglik in die sedelike opvattinge van die lewe. Boveal, sê mnr. Viljoen, is die Kommunisme besig om te vernietig alles wat inherent en tradisioneel by elkeen van die volksdele is.<sup>84)</sup>

Hierdie Wet is in 1951 verder gewysig.<sup>85)</sup> Tydens die tweede lesing van hierdie gewysigde wetsontwerp het dr. N. Diederichs verklaar dat hulle teen die Kommunisme is omdat sy party op 'n Christelike-nasionale grondslag staan en die Kommunisme die negasie van die Christelike godsdiens is. Ook verklaar hy dat dit die doel is van die kommunistiese ideologie om die fundamente van die samelewing te ondergrawe, en hy sluit af met die woorde dat „ons aan hierdie kant van die Raad van nature anti-kommunisties is, omdat ons nasionaal is, omdat ons anti-imperialisties is, omdat ons op 'n Christelike grondslag staan, omdat ons demokraties is”.<sup>86)</sup> Ook dr. J. H. Look

83) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 14 Junie 1950, Kol. 9231.

84) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 15 Junie 1950, Kol. 9402-9403.

85) Vgl. Wet No. 50 van 1951. Daar was geen wesentlike veranderinge aan die hoofwet nie. Die hoofrede vir die wysigings is so saamgevat: „Die doel hiervan is, in die eerste plek, om moontlike twyfel uit die weg te ruim oor die bedoeling van sekere artikels wat in die hof betwis word en 'n einde te maak van onnodige hofgedinge”.

*Debatte van die Volksraad*, 29 Mei 1951, Kol. 8182.

86) *Debatte van die Volksraad*, 29 Mei 1951, Kol. 8206, 8208, 8212.

verklaar dat sy party nie sal toelaat dat Kommunisme in Suid-Afrika seëvier nie, omdat ons 'n godsdienstige volk is en die Kommunis het geen respek vir God of Sy gebod nie.<sup>87)</sup>

Met die wysigingswet, no. 24 van 1967, het adv. T. Langley verklaar dat die kommunistiese ideologie vreemd is aan die hele stelsel wat ons in Suid-Afrika ken, omdat dit byvoorbeeld nie dieselfde godsdienstige beginsels aanhang as dié wat deur die Regering en die Opposisie gehuldig word nie. Hy konstateer dat dit nie net 'n ander politieke siening of denkrigting is nie, want, sê hy, kommunistiese waardes is nie ons waardes nie en sy meetsnoere is nie dié van die Westerse Christelike beskawing nie.<sup>88)</sup>

Uit hierdie aanhalings blyk dit baie duidelik dat die Nasionale Party die Kommunisme as die aartsvyand van die Christendom en die Christelike Kerk op aarde beskou.<sup>89)</sup> Daarin meen ons is hul volkome korrek want die kommunistiese bedreiging is in die eerste instansie 'n religieuse bedreiging en die stryd dáárteen 'n religieuse stryd.

### (c) Die Verenigde Party: staatkundige opvatting

Teenoor die standpunt van die Nasionale Party is dit nou nodig om die toesprake van die woordvoerders aan die kant van die Verenigde Party na te gaan om hulle motiverings te onderskei. Die bedreiging vir die Christendom figureer nie daarin nie en hulle verklaar dat hul teen Kommunisme is sonder dat hul dit bewus anti-Christelik beskou. Kol. Jordan sê dat hy oortuig is dat die Kommunisme, wat op die oomblik

---

87) Vgl. *Debate van die Volksraad*, 30 Mei 1951, Kol. 8284.

88) Vgl. *Debate van die Volksraad*, 9 Februarie 1967, Kol. 1017.

89) Vgl. ook die volgende toesprake:

Dr. Carel de Wet, *Debate van die Volksraad*, 22 Mei 1962, Kol. 6400.

Mnr. J. E. Potgieter, *Debate van die Volksraad*, 22 Mei 1962, Kol. 6400.



dreig om amper die hele wêreld te ontwig en wat die voorloper kan wees van 'n skietoorlog, wat die hele beskawing kan verwoes, 'n onheilspellende, 'n bose en gevaarlike leerstelling is wat met wortel en tak in Suid-Afrika uitgeroei moet word. Hy glo dat albei kante van die Raad Kommunisme beide haat en vrees soos dit gehaat en gevrees word in ander lande van wat bekend is as die Westerse demokrasie en diegene wat die Westerse demokrasie ondersteun. Albei kante van die Raad — so gaan hy voort — is vasberade om die aangroei van Kommunisme in Suid-Afrika in bedwang te hou voordat dit kan ontwikkel tot 'n gevaarlike euwel van groot omvang.<sup>90)</sup> Maj. Van der Byl beweer dat die Kommunistiese leer nie slegs immoreel is nie maar dat dit heeltemal sedeloos is.<sup>91)</sup> Uit hierdie opmerkings moet ons dus aflei dat die stryd om pragmatiese redes aangepak word eerder as uit sterk ideologiese of selfs religieuse oortuigings.

Inderdaad sal ons nou ook in die bestryding van die Kommunisme 'n verskil in benadering verwag, gesien in die lig van die konsekwensies van religieuse stellingname. Daarom skenk ons vervolgens aandag aan die bestryding van die Kommunisme.

#### 4 DIE BESTRYDING VAN KOMMUNISME — KONSTRUKTIEF EN DESTRUKTIEF — VANUIT DIE CHRISTELIKE STAATSFILOSOFIE

##### (a) Uiteensetting

Zietsman maak in sy reeds aangehaalde werk 'n onderskeid tussen twee metodes

---

90) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 14 Junie 1950, Kol. 9221.

91) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 14 Junie, 1950, Kol. 9312.

Vgl. ook: Mnr. S. J. M. Steyn beskou Kommunisme as 'n venynige politieke stelsel. *Debatte van die Volksraad*, 15 Junie 1950, Kol. 9390.

Sir De Villiers Graaff praat van Kommunistiese totalitarianisme. *Debatte van die Volksraad*, 15 Junie 1950, Kol. 9414.

waardeur die Kommunisme bestry kan word.<sup>92)</sup> Na analogie van die bestryding van epidemies stel hy respektiewelik voorkoming teenoor destruktiewe bestryding. Waar die Kommunisme nie meer voorkom kan word nie, sal destruktiewe bestryding immers die aangewese weg wees. Konstruktiewe bestryding moet natuurlik die voorrang geniet omdat dit die wortel van die kwaad moet verwyder, maar omdat die Kommunisme homself reeds so ingeburger het in ons Westerse samelewing, kan daar nie alleen met konstruktiewe bestryding volstaan word nie. Hiervolgens onderskei ons by die bestryding van Kommunisme tussen konstruktiewe en destruktiewe bestryding.

Ons moet in gedagte hou dat wanneer destruktiewe bestryding, soos die gebruik van geweld, teen 'n religieuse beweging op tou gesit word, dít slegs 'n gees van opstand en verbittering in die harte van sy aanhangers te weeg sal bring. Dit alles sal tot aansporing en besieling dien en dié beweging sal met lewenskragtigheid vervul word. Omdat 'n religie op die menslike hart beslag lê,<sup>93)</sup> sal die mees titaniese geweld en bestryding faal so lank soos wat die hart van die mens intakt bly. Die mens moet dus in sy hart bekeer word en dit kan slegs geskied wanneer dié religie deur 'n plaasvervangende religie uit die hart van die mens verdryf word.<sup>94)</sup> Dit is wat bedoel word met 'n konstruktiewe metode. Die bydrae van verskillende party politieke rigtings in ons land tot konstruktiewe bestryding verdien vervolgens ons aandag.

#### (b) Konstruktiewe bestryding

Die konstruktiewe metode kan ons saamvat deur te stel dat die stryd nie slegs

---

92) Vgl. Zietsman, P. H.: a.w., bl. 186 vir hierdie uiteensetting.

93) Vgl. Strauss, H. J.: „Die Geestestryd van die Volke”, *Die Kerkbode*, Jaargang 119, No. 12, 22 Maart 1967, bl. 407 e.v.

94) Vgl. Zietsman, P. H.: a.w., bl. 199.

teen die Kommunisme gemik is nie, maar wel teen die gode-afvallige mensehart — die humanistiese geestesgesteldheid van die moderne Westerling. Dié bestryding moet dus nie begin by die Kommunisme en die samelewingsvorme nie, maar wel by die individu. Wanneer die mens in sy hart deur die Christelike religie aangegryp word, sal die samelewingsvorme as arbeidseenhede van die mens vanselfsprekend op God gerig word.<sup>95)</sup>

'n Valse religie — soos die Kommunisme — verskyn nie bloot sonder enige rede nie. Wanneer die ware Christelike religie misken word, en die beginsels daarvan nie in die menselike samelewing toegepas word nie, sal 'n valse religie die hart van die mens verower en sy lewensuitgange én lewensvorme bedreig.<sup>96)</sup>

Die konstruktiewe bestryding van die Kommunisme begin daarom by die vernietiging van die humanistiese gesindheid in die hart van die mens en die eerherstelling van die Christelike religie.

#### (i) Die Nasionale Party : positief Christelik

Soos blyk in die standpunte van die segsmanne van die Nasionale Party het hul die Kommunisme as 'n wesentlike bedreiging en die dringende noodsaaklikheid van bestryding ingesien. Hier is die waarde van konstruktiewe bestryding<sup>97)</sup> besef, blykens die woorde van mnr. W. C. du Plessis: „Hy (biskop van Johannesburg) sê dat die oplossing van Kommunisme op die geestelike terrein lê. Daarmee het ek nie fout te vind nie.

95) Vgl. Strauss, H. J.: „Christelike Beskawing”, *Die Gereformeerde Vaandel*, Deel XXVI, Junie 1957, Nr. 2, bl. 9 e.v.

Strauss, H. J.: „Partypolitieke Beginselrigtings”, *Die Gereformeerde Vaandel*, Deel XXVIII, Junie 1959, Nr. 2, bl. 13 e.v.

Strauss, D. F. M.: „Die Samehang Religie, Beskawingstoestand, Staatstipe en Owerheidstaak”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, 4e Jaargang, 3e kwartaal 1968, bl. 63 e.v.

96) Vgl. werke in voetnoot 95 hierbo aangehaal.

97) Die sprekers het natuurlik nie dié benaming as sodanig gebruik nie.

Dit lê inderdaad in die eerste instansie op die geestelike terrein. Maar vir 2,000 jaar is daardie oplossing al daar . . . . Maar die mens wil dit eenvoudig nie doen nie. Daarom sê ek aan die biskop van Johannesburg dat terwyl ons erken dat die oplossing ook op die geestelike terrein lê, het ons wetgewing nodig ter aanvulling daarvan".<sup>98)</sup>

Die standpunt van die Nasionale Party ten opsigte van konstruktiewe bestryding het mnr. M. D. C. de Wet Nel gestel in die volgende woorde: „Hierdie wetsontwerp is ook 'n borswapen vir die blanke ras en veral vir die Christelike beskawing in Suid-Afrika. Dit is 'n beskerming en 'n beveiliging vir die Christelike beskawing, en daarom is dit tot voordeel nie alleen van die blanke ras nie, maar ook tot voordeel – en miskien tot groter voordeel – van die nie-blanke volksdele. Want laat my toe om die nie-blanke volksdele daaraan te herinner dat daar vir hulle slegs 'n toekoms van vrede en geluk wag as die Christelike beskawing ook deur hulle aangegryp word as die poolster van hulle volkslewe – daarsonder is hulle gedoem tot chaos en selfvernietiging. Daarom sê ek dat hierdie wetsontwerp ook vir daardie volksdele in die toekoms 'n beskerming is. Sonder die Christelike beskerming is hul toekoms is die land gedoem".<sup>99)</sup> Daarmee is die besef duidelik dat 'n positief Christelike beskawingskoers ingeslaan moet word, as konstruktiewe bestryding.

#### (ii) Die Verenigde Party: positief humanisties

Die Verenigde Party het nie die Christelike religie as middel en metode waardeur konstruktiewe bestryding moes geskied, poneer nie, maar hom toegespits op die resepsie van ekonomiese opheffing van die verskillende bevolkingsdele soos blyk uit die volgende

---

98) *Debatte van die Volksraad*, 15 Junie 1950, Kol. 9436.

99) *Debatte van die Volksraad*, 14 Junie 1950; Kol. 9283.

aanhaling, en wel by monde van mnr. J. G. N. Strauss, Partyleier: „Maar, soos met baie ander dinge, is wetgewing nie die enigste en uitsluitlike middel waarmee ons Kommunisme moet bestry nie. Ons glo dat Kommunisme welig tier in slegte ekonomiese en maatskaplike toestande. Ons sal derhalwe alles in ons vermoë doen, soos ons in die verlede gedoen het, om die oorsake van Kommunisme te vernietig deur die volgende euwels te bestryd: Depressie en die daaruitspruitende werkloosheid; ontoereikende lone en armoede; ondervoeding, agterbuurttoestande en hoë lewenskoste. Dit is die dinge wat die vrugbare teelaarde vorm vir Kommunisme . . . . Ek sê dat wat betref die bestryding van Kommunisme ons ook die positiewe benadering moet hê. Ons moet sorg dat mense nie afsak tot 'n toestand van wanhoop en verdeling nie, en ons moet die regte maatskaplike en ekonomiese beleid hê om te volg”.<sup>100)</sup> Daarmee is die bestryding van die Verenigde Party geput uit die Kommunistiese manifes – ekonomiese euwels word dan die oorsaak van 'n gode-afvallige religie!

Mnr. S. J. M. Steyn het ook beklemtoon dat 'n einde gemaak moet word aan die ekonomiese verydeling van die nie-blankes in Suid-Afrika anders sal die Kommunisme aanhou om in Suid-Afrika vooruitgang te maak, selfs al doen hul dit ondergronds.<sup>101)</sup>

Ook dr. C. F. Steyn het verklaar dat goeie voedsel, goeie huisvesting, goeie werktoestande, meer sal doen om Kommunisme uit te skakel as enigiets anders.<sup>102)</sup>

Ook die Arbeidersparty het dieselfde standpunt gehuldig, soos blyk uit die woorde van hul leier, mnr. J. Christie: „Die enigste manier waarop Kommunisme kan dood

---

100) *Debatte van die Volksraad*, 14 Junie 1950, Kol. 9204 en 9205.

101) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 15 Junie 1950, Kol. 9394.

102) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 15 Junie 1950, Kol. 9364.

gemaak word en die enigste manier waarop dit kan uitgeroei word, is om te sorg dat die naturelle en die Kleurlinge en die armblikes huisvesting kry en beter huisvesting, dat hulle veiligheid kry, en dat hulle gesonde geriewe kry deur hul lewensstandaard te verhoog en aan die ander kant deur armoede, lyding, vernedering en onveiligheid uit te skakel".<sup>103)</sup> Daarmee is die religieuse geheel en al genegeer.

Twaalf jaar later het die Verenigde Party nog dieselfde standpunt gehuldig, soos blyk uit die volgende woorde van hul leier, Sir De Villiers Graaff: „Aan die ander kant, as ons ondersoek instel na die lande waar Kommunisme misluk het en waar dit slegs in die minste mate 'n houvas gekry het, soos die V.S.A. en Brittanje, dan is daar 'n hoër lewensstandaard en veiligheid vir die burger, en 'n afwesigheid van despotiese mag – dit is inderdaad waar mense gelukkig is . . . . Ons sou inderdaad verwag dat 'n verstandige regering nie alleen die uitskakeling van armoede sy eerste doelwit sal maak nie . . . .”<sup>104)</sup>

Heel tereg het mnr. J. L. V. Liebenberg aan Nasionale Party-kant reeds daarop gewys dat jy net sulke mooi huise kan bou soos jy wil, maar die Kommunist sal gaan sit in daardie mooi huis wat jy vir hom bou en nogtans met sy kommunistiese propaganda voortgaan.<sup>105)</sup>

Die oplossing wat die Verenigde Party aanbied vir die konstruktiewe bestryding sal nie help nie omdat die worteloorzaak van die Kommunisme geleë is in die harte van mense, en hiervoor is ander middels as bloot ekonomiese of sosiale oplossings nodig, naamlik, ook die deurwerking van die Christelike religie in sy volle konsekwensies.

---

103) *Debatte van die Volksraad*, 15 Junie 1950, Kol. 9329.

104) *Debatte van die Volksraad*, 22 Mei 1962, Kol. 6347.

105) *Vgl. Debatte van die Volksraad*, 15 Junie 1950, Kol. 9417.

Die oplossings van die Verenigde Party is humanisties georiënteerd – die heil van die mens word gesoek by die mens en sy skeppings en nie by Jesus Christus wat die Enigste Verlosser is nie. Daarom merk Zuidema tereg op: „Men zou dit de tragiek van het communisme kunnen noemen en impliciet van geëmancipeerd humanisme. Men zou daarmee echter slechts zichzelf beklagen, in plaats van zichzelf aan te klagen! Men zou er opnieuw God mee vergeten. En vooral er mee vergeten dat God niet vergeet, waarom wij geloven mogen in wedergeboorte en bekering. In Gods nieuwe mens. De mens die naar Christus Jesus herschapen wordt. Het laaste woord, dwars door de wijsheids-dwaasheden van mens en mensheid heen, is aan God. Wiens Naam Verlosser, Emancipator is”.<sup>106)</sup>

Duidelik is dan die konstruktiewe bestryding uit verskillende religieuse standpunte op verskillende fasette gerig. Die humanistiese benadering van die Verenigde Party gee veeleer 'n handige vyeblaar vir die goddelose Kommunisme om agter te skuil as om voorkomend te wees.

### (c) Destruktiewe bestryding

#### (i) Die Nasionale Party: positief Christelik

Omdat die Westerse mens – ook in Suid-Afrika – op sy vaise humanistiese weë volhard het en dié kwaad onbelemmerd gelaat is, het die Kommunisme reeds tot só 'n mate in Suid-Afrika posgevat dat dit nie meer met konstruktiewe bestryding alleen getem kon word nie. Nee, daar moes daadwerklik (d.w.s. destruktief) teen die Kommunisme opgetree word.

---

106) Zuidema, S. U.: a.w., bl. 207–208.

Daarom het die Nasionale Party daartoe oorgegaan om van destruktiewe bestryding gebruik te maak en wel deur middel van die genoemde anti-kommunistiese wetgewing.

In hooftrekke is dié opset dan vervolgens aan die orde.

Nie net die Kommunistiese *Party* van Suid-Afrika word tot 'n onwettige organisasie verklaar nie, maar ook enige ander *organisasie* wat vir die propagering van die beginsels of die bevordering van die verspreiding van Kommunisme verantwoordelik is.<sup>107)</sup>

*Niemand* mag 'n ampsdraer, beampte of lid van genoemde onwettige organisasie word of bly nie.<sup>108)</sup>

Die Minister mag Kommuniste of ampsdraers, beamptes, lede of aktiewe ondersteuners van genoemde onwettige organisasies *aansê* om aan sekere voorwaardes te voldoen of te bedank; verder so 'n *persoon* verbied om enige *byeenkoms* op enige plek of in enige gebied gedurende enige tydperk of op enige dag of gedurende bepaalde tye of tydperke binne enige tydperk by te woon.<sup>109)</sup>

'n *Senator of Volksraadslid* kan ook onbevoeg verklaar word om as senator of Volksraadslid *sitting te neem* weens Kommunistiese bedrywighede<sup>110)</sup> of om daartoe *verkies te word*.<sup>111)</sup>

Persone gelys of skuldig bevind kragtens hierdie wet is onbevoeg om as *advokate*,

---

107) Vgl. Artikel 2.

108) Vgl. Artikel 3.

109) Vgl. Artikel 5 (E).

110) Vgl. Artikel 5(1) E *bis* (a).

111) Vgl. Artikel 5 *bis*.



*prokureurs, notarisse of transportbesorgers te praktiseer.*<sup>112)</sup>

*Persvryheid* word die kommunisme ook ontnem deur die verbod van sekere publikasies<sup>113)</sup> en beperking op registrasie van nuusblaaie.<sup>114)</sup>

Persone wat die Kommunisme bepleit, of waarskynlik dit doen of bevorder of kan bevorder, kan verbied word om gedurende 'n aldus bepaalde tydperk binne vermelde *plek* of *gebied te wees* of daarvan of daaruit afwesig te wees of met enige persoon *in verbinding te tree* of enige *besoeker te ontvang.*<sup>115)</sup> Dit is die sogenaamde huisarres.

Ook 'n persoon wat gevangenisstraf uitdien ingevolge hierdie wet (of ander spesifieke wette) en waarskynlik die verwesenliking van enige van die oogmerke van Kommunisme sal bepleit (ens.), kan, *nadat hy bedoelde gevangenisstraf uitgedien het*, in 'n bepaalde plek of gebied *in hegtenis gehou word* vir 'n tydperk soos bepaal sal word deur kennisgewing.<sup>116)</sup>

Die Minister kan sekere persone *beveel om hulle periodiek by 'n polisiestasie aan te meld.*<sup>117)</sup>

In sekere omstandighede kan 'n veroordeelde se *eiendom* ingevolge dié Wet deur die staat verbeurd verklaar word.<sup>118)</sup>

Sekere ongewenste ingesetenes mag *uit die Republiek verban word.*<sup>119)</sup>

---

112) Vgl. Artikel 5 *quat.*

113) Vgl. Artikel 6.

114) Vgl. Artikel 6 *bis.*

115) Vgl. Artikel 10(1).

116) Vgl. Artikel 10(a) *bis*: Hierdie is die sogenaamde *Sobukwe*-bepaling.

117) Vgl. Artikel 10 *quat.*

118) Vgl. Artikel 13.

119) Vgl. Artikel 14.

Soos reeds genoem, is hierdie hoofwet van tyd tot tyd gewysig om dit meer effektief te maak. Ook is ander wette gepasseer wat direk of indirek in verband met die Kommunisme staan. Hier moet ons op 'n paar let.

**A** Algemene Regswysigingswet, No. 76 van 1962, soos gewysig, wat die misdryf van sabotasie daarstel<sup>120)</sup> en waardeur beoog word, soos adv. B. J. Vorster<sup>121)</sup> dit gestel 'het, om die Kommuniste onskadelik te maak en tweedens, om hulle die propagandageleenthede en middele wat hulle tot hulle beskikking het, te ontnem en derdens om sabotasie (geweld) effektief te straf.<sup>122)</sup>

**B** Algemene Regswysigingswet, No. 37 van 1963, wat die bevoegdheid aan 'n polisie-offisier verleen om persone wat daarvan verdink word dat hulle sekere misdrywe (ook Kommunistiese) pleeg, aan te hou vir ondervraging.<sup>123)</sup>

**C** Algemene Regswysigingswet, No. 62 van 1966, verleen die bevoegdheid aan 'n offisier van die Polisiemag, met of bo die rang van Luitenant-Kolonel, om, indien hy rede het om te vermoed dat enigiemand 'n terroris is, of sekere gespesifiseerde misdrywe (ook Kommunistiese) gepleeg het, of voornemens is om enige sodanige misdryf te pleeg, sodanige persoon te arresteer en aan te hou. Sodanige persoon mag sonder lasbrief gearresteer en vir ondervraging aangehou word vir 'n tydperk van hoogstens 14 dae of vir sodanige verdere tydperk as wat 'n regter in die Hooggeregshof op aansoek van die Kommissaris van die Polisie mag gelas.<sup>124)</sup>

---

120) Vgl. Artikel 21.

121) Destydse Minister van Justisie en nou ons huidige Eerste Minister.

122) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 21 Mei 1962, Kol. 6290, 6291, 6293 en 6297.

123) Nie langer as 90 dae nie — sogenaamde 90 dae-klousule. Artikel 17.

124) Vgl. Artikel 22.

Hierdie wette moet egter nie verwar word met twee ander wette nie, Die eerste daarvan is die Wet op Openbare Veiligheid, (No. 3 van 1953), soos gewysig, wat voorsiening maak vir die veiligheid van die publiek, en die handhawing van die openbare orde in gevalle van 'n noodtoestand en in daarmee in verband staande aangeleenthede.<sup>125)</sup> Tweedens die Wet op Oproerige Byeenkomste, (No. 17 van 1956), soos gewysig, wat die wetsbepalings met betrekking tot oproerige byeenkomste konsolideer en die verbod op verwekking van 'n gevoel van vyandigheid tussen die blanke en die nie-blanke inwoners van die Republiek en daarmee in verband staande aangeleenthede reël.<sup>126)</sup>

Die besondere maatreëls wat in hierdie Wette van toepassing is, bewys duidelik dat die Nasionale Party nie 'n aanhanger is van die rewolusionêr-demokratiese leerstuk<sup>127)</sup> van die gelykwaardigheid en die gevolglike gelykberegting van alle politieke denkrigtings nie. Juis daarom word die Kommunistiese denkrigting onderdruk en verban. Mnr. S. L. Muller<sup>128)</sup> stel dit duidelik: „Hier word gepraat van menseregte. Menseregte? Is dit reg om menseregte vir 'n Kommunis te gun? Hy het geen aanspraak op menseregte nie. 'n Kommunis in Suid-Afrika moet vernietig word in sy kiem. . . . Ek gun aan hom geen menseregte nie, ek is bereid om sonder reëls met hom te veg.”<sup>129)</sup> Dat die Nasionale Party die owerheid sy swaard gedug wil laat gebruik ly geen twyfel nie – ook teen die goddelose Kommunisme sal dit nie vergeefs gedra word nie.

## (ii) Die Verenigde Party: positief humanisties

Die Verenigde Party het nie die metode van die Nasionale Party goedgekeur nie, juis omdat hulle alle politieke denkrigtings as gelykwaardig ag en derhalwe nie die gelykwaar-

125) Vgl. die lang titel van Wet No. 3 van 1953.

126) Vgl. die lang titel van die Wet op Oproerige Byeenkomste, No. 17 van 1956.

127) Hierdie leerstuk sal ons *infra* behandel wanneer die Verenigde Party se standpunt ontleed word.

128) Nou die huidige Minister van Polisie.

129) *Debate van die Volksraad*, 24 Mei 1962, Kol. 6628.

digheid en gelykberegtiging t.o.v. die Kommunistiese denkrigting deur middel van wetgewing wou prysgee nie. Dit alles kom natuurlik op uit die humanisties-individualistiese dogma van die gelykheid van alle mense, waarvolgens, onder gelyke soewereine, elkeen se oortuigings net soveel reg van bestaan het as die oortuigings van elke ander soewerein.<sup>130)</sup> In beginsel het alle partye, ook die Kommuniste, 'n onbelemmerde beskikking oor spraakvryheid, persvryheid, organisasievryheid en vergadervryheid nieteenstaande die feit dat hulle selfs 'n totalitêre diktatuur in vooruitsig stel.

Die Verenigde Party verkondig hierdie standpunt soos blyk uit die toesprake van hul woordvoerders.

Mnr. J. G. N. Strauss het onder andere verklaar dat dié wet ondraaglik inbreuk maak op die vryheid van die burger,<sup>131)</sup> omdat die Kommunisme nie so maklik en welig groei in 'n gemeenskap wat werklikwaar vry is nie. Sy Party staan derhalwe, soos hy altyd gestaan het, vir vryheid van meningsuiting, vryheid van godsdiens en vryheid van die pers. Die beswaar wat sy Party het, is dat die verklaring tot 'n Kommuniste deur die uitvoerende gesag geskied. Die wet kom nie tussenbei nie – so argumenteer hy – 'n persoon kan aangeraak word sonder om eers na die hof te gaan. Verder kan sonder enige kennisgewing vooraf, en te eniger tyd van die dag of nag, 'n gemagtigde persoon die onskendbaarheid van die woning van enigeen verbreek en in private wonings kom en daar ondersoek en navraag doen. Mnr. Strauss verklaar verder dat in Suid-Afrika die blanke bevolking afkomstig is van vryheidsliewende voorgeslagte. Die blanke bevolking spruit uit volke in Europa wat geveg het, en met vasberadenheid in die verlede vir hul vryheid geveg het. Hy sê ons kom van daardie groot nasie Holland, en diegene wat afkomstig is van

130) Vgl. Strauss, H. J.: „Stemreg” Artikel in *Grense*, 'n simposium oor rasse- en ander verhoudinge, bl. 165 e.v. Vgl. ook: Hoofstuk I, paragraaf 1(f).

131) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 14 Junie 1950, Kol. 9201, 9204, 9207 en 9215 vir die uiteensetting van mnr. Strauss se argumente.

Britse voorouers is ook 'n vryheidsliewende volk, sowel as die wat afkomstig is van die Franse Hugenote wat na Suid-Afrika gekom het ter wille van vryheid van godsdien. Daarom maak hierdie wetsontwerp inbreuk op lang-gevestigde vryheid wat dierbaar is. Mnr. Strauss sê ten slotte: „Ek wil eindig met die woorde aan te haal en toe te pas wat ons vind in daardie groot redevoering wat my Leier (Genl. J. C. Smuts) in 1948 in die Universiteit van Cambridge gehou het. Ons aan hierdie kant van die Raad volg die filosofie wat hy daar aangekondig het —

„Ons wil 'n oop wêreld skep en oop toestande vir vrye beweging van die lewe, die gedagtegang en meningsuiting. Ons wil die lewensbloed van menslike omgang, vryelik laat sirkuleer tot heil van almal! ’

Dit is ons grondbegrip, soos dit dié van ons Leier is, aangaande skeppende vryheid”.<sup>132)</sup>

Dr. A. H. Jonker het dieselfde idee verkondig: „Ek noem die regte van die individu op vryheid van godsdien, vryheid van meningsuiting en die vryheid van die pers. Dit is almal beginsels waarvoor ons geslagte lank gestry het, en daardie beginsels moet beskerm word, op dieselfde wyse waarop ons 'n man se individuele regte beskerm”.<sup>133)</sup>

Sir De Villiers Graaff staan dan op die standpunt dat daar 'n dilemma is omdat hoewel die Westerse demokrasie vryheid nodig het, ten einde te lêwe, daardie vryheid beperk moet word ten einde die demokrasie in die toekoms te laat bestaan. Die troefkaart is die Westerse idee van vryheid, en hoewel besef word dat daar wetgewende handeling moet wees, wil sy party graag terselfdertyd vir sover moontlik, die ideaal van demokratiese vryheid ongeskonde beskou as die enigste idee waarmee Kommunistiese totalitarisme beveg kan word.<sup>134)</sup>

132) *Debatte van die Volksraad*, 14 Junie 1950, Kol. 9220.

133) *Debatte van die Volksraad*, 14 Junie 1950, Kol. 9281.

134) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 15 Junie 1950, Kol. 9403, 9404, 9414.

Dr. B. Friedman sluit hierby aan deur te stel dat 'n staat wat 'n burger van sy elementêre regte beroof (*in casu* die Kommunisme) 'n naakte tirannie is.<sup>135)</sup>

Die algemene standpunt wat die Verenigde Party ingeneem het, is dat die individu nog regte in sy land het en fundamenteel gekant is teen hierdie leer van Statisme en glo in die regte van die individu. So het mnr. H. G. Lawrence argumenteer.<sup>136)</sup>

Mnr. D. E. Mitchell het gesê die vraag is of hierdie vrye Parlement van vrye mense bereid is om 'n maatreël op die Wetboek te plaas wat alle kardinale beginsels vir welvoeglikheid en vrye denke en vryheid in die wêreld skend.<sup>137)</sup>

Die Verenigde Party het nooit sedert hierdie wetgewing aangeneem is, van standpunt verander nie, want twaalf jaar later het hul huidige leier, Sir De Villiers Graaff, sy standpunt so verduidelik: „Kan dit u verbaas dat daar gesê word dat dit inbreuk maak op die regte van individue? . . . . Dit is wat ek sê en wat ek ook in 1950 gesê het; dit is wat die Verenigde Party in 1950 gesê het”.<sup>138)</sup>

Mnr. Russel het verklaar dat hy in alle erns glo dat vryheid van spraak en van denke, en bewegingsvryheid en vryheid van assosiasie, binne die raamwerk van regverdige en aanneemlike wette, 'n man se kosbaarste besit is en dat vryheid 'n mens se lewe is en dat vryheid geen kleur ken nie. Nog meer — dat vryheid dieselfde beteken vir enige man in enige taal.<sup>139)</sup>

135) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 20 Junie 1950, Kol. 9847.

136) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 29 Mei 1951, Kol. 8193, 8194.

137) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 30 Mei 1951, Kol. 8289.

138) *Debatte van die Volksraad*, 21 Mei 1962, Kol. 6318— Debatte tydens Algemene Regswysigingswet, No. 76 van 1962.

139) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 23 Mei 1962, Kol. 6449.

Die standpunt van die Verenigde Party kom daarop neer dat in die burgerstaat elke moontlike politieke denkrigting toegelaat moet word om homself in 'n politieke party te organiseer met die oog op die monopolie oor die owerheidsamp. Dié standpunt kom ooreen met dié van die humanisme, wat dieselfde uitgangspunte het. In die wortel van die saak kom hierdie leerstuk daarop neer dat die individuele mens self die finale maatstaf is. Daar bestaan dus nie slegs een waarheid nie, maar net soveel waarhede as wat daar individueel uiteenlopende opinies is. Kortom, vir die een mens (groep of party) kan dit die waarheid wees aangaande die staat en politiek, en vir die ander weer dat, al is dit presies die teenoorgestelde. Beide het eweveel reg van bestaan omdat aan beide kante mense so dink. Dit kom daarop neer dat selfs ook die Kommunistiese Party in Suid-Afrika 'n onbelemmerde beskikking oor spraak-, pers-, organisasie- en vergadervryheid moet hê. Die mens is die maatstaf.

Die Christelike standpunt is hierteenoor radikaal ingrypend: Daar is slegs één waarheid vir die hele lewe, ook vir die staat en die politieke party, naamlik Christus.<sup>140)</sup> Daarom kan daar slegs een korrekte politieke geloofsbelydenis wees, naamlik die suiwer Christelike. Gehoorsaam aan die ordinansies van God is daar ook in die staatsbeleid slegs één waarheid, naamlik die beginsels wat in akkoord is met die betrokke norme in die Wet van God. Ander politieke denkrigtings kan nooit iets anders as 'n radikale verwerping van die Christelike wees nie. Daarom is alle politieke denkrigtings nie gelikwaardig nie.<sup>141)</sup> Juis daarom is die anti-Kommunistiese wetgewing te regverdig. Minister B. J. Vorster het dit duidelik só gestel: „Waarom dan die lawaai, dat ons besig is om vryheid in Suid-Afrika uit te roei, terwyl dit al is wat ons met die Kommuniste in Suid-Afrika wil doen? Dan is dit mos 'n holle argument om te sê dat ons vryheid

---

140) Vgl. Strauss, H. J.: „Stemreg” a.w., bl. 174.

141) Vgl. Strauss, H. J.: a.w., bl. 171 e.v.

wil uitdoof. Dan is dit mos niks anders as naakte beskerming van die Kommuniste en dit waarvoor hulle staan nie, om teen hierdie wetsontwerp te veldé te trek en te kere te gaan. . . . . Die agb. Leier van die Oposisie het my daarvan beskuldig dat ek met hierdie Wetsontwerp ‚inroads in the freedom of the citizen‘ maak. Maar ek maak geen aanslag op die vryheid van die burger nie! Wat ek wel doen is om die vryheid van die Kommuniste om die burgers se vryheid te vernietig, aan bande te lê”.<sup>142)</sup>

Dus, onder leiding van hierdie dogma van die gelykwaardigheid van alle politieke beginsels het die Verenigde Party (soos hierbo aangetoon) gewefel ten opsigte van die owerheidsoptrede teen die Kommunisme. Wyle dr. D. F. Malan het die Verenigde Party kort nadat die hoofwet aangeneem is, beskuldig dat die Nasionale Party geen hulp van dié Party vir die bestryding van Kommunistiese aktiwiteite verkry het nie: „Inteendeel, hulle het ons gedwarsboom so ver as hulle kon. Eers het hul voorgedee dat die Kommunisme in Suid-Afrika nie bestaan nie of in ieder geval geen gevaar is nie. Dis maar net ’n bangmaakstorie van die Nasionaliste. Daarna het hulle oorgegaan tot daad. Die anti-Kommunistiese wet het hul beveg tot die uiterste toe, onder voorwendsel dat dit die vryheid van die individu in gevaar stel”.<sup>143)</sup> Ook is die Verenigde Party deur die Nasionale Party verwytdat hulle in hulle bewind voor 1948 niks gedoen het om die Kommunistiese gevaar die hoof te bied nie. So lees ons in een van die Nasionale Party se geskrifte: „Wetgewing is in 1950 ook ingedien om Kommunisme in Suid-Afrika te onderdruk. Onder die Smuts-bewind is geen vinger teen hierdie organisasie verroer nie”.<sup>144)</sup>

Die Nasionale Party het dus met sy optrede teen die Kommunisme op die grondslag van die Christelik-gefundeerde staatsfilosofiese standpunt gestaan en die leerstuk vir die

142) *Debatte van die Volksraad*, 21 Mei 1962, Kol. 6299 en 12 Junie 1962, Kol. 7948.

143) Goosen, D. P. (Redakteur) en andere: *Die Triomf van Nasionalisme in Suid-Afrika, (1910–1953)*, bl. 94.

144) Malan, M. P. A.: *Die Nasionale Party van Suid-Afrika, Sy Stryd en Sy Prestasies, 1914–1964*, bl. 248.



gelykwaardigheid en gevolglike gelykberegting van alle politieke denkrigtings verwerp. Dié leerstuk en dié standpunt van die Verenigde Party kom immers voort uit humanisties-religieuse wortel, terwyl in die Christelike burgerstaat dié valse leer nie geduld mag word nie.

\* \* \* \* \*

Hiermee het ons die twee hoof politieke denkrigtings in Suid-Afrika getoets aan die wyse waarop, en die beginsels waarvolgens, hulle 'n anti-Christelike rigting soos die Kommunisme wou bestry. Die radikale verskille spruit uit verskil in religieuse uitgangspunt, en die daaruitspruitende opvattinge aangaande die owerheidstaak ten opsigte van die uitroei van Gode-afvallige dogmas, wat self die vryheid bedreig waaronder dit vryheid van magsvorming verlang. Terwyl ons nou gelet het op die houding van die Partye ten opsigte van die bestryding van 'n nie-Christelike staatkunde, is dit verder nodig om te let op die spesifieke houding ten opsigte van ander lewensvorme.

Hier nou eerstens 'n greep in die bedryfslewe, waar die ekonomiese bedryfsverband, as samelewingsvorm met 'n eie fundering en bestemming, aanspraak het op vryheid in eie bevoegdheid met slegs juridiese integrasie van die kant van die owerheid.

Daarna sal nog 'n tweede greep nodig wees, en wel in 'n meer onderskeie lewensvorm, *in casu* die kerkverband, ten einde ook dáár te bepaal welke religieuse motiewe die staatkunde beheers. Want volgens die Christelike siening word burgervryheid struktureel juis gewaarborg in soewereiniteit in eie kring en funksioneel in die aspek van die juridiese integrasie in 'n veelheid van regsbelange, ook van die kerklike en die ekonomiese lewensvorme.

\* \* \* \* \*

## H O O F S T U K     V

DIE VERBOD OP DIE POLITIEKE AFFILIASIE  
VAN VAKBONDE

## 1 INLEIDING

Met die geweldige ontwikkelinge op ekonomiese gebied, en die vooruitgang in die moderne bedryfslewe, het die ekonomiese belange van die arbeiders in haas elke land meer en meer op die voorgrond getree. Dit het meegebring dat die onderlinge vervlegting tussen die staatkundige lewe (bv. owerheid, politieke party) en die ekonomiese lewe (bv. arbeider, vakbonde ens.)- aktueel geword het en dat die presiese verhoudings en raakpunte in al hierdie fasette bepaal moes word. Een van die belangrikste verhoudings wat so opgeduik het, was dié tussen die politieke party en die vakbondwese, en pertinent die vraag of die vakbonde op politieke gebied mag organiseer en optree, byvoorbeeld, deur te affilieer met 'n politieke party. Om hierop 'n antwoord te gee, verg dan opnuut rekenskap van die karakter van 'n politieke party en van die vakbondwese, en ook wat die owerheidstaak ten opsigte hiervan is.

Hierdie spesifieke situasie het inderdaad in Suid-Afrika na vore gekom en wel deur Artikel 8(6) van die Wet op Nywerheidsversoening, No. 28 van 1956, wat verbied het dat vakbonde aan politieke partye gekoppel mag word. Sonder twyfel is dit van die ingrypendste wetgewing wat in Suid-Afrika op die terrein van die staatkundige arbeidsbeleid gepasseer is.

Mnr. H. G. Lawrence, Verenigde Party Volksraadslid vir Soutrivier, het dit dan ook erken dat genoemde wet sekerlik een van die belangrikste stukke wetgewing is wat in die

laaste jare in die Raad ingedien is en dat die tyd wat daaraan bestee is 'n aanduiding van die belangrikheid wat daaraan geheg is.<sup>1)</sup>

Ons let vervolgens op die spesifieke bepalings van die wetgewing alvorens ons die standpunte van die politieke partye hieroor ontleed. Met hierdie wetgewing word belangrike staatsfilosofiese grondbeginsels aangeroen en 'n besliste stellingname en motivering van elke politieke party word vereis. Omdat die diepste bron van ons visie op die lewensvrae religieus bepaald is, sal ons vasstel uit welke religie die standpunte van die politieke partye spruit.

## 2 ARTIKELS 8(6) (C) EN (D) EN 8(7) VAN WET NO. 28 VAN 1956

Duidelikheidshalwe gee ons in hooftrekke die betrokke artikels wat op die verbod van die politieke affiliasie met vakbonde betrekking het, weer.

Artikel 8(6) (C) bepaal dat geen geregistreerde vakvereniging of werkgewersorganisasie met enige politieke party mag affilieer nie en indien aldus geaffilieer by die in werking treding van genoemde Wet, nie vir 'n tydperk van meer as ses maande vanaf die datum van daardie in werking treding geaffilieer bly nie.

Artikel 8(6) (D) bepaal dat geen geregistreerde vakvereniging of werkgewersorganisasie geldelike steun mag verleen of enige uitgawes mag aangaan met die doel om hulp te verleen aan enige politieke party of enige kandidaat vir verkiesings tot die Parlement of

---

1) Vgl. *Debate van die Volksraad*, 10 April 1956, Kol. 3491.

tot enige provinsiale raad of plaaslike owerheid nie.

Hierby moet artikel 8(7) gelees word wat lui dat by die toepassing van paragrawe (C) en (D) van subartikel 6 hierbo genoem, „politieke party” beteken enige liggaam of groep persone wat as sy oogmerk het, of as een van sy oogmerke het, eerstens, die nominasie van kandidate vir verkiesing tot die Parlement of tot ’n provinsiale raad of plaaslike owerheid of, tweedens, die beïnvloeding van die openbare mening om so ’n liggaam of groep te ondersteun of teen te staan.

Wanneer dié wetgewing met ander lande, byvoorbeeld Brittanje vergelyk word, blyk dit dat sulke wetgewing ondenkbaar sal wees, veral as ons in gedagte hou dat die vakbonde in dié lande die oorsaak was vir die stigting en groei van Arbeiderspartye<sup>2)</sup> (in so ’n mate dat die Arbeidersparty by tye die regerende party in Brittanje was) soos Flanders opmerk: „The close association between many British trade unions and the Labour Party, which they helped to create, has meant that in the past half century they have often turned to that party for the realisation of their political objectives”.<sup>3)</sup>

Daar bestaan dus ’n diepgaande kloof in opvattinge: In Brittanje word die koppeling van vakbonde aan politieke partye toegelaat, maar in Suid-Afrika word dit verbied. Daar is kortom ’n ingrypende stellingkeuse ten opsigte van die owerheidstaak waar in belang van histories-politiese magsvorming, opgetree word in die vrye ekonomiese lewe sodat histories-ekonomiese magsvorming by politieke partye uitgesluit word.

Die onderskeie politieke partye het duidelik standpunt ingeneem. Die Nasionale Party het dié wetgewing ingedien; die Verenigde Party was ten gunste van ’n verbod op affiliasie

---

2) Vgl. Beer, Samuel H.: *Modern British Politics*, bl. 105 e.v.

3) Flanders, Allan: *Trade Unions*, bl. 146.

met politieke partye (Artikel 8(6) (C)) maar wou vakbonde nie verbied om fondse by te dra nie (Artikel 8(6) (D)). Die Arbeidersparty was geheel en al téén die betrokke wetgewing.

Ons behandel nou agtereenvolgens die genoemde partye se standpunte alvorens ons hul krities ontleed.

### 3 DIE NASIONALE PARTY

Die Minister van Arbeid (Senator J. de Klerk) wat die wetsontwerp ingedien het, was eintlik die enigste spreker aan Nasionale Party kant wat enigsins breedvoerige redes vir die indiening van dié betrokke klousules aangevoer het.<sup>4)</sup> Hy het onder andere genoem dat dit in beginsel totaal verkeerd is om 'n organisasie soos 'n vakvereniging of werkgewersorganisasie te gebruik om 'n politieke party te ondersteun en fondse vir hom in te samel. Die metode is wel in ander lande in gebruik, maar dit is nie eg Suid-Afrikaans nie. Partyorganisasies, soos die Verenigde Party en die Nasionale Party, is op 'n individuele basis van lidmaatskap gebaseer „wat jy tuis gaan besoek en bearbei of wat jy saamtrek op vergaderings, en waar jy nie ander organisasies gebruik om jou geld te gee om jou eie sake mee voort te sit nie”.<sup>5)</sup> Die gevaar bestaan dat amptenare van die vakbond gebruik maak om fondse in te samel en aldus in die partypolitiek betrokke raak; en daarmee hulle vryheid van optrede inboet deur dit aan partyleiding te koppel. Die Minister het uitdruklik daarop gewys dat die verbod nie beteken dat individuele lede wat aan organisasies behoort, nie 'n vrye keuse het nie. Hulle kan nog net soos altyd aan die politiek deelneem. Hier onderskei die Nasionale Party duidelik die vrye reg tot assosiasie vir historiese

---

4) Vir hierdie uiteensetting van sy toespraak vgl. *Debatte van die Volksraad*, 23 Januarie 1956, Kol. 289-291.

5) *Debatte van die Volksraad*, 23 Januarie 1956, Kol. 290.

magsvorming en die verbod op vakbondaffiliasie (histories-ekonomiese-magsvorming) by politieke partye.

Mnr. J. du Pisanie, Nasionale Party Volksraadslid vir Germiston, het verklaar dat politieke uitbuiters nie toegelaat word om in die toekoms onder die nuwe wetgewing in die sake van die vakbonde hoogty te vier nie.<sup>6)</sup> Hy het ook daarop gewys dat gelde van die vakbonde aangewend is om die eleksiekoste van partypolitieke kandidate te betaal.

Mnr. J. W. J. C. du Plessis, Nasionale Party Volksraadslid vir Bloemfontein-stad, het aangetoon dat gelde wat regmatiglik aangewend moes word vir die belange van die werkers inderdaad gegee is aan die Arbeidersparty en die Kommunistiese Party.<sup>7)</sup>

Ons moet hier reeds aandui dat die Nasionale Party slegs die misbriuke signaleer en nêrens prinsipiël deurdring tot die wesentlike onderskeid van politieke party en vakbondorganisasie nie.

#### 4 DIE VERENIGDE PARTY

Die Verenigde Party het nêrens 'n gemotiveerde siening gelewer ten gunste van die verbod op die affiliasie van vakbonde met politieke partye nie (klousule 8(6) (C)). Só vaag was hul standpunt dat die Nasionale Party eintlik die afleiding moes maak dat die Verenigde Party ten gunste daarvan was! Mnr. B. J. van der Walt, Nasionale Party Volksraadslid vir Pretoria-Wes, het hul optrede so vertolk: „Ek wil iets sê oor die debat oor

---

6) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 10 April 1956, Kol. 3530.

7) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 11 April 1956, Kol. 3582.

hierdie klousule (8(6)) sover. Ek dink ek is reg as ek daarop wys dat daar tussen die Verenigde Party en hierdie party geen beginselsverskil is ten opsigte van hierdie klousule nie. Ons is in die eerste plek baie dankbaar dat die Verenigde Party en ons saamstem oor die kwessie van politieke affiliasie. Ons het nog nie een lid van die Verenigde Party gehoor pleit vir politieke affiliasie nie. Ek is baie bly dat ons op die beginselpunte saamstem en dat hulle nie die Arbeidersparty help in die kwessie van politieke affiliasie nie".<sup>8)</sup>

Dus, alhoewel die Verenigde Party ten gunste van die verbod op die affiliasie van vakbonde met politieke partye (klousule 8(6) (C)) was, was hul gekant teen die verbod wat vakbonde belet om fondse tot politieke partye by te dra. (klousule 8(6) (D)).

Daarom het die Verenigde Party 'n amendement voorgestel tot genoemde klousule 8(6) (D), wat daarop neergekom het dat dit 'n geregistreerde vakvereniging of werkgewersorganisasie vrystaan om 'n fonds te stig om geldelike steun te verleen, of enige uitgawes aan te gaan; met die doel om hulp te verleen aan enige politieke party of kandidaat vir verkiesing tot die Parlement of tot enige provinsiale raad of plaaslike owerheid. Al voorwaarde wat hieraan geheg was, was dat van geen lid van so 'n vereniging of organisasie vereis mag word om tot 'n politieke fonds by te dra nie en 'n lid wat verkies om nie tot so 'n fonds by te dra nie, is aan geen straf of diskriminasie onderhewig nie.<sup>9)</sup>

Mnr. T. O. Williams, Verenige Party Volksraadslid vir Durban-Musgrave, wat genoemde amendement ingedien het, het verklaar dat met dié amendement die Verenig-

---

8) *Debatte van die Volksraad*, 29 Februarie 1956, Kol. 1749.

9) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 29 Februarie 1956, Kol. 1753 e.v. Mnr. T. O. Williams, Verenige Party Volksraadslid vir Durban-Musgrave het dié amendement ingedien.

de Party saam met die Nasionale Party stem dat daar geen dwang uitgeoefen moet word op 'n minderheid om te moet bydra tot fondse vir 'n saak wat hulle nie volgens hul gewete wil ondersteun nie.<sup>10)</sup> Maar dan kom die verskil deurdat dié Party nie politieke affiliasie heeltemal wil afskaf nie. Die argument wentel rondom suiwere ekonomiese beginsels teenoor die sogenaamde politieke ekonomie, waarvolgens 'n werkgewersvereniging of 'n vakvereniging se doen en late steeds politieke gevolge van een of ander aard het. Volgens mnr. Williams is dit verkeerd om te beweër dat 'n vakbond 'n nie-politieke organisasie is.<sup>11)</sup>

'n Ander pragmatiese argument van mnr. Williams was dat verteenwoordigers van die Departement van Arbeid sedert 1937 nie toegelaat het dat organisasies hulle fondse gebruik om die kandidatuur van aspirante vir die Parlement en ander wetgewende liggame te bevorder nie.<sup>12)</sup>

Maar dan kom mnr. Williams met 'n belangrike argument as hy konstateer dat sekere lande (sonder om die lande se name te noem) erken dat daar tye kom wanneer die optrede van vakbonde op politieke terrein nie alleen toegelaat moet word nie, maar baie wenslik is. Dit behels nie die optrede van vakverenigings vir 'n bepaalde party nie, maar van optrede van vakverenigings as geheel teen 'n bepaalde politieke bedreiging. Sou die vakverenigings in Duitsland in 1933 werklik gebruik gemaak het van hul mag om 'n algemene staking uit te roep, dan sou die geskiedenis van Europa miskien anders verloop het – so beweër mnr. Williams. Die wapens van 'n algemene staking is nie iets wat 'n mens verwelkom nie, sê hy, maar die staking is die laaste wapen in hande van die werkers, en as dit tot die uiterste kom, behoort die werkers in die

---

10) *Ibid.*

11) *Ibid.*

12) *Ibid.*



verdediging van industriële demokrasie die reg te hê om op politieke gebied op te tree.<sup>13)</sup> Kortom, die Verenigde Party wil dan aan die bedryfslewe 'n politieke beslissingsmag oor staatkundige beleidsvraagstukke toeken.

Die sogenaamde vrywillige fondse was dan niks anders as 'n poging om die Verenigde Party se standpuntloosheid daaromtrent te verdoesel nie. Deur ten gunste van vrywillige fondse te wees, het die Verenigde Party 'n tweeslagtige en onlogiese standpunt ingeneem, want deur vrywillige fondse toe te laat (amendement tot klousule 8(6) (D)), het hulle die verbod op die affiliasie van vakbonde met politieke partye (klousule 8(6) (C)) probeer verydel.

## 5 DIE ARBEIDERSPARTY

Die sosialisties georiënteerde Arbeidersparty sou vanweë die verabsoluttering van die ekonomiese inderdaad geen beswaar teen sowel affiliasie as bydrae tot fondse van politieke partye hê nie.

Die Arbeidersparty het dié maatreël dan ook met hand en tand beveg. Die redes hiervóór het mnr. J. du Pisanie, die Nasionale Party Volksraadslid vir Germiston, soos volg gestel: „Ons belet juis dat vakbonde vir politieke doeleindes gebruik kan word deur enige politieke party in die land, en daarom is die Arbeidersparty so gekant teen die wetgewing, want dit beteken die doodsklok sover dit die Arbeidersparty betref. In elk geval, omdat hulle die belange van die werkers so sleg behartig het, en omdat hulle die werkers so uitgebuit het in die verlede, sit hulle waar hulle nou sit, en daar sal

---

13) *Ibid.*

hulle sit vir nog twee jaar en dan sal dit die end wees van die Arbeidersparty in Suid-Afrika."<sup>14)</sup>

Dié voorspelling het waar geword! Met die algemene verkiesing van 1958 het die Arbeidersparty geen parlementêre verteenwoordiging verkry nie, want die aanname van die wet het die Arbeidersparty as faktor uit die Suid-Afrikaanse politieke toneel laat verdwyn.

Die leier van die Arbeidersparty, mnr. A. Hepple, Volksraadslid vir Rosettenville, het sy standpunt teen die wetgewing so gemotiveer: „Ek wil nie politiek uit alles hou nie. As ek my sin kon kry, sou elke afsonderlike vakbond in Suid-Afrika militant-polities wees . . . . . en (sou) hulle elke afsonderlike lid van hierdie parlement straf as hy nie sy plig doen nie”.<sup>15)</sup> Mnr. Hepple het ook die bewering van die Minister van Arbeid, nl. dat politieke optrede deur vakbonde on-Suid-Afrikaans is, heftig bestry en aangevoer dat dit die vakbondlede was wat voor Unie met politieke optrede begin het en wat die Arbeidersparty in Suid-Afrika gestig het. Die vakbonde het die eerste Arbeiderslede na dié Parlement gestuur soos wat hulle lede na die ou Kaapse Parlement en Transvaalse Parlement gestuur het.<sup>16)</sup> Ook het hy beklemtoon dat in 1924 die vakbondlede die Nasionale Party gehelp het om vir die eerste maal aan die bewind te kom.

Mnr. N. G. Eaton, Arbeidersparty Volksraadslid vir Durban-Umlazi, het aangevoer dat die welsyn van elke groep in 'n samelewing volgens sy party die beste bevorder word deur onderlinge bedinging en spesifiek dan die vermoë van al die werkers om deur die vakverenigingsbeweging die nodige druk uit te oefen wanneer die welsyn van 'n deel van die bevolking bedreig word.<sup>17)</sup> Hy beklemtoon dat die ou beproefde wapen wat die vakvereni-

14) *Debatte van die Volksraad*, 30 Januarie 1956, Kol. 696.

15) *Debatte van die Volksraad*, 30 Januarie 1956, Kol. 680.

16) *Ibid.*

17) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 30 Januarie 1956, Kol. 688.

gings oor al die jare gebruik het, naamlik, die stakingswapen, altyd doeltreffend gebruik is en dat Engeland sy huidige hoë lewensstandaard te danke het aan dié stakingswapen en nie aan die optrede deur die Regering nie.

Hierdie standpunt van mnr. Eaton raak 'n belangrike punt aan, naamlik, 'n indirekte bewering dat wanneer 'n owerheid nie sy taak volvoer nie, só 'n ingrype noodsaaklik is. Anders gestel: staatsnihilisme is die oorsaak van vakbonde. Ons staan later breedvoerig hierby stil.

Mnr. H. Davidoff, Arbeidersparty Volksraadslid vir Johannesburg-Stad, het geargumenteer dat die wetsontwerp aan die werkers die reg ontsê om enige stap op politieke gebied te doen, terwyl die Regering beheer uitoefen oor die vakverenigings deur sy politieke mag.<sup>18)</sup> Dit is in stryd met die vorming van 'n sterk vakbondwese, want vir die sosialiste beteken 'n sterk vakbondwese — 'n politieke vakbondwese!

Wat hierdie standpunt betref, wil ons slegs die aandag daarop vestig dat in die lig van die owerheidstaak, en die juridiese integreringstaak, die politieke optrede van vakbonde oorbodig is. Ons sal later volledig hierby stilstaan.

## 6 CHRISTELIKE ORIËTERING

Tot dusver het dit geblyk dat die standpunte van die Nasionale Party, die Verenigde Party en die Arbeidersparty nie tot die diepte van die belangrike wetgewing deurgedring het nie en dat hulle geen staatsfilosofiese onderbou ter ondersteuning van hul sienswyse na vore gebring het nie. Die hele aangeleentheid raak prinsipiële beskouings en kan nie slegs in 'n paar argumente of pragmatiese oorweginge verdedig of betwis word nie.

---

18) Vgl. *Debatte van die Volksraad*, 1 Februarie 1956, Kol. 864—865.

Dit is derhalwe baie noodsaaklik om die staatsfilosofiese grondslae, wat volgens ons mening na vore moes gekom het, op te helder, ten einde die wetgewing te regverdig, te verduidelik en te ontleed. Daarna sal dit duidelik wees dat nie een van die partye tot die kern van die saak deurgedring het nie en dat daar by al die partye 'n afwesigheid van prinsipieel-gefundeerde standpunte was.

Om volgens ons mening tot die kern deur te dring, moet ons vooraf eers helderheid oor ses stellinge verkry waarop ons dan antwoorde moet verskaf:

Eerstens is nodig 'n onderskeiding tussen arbeiderorganisasies en vakbondbeweging;

Tweedens, die stelling dat staatsnihilisme die oorsaak van die opkoms van die vakbondwese was;

Derdens, dat die Arbeidersparty uit die vakbonde gegroei het;

Vierdens, die feit dat die politieke partywese op histories-politiese magsvorming en nie op histories-ekonomiese magsvorming gegrond moet wees nie;

Vyfdens, algemene belange en nie eie belange nie, moet die wagwoord wees vir sowel owerheid as politieke party;

Sesdens, die koppeling van vakbonde aan politieke partye het vanuit 'n strukturele oogpunt beskou, geen bestaansreg nie.

Juis omdat bogenoemde sprekers telkens na Brittanje verwys het en juis omdat die vakbondwese aldaar aan 'n politieke party gekoppel is, sal ons dié land as 'n voorbeeld neem vir ons stelling.

Ons moet dus eerstens onderskei tussen arbeidersorganisasies en vakbondbeweging. Met die geleidelike afname van die middeleeuse gildewese en die latere huisindustriestelsel, kom 'n loonarbeiderklas in Brittanje tot stand. Hiervan sê Soltau: „This medieval rigidity was broken by the superseding of land by trade and industry as the main source of wealth and power. The new economic activity broke the bonds of medieval restriction”.<sup>19)</sup> Dié loonarbeiderklas het gedurende die laaste dekades van die 17de eeu 'n aantal arbeiderorganisasies gestig. Ons let daarop dat dié arbeiderorganisasies minstens 'n eeu voor die Industriële Omwenteling (1760–1830) ontstaan.<sup>20)</sup> Tog word algemeen ten onregte aangeneem dat die arbeiderorganisasies en die vakbondbeweging beide eers gedurende die Industriële Omwenteling ontstaan het, omdat die fabriekstelsel toe 'n kloof tussen kapitaal en arbeid geslaan het!

Die opvatting is egter verkeerd, omdat die verskynsel van loonarbeiderorganisasies baie ouer is as die moderne fabriekstelsel. Die arbeiderorganisasies en die vakbondbeweging is nie identies nie en die Industriële Omwenteling is nie die enigste „rewolusionêre” geskiedenis van die 18de en 19de eeue nie.<sup>21)</sup>

Ons moet dus onderskei tussen die arbeiderorganisasies van die 17de en 18de eeu en die vakbondbeweging van 19de en 20ste eeue. Ook moet ons onthou dat die Industriële Omwenteling nie kan dien as verklaringsgrond vir die ontstaan van die vakbondbeweging met sy tipiese koers en strewe nie.<sup>22)</sup> Laat ons verduidelik.

In die tweede plek moet ons nou aantoon wat die oorsaak vir die ontstaan van vakbonde was.

---

19) Soltau, R. H.: *An Introduction to Politics*, bl. 262.

20) Vir die skets en insig het ons hoofsaaklik van die volgende artikel gebruik gemaak: Strauss, H. J.: „Humanities wetenskap en arbeiderbeweging”, *Die Gereformeerde Vaandel*, Deel XXV, Junie 1956, Nr. 2, bl. 30 e.v.

21) Vgl. Strauss, H. J.: *Vakbondbeweging en staatkundige problematiek*, bl. 1 e.v.

22) *Ibid.*  
Vgl. ook die „tweede stelling” hieronder, vir hierdie twee beweringe.

Gedurende die 16de en 17de eeue het die Engelse regerings die arbeiders deur allerhande maatreëls beskerm — selfs ten opsigte van 'n minimumloon. Tot so laat as 1756 was daar nog 'n wet wat die vasstelling van stukwerkklone reël, maar dit was dan ook die einde van 'n era waarin die owerheid hom sou bekommer oor die toestand van die arbeiders, want nuwe staatsfilosofiese rigtings wat religieus bepaald was, sou in Europa opgang maak wat die owerheidstaak sou verwar en versplinter.

Die liberalisme,<sup>23)</sup> uitgaande van 'n soewereine enkeling, as diskrete en verabsolueerde komponent van 'n matematies (per kontrak) gekonstrueerde staatsvolk, verkondig 'n staatsnihilisme wat beteken so min staat en owerheidsbemoeiing as moontlik. Hiervolgens moet die owerheid sy heerskappy tot die allerminste beperk omdat sogenaamde samelewingswette as vanself alles reël en orden. Hiervan sê Lafeber: „Wij kunnen ons moeilijk meer indenken een maatschappij, waarin de overheid in het economische vlak het ‚laissez-faire, laissez-passer‘-principe huldigt. De geschiedenis van het liberalisme (oude stijl) doet ons zien, tot welke ongewenste toestanden dit kan leiden”.<sup>24)</sup> En tog word in die trant van John Locke (1632–1704),<sup>25)</sup> en andere,<sup>26)</sup> die natuurlike vryheid van die koning-individu in humanistiese ongebondenheid ten top gevoer, sodat Hollander opmerk: „Het *liberalisme*, dat destijds de vrijheid van de enkeling teenover de gemeenschap wist te verwerven, is allang versteend tot een kortzichtige en behoudzuchtige verdediging van het individuele eigenbelang”.<sup>27)</sup> So word alles toegespits op die grootste geluk van die grootste aantal — 'n maklike rekensom ter verkryging van 'n utopiese sosiale balans, waaraan die owerheid die beste waarborge lewer deur afsydig te staan terwyl die soewereine en „volmaakte” individue self hulle

23) Vgl. i.v.m. liberalisme die volgende:

Strauss, H. J.: „Die Liberalisme in die Staatskunde”, *Kongres Openbare Sedelikheid, N. G. Kerk, O.V.S.*, 3–4 September 1965, bl. 34 e.v.

Scholtz, G. D.: *Die Bedreiging van die Liberalisme*, bl. 7 e.v.

24) Lafeber, A. F.: „Christelike Politiek en Christelike Partijvorming”, *Anti-revolutionaire Staatskunde*, 37e Jaargang, No. 7, Julie 1967, bl. 199.

25) Locke, J.: *The Second Treatise of Government*.

26) Vgl. Jeremias Bentham (1748–1832) en James Mill (1773–1836).

27) Hollander, J.: „Nog eens: Over Christelike Politiek en Christelike Partijvorming”, *Anti-revolutionaire Staatskunde*, 38e Jaargang, No. 5, Mei 1968, bl. 109.

gelukstaat beplan.<sup>28)</sup> Die resultaat was dan ook volgens Flanders: „With the Industrial Revolution towards the close of the century came the use of power machinery and the factory system. Politically it led to the triumph of the new doctrine of *laissez faire*. For many this meant conditions of economic and social anarchy. Workers forced off the land crowded into towns, which in the main became dirty and melancholy assemblages of factories and hovels; . . . . the vast majority of the working people became practically slaves of the new machines. The first reaction of the organised craftsmen was to redouble their appeals to Parliament for protection, but they appealed in vain”.<sup>29)</sup>

So kry ons dan reeds in 1757, d.w.s. voor die begin van die Industriële Omwenteling, die herroeping van die arbeidsbeskermdede wette, en toe in 1776 teen die „Spinning Jenny” geprotesteer word, wou die Laerhuis nie die petisie van die arbeiders ontvang nie. Geen wonder dat die Webbs poneer: „Within a generation the House of Commons exchanged its policy of . . . . . protection for one of administrative nihilism”.<sup>30)</sup> Die Britse Parlement was nou nie meer te vinde vir ’n arbeidsbeleid wat die arbeider teen uitbuiting beskerm nie.<sup>31)</sup> Die uitbuiting van die arbeidersklasse was groot en die juridiese integreringstaak van die owerheid was totaal afwesig soos blyk uit die volgende aanhaling: „. . . . . the suffering of the persons employed in the cotton manufacture were beyond credibility; they were drawn into combinations, betrayed, prosecuted, convicted, sentenced, and monstrously severe punishments inflicted on them; they were reduced to and kept in the most wretched state of existence. . . . . Justice was entirely out of the question; the working men could seldom obtain a hearing before a magistrate — never without impatience and insult”.<sup>32)</sup> Juis omdat die ekonomiese „wette” die arbeider teen uitbuiting moes beskerm, het die regerende klasse wat bevoordeel is deur

28) Vgl. Strauss, H. J.: *Vakbondbeweging en staatkundige problematiek*, bl. 2.

29) Flanders, Allan; a.w., bl. 10.

30) Webb, S & B: *The History of Trade Unions*, bl. 48.

31) Vgl. Flanders, Allan: a.w., bl. 10. „The trade clubs sought with little success, mainly by appeals to Parliament, to protect the wage standards of their members. . . . .”

32) Dit is ’n aanhaling van ene Francis Place soos aangehaal deur: Lloyd, C. M.: *Trade Unionism*, bl. 4, in Flanders, Allan: a.w., bl. 11.

hierdie industriële beleid, dié ekonomiese teorieë aangevoer as 'n intellektuele en morele regverdiging vir hul beleid van staatsnihilisme.

Reeds in 1799 bereik hierdie staatsnihilistiese wending sy hoogtepunt in die wetlike verbod op alle arbeiderorganisasies met die „Combination Acts” van 1799 en 1800 wat 'n era van wrede onderdrukking van die arbeiderorganisasies inlui.<sup>33)</sup> Hiermee word die tydperk van hierdie soort arbeiderorganisasies afgesluit, want die arbeider van die 19de eeu sou die arena met kragtiger wapens betree as die voorheen los en onderling onverbonde organisasies. Reeds gedurende die laaste dekades van die 18de eeu begin – as gevolg van bogenoemde beleidsommekeer – by die arbeiders 'n gesindheid posvat wat die vakbondbeweging direk uit die arbeiderorganisasies sou laat ontstaan het indien die wette van 1799 en 1800 hulle nie ten gronde gerig het nie.<sup>34)</sup>

Die arbeiders kom nou in opstand as gevolg van 'n politieke rewolusie wat ouer is as die Industriële Omwenteling. Hulle begin besef dat die owerheid nie meer 'n „Vader des Volk” is nie, maar in afsydigheid toekyk hoe hulle veronreg word.<sup>35)</sup> Van den Bogaerde sê dan ook dat die armsalige toestande van die Britse stedelike massa byna spreekwoordelik was en dat die teorie van Karl Marx nie alleen daarop gebaseer was nie, maar 'n groot deel van sy invloed moet aan sy beskrywings van hierdie toestande toegeskryf word.<sup>36)</sup> Dit was dan ook die einde van die arbeiders se vertroue in die liberale en laat-maar-waai-staat! Die arbeider sou op eie krag hul toestande verbeter.<sup>37)</sup> By die owerheid van die liberaal-afsydige staat sou hierdie arbeiders geen regsbeskerming en hulp verkry nie, en by die werkgewers sou hul ook geen medelye kry nie. Die werk-

---

33) Vgl. Flanders, Allan: a.w., bl. 10.

34) Vgl. Strauss, H. J.: a.w., bl. 3.

35) *Ibid.*

36) Vgl. Van den Bogaerde, F.: *Suid-Afrika in die Politiek-ekonomiese proses*, bl. 113.

37) Vgl. Flanders, Allan: a.w., bl. 11: „The workers were learning that they must rely upon their own strength to improve their lot”.



gewers was onderhewig aan dieselfde nihilisme as die owerheid: „They only wanted state intervention to defend their interests against their competitors from other countries; at home they wanted a free hand. Hence the policy of *laissez-faire* or non-intervention, which marks the modern period – the eighteenth and nineteenth centuries in particular”.<sup>38)</sup>

Na die verbod op hulle organisasies in 1799 is die arbeiderleiers as opstandelinge en verraaiers voor die howe gedaag. So is die ontstaan van die vakbonde inderdaad gestrem tot met die herroeping van die organisasieverbod in 1824.<sup>39)</sup> „Die gevare uit die hoek van die Franse Rewolusie was nou besweer en bowendien moes die rykes en hoogste stande rekening hou met die geleidelike opkoms van die rewolusionêr-demokratiese denkbeelde ook in Engeland”.<sup>40)</sup> Daarom, wat die vakbonde betref, dieselfde trant: „The growing power and solidarity of the small trade union movement roused alarm among the governing classes. . . . The Trade Union Act, 1871 – amended in some particulars in 1876 – declared that a trade union was no longer to be considered unlawful because its objects were in restraint of trade”.<sup>41)</sup> Bowendien kry ons ook in 1832 die Reform Act<sup>42)</sup> wat die stemreg uitbrei grootliks as gevolg van die rewolusionêr-demokratiese leerstellinge.

Sonder die bystand van die owerheid moes die arbeiders die stryd aanknoop en deur middel van die vakbondbeweging, wat nie meer afgesonderde arbeiderorganisasies is nie, word mag opgebou om uiteindelik hulle lewenslaste selfstandig deur dwang te verkry.<sup>43)</sup> Nou is dit 'n strydlustige arbeiderbeweging wat van elke middel gebruik sou maak om die kapitaliste teen te gaan sodat Flanders tereg opmerk: „Some of the new unions

---

38) Soltau, R. H.: a.w., bl. 262.

39) Vgl. Strauss, H. J.: a.w., bl. 4.

40) *Ibid.*

41) Flanders, Allan: a.w., bl. 14.

42) Vgl. Van den Bogaerde, F.: a.w., bl. 114.

43) Vgl. Strauss, H. J.: a.w., bl. 4.

(1888) had an aggressively militant outlook. . . . .”<sup>44)</sup>

Vakbondkapitaal teenoor ondernemerskapitaal – dit word nou die inset van die stryd, en dit sou aan die arbeiders ’n dubbele oorwinning besorg, eerstens teenoor die base en tweedens teenoor die afsydige owerheid van die liberaal-demokratiese staat, waarin dieselfde arbeiders ook die stemregwapen ter hand sou neem en die politieke arena gaan betree.<sup>45)</sup>

In teenstelling met die onverbonde arbeiderorganisasies van die 17de en 18de eeu, is nou langamerhand oorgegaan tot die saamtrekking van die verskillende organisasies en gaandeweg is sterk vakbonde in elke nywerheidsland gestig. In 1831 vind al die eerste algemene staking in Brittanje plaas, en hoewel dit misluk, was daarmee die fondament gelê vir ’n strydmiddel wat gedurende die 19de eeu groot byval sou vind, veral nadat die vakbonde in groot vakbondunies (vakbondsentrales) saamgesnoer is.<sup>46)</sup> „In 1889 a successful strike of London dockers became a signal and a portent for an upsurge in union organising activity . . . . . With the dockers’ victory and a growth of organisation among the gas workers, there came a general burst of enthusiasm for bringing trade unionism into all those occupations as yet untouched by it”<sup>47)</sup>

Ons derde stelling, nl. dat die vakbonde die oorsaak was van arbeiderspartye is maklik om aan te toon.

Die oorwinning van die vakbondwese was natuurlik nie sonder deelname aan die partypolitiek moontlik nie en hiervoor sou die algemene stemreg van die rewolusio-  
nêr-demokratiese staat genoeg kanse gee. Flanders skrywe: „Previously the Reform Acts

---

44) Flanders, Allan: a.w., bl. 16.

45) Vgl. Strauss, H. J.: a.w., bl. 4.

46) Vgl. Strauss, H. J.: a.w., bl. 5.

47) Flanders, Allan: a.w., bl. 15 en 16.

of 1867 and 1884 had given the vote to the main body of workers. In 1874 the Labour Representation League had secured the return of the first two working-class candidates – both miners – to Parliament. The two established political parties were now competing for union support by the passing of social legislation. The idea of building up an independent political representation of labour interests began to appear practical”.<sup>48)</sup>

Saam met die vakbondbeweging het dus ook mettertyd arbeiderspartye ontstaan wat geheel en al van die vakbonde afhanklik was. Indien ons die posisie van die vakbonde en Arbeidersparty in Brittanje vergelyk, blyk dit dat die vakunie-lidmaatskap van die Arbeidersparty in 1966 5,538,744 was, vergeleke met 775,693 individuele lede en 'n verdere 21,175 uit geaffilieerde liggame. Uit 'n totale inkomste van £386,945 was die affiliasiefooie wat deur die vakunies betaal is £273,716.<sup>49)</sup> Daar is dus geen twyfel dat die Arbeidersparty op die finansiële hulp van die vakunies steun nie.

So het dit gebeur dat die arbeiderspartye selfs aan bewind gekom het – soos in Brittanje – en waar dit nie gebeur nie, was die krag van die georganiseerde arbeiderstem genoeg om groot druk op ander partye uit te oefen, soos Flanders dit stel:

„the political labour movement was growing and forcing the pace of social reform. . . .”<sup>50)</sup>

Die regsposisie van die vakbondwese – selfs met sy strydmiddele – is dan ook in elke demokratiese staat positiefregtelik goed geskerm; selfs dáár waar 'n arbeidersparty

---

48) Flanders, Allan: a.w., bl. 15.

49) Vgl. Flanders, Allan: a.w., bl. 154.

50) Flanders, Allan: a.w., bl. 17.

nog nooit op eie bene aan bewind was nie — soos in Suid-Afrika.<sup>51)</sup> Ook is die gebruiklike strydtoerusting van die georganiseerde arbeid nie deur ons arbeidswetgewing verbied nie. Die kollektiewe arbeidsooreenkoms en die beginsel van geslote werkplaas word erken maar sonder om daarmee aan veglustige arbeiders met stakings vrye teuels te gee.<sup>52)</sup>

Binne 'n tydperk van skaars 150 jaar het die vakbondbeweging daarin geslaag om die Westerse werkgewers sowel as die demokratiese owerhede voor hul te laat swig, en — soos later aangetoon sal word — 'n ekonomiese burgeroorlog in baie lande van die Westerse beskawing te ontketen.<sup>53)</sup> Afsydige owerhede is tot arbeidsbeskerming en selfs arbeidsbevoorregting gedwing; vanselfsprekend ook wat betref die beleid van politieke partye, *in casu*, die Arbeidersparty.<sup>54)</sup>

Aanvanklik tot die geleedere van die loonarbeider en ambagslui beperk, is die vakbondgedagte spoedig ook deur die werkgewers met hul werkgewersorganisasies as verdedigingsmiddel teen die opkomende arbeidersmagte oorgeneem.<sup>55)</sup> Indien ons in gedagte hou dat die arbeidersmag toegeneem het, het die stemkrag van die Arbeidersparty insgelyks vermeerder.<sup>56)</sup>

So kry ons dan dat arbeid en kapitaal — onder dieselfde dak — in 'n eersterangse ekonomiese stryd gewikkel was en dit later voortsit op politieke gebied om die owerheidsamp vir eie belange te verower.

---

51) Vgl. Strauss, H. J.: a.w., bl. 5.

Vgl. Die Wet op Nywerheidsversoening.

52) Vgl. Van Vuuren, D. J.: *Die Staatkundige Arbeidsbeleid in die Republiek van Suid-Afrika vanaf 1910—1963* (*'n Staatsfilosofiese studie*), bl. 117 e.v.

53) Vgl. Strauss, H. J.: a.w., bl. 6.

54) Vgl. Flanders, Allan: a.w., bl. 151.

55) Vgl. Strauss, H. J.: a.w., bl. 7.

56) Vgl. Flanders, Allan: a.w., bl. 147 en 21.

Die vakbonde het deur middel van hul Arbeiderspartye gestrewe na die monopolie oor die owerheidsamp. So kry ons die toetrede tot die owerheidsamp van bedryfsverbande en dan vind ons die probleem van die basis van magsvorming binne die staat.

En dit bring ons by ons vyfde stelling, naamlik, dat die politieke partywese op historiese-politiese magsvorming en nie op historiese-ekonomiese magsvorming gegrond moet wees nie.

Waar geen politieke partye bestaan nie, vorm die kiesers se eensgesinde politieke oortuigings die politieke magsbasis waarop die owerheid se beleid rus, want dié beleid word deur die burgers aan die owerheid voorgeskryf en sonder hierdie politieke magsbasis kan hy nie sy heerskappy effektief voortsit nie. Sodra daar egter politieke partye ontstaan, gaan hierdie proses van histories-politiese magsvorming in hulle hande oor, en dan ook in net so veel politieke beleidsrigtings as waarvoor daar noemenswaardige partye gevorm word.

Elke politieke party is dus 'n histories-politiese magsvormer.<sup>57)</sup> Verskille ten opsigte van politieke beginsels (en die gevolglike ontstaan van politieke partye) is prinsipiël nie in stryd met die suksesvolle gang van sake in 'n burgerstaat nie, maar dan moet staatkundige beginsels die partyverdeling dra. Die politieke partywese moet prinsipiël-polities veranker, d.w.s. op die grondslag van 'n histories-politiese magsbasis, na die monopolie oor die owerheidsamp streef, en nie op die grondslag byvoorbeeld van histories-ekonomiese mag soos by bogenoemde vakbondwese nie. Laasgenoemde onderbou sal telkens 'n seksionele owerheid – in diens van 'n ekonomiese groep – aan bewind plaas en geensins 'n staatsowerheid in algemene belang nie. En dit is presies wat gebeur het toe

---

57) Vgl. Strauss, H. J.: „Grondbeginsels van die Christelike Staatsfilosofie”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, Jaargang 1, nr. 2, November 1965, bl. 36.

die vakbonde gekoppel is aan politieke partye.

Elke politieke party vorm politieke mag vir sy politieke beginsels, en hoe die partye se beginselprogramme (geloofsbelydenis)<sup>58)</sup> ook al onderling mag verskil, behoort dit steeds onder leiding van die juridiese integreringsnorm te staan. Daarom moet ons Albeda ten sterkste teenspreek as hy sê: „In een Westerse democratie is nu eenmaal het vrije spel en tegenspel van belangengroepen en van enkelingen de grondslag van het maatschappelijk bestel. Wie niet voor zich of zijn groep opkomt – of iemand heeft die dat namens hem doet – speel niet mee. Voor een christen is er geen enkel bezwaar dit spel mee te spelen. Waarom zou hij b.v. geen lid kunnen zijn van een consumentenbond of van een fabrikantenvereniging? Waarom niet van een politieke partij die vooral voor het groepsbelang van de in loondienst werkenden wil opkomen, als de P. v.d. A., of voor de belangen van het geld of positie bezittende deel der bevolking als b.v. de V.V.D. Daar is voor een christen niets op tegen”.<sup>59)</sup> Ons standpunt is dat elke owerheid in algemene belang moet regeer én daarom moet ’n geregtigheidsgeloof t.o.v. elke party se politieke geloofsbelydenis die hef in die hande hê, sodat die owerheid wat deur dié party aan bewind geplaas word, deur juridiese integrering in algemene belang sal regeer. Ekonomiese magsvorming lei tot eie belang en selfsug-ondergrawing van die juridiese.

Elke politieke party se program van beginsels moet – net soos die owerheid – aan die eis van juridiese integrering voldoen: „A political party is concerned with practical policy though it cannot do without the aid of political theory”.<sup>60)</sup> sê Dooyeweerd. Sodra ’n politieke party die vereiste van juridiese integrering uit die oog verloor, word

---

58) *Ibid.*

59) Albeda, W. en andere: „Over Christelijke Politiek en Christelijke partijvorming”, *Anti-revolutionaire Staatskunde*, 37e Jaargang, Nr. 5, Mei 1967, bl. 100.

60) Dooyeweerd, H.: *A New Critique of Theoretical Thought*, Vol. III, bl. 608.

die tipies historiese-politiese magsbasis van die partywese prysgegee en deur 'n ander magsbasis vervang; die juridiese bestemmingsfunksie van die staatsverband word verloën en dan sien die partye nie meer die owerheid as geroepe tot die handhawing van die ewewig en harmonie in die veelheid van regsbelange nie, maar wel as geroepe tot die bevordering van 'n oorheersende groepsbelange. Kuijper sê tereg: „Het valt op dat de schrijvers van A. tot Z. nogal oppervlakkig over partijformatie spreken. Zij vinden partijformatie op basis van een maatschappelijk groepsbelang een vanzelfsprekende zaak . . . . Het identificeren van een politieke partij met een maatschappelijk groepsbelang (werknemers, bezittende klasse) is een uiterst gevaarlijk simplisme. Dit doet vermoeden dat de schrijvers niet behoorlijk hebben nagedacht over de zin en het wezen van de politieke partijformatie”.<sup>61)</sup> Dan maak die tipies staatkundige motief plek vir 'n motief waarin ander struktuurnorme oorheers, *in casu*, die ekonomiese, en daaruit kom nie-politiese partye tot stand – bv. die Arbeidersparty. Die party mobiliseer sy belangegroep en hulle probeer die monopolie oor die owerheidsamp verower ten bate van hul eksklusiewe groep se belange en tot uitbuiting van almal wat nie tot die bewindvoerende groep behoort nie. Dit is die negasie van sowel algemene belang as van 'n politieke party – 'n arbeidersparty is seksioneel. Dooyeweerd stel dit duidelik dat: „An organization of the unifying power of a common economic-occupational interest can, as such, never be the typical historical foundation of the type of voluntary association whose structural principle is at issue in the present context. A farmer party, a labour party, or a middle-class party can never be real geno-types but only variability-types of political parties. This means that an occupational differentiation in the political party-formation can only be enkaptically interwoven with a differentiation according to political views. The danger of such a pheno-type of political party is

---

61) Kuijper, F.: „Christelike Politiek van A. tot Z.”? *Anti-revolutionaire staatkunde*, 37e Jaargang, No. 8, Augustus, 1967, bl. 209.

that the political conviction of the members is easily ruled by the power of particular economic class-interests."<sup>62)</sup> Daarmee is die affiliasie van vakbonde en politieke partye dan ook in die wortel afgesny op die basis van magsvorming.

Vervolgens moet ons aandag skenk aan ons vyfde stelling, naamlik dat algemene belange die wagwoord moet wees vir sowel owerheid as politieke party.

Hieromtrent skrywe De Ruiter: „In het staatsleven gaat het ook niet in de eerste plaats om liefde, maar om recht en gerechtigheid. Binne dat kader zorgt de overheid voor een leefbare en veilige samenleving, waakt zij voor orde, steunt de zwakke en beschermt de verdrukke, kortom behartigt het algemene belang. Wie op dit terrein opereert met het gebod van de naastenliefde verliest naar mijn overtuigen de juiste verhoudingen uit het oog”.<sup>63)</sup> Dit is derhalwe gemeenplaas dat die owerheid in algemene belang moet regeer, hoewel dit nie maklik is om dit te onderskei nie weens die onderlinge vervlegting van belange en omdat in elke staat die burgers onafhanklik van die private belangegroepes waarin hulle werksaam is, tot 'n nuwe eenheid geïntegreer word. Hierdeur word die verskille tussen die burgers nie uitgewis nie. Die optrede van die staat is slegs gerig op die handhawing van die publieke regsorde, terwyl hierdie verskille deur ander, nie-staatlike verbande, beheers word.<sup>64)</sup> En dit alles bring mee dat daar 'n groot verantwoordelikheid op die owerheid rus, want sy taak het betrekking op die hele samelewing en by die vervulling hiervan moet hy die eie aard, die eie verantwoordelikheid en die eie funksie van die ander lewenskringe eerbiedig.<sup>65)</sup> Kortom, die staat dien geregtigheid as hy die andersoortige strukture van die ander lewensnorme respekteer.<sup>66)</sup>

---

62) Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 611.

63) De Ruiter, A. C.: „Een kritische reactie op het stuk van de zes”, *Anti-revolutionaire staatkunde*, 37e Jaargang, Nr. 8, Augustus 1967, bl. 206.

64) Vgl. Albeda, W.: *Vakbeweging en Maatschappij*, bl. 79.

65) Vgl. Ruppert, M.: *De Welvaartsstaat*, bl. 49.

66) Vgl. Ruppert, M.: a.w., bl. 51.



Maar die beskawingsmondige burgers moet altyd bewus wees van die beskawingsverantwoordelikheid wat hulle aanvaar deur self die owerheid in die amp te plaas soos Idenburg tereg opmerk. Hy sê dat van 'n Christelike burgery word begrip verwag van almal wat dit skraps het soos arbeiders, boere, die middelstand, die ondernemers, wat 'n sukkel bestaan voer. Daar is juis ook diegene wat geen duidelike drukgroep het of vorm om hul probleme na vore te bring nie.<sup>67)</sup> Die stemgeregtigdes moet derhalwe toesien dat die owerheid sy bevoegdhede in algemene belang gebruik, en ook dat hy die bestaansvoorwaardes van alle staatsvrye lewensvorme, die beroepe ingesluit, juridies handhaaf. Daarom aanvaar ons F. Kuijper se stelling dat die politieke party moet „voldoen aan het criterium dat zij gericht is op een idee van de gerechtigheid, waarin alle individuele en groepsbelangen werkelijk geïntegreerd kunnen worden”.<sup>68)</sup> Die welsyn van die lewensvorme moet selfs positief bevorder word — ook dié van die minderheidsgroepe en hul belange.<sup>69)</sup> Slegs onder heerskappy van so 'n „Vader des volks” kan die ontslote beskawing van 'n mondigste staatsvolk gedy.

Ons moet steeds onthou dat elke politieke party religieus veranker is of soos Dooyeweerd dit stel: „The truth is that no single political total view is independent of a religious basic motive, which rules both the practical life- and world-view and the theoretical view of temporal reality”.<sup>70)</sup> Ons moet onthou dat oral, net soos in Nederland, agter die partyformasies geestelike agtergronde lê wat aan elke party in die algemeen 'n kleurrike bestaansgeskiedenis skenk.<sup>71)</sup> Die begrip geregtigheid sal dan in ooreenstemming met die religieuse grondmotiewe wissel. Dit is tog immers waar dat die Christen, die Kommunist of die Rooms-Katoliek ens. nie dieselfde begrip van geregtigheid sal hê nie. Hiervan

---

67) Vgl. Idenburg, P. J. A.: „De A.R.P. en de Toekomst van het Partijstelsel”, *Anti-revolutionaire staatkunde*, 37e Jaargang, No. 6, Junie 1967, bl. 147 en 148.

68) Kuijper, F.: „Christelike politiek van A. tot Z.”? *Anti-revolutionaire staatkunde*, 37e Jaargang, No. 8, Augustus 1967, bl. 210.

69) Vgl. Lafeber, A. F.: „Christelijke Politiek en Christelijke partijvorming”, *Anti-revolutionaire staatkunde*, 37e Jaargang, No. 7, Julie 1967, bl. 200.

70) Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 607.

71) Vgl. Kuijper, F.: „Christelijke Politiek van A. tot Z.”? *Anti-revolutionaire staatkunde*, 37e Jaargang, No. 8, Augustus 1967, bl. 210.

getuig ook Kuijper as hy sê: „Het inzicht van wat in een concreet geval een eis van gerechtigheid, is, wordt sterk bepaald door de levensbeschouwing van de politicus, zijn visie op de zin van het leven. Vandaar dat een politieke partij, die in staat is binnen haar eigen verband de verschillende belangen te integreren, veelal een duidelijk geestesmerk zal hebben”.<sup>72)</sup>

By nadere ontleding blyk dit egter dat die vakbonde en werkgewersorganisasies juis hierdie noodsaaklike bestaansvoorwaardes van die burgerstaat kan vernietig, waar die bevordering van eie belange die ganse persoonlikheid van die moderne beroepsmens oorheers. In die praktyk beteken dit soms 'n keuse tussen twee uiterstes, waar eie belang en die belang van 'n ander in mekaar se verlengde lê. Teenoor God sal dit beslissend wees vanuit wêlke gesindheid ons handel. Teenoor die medemens sal dit polities gepas wees om soveel moontlike omstandighede te skep waarby eie belang en naastebelang mekaar nie te veel in die wiele ry nie.<sup>73)</sup> Inderdaad, die bevordering van eie belange gryp in die hart en die religieuse ontsporing rig sy ganse wese op eie voorspoed in geselskap van 'n welvarende beroepskring. Alle lewensgegewens ontleen vir hom hulle waarde aan sy individuele welvaart – ook die owerheid en die politieke party – en daarom is sy belangstelling in die owerheidsbeleid tot die bevordering van eie vooruitgang beperk.<sup>74)</sup> Idenburg het tereg opgemerk: „Het liefdegebod betekent in de eerste plaats – ook voor de politiek – dat men voortdurend beducht dient te zijn voor *eigen egoïsme*. Het persoonlike egoïsme, waarbij eigen voordeel en eigen eer als richtsnoer voor het handelen fungeren; het groepsegoïsme, waarbij klasseprivileges, maatschappijstructuren, ja het recht – en niet de gerechtigheid – fungeren om deze belangen veilig te stellen;

72) *Ibid.*

73) Vgl. Lafeber, A. F.: „Christelijke Politiek en Christelijke Partijvorming”, *Anti-revolutionaire staatkunde*, 37e Jaargang, No. 7, Julie 1967, bl. 199.

74) Vgl. Strauss, H. J.: *Vakbondbeweging en Staatkundige problematiek*, 5f.:9.

het nationale egoïsme, dat het hemd nader dan de rok acht".<sup>75)</sup> Al owerheid wat 'n beroepsbelangegroep verlang en mee tevrede sal wees, is dié een wat die owerheidsamp en staatsorgane tot voordeel van sy eie beroepsbelange sal inspan. Die staat moet dus ondergeskik wees aan die betrokke beroep. So wil elke belangegroep die staatsorgane tot sy eie voordeel gebruik en so word politieke gelykheid spoedig die weg tot rewolusionêre ekonomiese gelykheid — almal een stem en eweveel goed. Juridiese integrering in algemene belang ontaard uiteindelik tot juridiese bevoorregting in eie belang d.w.s. groepsbelang.<sup>76)</sup> „Langs hierdie weg word materiële beroepsbelange uiteindelik die enigste indelingsmaatstaf vir partyformasie, en daarmee word alle staatkundige beginsels van reg en geregtigheid oorboord gegooi, en deur ekonomiese magsoorwegings vervang. Ekonomiese partye neem die plek van politieke partye in, en ekonomiese magte gee die deurslag by owerheidsverkiesings".<sup>77)</sup> Wanneer 'n owerheid in groepsbelange regeer (op nie-politiese magsbasis) volg noodwendig oorskryding van die owerheid se bevoegdheidsgrense. Dit veroorsaak dat die belangegroep-regering ingryp in die interne regslewe van die nie-staatlike lewensvorme om sodoende die groep wat hy verteenwoordig te bevoorreg, sodat hierdie owerheid verplig sal wees om die belange van ander ekonomiese groepe te benadeel. Die regerende belangegroep versterk hul posisie op die staatsterritorium tot nadeel van alle ander groepe. Byvoorbeeld, kapitalis-regeerders benadeel die reg van die arbeiders en die arbeiderregering ontnem weer die reg van die ondernemers!<sup>78)</sup>

Wat is die korrekte verhouding tussen die owerheid en die ekonomiese lewe. Volgens Van Riessen is die humanistiese standpunt dat die owerheid die hooflyne vir die ekonomiese beleid moet bepaal en die bedryfsorganisasie die detail. Maar Van Riessen

75) Idenburg, P. J. A.: „De A.R.P. en de Toekomst van het Partijstelsel", *Anti-revolutionaire staatkunde*, 37c Jaargang No. 6, Junie 1967, bl. 146-147.

76) Vgl. Strauss, H. J.: a.w., bl. 7.

77) Strauss, H. J., a.w., bl. 9.

78) Vgl. Strauss, H. J.: *Diktaat, Staatsleer I*, bl. 46.

meen dat die owerheid hier niks hoef te bepaal nie — hy moet slegs beskerm waar ontoelaatbare ontspring dreig of na vore kom.<sup>79)</sup> Weens die enkaptiese vervlegting is dit in die praktyk soms moeilik om die taak van die owerheid duidelik te onderskei. Ook die publiekregtelike karakter van die bedryfsorganisasie vervaag die grense tussen owerheid en ekonomiese lewe. Beskerming vloei ineen met bepaling en dit kan op die duur daartoe lei dat dit die bedryfsorgane as owerheidsorgane poneer.<sup>80)</sup> Tereg is deur Wessels opgemerk: „Die eie-aard van die ekonomiese lewe moet steeds deur die owerheid, ook in sy hulpbiedende taak, sowel as waar hy self as ondernemer optree in ere gehou word”.<sup>81)</sup>

Die wesentlike taak van die owerheid is om die verskillende sosiale en ekonomiese belange sowel van grotere as kleinere groeperinge, in die sin van geregtigheid te integreer. Die verhouding tussen die politieke party en belangegroep word dan soos volg gegee: „De demokratie moet daarom langs het stelsel van die politieke partije een volksvertegenwoordiging opleveren, wêlke het inzicht in deze integratie behoudt. *Dit betekent dat de groepsbelangen reeds binne elke politieke partij geïntegreerd moeten zijn, en wel in de zin der gerechtigheid.* In het afwegen van de belangen in de zin der gerechtigheid mag een belanghebbende maatschappelijke groep geen ‚partij’ zijn”.<sup>82)</sup>

Hiermee het ons die antwoord gegee op die problematiek van algemene belang teenoor eie belang soos dit by die owerheid en politieke party voorkom, derhalwe kan ons vervolgens pertinent die koppeling van vakbonde aan politieke partye stel.

Dat die koppeling van vakbonde aan ’n politieke party vir so ’n party van groot waarde kan wees, behoef geen betoog nie. Afgesien van finansiële steun, lêwer die vakbonde oneindig hulp in verband met organisasie en verkiesingsbedrywighede. Kortom,

---

79) Vgl. Van Riessen, Ir. H.: *De Maatschappij der Toekomst*, bl. 288.

80) *Ibid.*

81) Wessels, F. J. H.: *Die Owerheidsaak*, bl. 614.

82) Kuijper, F.: a.w., bl. 210.

hulle kan al die organisasiefunksies van 'n gewone politieke organisasie verrig.

Aan die ander kant kan vakbondleiers selfs vakbondlede se gelde, sonder hul goedkeuring, vir 'n kandidaat of party gebruik wat die vakbondlede nie ondersteun nie. Nog ernstiger is die geval waar vakbondlede hulle werk kan verloor as hul nie die nodige bydraes maak nie.

Dit is die pragmatiese redes waarna ook verwys is deur die woordvoerders van die Nasionale Party.

Ander ernstige gevare kan opduik as die vakbondlede 'n politieke party so oorwoeker dat die party 'n belangeparty kan word. As die party nog boonop aan bewind kom, volg eerlank die moderne diktatuur. Dit sien Kuijper dan ook in as hy skrywe: „Met enig onderscheidingsvermogen kan onmiddellik worden ingezien dat de maatschappelijke orde, waarin de groepsbelangen spelen, niet gesynchroniseerd kan worden met de op het staatsbestel gerichte politieke orde zonder dat één dezer orden of beide worden opgeheven. Want in het democratisch staatsbestel, waarin besluitvorming berust op het meerderheidsbeginsel in de evenredige vertegenwoordiging, zonder één of enkele maatschappelijke groeperingen die de meerderheid der volksvertegenwoordiging uitmaken, de wet kunnen stellen. Dit zou onmiddellijk een dictatuur van een maatschappelijke groep beteken waarbij òf de staat oplost in de maatschappij, òf de maatschappij in de staat”<sup>83)</sup> Elke moderne diktatuur het dan net 'n bepaalde belangegroep — in die onderhawige geval die vakbonde — permanent aan bewind, met moontlik selfs uiteindelijke afskaffing van politieke mede-seggenkap en vernietiging van burgervryhede.

---

83) Kuijper, F.: „Christelijke Politiek van A. tot Z.”? *Anti-revolutionaire staatkunde*, 37e Jaargang, No. 8, Augustus 1967, bl. 210.

So word die politieke party oorwoeker deur die vakbonde en word dit 'n beroeps-party waarvan Dooyeweerd konstateer: „Nevertheless, no single political party can function as an economically qualified occupational organization. Its structural principle is out of reach of human arbitrariness”.<sup>84)</sup> Daar rus 'n groot verantwoordelikheid op die lede van die politieke party wat moet waak daarteen om nie 'n belangeparty te word nie en indien nodig die klimaat vir so 'n toestand uit die weg te ruim deur affiliasie van vakbonde by politieke partye deur wetgewing te verbied.

Indien vakbonde nie gekoppel mag word aan die politieke partye nie, beteken dit nou dat met die vakbonde ook weggedoen moet word? Gewis nie. 'n Vakbond het sy fundering in die historiese wetskring – historiese ekonomiese-magsvorming en sy bestemming is in die ekonomiese wetskring. Kortom, 'n vakbond is om ekonomiese doeleindes in die lewe geroep en kan op die ekonomiese terrein 'n nuttige doel dien. As sy strewe buite die ekonomiese terrein val en hy byvoorbeeld, aan politiek deelneem, is dit in stryd met sy ekonomiese bestemming. Lafeber stel dit korrek so: „Ook al kan ik mij het nut van een organisatie, die een bepaald groepsbelang verdedigt, indenken, op politieke gebied lijken mij deze organisaties onjuist. De regering is er voor het gehele volk en ook partijen en volksvertegenwoordigers moeten m.i. dit uitgangspunt voor hun politieke activiteiten kiezen”.<sup>85)</sup> Affiliasie van vakbonde by politieke partye het derhalwe geen bestaansreg nie.

Uiteindelik moet ons die keersy konsidereer, want daar is ook inmenging van politieke partye op die terrein van die vakbonde. Ook die owerheid moet kragtens die normatiewe

---

84) Dooyeweerd, H.: *A New Critique of Theoretical Thought*, Vol. III, bl. 611.

85) Lafeber, A. F.: „Christelike Politiek en Christelike Partijvorming”, *Anti-revolutionaire staatkunde*, 37e Jaargang, Nr. 7, Julie 1967, bl. 198.

individualiteitstruktuur van die staat handel, wat in sigself waarborg dat hy nie buite sy grense en bevoegdhede sal optree nie. En spesifiek wat betref die looneise van die vakbonde moet hy baie versigtig wees en steeds die juridiese integrering in algemene belang in ag neem. Daarom sê Wessels tereg: „Ook op die gebied van arbeidsprobleme binne die kader van die bedryfslewe, het die owerheid 'n taak tot orde en reg, . . . .”.<sup>86)</sup> 'n Owerheid wat byvoorbeeld op loongebied optree asof hy alles weet, maak homself die enkele arbiter oor wat 'n werkgewer moet betaal en wat 'n werknemer mag verdien, en skep die indruk dat loonvorming in die eerste plaas 'n staatkundige aangeleentheid is. Hierdeur vergryp so 'n owerheid hom aan die eie aard en eie verantwoordelikheid van die georganiseerde bedryfslewe. Die owerheid moet intendeel die eie selfstandigheid, die eie aard en die eie verantwoordelikheid van hierdie nie-staatlike lewensvorme eerbiedig.<sup>87)</sup>

Ons konkludeer dat die koppeling van vakbonde aan politieke partye geen bestaansreg het nie. Ruppert sê ook hiervan tereg dat die „samengaan van politieke en ekonomiese macht kan uitloopen op de alles en allen beheersende staat”.<sup>88)</sup>

Nadat ons nou prinsipieel standpunt ingeneem het teenoor die wetgewing (Artikels 8(6) (C) en (D) en 8(7) van Wet No. 28 van 1956) en dit dan ook langs dié weg geregverdig het, moet ons ook let op die praktiese konsekwensies, met 'n samevattende kritiek op die politieke partye se standpuntkeuse.

## 7 SAMEVATTENDE KRITIEK

Voor dié wetgewing van krag was, het die proses van ekonomiese partyegroepering en

---

86) Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 772.

87) Vgl. Ruppert, M.: *De Welvaartsstaat*, bl. 74.

88) Ruppert, M.: a.w., bl. 70.

die affiliasie van vakbonde by politieke partye nog nie ten volle ontplooi nie en het die Arbeidersparty – die enigste party wat eintlik kon baat by die affiliasie van vakbonde – maar 'n sukkelbestaan gevoer.<sup>89)</sup>

Hierdie betreklik geunstige en natuurlik prysenswaardige posisie – veral voor dié wetgewing – het ons veral te danke aan die feit dat ons twee hoofpartye georiënteer was aan die histories-politiese magstryd tussen republikanisme en apartheid téénoor imperialisme en gelykstelling. Die partye was dus nie gegrond op histories-ekonomiese magsvorming nie en het dus in algemene belange geregeer – ook in belang van die werkers. D. W. Krüger sê dan ook dat hoewel Suid-Afrika duursame baat gevind het by die Hertzog/Creswell-pakt, dit vir die Arbeidersparty as sodanig onregstreeks noodlottig was.<sup>90)</sup> Die Arbeidersparty het sy ideale hierdeur so doeltreffend verwesenlik dat sy eie verdere bestaansreg in die gedrang gekom het. Sy mantel as kampvegter vir die blanke arbeider, sê Krüger, het op die skouers van sy bondgenoot, die Nasionale Party, geval.

Ons politieke partywese berus nog op 'n politiese onderbou as gevolg waarvan mense uit alle ekonomiese groeperinge nog gewillig is om saam aan dieselfde party te behoort. 'n Nasionale of Verenigde Party-bewind was gevolglik nog steeds in staat om in algemene belang te regeer en was eintlik daartoe verplig omdat elke party sy ondersteuners uit alle ekonomiese groepe en beroepe getrek het. Daarom kon mnr. J. du Pisanie (Nasionale Party

---

89) Vgl. die aantal setels wat die Arbeidersparty met algemene verkiesings in Suid-Afrika verower het:

1910	—	5 setels
1915	—	4 setels
1920	—	21 setels
1921	—	9 setels
1924	—	18 setels (Pakt met Nasionale Party)
1929	—	8 setels
1933	—	4 setels
1938	—	3 setels
1943	—	9 setels
1948	—	6 setels
1953	—	5 setels
1958	—	Geen setels nie
1961	—	Geen setels nie
1966	—	Geen setels nie

90) Vgl. Krüger, D. W.: „Genl. Hertzog en die Arbeidersparty 1923–1930”, *Hertzog-annale*, Jaarboek XIV, Desember 1967, 16e Jaargang, bl. 19.



Volksraadslid, Germiston) tydens bogenoemde debatte verklaar dat die Nasionale Party die belange van die werkers sal behartig. En, sê hy, as dit later nodig word om ander stappe te doen om seker te maak dat die belange van die werkers behartig word, sal die Nasionale Party dit doen omdat hy die enigste ware werkersparty in Suid-Afrika is.<sup>91)</sup> In dieselfde trant het M. P. A. Malan in een van die jongste werke oor die Nasionale Party geskrywe: „Die Nasionale Party was sedert sy stigting die goeie vriend van die werkers. Dit het hy oor baie jare bewys. Maar die werker het ook deur die jare heen bewys dat hy die Nasionale Party as sy vriend erken. Daarom het die Arbeidersparty in Suid-Afrika doodgebloeï”.<sup>92)</sup>

Kortom, waar die politieke partywese in Suid-Afrika op histories-politiese magsbasis gegrond was, en derhalwe in algemene belang (ook van die arbeiders en hul vakbonde) geregeer het, is dit uitgesluit dat 'n histories-ekonomiese magsvorming, soos in Brittanje, die politieke wapen ter hand mag neem om eie belange te beskerm en om vakbonde op 'n groot skaal te koppel aan 'n politieke party of partye, en langs dié weg 'n seksionele owerheid aan bewind te plaas. Dit is dus goed dat die owerhede in Suid-Afrika in algemene belange geregeer het omdat die partye selfs in koalisië op 'n histories-politiese magsbasis gegrond was.<sup>93)</sup>

Uit voorafgaande oriëntering is dit duidelik dat die onderhawige politieke partye nie tot die wortel van die saak deurgedring het nie en gevolglik geen behoorlike motivering vir die verbod op die koppeling van vakbonde aan politieke partye gelewer het nie. Indien die geskiedenis van die ontstaan van die vakbondwese en Arbeidersparty in

91) Vgl. *Debate van die Volkswaad*, 30 Januarie 1956, Kol. 695.

92) Malan, M.P.A.: *Die Nasionale Party van Suid-Afrika. Sy stryd en sy prestasies, 1914-1964*, bl. 269.

93) Die Arbeidersparty word uitgesluit. Vgl. hul program van beginsels soos dit voorkom in die volgende werk: Krüger, D. W.: *South African Parties and Policies, 1910-1960*, bl. 73.

Brittanje aan hulle goed bekend was, en die regte beoordeling daarvan benut is, kon hulle die noodsaaklikheid van die wetgewing regverdig en die motivering van die Suid-Afrikaanse Arbeidersparty ontsenu het.

Die kern van die saak is dan dat hierdie partye nie moes toelaat dat histories-politiese magsvorming in Suid-Afrika met histories-ekonomiese magsvorming vervang word nie. Dan was die logiese uitvloeisel hiervan dat hulle ook op die gevaar van historiese-ekonomiese magsvorming in die regstaat in Suid-Afrika sou gewys het. Die afwesigheid van dié argumente dui op 'n gebrek van insig in die Christelike staats-filosofiese grondslae i.v.m. die koppeling van vakbonde aan politieke partye en 'n gebrek aan kennis oor die ware Christelike verhouding van die politieke party tot die vakbond.

\* \* \* \* \*

Ons let vervolgens op die wetgewing wat die verhouding staat/kerk raak. Die verhouding staat en kerk is een van die belangrikste en moeilikste hoofstukke in die staatsfilosofie en omdat die diepste bron van ons visie op alle lewensvrae nie in 'n wetenskaplike teorie lê nie, maar in die religieuse dryfveer van ons lewe, sal ook die siening ten opsigte van die verhouding staat en kerk religieus bepaald wees. In dié lig sal ons ook die wetgewing in die volgende hoofstuk aanpak.

\* \* \* \* \*

## HOOFSTUK VI

DIE VERHOUDING STAAT EN KERK –  
DIE KERKKLOUSULE

## 1 INLEIDING

In aansluiting by die uiteensetting van die Christelike religieuse grondmotief is die Christelike standpunt ten opsigte van die verhouding van die samelewingsvorme te vinde in die beginsel van soewereiniteit in eie kring, wat, onder andere, 'n strukturele begrensing van owerheidsgesag inhou. Daarvolgens mag die owerheid nie inmeng in die interne regsfeer van die ander lewensvorme nie, tensy in belang van juridiese integrasie. In dié lig moet ook die verhouding tussen staat en kerk gesien word en dit sal ook ons maatstaf wees as ons klousule 29 van Wet No. 36 van 1957 nader ontlee. Hierdie klousule 29 het pertinent te doen met die verhouding tussen die staat en die kerk. Die Nasionale Party, wat die wetgewing ingedien het, en die Verenigde Party, wat dit teengestaan het, het radikaal hieroor verskil, elk met eie fundering. Ons let agtereenvolgens op die inhoud van die betrokke klousule, die standpuntkeuse van die twee partye en 'n kritiese ontleding hiervan.

Mnr. W. P. Stanford (Bantoeverteenwoordiger vir die Kiesafdeling Transkei) het dié stukkie wetgewing bestempel: „as waarskynlik die belangrikste klousule wat nog ooit in die wetgewing van ons land voorgekom het”.<sup>1)</sup>

---

1) *Debatte van die Volksraad*, 29 April 1957, Kol. 5117.

## 2 KLOUSULE 29 VAN WET NO. 36 VAN 1957

Klousule 29 bepaal dat die Minister by kennisgewing in die Staatskoerant kan gelas dat die *bywoning deur Bantoes* van 'n kerkdiens of ander godsdiensoefening of kerklike funksie op 'n perseel geleë binne 'n stadsgebied buite 'n Bantoewoongebied vanaf 'n datum in daardie kennisgewing bepaal, beëindig kan word, indien volgens sy oordeel

- (i) die teenwoordigheid van Bantoes op daardie perseel of in 'n gebied waar-  
deur Bantoes gaan om op daardie perseel 'n kerkdiens by te woon, 'n  
oorlas vir inwoners in die omgewing van bedoelde perseel of in bedoelde  
gebied veroorsaak; of
- (ii) dit onwenslik is, met inagneming van die omtrek waar daardie perseel ge-  
leë is, dat Bantoes op daardie perseel in die getalle aanwesig behoort te  
wees waarin hulle gewoonlik 'n kerkdiens, godsdiensoefening of kerklike  
funksie wat daarop gehou word, bywoon.

Dié klousule bepaal dan dat 'n Bantoe wat in stryd met 'n lasgewing kragtens bogenoemde paragraaf uitgereik, 'n kerkdiens of ander godsdiensoefening of kerklike funksie bywoon, aan 'n misdryf skuldig is en strafbaar is met die strawwe soos deur artikel 44 voorgeskryf.

Verder bepaal die klousule dat geen kennisgewing sonder instemming van die be-  
trokke stedelike plaaslike bestuur uitgevaardig mag word nie, en dat die Minister, voor-  
dat hy so 'n kennisgewing uitvaardig, die persoon wat die kerkdiens of ander gods-  
diensoefening of kerklike funksie beheer, van sy voornemens om bedoelde kennisgewing  
uit te vaardig, in kennis moet stel, en daardie persoon 'n redelike tydperk, wat in die  
mededeling vermeld moet word, moet toelaat om verhoër tot hom te rig met betrekking  
tot sy voorgenome handeling; met dien verstande dat wanneer die Minister die uitreiking

van 'n lasgewing teen die bywoning deur Bantoes van sodanige diens, oefening of funksie oorweeg, hy die beskikbaarheid of andersins van geriewe vir die hou van sodanige diens, oefening of funksie binne 'n Bantoewoongebied, behoorlik in ag moet neem.

Artikel 44 behels die algemene strafbepalings waarvolgens 'n persoon by eerste veroordeling strafbaar is met 'n boete van hoogstens twintig rand, of by wanbetaling met gevangenisstraf met of sonder dwangarbeid vir 'n tydperk van hoogstens twee maande, of met beide sodanige boetes en gevangenisstraf of met sodanige gevangenisstraf sonder die keuse van 'n boete, en by 'n tweede of latere veroordeling, met 'n boete van hoogstens vyftig rand of by wanbetaling met 'n gevangenisstraf met of sonder dwangarbeid vir 'n tydperk van hoogstens drie maande, of met beide sodanige boete en gevangenisstraf of met sodanige gevangenisstraf sonder die keuse van 'n boete.

Dit is dan die inhoud en omvang van die klousule waarteen die Verenigde Party heftig beswaar gemaak het. Vervolgens let ons op die argumente wat die Verenigde Party teen die wetgewing aangevoer het.

### 3 DIE VERENIGDE PARTY

Die argumente van die Verenigde Party kan onder die verskillende hoofde saamgevat word:

#### (a) Inmenging met bywoning van godsdiensoefeninge

Verskeie sprekers van die Verenigde Party was teen dié wetgewing gekant omdat, in die woorde van dr. D. L. Smit (Oos-Londen-stad), dié wetsontwerp die Minister van Naturellesake magtig om hom te bemoei met die bywoning van godsdiensoefeninge.<sup>2)</sup>

---

2) Vgl. *Debate van die Volksraad*, 21 Maart 1957, Kol. 3357.

Hy verklaar dat dié klousule — ontbloom van al sy tegnikaliteite — die Minister die mag gee om met instemming van die plaaslike owerheid te gelas dat geen Bantoe enige kerk of godsdiensoefening of godsdiens sal bywoon op 'n perseel buite 'n Bantoe woonbuurt van die stad as die aanwesigheid van Bantoes aldaar onwenslik is nie.<sup>3)</sup> Hy waarsku dat deur die eeue heen hierdie inmenging met godsdiensoefening altyd op 'n ramp uitgeloopt het.<sup>4)</sup>

Napoleon het vermaan ten opsigte van oorwonne lande of onderworpe volke, naamlik dat 'n mens jou nooit moet bemoei met hul godsdiens of vrouens nie.<sup>5)</sup> Die Minister doen albei deurdat hy die Bantoevroue passe laat dra en dat hy aan die Bantoes sê wanneer en waar hulle hul God sal aanbid.<sup>6)</sup>

Kerke moet hul deure oophou vir aanbidding en die mense wat verhinder word om die kerke binne te gaan om te aanbid wanneer en waar hul wil, ly onder vervolging en beperkings van godsdiensoefeninge. Al wat die kerke vra, is dat die oop deur oop moet bly vir enigiemand wat 'n kerk wil binnegaan en aanbid.<sup>7)</sup> Dit is die fundamentele beginsel van die kerke wat deur die eeue van godsdiensoefening gehandhaaf is.<sup>8)</sup>

Kerke wat 'n eeu bestaan sal nou onder die Minister se ban kom as hy begerig is om dit toe te pas; die Minister het nou ingegryp in die reg van godsdiensoefening in kerke wat bestaan het lank voordat enigiemand van die lede van die Raad gebore is.<sup>9)</sup>

Die wetgewing kan onder sekere omstandighede, die bywoning deur enige Bantoe van

3) *Ibid.*

4) Vgl. a.w., 21 Maart 1957, Kol. 3358.

5) Vgl. a.w., 21 Maart 1957, Kol. 3365—3366. (Maj. P. van der Byl) (Groenpunt).

6) Vgl. a.w., 2 Maart 1957, Kol. 3366. (Maj. P. van der Byl) (Groenpunt).

7) Vgl. a.w., 1 April 1957, Kol. 4058. (Mnr. T. B. Bowker) (Albanië).

8) Vgl. a.w., 1 April 1957, Kol. 4065. (Mnr. T. B. Bowker) (Albanië).

9) Vgl. a.w., 3 April 1957, Kol. 4120. (Mnr. L. C. Gay) (Suid-Skiereland).

enige kerk in 'n blanke gebied, 'n misdadig maak waarvoor die Bantoe vervolgt kan word.<sup>10)</sup>

Die Minister het deur die wetgewing Bantoes in sekere kerke verbied om godsdiensoefening by te woon en die geskiedenis leer ons dat enige ras of volk of regering wat hom bemoei, reg of verkeerd, met die interne werking van die godsdiensoefening, met vuur speel en tot sy val sal kom.<sup>11)</sup>

Die wetsontwerp beteken eenvoudig dat 'n nie-blanke vervolgt en gestraf sal word omdat hy dit durf waag om in stryd met die wil van die Minister te gaan aanbid waar hy verkies.<sup>12)</sup>

Indien 'n Bantoe na 'n verbode kerk gaan omdat hy God daar wil aanbid, kan hy vervolgt word omdat hy wou aanbid.<sup>13)</sup>

#### (b) Verbod op gemengde godsdiensoefeninge

Die Minister kan volgens die wetsontwerp vir homself die mag neem om te sê of 'n Bantoe saam met ander rasse aan 'n godsdiensoefening mag deelneem of nie.<sup>14)</sup>

Die wetgewing is in stryd met alles waarvoor die Verenigde Party staan. Dit is 'n poging om 'n ystergordyn te trek tussen die rasse wat betref die godsdiensoefening.<sup>15)</sup>

10) Vgl. a.w., 3 April 1957, Kol. 4141. (Mnr. R. R. Butcher) (Durban-Berea).

11) Vgl. a.w., 3 April 1957, Kol. 4168. (Dr. L. S. Steenkamp) (Hillbrow).

12) Vgl. a.w., 4 April 1957, Kol. 4216. (Mnr. S. J. M. Steyn) (Vereeniging).

13) Vgl. a.w., 29 April 1957, Kol. 5109. (Mnr. T. G. Hughes) (Transkeigebied).

14) Vgl. a.w., 21 Maart 1957, Kol. 3358. (Dr. D. L. Smit) (Oos-Londen-stad).

15) Vgl. a.w., 1 April 1957, Kol. 4036. (Mnr. J. P. Cope) (Parktown).

Die standpunt is dat ons in die oë van Christus almal gelyk is en dat nou in wetgewing gepoog word om Christene te groepeer in hul verhouding tot hul God.<sup>16)</sup>

Hierdie wetsontwerp is 'n verdere stewige porsie apartheid en beperkings en vernederings word op blankes en nie-blankes gelê.<sup>17)</sup>

Van die Bantoes is Christene gemaak en nou word aan hulle gesê dat hulle Christene is maar as hulle 'n Christenkerk in 'n blanke gebied bywoon, sal hul vervolgd en tronk toe gestuur word.<sup>18)</sup>

**(c) Inmenging in die verspreiding van die Christelike leer**

Die Minister kan volgens die wetgewing ook inmeng in die verspreiding van die Christelike leer onder die Bantoebevolking en die Nasionale Party regering sal te kampe hê met die verenigde teenstand van die Christelike kerke, nie alleen in Suid-Afrika nie, maar dwarsdeur die wêreld.<sup>19)</sup>

**(d) Godsdienste 'n oorlas**

Dr. L. S. Steenkamp (Hillbrow) het die Minister weerspreek as laasgenoemde beweer dat hy slegs sal optree wanneer die Bantoes 'n oorlas blyk te wees vir die blanke gemeenskap in die buurt waardeur hulle loop of waar hulle godsdienste hou: hy wil weet of dit dan nie 'n oorlas is nie indien duisende der duisende Bantoes gedurende weke na hul werk toe loop deur daardie selfde blanke omgewing. Wanneer 'n paar dit

16) Vgl. a.w., 1 April 1957, Kol. 4065. (Mnr. T. B. Bowker) (Albanië).

17) Vgl. a.w., 3 April 1957, Kol. 4135. (Mnr. R. R. Butcher) (Durban-Berea).

18) Vgl. a.w., 4 April 1957, Kol. 4240. (Kapt. B. H. Henwood) (Pietermaritzburg-Distrik).

19) Vgl. a.w., 21 Maart 1957, Kol. 3358. (Dr. D. L. Smit) (Oos-Londen-stad).



egter op Sondag doen — so argumenteer hy — dan word hulle 'n oorlas vir die blankes.<sup>20)</sup>

Die Minister word uitgedaag om aan te toon hoe die bywoning van enige kerk in 'n Christenland ooit 'n oorlas kan wees.<sup>21)</sup>

**(e) Inbreuk op vryheid van godsdienst**

Volgens prof. I. S. Fourie (Edenvale) is daar geen twyfel nie dat die wetgewing inbreuk maak op die vryheid van godsdienst in Suid-Afrika nie.<sup>22)</sup>

**(f) Godsdienst 'n steurnis**

Kapt. B. H. Henwood (Pietermaritzburg-Distrik) het die vraag geopper of die Bantoes as 'n steurnis beskou moet word indien hulle na 'n kerk in 'n gebied gaan waar die ampsdraers en die gemeente van daardie kerk heeltemal 'vreëid' is om toe te laat dat die Bantoes die diens bywoon? Hy vra ook die vraag wie gaan beweer dat hulle 'n steurnis verwek? As die betrokke mense sê dat hulle heeltemal bereid is om toe te laat dat die Bantoes saam met hulle in hul kerk aanbid, wie gee dan aan die Minister die reg om te sê, of aan iemand anders die reg om te sê, dat hulle 'n steurnis veroorsaak.<sup>23)</sup>

**(g) Aantasting van die soewereiniteit van die kerk op eie terrein**

Die wetsontwerp skend die plig van die staat, as dienaar van God, om die vryheid aan die kerk te laat in die uitoefening van sy goddelike roeping én om die soewereiniteit van die kerk op sy eie terrein te eerbiedig.<sup>24)</sup>

Daar is gepleit vir die outonomie, selfbeskikkingsreg en soewereiniteit van die kerk op eie terrein.<sup>25)</sup>

20) Vgl. a.w., 3 April 1957, Kol. 4162.

21) Vgl. a.w., 4 April 1957, Kol. 4219. (Mnr. S. J. M. Steyn) (Vereeniging).

22) Vgl. a.w., 4 April 1957, Kol. 4199.

23) Vgl. a.w., 29 April 1957, Kol. 5194.

24) Vgl. a.w., 29 April, 1957, Kol. 5108. (Mnr. T. G. Hughes) (Transkei-gebied).

25) Vgl. a.w., 29 April 1957, Kol. 5114. (Mnr. H. C. de Kock) (Pretoria-Oos).

#### 4 DIE NATIONALE PARTY

Die woordvoerders van die Nasionale Party het verskillende argumente na vore gebring om dié wetgewing te regverdig:

##### (a) Geen inmenging in die godsdienstvryheid nie

Dr. H. F. Verwoerd, destydse Minister van Naturellesake, wat die maatreël ingedien het, het onomwonde verklaar dat hy nie weet waarom daar nog mense in die land is wat kan glo dat in Suid-Afrika enige regering bereid sal wees om in te meng met die vryheid van godsdienst nie.<sup>26)</sup> Hy sê die getuienis van ons geskiedenis, van elke regering, is dat ons in Suid-Afrika vryheid verleen aan godsdienstsoefening, ook vir die nie-blankes, in die allerhoogste mate. Hy toon aan dat onder die Bantoes daardie gebrek aan inmenging miskien gelei het tot wat byna 'n euwel vandag is, nl. dat daar oor die 1650 sektes is wat onder hulle werksaam is. Hy vervolg dan: „Vanweë die houding dat elke persoon die vryheid moet hê om te aanbid op sy eie wyse, word nie ingemeng in hierdie Protestantse land met die Katolieke Kerk nie, word nie ingemeng met die verskillende soorte Protestantse Kerke nie, word nie ingemeng met enige sektariese groep nie. Dit is basies in die geloof van ons volk dat jy die vryheid van geloof nie aan bande moet lê nie”.<sup>27)</sup> Dr. Verwoerd volstaan dan met die stelling dat ons nie hier te doen het met inmenging in godsdienst nie — in generlei opsig nie. Dit, sê hy, het niks te doen met die interne werkinge van die kerk nie. Dit het niks te doen met die soewereiniteit van die kerk nie.<sup>28)</sup>

In die wetgewing is niks wat enigeen van ons land se mense verplig om in 'n god

---

26) Vgl. a.w., 21 Maart 1957, Kol. 3344.

27) A.w., 21 Maart 1957, Kol. 3345.

28) Vgl. a.w., 1 Mei 1957, Kol. 5376.

te glo of nie, of in 'n besondere een nie.<sup>29)</sup> Daar is niks wat iemand verplig om in die God van die Jode te glo of nie te glo nie, of in die gode van die Boeddhiste, of in al die ander gode vir wie Paulus in Athene aangetref het toe hy daar gekom het nie. Daar is nie 'n enkele verbod op daardie basiese regte van vryheid van godsdiens nie. Daar is niks in die wetgewing wat iemand verbied om 'n God te hê of om die God van sy keuse te dien soos hy wil nie. Geen sakramente word gebied of verbied nie.

Niemand het nog ooit vir die Anglikaanse Kerk voorgeskryf hoe hy sy godsdienste moet beoefen nie en dit sal ook nooit vir enige kerk voorgeskryf word nie.<sup>30)</sup>

Daar is op gewys dat die staat op die terrein van die godsdiens nie kan ingryp wat betref die vryheid van godsdiens, die inhoud van die godsdiens en die verhouding van die mens teenoor sy Skepper nie.<sup>31)</sup>

#### (b) Inagneming van tradisionele sosiale gebruike

Dr. Verwoerd wys daarop dat in die belang van die vooruitgang van die godsdiens, en van die vrye beoefening van die godsdiens, daar nie téén sekere fundamentele tradisionele sosiale gebruike ingedruis moet word deur die godsdiensbeoefening nie.<sup>32)</sup> As voorbeeld noem hy die Afrikaner wat graag die Bantoe wil kersten en wat besef dat indien langs die weg van enige Kerk of ander instelling, doelbewus inbreuk gemaak word op die sosiale segregasie waarin almal glo, sal geld vir sen-

29) Vgl. a.w., 3 April 1957, Kol. 4112 ook vir sy verdere uiteensetting hier. (Dr. L. I. Coetzer) (Standerton).

30) Vgl. a.w., 1 Mei 1957, Kol. 5337. (Dr. H. J. D. du Plessis) (Stellenbosch).

31) Vgl. a.w., 21 Maart 1957, Kol. 3403. (Mnr. W. A. Maree) (Newcastle).

32) Vgl. a.w., 21 Maart 1957, Kol. 3345 vir sy uiteensetting hier.

dingwerk ophou vloei. Dit sal die simpatie vir sending ondermyn.

Die wetgewing neem slegs die bedeling in Suid-Afrika, die maatskaplike toestande en tradisionele beleid, in ag.<sup>33)</sup>

**(c) Rasseskeiding noodsaaklik en aparte aanbidding nie sondig nie**

Dr. Verwoerd verklaar dat hy nie kan saamstem met daardie gedagtegang dat dit 'n sondeverskynsel is wanneer aanbidding apart is nie.<sup>34)</sup> As teenvraag vra hy dan waarom dit nie sondig is as blankes volgens hulle opvattinge in verskillende kerkgenootskappe aanbid nie. Hy betoog verder deur die vraag te stel of al die kerkgenootskappe hulle tot 'n eenheid moet saamsmelt voordat hul aanbidding nie sonde is nie. Hy gaan verder en vra dan waarom dit dan sonde is as die blanke en die Bantoe in hul eie kerke aanbid. Dr. Verwoerd glo dat dit een van die grootste deugde van die Afrikaanse kerke is dat hulle juis die gedagte het om die Evangeliewoord te bring na die Bantoes of na die Kleurlinge en om hulle daarby die ontwikkeling van hul eie kerke te gun waarin byvoorbeeld die Bantoe in syne kan styg tot enige posisie, sodat hy kan voel dat daardie kerk syne is. Ware aanbidding, ware geloof is nie afhanklik van 'n veelrassige saamdwang in dieselfde geboue nie.<sup>35)</sup>

Artikel 29 is 'n belangrike maatreël vir die opbouing en die handhawing van goeie betrekkinge tussen blank en nie-blank.<sup>36)</sup>

---

33) Vgl. a.w., 1 Mei 1957, Kol. 5337. (Dr. J. H. O. du Plessis) (Stellenbosch).

34) Vgl. a.w., 21 Maart 1957, Kol. 3345 vir sy uiteensetting hier.

35) Vgl. a.w., 4 April 1957, Kol. 4281.

36) Vgl. a.w., 1 Mei 1957, Kol. 5339. (Dr. J. H. O. du Plessis) (Stellenbosch).

(d) Ingryping op terrein van godsdiens deur owerheid noodsaaklik in geval van misbruik, oorlas of steurnis

Solank 'n kerk of enige ander groep persone hul vryhede gebruik sonder dat dit indruis teen die regte en die vryhede van die grootste getal individue in die gemeenskap, sal daar nooit ingemeng word nie, behalwe as die kerke op so 'n wyse misbruik maak van die reg wat hulle het dat ander rasse hul kerkdienste mag bywoon in die blanke gebied en dit 'n oorlas word vir die gemeenskap waarin dit gebeur.<sup>37)</sup>

Die Christendom moet aan die nie-blanke en ongelowige gebring word en die ongelowige moet opgesoek word in die plekke waar hulle is. Maar hulle moet hom nie gaan opwek om tot steurnis van andere en ander gemeenskappe in ander kerke te kom aanbid nie, of, tot ergernis van ander gelowiges nie.<sup>38)</sup>

Onttigitelikheid kan by of om, of op pad na die kerk veroorsaak word.<sup>39)</sup>

Elke elementêre reg, of dit nou 'n reg van spraak of beweging of godsdiens of assosiasie is, is onderworpe aan 'n ander plig, die plig om jou vryheid nie so te beoefen dat jy daardeur 'n ander tot skade of tot 'n oorlas is nie.<sup>40)</sup>

Die bedoeling van die klousule is eenvoudig om te verhoed dat Bantoes in groot getalle 'n oorlas en 'n ergernis word vir die bewoners van 'n bepaalde gebied.<sup>41)</sup>

---

37) Vgl. a.w., 21 Maart 1957, Kol. 3403. (Mnr. W. A. Maree) (Newcastle).  
 38) Vgl. a.w., 1 April 1957, Kol. 4058. (Dr. A. H. Jonker) (Kaapstad-Tuine).  
 39) Vgl. a.w., 1 Mei 1957, Kol. 5348. (Dr. A. H. Jonker) (Kaapstad-Tuine).  
 40) Vgl. a.w., 3 April 1957, Kol. 4113. (Dr. I. L. Coetzee) (Standerton).  
 41) Vgl. a.w., 3 April 1957, Kol. 4183. (Mnr. M. J. van den Berg) (Krugersdorp).

Die benaming „Bantoe-oorlasklousule” word verkies bo die benaming „kerk-klousule” vir artikel 29. Die blanke gemeenskap het ’n reg tot beskerming as groot getalle Bantoes ’n steurnis veroorsaak vir die blanke gemeenskap.<sup>42)</sup>

Artikel 29 word geregverdig ook op die feit dat wanneer Bantoes in sulke getalle en op so ’n wyse na ’n kerk gaan dat hulle ’n oorlas word vir die gemeenskap, daar opgetree moet word.<sup>43)</sup>

Dr. Verwoerd het dit duidelik gestel dat lede van ’n plaaslike gemeenskap ’n reg het om van die owerheid te verwag om hulle te beskerm teen ’n steurnis.<sup>44)</sup> Hy sê dit kan ook ’n steurnis van hul eie godsdiensoefening wees, van hul gemoedsvrede en rus op daardie Sondag wanneer hulle ook graag ongesteurd hul God wil aanbid.

#### (e) Ondermyning van die staat

Vryheid en reg van die kerke moet nie misbruik en uitgebuit word tot die ondermyning van die staat nie.<sup>45)</sup> Soos mnr. J. L. V. Liebenberg (Lydenburg) dit meer spesifiek stel: „Wil hulle vir my sê dat hulle nie weet dat daar ’n gees onder die Naturelle bestaan dat hulle enige ding sal beproef, die wat onder die African National Congress ressorteer en wat onder Kommunistiese invloed staan, dat hulle enige ding sal beproef om ergernis in dié land te veroorsaak, ook selfs in die Engelse Kerk?”.<sup>46)</sup> Hy wys verder daarop dat die wetgewing selfs die predikante in hul eie kerke sal beskerm.

42) Vgl. a.w., 29 April 1957, Kol. 5115 en 1 Mei 1957, Kol. 5315. (Mnr. F. E. Mentz) (Westdene).

43) Vgl. a.w., 1 Mei 1957, Kol. 5337. (Dr. J. H. O. du Plessis) (Stellenbosch).

44) Vgl. a.w., 4 April 1957, Kol. 4284.

45) Vgl. a.w., 1 April 1957, Kol. 4058. (Dr. A. H. Jonker) (Kaapstad-Tuine).

46) A.w., 1 April 1957, Kol. 4037-4038.

Die motief agter hierdie ingrypende wetgewing is om toe te sien dat die steeds groeiende gemeenskap van politieke predikante in Suid-Afrika, die politieke priesters, die mense wat nie God dien nie maar die Mammon van hulle eie geregtigheid nie die Bantoe misbruik vir hul eie doeleindes nie.<sup>47)</sup>

Daar is 'n sekere agitatorselement onder die Bantoes, naamlik die African National Congress, en daar is oral die verskynsel dat hulle enige middel sal gebruik om hul so-genaamde beleid van gelykstelling te bevorder – selfs ook die kerk.<sup>48)</sup>

Mense word om politieke redes na kerke ter demonstrasie saamgetrek.<sup>49)</sup>

**(f) Openbare rus, vrede, orde en belang**

Daar is een elementêre reg wat elkeen van ons het, en dit is die reg om vir vrede en rus te lewe.<sup>50)</sup> Wanneer daar dan 'n situasie kom waarin daardie vrede en rus versteur word, dan is dit nie alleen die reg van die Regering om toe te sien dat daardie rus en vrede nie versteur word nie, maar dit is die plig van die Regering – alle owerheidsliggame, uniaal, provinisaal en munisipaal. Hulle moet toesien dat ander mense se elementêre regte nie aangetas word nie. Een van daardie elementêre regte is dat jy in vrede mag woon, jou eiendom geniet en jou menswees ten volle uitbring sonder dat 'n ander jou tot oorlas is.

Daar is egter geen sprake dat die Minister, of selfs die plaaslike outoriteite, hulle

---

47) Vgl. a.w., 4 April 1957, Kol. 4213. (Mnr. J. H. Abraham) (Groblersdal).

48) Vgl. a.w., 1 Mei 1957, Kol. 5306. (Mnr. M. D. C. de Wet Nel) (Wonderboom).

49) Vgl. a.w., 4 April 1957, Kol. 4284. (Dr. H. F. Verwoerd).

50) Vgl. a.w., 3 April 1957, Kol. 4113–4114. (Dr. L. I. Coetzer) (Standerton).

inmeng met kerkaangeleenthede nie – tensy daardie eienaardige kerkaangeleenthede van so 'n aard is dat dit inmeng met die openbare orde en openbare belang.<sup>51)</sup>

Daar rus 'n plig op die owerheid teenoor die breër gemeenskap om die goeie ordening van daardie gemeenskap te bewerkstellig: „Dit is die dure plig wat op die staat rus en 'n party wat dit ontduik, is gedoem tot ondergang; en al wat hierdie artikel doen, is om toe te sien dat in die toekoms indien daar gevare kom – en dit het al gebeur – waar die gemeenskap in die drang gebring word, en daarby ook die kerklike lewe in die gedrang gebring word, die Minister die nodige magte het om te sorg, nie alleen in belang van die gemeenskap nie, maar ook in belang van die godsdien, dat daar 'n ordelike samelewing sal wees”.<sup>52)</sup>

Dr. A. H. Jonker (Kaapstad-Tuine) gee 'n eenvoudige voorbeeld: geen Kerkgenootskap kan dit as 'n reg opeis om twee-uur of drie-uur in die môre in die midde van 'n slapende gemeenskap op 'n luidrugtige manier 'n godsdiensoefening te hou nie.<sup>53)</sup>

#### (g) Kontrole

Die beginsel in dié wetsontwerp is kontrole oor die toevloei van Bantoes na kerke in 'n blanke gebied.<sup>54)</sup> Dr. Verwoerd praat van 'n suiwer en alleen 'n sosiale beheermaatreël.<sup>55)</sup>

Die beginsel in die wetsontwerp handel met die bewegingsvryheid van Bantoes wat

---

51) Vgl. a.w., 1 Mei 1957, Kol. 5326. (Mnr. M. J. van den Berg) (Krugersdorp).

52) A.w. 1 Mei 1957, Kol. 5306–5307. (Mnr. M. D. C. de Wet Nel) (Wonderboom).

53) Vgl. a.w., 1 April 1957, Kol. 4055.

54) Vgl. a.w., 3 April 1957, Kol. 4170. (Mnr. B. Coetzee) (Noord-Rand).

55) Vgl. a.w., 4 April 1957, Kol. 4284.



onder sekere omstandighede aan bande gelê kan word. En dié beginsel is so oud soos die berge hier in Suid-Afrika.<sup>56)</sup>

Dr. A. H. Jonker gee 'n ander voorbeeld van kontrole.<sup>57)</sup> As daar byvoorbeeld deur die staat 'n verbod op 'n kerkgenootskap gelê word om te aanbid op enige plek binne die landsgrense, dan sou dit 'n inmenging wees met die vryheid van aanbidding van daardie geloofsgenootskap, want dan word hy belet om op enige plek in die land te aanbid. Maar as die staatsowerheid aan 'n kerkgenootskap sê: Jy mag nie 'n kerk bou by Adderleystraat 136 nie, maar jy kan dit doen by Adderleystraat 140, dan het dit met geloofsvryheid niks te maak nie. So kan 'n kerkgenootskap die reg ontsê word om op 'n straat godsdiensoefeninge te hou. Daarom is die reg van waar jy kan aanbid glad nie 'n bestanddeel van die vryheid van aanbidding nie. Tot dusver dan die regverdigingsgronde van die Nasionale Party.

Nadat ons die argumente van die hoofpartye aangehoor het, moet ons nou die toets aanlê. Die toets is na ons mening te vinde deur vooraf te let op die ware verhouding van staat en kerk uit Christelike hoek.

## 5 DIE CHRISTELIKE STANDPUNT

Om tot die wortel van die probleem staat/kerk deur te dring, moet ons vervolgens let op enkele stelling:

---

56) Vgl. a.w., 4 April 1957, Kol. 4228. (Mnr. B. J. Vorster) (Nigel).

57) Vgl. a.w., 1 April 1957, Kol. 4056.

## (a) Die verhouding staat en kerk is religieus bepaald

Die uitgangspunt by die behandeling van dié vraagstuk, soos met alle lewensvrae, lê nie in 'n wetenskaplike teorie nie maar in die religieuse dryfveer van ons lewe.

Vir die Christelike staatsfilosoof is die oortuiging dat die insig in die eie geaardheid en die onderlinge verhouding en samehang van die lewensvorme – net soos by die aspekte van die werklikheid – deur die religieuse uitgangspunt beheers word.<sup>58)</sup>

Die Skriftuurlike grondmotief van die Christelike religie, naamlik skepping, sondeval en verlossing deur Christus Jesus, werk deur die Gees van God as 'n dryfkrag in die religieuse wortel van die tydelike lewe. Sodra dit volledig op die denker beslag lê, bring dit 'n radikale omwenteling in die mens se lewenshouding én ook in sy totale visie op die tydelike lewe.<sup>59)</sup>

Dié skeppingsmotief dryf ons denke daartoe uit om die innerlike eie-aard en die juiste onderlinge verhouding en samehang van al die aspekte en lewensvorme van die God-geskepe werklikheid korrek in te sien. Want dit dring deur tot die worteleenheid van al die onderskeie samelewingsvorme in die tydelike werklikheid en daardeur kan die denker die eie-aard, die onderlinge verhouding en samehang in die ware lig sien. Dan blyk dit dat heel die tydelike werklikheid in die bonte verskeidenheid van sy aspekte en strukture in die religieuse wortel-gemeenskap van die menslike gees gekonsentreerd is.<sup>60)</sup>

---

58) Vgl. Dooyeweerd, H.: *Vernieuwing en Bezinning om het Reformatorisch Grondmotief*, bl. 46.

59) Vgl. Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 39.

60) Vgl. Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 39, 41 en 46.

Dit sal ook die insig op die innerlike geaardheid van die staat in sy verhouding tot die ander lewensvorme – ook die kerk – radikaal omkeer en bepaal.

In die lig van voorafgaande kan ons dus konstateer dat indien die Christelike grondmotief op die harte van die gesagsdraers van die staat en kerk beslag gelê het, die onderlinge verhouding suiwer en sinryk sal wees, omdat alleen só die korrekte onderlinge samehang en verhouding ontstaan.<sup>61)</sup>

Elkeen van die drie elemente van die Christelike religieuse grondmotief sal invloed uitoefen op die verhouding staat en kerk.

Vanuit die skeppingsmotief weet ons dat alles wat bestaan deur God geskape is en daarom is God, die Skepper, sêlf ook die absolute grond van die sinryke verhouding tussen staat en kerk.<sup>62)</sup>

Die sondeval-motief toon aan ons dat die mens en sy aardse tuiste daardeur getref is sodat elke wanverhouding tussen staat en kerk in die sondeval gewortel is.<sup>63)</sup>

In die verlossingsmotief bring Christus versoening vir die sondaar sodat ook die staat en die kerk in hul verhouding tot mekaar hierby sal baat.<sup>64)</sup>

Alleen vanuit die religieuse bepaaldheid van die verhouding staat en kerk durf ons enige argumente aanvaar.

---

61) Vgl. Rosslee, D. D.: „Die religieuse grondmotief ten grondslag van die verhouding tussen kerk en staat”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, Jaargang III, No. 1, Mei 1967, bl. 19.

62) Vgl. Rosslee, D. D.: a.w., bl. 20.

63) *Ibid.*

64) Vgl. Rosslee, D. D.: a.w., bl. 21.

**(b) 'n Struktureel-neweskikkende posisie**

Volgens die Christelike religieuse grondmotief en sy wysgerige grondidee, te wete die wetsidee, is die samelewingsorde nie te sien as 'n opsigselfstaande totaliteit of 'n ongeordende veelheid nie.<sup>65)</sup> Daar is eerder 'n vervlegtingssamehang van lewensvorme in verbands-, gemeenskaps- en maatskapsvorme. Elkeen van hulle is struktureel gekwalifiseer deur die struktuurwette van die wetsidee. Ons kry dus 'n veelheid van struktuur-eie lewensvorme in vervlegting met mekaar in die samelewingsorde. Hierdie verskillende samelewingsvorme staan nie onder of bo mekaar nie, maar naas mekaar. Die een is nie ondergeskik aan die ander nie, maar elkeen is soewerein in eie kring.<sup>66)</sup> Daar bestaan dus geen hoogste lewensvorm op aarde nie en hier geld die stelreël dat die verhouding en relasie van samelewingsvorme nie in die onder- en boweskikking nie, maar in die neweskikking te vind is.<sup>67)</sup>

Die neweskikkende verhouding tussen die verskillende lewensvorme – ook die staat en die kerk – word sinvol deur die beginsel van soewereiniteit in eie kring en die normatiewe individualiteitstruktuur vasgestel.

**(c) Soewereiniteit in eie kring en normatiewe individualiteitstrukture**

Ons moet nooit uit die oog verloor dat die beginsel van soewereiniteit in eie kring 'n skeppingsbeginsel is nie en dit wel in onverbreeklike samehang met die Skriftuurlike grondmotief.<sup>68)</sup>

---

65) Vgl. Venter, E. A.: *Die Gelowige in die Samelewing*, bl. 20.

66) Vgl. Venter, E. A.: a.w., bl. 20.

67) Vgl. Rosslee, D. D.: „Kerk en staat in neweskikkende verband”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, Jaargang III, No. 2, November 1967, bl. 41.

68) Vgl. Dengerink, J. D.: *Critisch-Historisch onderzoek naar de Sociologische ontwikkeling van het beginzel der „Souvereiniteit in eigen Kring” in de 19e en 20e eeuw*, bl. 7 e.v.

Die beginsel van soewereiniteit in eie kring, gewortel in die skeppingsmotief, dwing ons met 'n skerpe helderheid tot rekenskap van die innerlike geaardheid van die lewensvorme.<sup>69)</sup> Dit wat 'n volstreekte ander eie aard besit, kan nooit as sodanig deel word van 'n geheel, waarvan die eie aard prinsipiëel en struktureel verskil nie. Kortom, geen enkele tydelike samelewingsvorm kan die mens met positivering na al sy geledinge omvat nie, en elkeen van hierdie lewensvorme het sy innerlike aard, begrensde taak en gesagsstruktuur normatief ontvang. En dit moet in die onderlinge verhouding van die lewensvorme geëerbiedig word.

Verder waarborg die beginsel van soewereiniteit in eie kring op die gebied van die tydelike menslike samelewing aan elke lewensvorm 'n eie innerlike aard en lewenswet én daarmee ook 'n oorspronklike gesags- en bevoegdheidssfeer wat nie aan die gesag in een van die ander lewensvorme nie, maar regstreeks aan die soewereine gesag van God ontleen is.<sup>70)</sup> Hieruit vloei voort dat die huweliksgemeenskap, die gesin, die kerk, die bedryf, die kring van die wetenskap en dié van die kuns na hul innerlike aard en lewenswet nooit as dele van die staat beskou mag word nie, juis omdat hulle prinsipiëel van ander innerlike geaardheid as die staatsverband is. Elk het in sy interne lewensfeer inderdaad soewereiniteit in eie kring, welke grense ook nie deur die algemene belang van die staat, maar deur eie innerlike aard en lewenswet bepaal word.

So hou die skeppingsbeginsel van soewereiniteit in eie kring die selfstandigheid en vryheid in eie bevoegdheid van al die lewensvorme kragtens 'n eie normatiewe individualiteitstruktuur in stand. So is elke individualiteitstruktuur na sy strukturele en funksionele sye begrens. Dit sluit één allesoorheersende verband, waarvan die ander

---

69) Vgl. Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 121 e.v.

70) Vgl. Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 119.

lewensvorme blote dele uitmaak, geheel en al uit.

Die soewereiniteit in eie kring van staat en kerk waarborg 'n ongeskonde onderlinge vervlegting. Soos Colijn dit stel: „Een volkomen vrije kerk in een even vrije staat; wederkeerig geheel vrij van elkander”.<sup>71)</sup> Die verhoudinge tussen lewensvorme is nóg egter altyd vertroebel vanweë grensoorskryding en magsoorkoepeling. Harmonieuse verhoudinge is alleen in neweskikking te vinde. Toegepas op kerk en staat sou dit beteken dat „hoe meer die kerk *WARE* kerk is (volgens ekklesiologiese struktuurteorie) en hoe meer die staat *WARE* staat is (volgens Christelike regstaattheorie) hoe nader sal ons aan die ideaal-tipiese verhouding kom. Kerk moet *kerk* wees en staat moet *staat* wees volgens die wil van God in Sy raadsplan en volgens die eiesoortige tydelike werklikheidsstruktuur vir elkeen. 'n Vrye kerk naas 'n vrye staat”.<sup>72)</sup>

Daarmee het ons nou die algemene riglyne vir 'n ware benadering van die gewraakte wetgewing aangedui. Maar ons moet ook nog let op die diversiteit van die onderhawige strukture.

#### (d) Regsverband teenoor geloofsverband

Die wysgerige grondidee onthul aan ons dat die menslike lewensordeninge in 'n verskeidenheid van verbande, gemeenskappe en maatskapsverhoudinge gegee is. Met die beginsel van soewereiniteit in eie kring hang saam dat elkeen van die verskillende lewensvorme 'n eiesoortige karakter dra in ooreenstemming met 'n eiesoortige struktuur en

---

71) Colijn, H.: *Saevis Tranquillus in undis*, bl. 105.

72) Rosslee, D. D.: a.w., bl. 43.

wesensaard. Verder, dat in die orde van die kosmiese strukture elke lewensvorm as 'n strukturele eenheid gegee is, elk met die struktuurnorme en onherleibare individualiteit. Slegs deur 'n struktuurontleding van die lewensvorme kan ons hulle derhalwe duidelik van mekaar onderskei, want dit behels 'n opheldering van hulle normatiewe individualiteitstrukture om die aardeie normatiewe bouplanne bloot te lê.

Lewensvorme word onderskei deur hulle twee tipiese funksies, naamlik, 'n tipiese bestemmings- en 'n tipiese funderingsfunksie.<sup>73)</sup> So is elke lewensvorm opgebou volgens 'n bepaalde struktuurtype vanuit 'n eie normatiewe struktuurgegewe. Dit bring mee dat elke lewensvorm 'n unieke gesagsfunksie het, met 'n besondere taak en ampsbevoegdheid wat in verantwoordelikheid voor God uitgevoer moet word. Dengerink merk op: „Het blijkt nu, dat alle concrete dingen, als ook alle samenlevingsverhoudingen aan zulke structuurwetten onderworpen zijn, welke hun interne eenheid, hun eigegeaardheid, of in één term samengevat: hun typische souvereiniteit in eigen kring waarborgen”.<sup>74)</sup>

In die onderlinge handhawing en erkenning van mekaar se normatiewe individualiteitstrukture is die opheldering van ons probleem meegegee juis vanweë grondverskille in bestemming.

Die staat is as 'n verband gefundeer in die monopolisering van die swaardmag en vind sy bestemming in 'n regsgemeenskap van owerheid en onderdaan tot die handhawing van die openbare geregtigheid.<sup>75)</sup> Uit die staat se normatiewe individualiteitstruktuur

---

73) Vgl. Dengerink, J. D.: a.w., bl. 184.

74) Dengerink, J. D.: a.w., bl. 183.

75) Vgl. Dooyeweerd, H.: *A New Critique of Theoretical Thought*, Vol. III, bl. 379 e.v.  
Vgl. Treurnicht, A. P.: „Grense tussen Kerk en Staat”, artikel in *Grense*, bl. 37-38.

blyk dit duidelik dat die staat 'n *regsverband* is en dit onderskei hom van alle ander verbandstipes en die res van menslike lewensordeninge, soos Dooyeweerd dit stel: „The State's people is indeed the typical totality of all the citizens irrespective of their family-relations, their Church-membership, or their philosophical convictions, their trades or professions, class-distinctions, or their social standing. The State constitutes a typical *integrating* political unity in spite of any differences or divisions which its people display in other societal relationships”.<sup>76)</sup> Maar die staat is ook 'n universele regsverband wat die algemene belang moet dien sonder om die soewereiniteit in eie kring van die ander lewensvorme te skend. Dit is 'n waarborg teen verstaatliking van die lewe.

Die normatiewe individualiteitstruktuur van die staatsverband is vir die ophefing van ons probleem juis noodsaaklik omdat die dwingende swaardmag van die owerheid te maklik as magsmisbruik bestempel word deur mense wat die Skriftuurlike fundering van die owerheidsgesag nie ken of erken nie.<sup>77)</sup>

In onderskeiding van die staat as regsverband staan die kerk as 'n geloofsverband. Deur die geloofsfunksie gekwalifiseer, vind dit sy bestemming in die pistiese. So word die kerk dan 'n geloofsverband van mense wat onderling verenig is deur dieselfde gemeenskaplike geloof in weerwil van verskille van nasionaliteit, ouderdom, stand, beroep ens. Die funderingsfunksie van die kerk is die organisering van die mag van die swaard van die Gees, die genademiddele van Woord- en sakramentsbediening. Die diens van die Woord en sakramente geskied onder leiding van die geloof, terwyl die genademiddele die geloof fundeer, voed en sterk.<sup>78)</sup>

---

76) Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 437-438.

77) Vgl. Treurnicht, A. P.: *Op die Keper*, bl. 51.

78) Vgl. Kock, P. de B.: *Christelike Wysbegeerte. Inleiding*, bl. 74-75.

Treurnicht, A.P.: „Grense tussen Kerk en Staat”, artikel in *Grense*, bl. 38-40.



## (e) Onderskeid tussen staatlike en nie-staatlike reg

Elke lewensvorm (met 'n gesagstruktuur) se gesag én die gelding van die daaruit voortvloeiende reg, is 'n gegewe van sy besondere normatiewe individualiteitsstruktuur, wat tewens onder leiding van sy bestemmingsfunksie staan.

So is daar juridiese integreringsgesag in die staat, geloofsgesag in die kerk, liefdesgesag in die huisgesin en ekonomiese gesag in die bedryf. In samehang hiermee word 'n eie, oorspronklike interne reg afgedwing, naamlik staatlike reg, kerkreg, gesinsreg en bedryfsreg. Daarom praat ons van staatlike en nie-staatlike reg, want elke nie-staatlike lewensvorm het ook sy eie interne reg. Nooit mag die een lewensvorm die regsbevoegdheid en regs karakter van 'n ander oorneem nie. So waarsku Dooyeweerd: „Neither internal ecclesiastical law, nor internal industrial law can have this typical *public juridical* integrating function, however large the number of the members of a Church or an industrial community may be. These legal spheres are limited by the typical particularity of their non-judicial qualification and lack the universally integrating character inherent in the internal public legal sphere of the State”.<sup>79)</sup> Die keersy geld ook: die staat mag nie ingryp in die interne lewe en regslewe van die nie-staatlike lewensvorme nie. Word binne sodanige strukture die eie interne reg verkrag,<sup>80)</sup> of *skaad die een lewensvorm die reg van 'n ander*, mag die owerheid ingryp. Die owerheid tree dan op, maar wel op 'n staatlike wyse<sup>81)</sup> – naamlik die handhawing van ewewig en harmonie in die veelheid van regsbelange. Hierop kom ons later terug as ons die standpuntkeuse van die twee partye ontleed, juis omdat

79) Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 438.

80) Talle Suid-Afrikaanse gewysdes kan ons voorbeelde dien. Ons noem enkeles: *De Vos vs. Ringskommissie van die N. G. Kerk*, 1952 (2) S.A. 83, 97 (o). *Constantinides vs. Jockey Club of S.A.*, 1954 (3) S.A. 35, 47(c). *Odendaal vs. Kerkraad van die N.G. Kerk*, 1960 (1) S.A. 160. *Odendaal vs. Loggerenberg en Andere*, 1961 (1) S.A. 712.

81) Vgl. Kock, P. de B.: a.w., bl. 77.

die Nasionale Party sterk gesteun het op dié uiteensetting.

Die owerheid is ook geroepe om die publiekregtelike burgersvryhede van die lewensvorme te waarborg. In die geval van die kerk behels dit byvoorbeeld die reg van byeenkoms, die reg van eiendomsbesit, die vryheid van spraak, die vryheid van openbare godsdienst ens.<sup>82)</sup>

Opsommend kan ons dus stel dat die owerheid die lede van die kerk as burgers moet beveilig sodat hulle nie deur hul kerk uitgesluit of verkul word nie.<sup>83)</sup> Maar die owerheid moet aan elke geordende kerk vryheid van interne kerklike opsig, regspraak en tug volgens 'n eiesoortige kerkregering toelaat, steeds onderhewig aan die voorwaarde dat die owerheid nooit sal toelaat dat lidmate anders bereg word as in ooreenstemming met die eie interne grondwet en reg nie. Die normatiewe geloofstruktuur van die kerk vertoon dan wel 'n regsaspek, maar dit dra die stempel van geloofsreg in onderskeiding van die heerskappyreg van die staat of die liefdesreg van die huisgesin. Dengerink verklaar juis dat die kerkreg slegs te begryp is as 'n geloofsinstrument vir die deurwerking van die gesag van Christus Jesus deur Sy Woord en Gees: „Wel blijft het juridisch *ordeningsmoment* aan de typische *organisatorische* kerkrechtelijke normen eigen . . . . . zo blijft ook dit ordeningsmoment in het interne kerkrecht niet innerlijk vreemd teenover de kerk als tijdelijke geloofsgemeenschap in den dienst des Woords en der Sacramenten, doch het blijft geheel door deze kerkelijke bestemmingsfunctie gequalificeerd. Het draagt als zodanig een dienend karakter”.<sup>84)</sup>

---

82) Vgl. Rosslee, D. D.: a.w., bl. 44.

Vgl. ook Treurnicht, A.P.: a.w., bl. 4.

83) Vgl. voetnoot 80.

84) Dengerink, J. D.: a.w., bl. 214.

In die lig van die wesensondersheid tussen staatlike en nie-staatlike reg word die owerheid se taak die van juridiese integrering. Ontleding hiervan is noodsaaklik vir die opheldering van ons probleem.

(f) Juridiese integreringstaak van die owerheid

Slegs die staatsowerheid besit die bevoegdheid om deur middel van 'n publieke regsorde die veelheid van regsbelange op die staatsgebied – ook die van die kerk – in harmoniese ewewig saam te bind. Daarom moet alle regsbelange wat, soos gesien, elk 'n eie besondere kwalifikasie het, in die sin van publiekregtelike verbandsvergel- ding, ewewigtig geharmoniseer word in algemene regsbelang, volgens die behoeftes van die hele volk, en in eerbiediging van die soewereiniteit in eie kring van die nie- staatlike samelewingsvorme. Daardeur bestaan daar geen enkele belang binne die staatsterri- torium waarmee die staat *a priori* niks te doen het nie. So is die algemene taak van die owerheid in sy beperktheid sowel as sy juridiese universaliteit.<sup>85)</sup>

Inderdaad, die algemene belang bestaan juis in die handhawing van die *publieke regsorde* met die swaardmaggasag. Selfs waar die uiterlike orde herstel moet word by beskawingsverval, of in geval van onreg, gaan dit primêr en fundamenteel oor die af- weging van die juridiese belange soos Rosslee dit stel: „Orde en vrede is die onder- liggende doel van die verwesenliking van die regstaak. Orde is die openbare harmonie wat verkry word nadat die openbare belange regverdig deur die owerheid teenoor me- kaar afgeweeg is”.<sup>86)</sup> Die kerk het dus sy veilige en ordelike bestaan aan die be-

---

85) Vir hierdie uiteensetting vergelyk:  
Wessels, F. J. H.: *Die Owerheidstaak*, bl. 147.

86) Rosslee, D. D.: a.w., bl. 44.

skernde gesag van die staat te danke.<sup>87)</sup> Daarmee is reeds die beginsel van 'n reg tot ingrype om orde te herstel, sonder inmenging in die interne lewe van die kerk, mee-gegee.

(g) Die staat mag nie ingryp in die interne lewe van die kerk nie

Die owerheidsgesag is begrens deur die soewereiniteit in eie kring van die verskillende nie-staatlike lewensvorme. Hierdeur behou elke nie-staatlike lewensvorm sy eie identiteit, sy partikulêre selfstandigheid. Maar omdat die staat 'n regsverband is, is sy taak hierdeur beperk tot die ewewigtige harmonisering of integrering van die veelheid van regsbelange – van sowel enkeling as nie-staatlike lewensvorm. Deur dié integrasie word alle samelewingsvorme in hul eksterne regsverhoudinge saamgebind en in 'n juridies gekwalifiseerde enkaptiese verhouding tot die staat geplaas.<sup>88)</sup>

Die integreringsfunksie van die staat maak egter geensins die staatlike lewensvorme tot dele van die staatsgeheel nie. Deur integrering word die verskille tussen die burgers en die lewensvorme nie uitgewis nie, want hulle bly nog gebonde aan die interne struktuur van die staat en dié struktuur dui juis die begrensde taak aan, naamlik, dat alle staatsoptrede op die handhawing van die publieke regsorde gerig moet wees. Dus, waar die owerheid dan optree in algemene belang, is dit geen vrypas tot onbeheersde inmenging nie, want ook hier word dit deur die juridiese harmonisering van 'n veelheid van regsbelange struktureel begrens.<sup>89)</sup>

---

87) Vgl. Treurnicht, A. P.: *Op die Keper*, bl. 53.

88) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 132.

89) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 125.

Ons beklemtoon derhalwe dat die staat geen seggenskap het oor die interne regsverhouding van die nie-staatlike lewensvorme nie en die kerk, gesin en bedryf vorm en handhaaf dan onderskeidelik kerkreg, gesinsreg en bedryfsreg.

Voorts dat die owerheid alleen juridies integreer en nie godsdienstig, eties of ekonomies nie. Die owerheidstaak is 'n regstaak, want hierin het die staat sy bestemmingsfunksie.

Daarom poneer ons dat die staat geen reg van ingryping in die interne regskring van die kerk het nie en waar hy dit doen, het sy ingryping in die kerklike kring slegs subjektiewe waarde en kan dit nooit normatief bindend wees nie.<sup>90)</sup> Omdat óók die kerk soewereín in eie kring is, mag die staat nie inmeng in die geloofslewe en interne verbandsreg van die kerk nie, sodat die uitlewing van kerklike struktuurnorme nie verhinder of gestrem mag word nie.<sup>91)</sup> Die kerk tree egter weer so op dat dit die owerheid geen moeite besorg nie.

Die geheeltaak van die owerheid sal voortdurend die besondere behoeftes van die staatsvolk waaroor hy die heerskappy voer, in ag neem en dek. Dit spreek vanself dat die behoeftes van 'n homogene burgery wat in sy rassesamestelling, geskiedenis, kultuur en kerklike lewe 'n eenheidspatroon vertoon, wel omvattend sal wees. Daarom is die geheeltaak van 'n owerheid in Suid-Afrika wat moet regeer oor 'n bevolkingsamestelling wat uit verskillende rasse bestaan en elkeen op 'n ander vlak van beskawingsontwikkeling, eintlik oorweldigend in sy gekompliseerdheid.<sup>92)</sup>

90) Fourie, J. J.: *Verhouding Staat en Kerk* by Herman Dooyeweerd, bl. 155.

91) *Ibid.* Vgl. óók Treurnicht, A. P.: „Grense tussen Kerk en Staat”, artikel in *Grense*, 7 bl. 40-41.

92) Vgl. Straßis, H. J.: „Ons Rassevraagstuk”, *Ned. Geref. Teologiese Tydskrif*, Maart 1963, Deel IV, No. 2, bl. 114.

Ons kan ten slotte konkludeer dat die staat nooit die verkondiger van die Evangelie word nie en nie direk gemoeid is met die redding van sondaars nie. Treurnicht wys daarop dat die staat nie sy eie kerk stig nie, maar dat die staat die hindernisse vir die suiwer kerklike lewe op die publieke terrein uit die weg moet ruim. So moet die swaardmag ook aan die beste belange van die kerk diensbaar wees, sonder om inbreuk te maak op die bepaalde geestelike metode van die kerk in sy bediening van die boodskap van versoening.<sup>93)</sup>

Vervolgens moet ons let op die optrede van 'n spesifiek *Christelike* staat.

#### (h) 'n Christelike staat

Die vraag kan gestel word of 'n Christelike staat sig kan aanmatig tot kerklike bemoeiing, en of dit toelaatbaar sou wees, terwyl inmenging van 'n nie-Christelike owerheid verwerplik sal wees.

Die Christelike staat is ook 'n regsverband en hierin word die owerheid en onderdaan onder leiding van Christelike regsbeginsels saamgebind in onderworpenheid aan die ordinansies van God vir die bestaanswyse van die Christelike staat, juis omdat die Christelike religieuse grondmotief die Christelikheid op ons lewensuiting<sup>e</sup> en ons lewensvorme — ook die staat — stempel. Sou ons die staat egter sien as skepping van God, wat ook in Jesus Christus tot sy ware aard teruggebring moet word, deurdat die Koningskap van Christus in die interne staatslewe

---

93) Vgl. Treurnicht, A.P.: *Op die Keper*, bl. 54 vir die uiteensetting.  
Vgl. ook Treurnicht, A. P.: *Die Verhouding van die Staat tot die Kerk by Dr. Abraham Kuyper, 1837-1920*, bl. 495.

erken word, dan het ons die geloofslewe van 'n spesifiek Christelike staat.<sup>94)</sup> Die soewereiniteit in eie kring van die staat en die kerk word as die wil van God erken en moet daarom as sulks eerbiedig word.<sup>95)</sup>

Ons erken ook dat die owerheid ingestel is deur God en dat die staat moet regeer met behulp van sy wette om die ongebondenheid van die mens te beteuel. Daarom het God ook aan die owerheid die swaardmag gegee om hierdie taak te kan volbring en om die kwaad te bestraf en die goeie te beskerm.<sup>96)</sup> Dus, die owerheid moet optree wanneer die sonde uitslaan op die publieke werf en so die grondslae van die godsdiens teen die goddelose beskerm.<sup>97)</sup>

Op Christelike standpunt sien ons die owerheidspersoon as geroepene van God — as priester, profeet en koning. Die owerheidspersoon en die leraar moet in die samelewingsorde 'n plek naas mekaar verkry sonder om die kerk aan die owerheid te onderwerp of omgekeerd. Daar sal dan wedersydse bevrugting wees sonder egter dat die owerheidspersoon in die kerk as kerkraad sal optree maar net soos alle ander Christene sal die owerheid 'n taak hê as priester, profeet en koning.<sup>98)</sup>

In die lig van voorafgaande moet die Christelike owerheid met Christelike wetgewing 'n publieke regsorde daarstel wat 'n Christelike karakter dra. Omdat die staat die Koningskap van Christus bely, is wetgewing ter handhawing van die Sondag, bestryding van godslastering en dobbelary noodsaaklik. Hierby kan gevoeg word — en dit het geheel en al betrekking op ons probleem — dat die owerheid sorg moet

---

94) Vgl. Fourie, J. J.: *Verhouding Staat en Kerk by Herman Dooyeweerd*, a.w., bl. 65.

95) Vgl. Fourie, J. J.: a.w., bl. 65.

96) Vgl. Colijn, H. a.w., bl. 106.

97) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 760.

98) Vgl. Wessels, F. J. H.: a.w., bl. 760.

dra dat daar geen versteuring sal wees van die openbare rus en orde, *in casu*, die Sondagsrus nie. Om die rede kan die waarde van die positiewe Christelike wetgewing, ook vir die kerk, nie sterk genoeg beklemtoon word nie.<sup>99)</sup>

Hieruit is dit duidelik dat die teoretiese positivering van 'n sisteem van Christelike staatsfilosofiese grondbeginsels, 'n Christelike staatsvakwetenskap, absoluut onontbeerlik is vir reformatoriese daarstelling van 'n volwaardige Christelike staat in neweskikkende hoedanigheid naas en in samehang met die kerk.<sup>100)</sup> Daarmee het ons dan ook in die voorafgaande paragrawe rekening gehou, maar naas die neweskikkende posisie moet ons nog die innerlike vervlegting van die lewensvorme verantwoord.

#### (i) Die vervlegting staat en kerk

Ons wysgerige grondidee onthul aan ons dat die gedifferensieerde samelewingswerklikheid nie net in 'n veelheid van radikaal geskeie lewensvorme te onderskei is nie, maar ook in 'n veelheid vervleg is. 'n Vervlegting van intrinsiek verskillende strukture word in die wysbegeerte van die wetsidee „enkapsis” genoem.<sup>101)</sup> Die beskaafde samelewingsorde gee hom dus aan ons as 'n grootse vlegwerk van lewensvorme – 'n enkaptiese vervlegdheid. Alle werklikheidstrukture is binne die kosmos op 'n waarlik universele en tegelykertyd onverbrekelelike wyse met mekaar verbonde.<sup>102)</sup> Hierdie enkapsis is nie 'n verhouding van 'n geheel en sy dele nie, maar elke lewensvorm handhaaf sy identiteit ten spyte van alle vervlegtinge omdat die normatiewe individualiteitstrukture konstante gegewens is in die Wet van God.<sup>103)</sup> Gevolglik dui die vervlegtingstruktuur

99) Vgl. Fourie, J. J.: a.w., bl. 166.

100) Vgl. Rosslee, D. D.: „Kerk en Staat in neweskikkende verband”, a.w., bl. 45.

101) Vgl. Dooyeweerd, H.: *Verkenningen in de Wijsbegeerte, de Sociologie en de Rechtsgeschiedenis*, bl. 102–103.

102) Vgl. Dengerink, J. D.: a.w., bl. 221.

103) Vgl. Dengerink, J. D.: a.w., bl. 222.



van die samelewingsvorme nie op 'n vermenging van die staat en kerk nie, maar bied 'n waarheidsbeeld van die vervlegting van soewereine belange, bevoegdhede en verantwoordelikhede. Dus, die staatstruktuur word nie enkapties met die kerklike struktuur vermeng nie, maar die juridiese integreringsfunksie van die staatsverband omsluit die soewereine en partikuliere juridiese belange van die kerkverband sonder om die soewereiniteit in eie kring of interne regsbevoegdheid van die kerk aan te tas. Hiervan sê Dooyeweerd: „Zo kan ook de kerk in een typische nauwe structuurvervlechting treden met de staat. Dan ontstaan de enkaptische figuren van staatskerk of kerkstaat”.<sup>104)</sup>

Die feit dat staat en kerk as gegewene van God normatief-struktureel naas mekaar geleë is en op Christus gerig is, verleen sin-totaliteit aan elkeen. En hierdie sin-totaliteit word eers voltooi as daar ook sin-samehang tussen die lewensvorme is.<sup>105)</sup> Ons moet onthou dat die lewensvorme nie los langs mekaar „ingepak” is nie, want die mens is in al die lewensvorme gelyktydig aktief besig en gryp só oor die grense van staat en kerk heen, en die mens neem in die vervlegtingsamehang van kerk en staat 'n unieke plek in.<sup>106)</sup> Die mens is die mees unieke „dinamiese bindmiddel” tussen staat en kerk want die mens kan die mees-kontinue en -aktuele kontak tussen staat en kerk verkry. Onderdane en lidmate is in vele opsigte dieselfde persone.<sup>107)</sup> So is daar dan in die orde van die lewensvorme ook 'n „universaliteit in eie kring” deur hul onderlinge vervlegtheid. Daarom is dit logies en vanselfsprekend dat indien die staatsbeleid en -wetgewing óók die stempel dra van die Christelike religieuse verhouding daar onmiddellik 'n brug tussen staat en kerk is.

---

104) Dooyeweerd, H.: a.w., bl. 104.

105) Vgl. Rosslee, D. D.: a.w., bl. 45.

106) *Ibid.*

107) *Ibid.*

Die owerheidstaak vertoon 'n juridiese raakpunt met elke aspek van ons nie-staatlike lewe soos blyk uit wetgewing i.v.m. godsdienst en kerk; die wetgewing i.v.m. moraal, huwelik, gesin en liefdadigheid; die wetgewing i.v.m. arbeid en bedryf, omgang en verkeer, sport en ontspanning, kuns en onderwys. Daar is geen aspek van ons beskaafde lewe waarmee die owerheid nie uit die hoek van sy regsoptrede gemeid is nie.<sup>108)</sup> Omdat die staat sy bestemmingsfunksie in die juridiese wetskring het, spreek dit vanself dat in die vervlegting van die staat met die kerk daar altyd staatlike regshandeling vloei.<sup>109)</sup> Die enkaptiese vervlegting binne die staat en kerk as lewensvorme staan dus onder leiding van die juridiese integreringsnorm en vertoon dus hierdie juridiese stempel oor die hele lewenslinie waarin die staat en kerk as lewensvorme met mekaar ineengestrengel is.<sup>110)</sup> Daarby onthou ons steeds dat die kerk binne 'n bepaalde territorium deur die staat ingesluit is,<sup>111)</sup> maar die staat se integreringsfunksie in die geloofskring bly steeds gebonde aan die struktuur-norme van die staat en staan daarom onder leiding van die publiek-juridiese funksie en nie van 'n kerklike konfessie nie.<sup>112)</sup> Kortom, alles wat die staat aanraak, staan onder leiding van die juridiese bestemmingsfunksie. Normatief sal die staat dus alleen in die eksterne aspekte met die kerkverband vervleg wees. Alle pogings om in die interne reg van die kerk in te gryp, sal oorskryding wees van die deur God gestelde grense.<sup>113)</sup> Juis daarom sal die owerheid ook sorg dat die regshebbendes, ook in die verskillende kerkgenootskappe, mekaar nie onderling verdring nie.<sup>114)</sup>

Uit bogenoemde vloei dan voort dat die Christelike owerheid in sy staatkundige beleid m.b.t. die kerkverband die posisie van die kerk en godsdienst in die openbare samelewingsorde sal aanraak.<sup>115)</sup>

108) Vgl. Strauss, H. J.: *Aktuele voorligting — Ons Christelike lewens- en wêreldbeskouing*, bl. 14.

109) Vgl. Fourie, J. J.: „Raakpunte — Staat en Kerk”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, Jaargang III, No. 2, November 1967, bl. 49.

110) Vgl. Fourie, J. J.: *Verhouding Staat en Kerk by Herman Dooyeweerd*, bl. 159.

111) Vgl. Fourie, J. J.: „Raakpunte — Staat en Kerk”, a.w., bl. 49.

112) Vgl. Fourie, J. J.: *Verhouding Staat en Kerk by Herman Dooyeweerd*, bl. 65.

113) Vgl. Fourie, J. J.: a.w., bl. 153.

114) Vgl. Fourie, J. J.: a.w., bl. 158–159.

115) Vgl. Strauss, H. J.: a.w., bl. 14.

A. P. Treurnicht stel dit treffend só: „En tog regeer die owerheid in 'n bepaalde sin ook oor die kerk. As lewensverband wat op die publieke terrein bestaan en beweeg met sy eien-domme en verskillende aktiwiteite, kan die kerk nie uit naam van kerklike vryheid doen wat hy wil nie. Hy kan nie 'n maatskaplike orde wil daarstel wat staatkundig wesenlik tot wan-orde sal lei nie. Die kerk mag ook nie 'n rewolusionêre mag in die samelewing wees nie, al is die deurwerking van sy boodskap rewolusionêr ten opsigte van die sonde in die samelewing. Maar dit mag gebeur dat die staat volkome binne: sy reg sal wees wanneer hy 'n kerk tot orde roep in sake van publieke reg, want daar is ook ander regte, behalwe kerk-reg, om beskerm te word”.<sup>116)</sup> Daarmee som ons dan ook die Christelike standpunt ten opsigte van die kerklousule op. Ons beweeg op die raakpunte tussen kerk en staat. Waar die staat orde herstel, vind dit in juridiese sin plaas. Hieraan kan ons nou finaliter die standpunt van die partye toets.

## 6 'N KRITIESE BESKOUIING VAN DIE STANDPUNTE VAN DIE PARTYE

Dit blyk baie duidelik uit die aangehaalde toesprake aan die kant van die Nasionale Party dat hul standpunt heeltemal in ooreenstemming is met die Christelike standpunt soos hierbo uiteengesit. Alhoewel hulle dit nie Christelik-wysgerig verantwoord en ombuig tot Christelik-staatkundige beginsels nie, bly hul standpunt tog Christelik.

Daaruit blyk dat hulle die soewereiniteit in eie kring van die staat en kerk erken; dat hulle erken dat die staat 'n regsverband is wat reg en geregtigheid moet handhaaf en al die belange op staatsterritorium moet afweeg in algemene belang. Hulle erken ook dat die staat hom nie moet inmeng met die soewereiniteit in eie kring van die kerk

---

116) Treurnicht, A. P.: *Op die Keper*, bl. 54.

nie. Hulle hou rekening met die feit dat wat die eksterne verhoudinge betref, die staat inderdaad geregtig en verplig is om in te gryp en die verskillende belange – van onderdaan en kerk – op te weeg in belang van regsharmonie. Hul leer dat die staat geregtig is om in te gryp as die kerkdienste ontaard in 'n steurnis vir die gemeenskap.

Teenoor die Nasionale Party was die Verenigde Party nie gemotiveerd deur 'n Christelike siening nie, want as 'n mens die argumente van die Verenigde Party in gedagte hou, en vergelyk met die Christelike standpunt soos hierbo verduidelik, moet daar noodwendig tot die slotsom gekom word dat die Verenigde Party nie hier gelei en beheers word deur die Christelike religie nie, maar wel deur pragmatiese en humanistiese oorwegings. As die Christelike religie op die mens beslag lê, sal dit vanselfsprekend, soos te vore gestel, die insig op die werklikheid met sy lewensvorme radikaal verander en sal 'n mens die verhouding staat en kerk in die regte lig kan sien. Uit die toesprake van die Verenigde Party-lede blyk dit duidelik dat hulle geen korrekte insig het in die neweskikkende verhouding en die soewereiniteit in eie kring van die staat en kerk nie, in die normatiewe individualiteitsstrukture van die staat en kerk nie en in die onderskeid tussen staatlike en nie-staatlike reg en die juridiese integreringstaak van die owerheid nie. Maar boweal begryp hulle niks van enkaptiese vervlegting nie. Trouens, hulle standpunt was skeef en verdraaid om in te pas by hulle bepaalde liberale visie op die mens, met hulle hierbo-genoemde integrasiebeleid en hulle *laissez faire*-houding ten opsigte van die owerheidstaak i.v.m. beskerming en herstel by godsdienstige verval.<sup>117)</sup>

---

117) Vgl. Dooyeweerd, H.: *The Christian Idea of the State*, bl. 25: „. . . . .the old-liberal theory of the Rechtsstaat with its doctrine of the inviolate constitutional rights of the individual . . . . . That basis also underlies the humanistic idea of tolerance in the old-liberal sense, which seeks complete separation of church and state, . . . . . There is no room for a truly Christian idea of the state. The Christian religion has been relegated to the inner chamber”.

Ons konkludeer dus dat die oorlas verwyder moes word, maar in algemene belang en as deel van die owerheidstaak ten opsigte van die skepping van openbare rus sodat die Evangelie verkondig kan word. Ter staving hiervan haal ons twee bronne aan. Eerstens, dr. H. Colijn, eertydse premier van Nederland, wat ook die probleem helder opklaar. (Jammer dat geeneen van die woordvoerders van die onderskeie partye hom aangehaal het nie). Hy skryf soos volg: „De overheid erkenne, dat de Zondag *dag des Heeren* is. Daarin ligt de roep dien dag te *heiligen*. Maar zij dwingt daartoe niet, wijl dit buiten haar taak zou vallen. Zij roept slechts de daartoe noodige *rust* in het leven. Of van die verkregen rust wordt gebruik gemaakt voor *Zondagsheiliging*, voor algemeene ontwikkeling, voor kunstgenot of voor natuurbezoek, is *wel* van heel groote beteekenis voor den mensch zelf, maar is *niet* zaak der overheid. Daarin blijve een ieder voor zichzelf verantwoordelijk. Uit het oogpunt van *Zondagsrust* kan ook hier de overheid zich genoopt zien in te grijpen, en te waken, dat zij, die aan de genoemde zaken hun vrijen Zondag willen wijden, daardoor niet indirect anderen van hun vrijen Zondag *berooven*. Ook kan voor zoodanig ingrijpen aanleiding en rechtsgrond *zijn*, wanneer daardoor de gelegenheid van *Zondagsheiligen*, met name de godsdienstoefening en de mogelijkheid van vervulling van godsdienstige verplichtingen, stoornis zou ondervinden. Maar op zichzelf heeft de overheid niet anders te doen, dan de *Zondagsrust* te bevorderen . . . . . *De overheid heeft te zorgen, dat de godsdienstoefeningen niet worden gehinderd door geraas en getier in de buurt der kerkgebouwen, dat geen kwaadwilligen de rust aldaar schenden; voorts, dat haar eigen personeel, zooveel maar eenigszins mogelijk, den kerke-dienst kan bijwonen; dat niet door onnoodig straatrumoer en luidkeels venten op der openbaren weg, de gewijde stemming worde verstoord, en zooveel meer*”.<sup>118)</sup> (Ons kursiveer). Naas hierdie heldere stelling van Colijn gee dr. A. P. Treurnicht

---

118) Colijn, H.: a.w., bl. 129–130.

'n praktiese voorbeeld van hoe die juridiese integreringsgesag hom laat geld met betrekking tot die eksterne verhouding met die kerk.<sup>119)</sup> Hy wys daarop dat wanneer daar by die kerk ingebreek word, daar nie geredeneer word dat die kerklike ampsdraer die inbreker tot bekering moet lei en nie die saak by die polisie mag aanmeld omdat dit dan die moontlike bekering van die inbreker sou bemoeilik nie. Hy stel dan dat sedeloosheid en wetteloosheid in die openbaar nie slegs bestry word deur prediking en persoonlike sielsorg aan die sondaars nie, maar ook deur die staatsgesag. Hy wys daarop dat die staat geregtig is om die kerk met sy juridiese gesag aan te raak of selfs in te gryp wat betref die eksterne verhoudinge, sonder om die soewereiniteit in eie kring van die kerk te verkrag. Hy druk dit so uit: „Wanneer 'n kerk onder die dekmantel van die evangelie 'n aksiefront van liberalistiese politiek geword het, is hy buite sy baan of kring waarbinne sy outonomie geld. Die staat kan hom ook nie onvoorwaardelik deur enige aanspraak van die kerk laat dwarsboom in sy noodsaaklike ordening vir die maatskaplike lewe nie. As die kerk se ‚openbare vergaderings‘ tot spanning en wanorde lei (wat nie noodwendig aanstoot aan die evangelie beteken nie), is dit die plig van die staat om, ondanks die kerk se beste bedoelinge, te sorg dat orde gehandhaaf word, desnoods deur godsdienstige byeenkomste op bepaalde tye of plekke te verbied. Ook 'n dergelike verbod kan geskied, ‚ter bevordering van die evangelie‘ ”.<sup>120)</sup>

Die wetgewing is heeltemal te regverdig uit Christelike standpunt en weer eens het die Nasionale Party hom op dieselfde grondslag gestel.

Vervolgens vra ons nou of ons tot algemene konklusies kan kom wat betref die staatsfilosofiese grondslae van die Nasionale Party en die Verenigde Party.

---

119) Vgl. Treurnicht, A. P.: a.w., bl. 172.

120) Treurnicht, A. P.: a.w., bl. 49.

## H O O F S T U K      V I I

## ORIËNTERENDE SAMEVATTING

Ons taak was om die religieus-verankerde staatsfilosofiese denkrigtings wat sedert 1910 'n rol in die Suid-Afrikaanse staatkunde met betrekking tot sekere belangrike wetgewing gespeel het, onder die soeklig te plaas. In die stellingname van die politieke partye het dit na vore gekom.

Ons het vooraf bepaal dat daar slegs vier religieus-gefundeerde staatsfilosofiese hoofrigtings in die Westerse beskawingsgeskiedenis te onderskei is, te wete, die Antiek-Heidense, die Christelike, die Rooms-Katolieke en die humanistiese. Hierby moet ook gevoeg word dat die Christelike staatsfilosofiese denke sywaarts gedwing is deur die deurwerking van die Roomse Skolastiek en vandaar die Gereformeerde Skolastiek.

Al hierdie verskillende staatsfilosofiese denkrigtings, behalwe die Antiek-Heidense, het in 'n meerdere of mindere mate sedert 1652 hul verskyning in Suid-Afrika gemaak. Die Christelike en die humanistiese-individualistiese religieë het reeds voor 1910 sterk na vore gekom.

Die Christelike religie het reeds vóór die geboorte van die Afrikanervolk sy beslag gelê op ons Nederlandse, Franse en Duitse voorouers. Uit die gemeenskaplike geesteskrag kom die Afrikaner dan tot stand en hierdie beskawingsvormende krag sou hy as trekboer en later as Voortrekker die binneland van Suid-Afrika indra. Ook toe die Afrikaner sy eie state stig — die Republieke van die Vrystaat en Transvaal — was die Protestants-Christelike agtergrond nog steeds aanwesig.

Gedurende die laaste dekades van die 18de eeu maak die humanistiese individualisme met twee van sy uitlopers, nl. die liberalisme en die rewolusionêre demokrasie, hul intrede in Suid-Afrika. Hierdie humanisties-individualistiese binnekoms word gedurende die 19de eeu ondersteun deur die Britse verowerings — eers in Kaapland en Natal en later die twee Boererepublieke.

Die Antiek-Heidense, die Rooms-Katolieke en Gereformeerde-Skolastiese staatsfilosofiese invloed voor 1910 was onbeduidend.

In die tydvak na 1910 het ons die neerslag van die religieus-bepaalde staatsfilosofiese denkrigtings in die betrokke wetgewing en die standpunte van die politieke partye nagespeur.

In retrospeksie is dit derhalwe moontlik om die invloedkrag van die onderskeie staatsfilosofiese denkrigtings onderling af te weeg én om vas te stel op watter grondslae die betrokke politieke partye beweeg het.

Die humanisties religieus-verankerde staatsfilosofiese hoofrigting het 'n belangrike rol gespeel, want rondom al die wetgewing, behalwe in die geval van agtienjarige stemreg en die verbod op die affiliasie van vakbonde met politieke partye, het dit sterk na vore gekom in standpunte van individuele Volksraadslede (waar wetgewing nie as 'n partymaatreël ingedien is nie) en politieke partye.

By die wetgewing insake Indiër-stemreg, die Kommunisme en die omstrede kerklousule het die standpunte van die Verenigde Party uit die humanistiese individualisme voortgespruit.

Van die verskeie uitlopers van die humanistiese individualisme, het veral twee, te wete, die liberalisme en die rewolusionêre demokrasie, 'n groot uitwerking op die politieke denke gehad.



Die liberalisme het as uitgangspunt gedien vir die standpunte van verskeie lede by die debatte rondom vrouestemreg (1930) en met die Bantoe-wetgewing in 1936. Met meerderjarige stemreg in 1931 was die stellingkeuse van die Suid-Afrikaanse Party hoofsaaklik hierop gebaseer.

Met die vrouestemreg-debatte (1930) en die Bantoe-wetgewing (1936) het talle lede van die Volksraad op rewolusionêr-demokratiese grondslag gestaan. Die stellingkeuse van die Verenigde Party m.b.t. hul teenkanting teen die afskaffing van Bantoe-verteenwoordiging in die Parlement (1959), afsonderlike kieserslyste vir Kleurlinge in Kaapland (1956) en die afskaffing van Kleurlingverteenwoordiging in die Parlement (1968) was vanuit rewolusionêr-demokratiese huis.

Nog 'n uitloper van die humanistiese individualisme, nl. die Kommunisme, het sy verskyning in Suid-Afrika gemaak want reeds so vroeg as 1921 is die Kommunistiese Party gestig en in 1950 in die ban gedoen.

Die humanistiese universalisme, en by name die nasionaal-sosialisme, het voorgekom in die leiersgeleding van die Nasionaal-Sosialistiese Bond, die Ossewa-Brandwag en selfs die Nuwe Orde, maar ons kon geen spoor hiervan aantref by die wetgewing en debatte wat ons behandel het nie.

Ons kan dus tot geen ander gevolgtrekking kom nie as dat die humanistiese staatsfilosofie 'n belangrike invloed uitgeoefen het op byna al hierdie omstrede wetgewing en die betrokke debatte, en so het dit pertinent in die standpunte van politieke partye na vore gekom.

Die Christelik religieus-bepaalde staatsfilosofiese denkrigting het kragtig op die voorgrond getree en by die Bantoe-wetgewing (1936) het beide die Verenigde Party en die Nasionale Party hierop standpunt ingeneem. Ook by die Indiër-wetgewing (1946-1948), die bestryding van die Kommunisme (1950) en die

kerkklausule (1957) het die Christelik staatsfilosofiese denke 'n deurslaggewende rol gespeel. Hoewel sonder diepgaande fundering, het dit tog ook by die debatte rondom vrouestemreg en meerderjarige stemreg deurgeskemer.

Die Gereformeerd-Skolastiese staatsfilosofiese denke het slegs by die debatte rondom vrouestemreg by monde van 'n paar sprekers tot uiting gekom. By al die ander wetgewing kon geen invloed hiervan opgespoor word nie.

Pragmatiese argumente is deur beide hoofpartye aangevoer in die debatte rondom agtienjarige stemreg en die verbod op die politieke affiliasie van vakbonde met politieke partye. Geen besondere staatsfilosofiese denkringting het invloed uitgeoefen nie. Desnieteenstaande het ons die Christelike toets nietemin aangelê en kon hiervolgens stemreg vir agtienjariges afkeur en die verbod op die politieke affiliasie van vakbonde met politieke partye regverdig.

By die Bantoe-wetgewing van 1936, die Kleurling-wetgewing van 1956 en 1968, en die Indiër-wetgewing, was die bewysvoering van die Nasionale Party hoofsaaklik op die beleid van afsonderlike ontwikkeling (apartheid of baasskap) gebaseer sonder dat die Christelike standpunt doelbewus gestel is. Ook hier het ons die wetgewing geregverdig vanuit Christelike grondslag.

Ons het deurgaans gepoog om die Christelike religieus-gefundeerde standpunt ten opsigte van die aktuele wetgewing te stel en aldus slegs op dié fondament tot 'n behoorlike insig en visie gekom. Selfs waar die partye pragmatiese argumente aangevoer het, of vanuit die beleid van afsonderlike ontwikkeling geredeneer het, het ons die Christelike standpunt nog steeds gehandhaaf.

Samevattend kan ons dus stel dat beide die humanistiese en Christelike staatsfilosofiese denke by al die wetgewing na vore gekom het, behalwe by agtienjarige stemreg en die verbod op die politieke affiliasie van vakbonde met politieke partye.

Hieruit moet ons noodwendig aflei dat dié twee strominge 'n oorheersende rol in ons staatkundige denke m.b.t. aktuele wetgewing gespeel het.

En wat die toekoms betref, sal die humanisme nog steeds sy kop uitsteek – soos in die verlede – en die Christelike staatsfilosowe sal hierop voorbereid moet wees om te waak dat die humanistiese beginsels nie 'n vastrapplek verkry nie en dat die Christelik-staatkundige beginsels altyd suiwer gestel word.

Vervolgens moet ons nou ook vasstel op watter grondslae die hoof politieke partye beweeg het.

Met die voordeel van bogenoemde retrospeksie kan ons nou ter verdere oriëntering bepaal watter staatsfilosofiese strominge die stellingname van die betrokke politieke partye beheers het.

Dit was hoofsaaklik die beleidsrigting van die Verenigde Party ten opsigte van die behandelde wetgewing wat sterk deur die humanistiese individualisme beïnvloed was. Hier dink ons spesifiek aan hul standpunt t.o.v. die Indiër-wetgewing van 1946 en 1948; die bestryding van Kommunisme 1950; die Kleurling-wetgewing van 1956 en 1968; die Bantoe-wetgewing van 1959 en die kerkklousule (1957).

Ook hul voorganger, die Suid-Afrikaanse Party, het m.b.t. blanke meerderjarige-stemreg (1931) op humanisties-individualistiese wortel, te wete liberale demokrasie, gestaan.

Die Christelik religieus-bepaalde staatsfilosofiese denkrigtings het deurgaans na vore gekom in die beleidsrigtings van die Nasionale Party hoewel soms sonder diepgaande en bewuste fundering. Die Nasionale Party het ten opsigte van Indiër-stemreg (1946 en 1948), die bestryding van Kommunisme (1950) en die

kerkklausule (1957) 'n prinsipiële Christelike standpunt ingeneem. Hul beleidstandpunt ten opsigte van meerderjarige stemreg was egter sonder Christelike diepgang.

Die beleid van afsonderlike ontwikkeling soos geponeer deur die Nasionale Party het as uitgangspunt gedien m.b.t. die afsonderlike verteenwoordiging van Bantoes in Kaapland (1936), die Kleurling-wetgewing van 1956 en 1968 en die Indiër-wetgewing (1946 en 1948). Daarom is daar nie met 'n doelbewuste Christelike standpunt na vore gekom nie. Nogal jammer, want dié grondslag kon hul motivering verder versterk en geregverdig het.

Opvallend is die feit dat die Christelike staatsfilosofiese denke, hoewel soms nie doelbewus deur die politieke partye verantwoord nie, deurgaans 'n heldere grondslag en afdoende antwoord op al die probleemstellinge kon verskaf. Eintlik behoort dit so te wees omdat alléén die Christelike religie ons visie op die lewensvrae na waarheid onthul – ook in die filosofie van die staatkunde. Ons konkludeer dat daar vir die Christelike staatsfilosowe in ons land 'n grootse taak wag om voortdurend die Christelik religieus-gefundeerde staatsfilosofiese denkrigting nader uit te werk en voorop te stel.

\* \* \* \* \*

## L I T E R A T U U R L Y S

## BIBLIOGRAFIE

- ADCOCK, F. E.: **Roman Political Ideas and Practice**, 2de druk, The University of Michigan Press, U.S.A., 1966.
- ALBEDA, W.: **Vakbeweging en Maatschappij**, druk onvermeld, J. H. Kok, Kampen, datum onvermeld.
- ARISTOTLE: **The Politics**, vertaal in Engels deur T. A. Sinclair, 3de druk, Penguin Books Ltd., Suffolk, 1966.
- AUGUSTINE, ST.: **The City of God**, in Engels vertaal deur G. G. Walsch en andere, druk onvermeld, Image Books, New York, 1958.
- AQUINAS: **Selected Political Writings**, vertaal in Engels deur J. G. Dawson, druk onvermeld, Basil Blackwell, Oxford, 1965.
- BAAK, J. C.: **Het Calvinisme oorsprong en waarborg onzer constitutionele vrijheden?**, druk onvermeld, Uitgeverij W. ten Have N.V., Amsterdam, 1945.
- BEER, S. H.: **Modern British Politics**, 2de druk, Faber and Faber, London, 1965.
- BRILLENBURG-WURTH, G.: **Het calvinisme vandaag**, druk onvermeld, N.V. Gebr. Zomer en Keuning's Uitgeversmij., Wageningen, datum onvermeld.

- COETZEE, J. A.: *Nasieskap en Politieke Groepering in Suid-Afrika (1652–1968)*, druk onvermeld, Transvaalse Uitgewersmaatskappy, Bpk., Pretoria, 1969.
- COLIJN, H.: *Saevis Tranquillus in undis*, druk onvermeld, N.V. Dagblad en Drukkerij de Standaard, Amsterdam, 1934.
- CONRADIE, A. L.: *The Neo-Calvinistic Concept of Philosophy*, druk onvermeld, University Press, Pietermaritzburg, 1960.
- COPLESTON, F. C.: *Aquinas*, 6de druk, Penguin Books Ltd., Great Britain, 1965.
- DAVENPORT, T. R. H.: *The Afrikaner Bond, The History of a South African Political Party, 1880–1911*, druk onvermeld, Oxford University Press, Cape Town, 1966.
- DE GROOT, D. J.: *De Reformatie en de Staatskunde*, druk onvermeld, Anti-Revolutionaire Propaganda-commissie, Friesland, datum onvermeld.
- DOOYEWEERD, H.: *A New Critique of Theoretical Thought*, druk onvermeld, H. J. Paris, Amsterdam, Vol. I 1953, Vol. III 1957.
- DOOYEWEERD, H.: *De Beteekenis der Wetsidee voor Rechtswetenschap en Rechtsphilosophie*, druk onvermeld, J. H. Kok, Kampen, 1926.
- DOOYEWEERD, H.: *Inleiding tot de Encyclopaedie der Rechtswetenschap*, druk onvermeld, H. J. Paris, Amsterdam, datum onvermeld.

- DOOYEWEERD, H.: *Reformatie en Scholastiek in de Wijsbegeerte*, druk onvermeld, T. Wever, Franeker, MCMXLIX.
- DOOYEWEERD, H.: *The Christian Idea of the State*, druk onvermeld, The Craig Press, Nutley, New Jersey, 1968.
- DOOYEWEERD, H.: *Verkenningen in de Wijsbegeerte, de Sociologie en de Rechtsgeschiedenis*, 2de druk, Buijten & Schipperheijn, Amsterdam, 1967.
- DOOYEWEERD, H.: *Vernieuwing en Bezinning om het Reformatorisch Grondmotief*, druk onvermeld, J. B. van den Brink & Co., Zutphen, 1959.
- DOOYEWEERD, H.: *Wat is de mens?*, druk onvermeld, Sacum Beperk, Bloemfontein, datum onvermeld, (in Afrikaans vertaal deur prof. H. J. Strauss).
- DUNNING, W. A.: *A History of Political Theories. From Rousseau to Spencer*, 11de druk, The MacMillan Company, New York, 1959.
- DURAND, J. J. F.: *Christelike Sending – Allesomvattende Roeping*, druk onvermeld, Sacum Beperk, Bloemfontein, 1964.
- FLANDERS, A.: *Trade Unions*, 7de druk, Hutchinson University Library, London, 1968.
- GOOSEN, D. P.: *Die Triomf van Nasionalisme in Suid-Afrika (1910–1953)*, druk onvermeld, Impala Opvoedkundige Diens (Edms.) Bpk., Johannesburg, 1953.  
(onder redaksie van)

- HANCOCK, W. K.: Smuts *The sanguine years 1870–1919*, druk onvermeld, University Press, Cambridge, 1962.
- HEYNS, J. A.: *Denkers deur die eeue*, druk onvermeld, Tafelberg-uitgewers, Elsesrivier, 1967.
- HEYNS, J. A.: *Die Evangelie in Krisis*, druk onvermeld, Tafelberg-uitgewers, plek onvermeld, 1966.
- HOLZAPPEL, W.: *Die duisternis voorstellen als licht en licht als duisternis (Over het wezen van het bolsjewisme)*, druk onvermeld, T. Wever, Franeker, 1959.
- KOCK, P. DE B.: *Christelike Wysbegeerte. Inleiding*, Sacum Beperk, Bloemfontein, 1970.
- KOTZÉ, D. J.: *Die Kommunisme Deel I Die Klassieke Marxisme*, 2de druk, Tafelberg-uitgewers, Kaapstad, 1968.
- KRAAN, K. J.: *Een Christelijke Confrontatie met Marx, Lenin en Stalin*, druk onvermeld, J. H. Kok, Kampen, 1953.
- KRÜGER, D. W.: *The Age of the Generals*, 2de druk, Dagbreek Book Store (Pty.) Ltd., Johannesburg, 1961.
- KRÜGER, D. W.: *South African Parties and Policies 1910–1960*, 1ste druk, Human & Rousseau, Kaapstad, 1960.



- LOCKE, J.: *The Second Treatise of Government*, druk onvermeld, The Bobbs-Merrill Company, Inc., Indianapolis, 1952.
- MALAN, D. F.: *Afrikaner-Volkseenheid en my ervarings op die pad daarheen*, druk onvermeld, Nasionale Boekhandel Beperk, Kaapstad, 1959.
- MALAN, M. P. A.: *Die Nasionale Party van Suid-Afrika, Sy stryd en sy presasies, 1914–1964*, 1ste druk, Nasionale Handelsdrukkery Bpk., Elsiesrivier, 1964.
- McCRACKEN, J. L.: *The Cape Parliament 1854–1910*, druk onvermeld, Clarendon Press, Oxford, 1967.
- MEETER, H. H.: *Het Calvinisme*, druk onvermeld, J. H. Kok, N.V., Kampen, 1957.
- MULLER, C. F. J.: *Vyfhonderd Jaar Suid-Afrikaanse Geskiedenis*, 1ste druk, Academica, Pretoria en Kaapstad, 1968.  
(onder redaksie van)
- PELZER, A. N.: *Verwoerd aan die Woord*, (Toesprake 1948–1962), 1ste druk, Afrikaanse Pers-Boekhandel, plek van verskyning onvermeld, September 1963.  
(onder redaksie van)
- PIENAAR, S. W. en ander: *Glo In U Volk Dr. D. F. Malan as Redenaar 1908–1954*, druk onvermeld, Tafelberg-uitgewers, Kaapstad, 1964.
- PLATO: *The Republic*, vertaal in Engels deur H. D. P. Lee, 11de druk, Penguin Books Ltd., London, 1966.

- RAUBENHEIMER, J.: *Boer, Brit en Bantoe*, druk onvermeld, Pro-Rege-Pers Beperk, Potchefstroom, 1968.
- RHOODIE, N. J.: *Apartheid en Partnership*, 2de druk, Academica, Pretoria, 1968.
- ROMMEN, H. A.: *The State in Catholic Thought*, 3de druk, B. Herder Book Co., St. Louis, 1950.
- ROUSSEAU, J. J.: *The Social Contract and Discourses*, vertaal in Engels deur G. D. H. Cole, herdruk, Everyman's Library, London, 1966.
- RUPPERT, M.: *De Welvaartsstaat*, druk onvermeld, J. H. Kok, Kampen, 1965.
- SCHAPIRO, L.: *The Government and Politics of the Soviet Union*, 2de hersiene druk, Hutchinson & Co (Publishers) Ltd., London, 1967.
- SCHOLTZ, G. D.: *Die Bedreiging van die Liberalisme*, druk onvermeld, Voortrekkerpers, Johannesburg, 1965.
- SCHOLTZ, G. D.: *Die Ontwikkeling van die Politieke Denke van die Afrikaner*, Deel I, 1652–1806, druk onvermeld, Voortrekkerpers, Johannesburg, 1967.
- SCHOLTZ, G. D.: *Die Stryd om die wêreld*, druk onvermeld, Voortrekkerpers. Beperk, Johannesburg, 1962.

- SCHOLTZ, G. D.: 'n Swart Suid-Afrika?, druk onvermeld, Nasionale Boekhandel, Kaapstad, 1964.
- SELIGER, M.: *The Liberal Politics of John Locke*, 1ste druk, George Allen & Unwin Ltd., London, 1968.
- SKOUSEN, W. C.: *The naked Communist*, 2de druk, The Ensign Publishing Company, Salt Lake City, 1958.
- SOLTAU, R. H.: *An Introduction to Politics*, 8ste druk, Longmans, Green and Co., Ltd., London, 1965.
- SPIER, J. M.: *Inleiding in de Wijsbegeerte der Wetsidee*, 4de druk, J. H. Kok, Kampen, 1950.
- STRAUSS, H. J.: *Christelik-nasionaal en C.N.O.*, druk onvermeld, Sacum Beperk, Bloemfontein, 1969.
- STRAUSS, H. J.: *Christelike Wetenskap en Christelike Onderwys*, druk onvermeld, Sacum Beperk, Bloemfontein, 1964.
- STRAUSS, H. J.: *Die Beskawings- en Politieke Status van die Naturel in Suid-Afrika*, druk onvermeld, Sacum Beperk, Bloemfontein, 1950.
- TAYLOR, E. L. H.: *The Christian Philosophy of Law, Politics and the State*, druk onvermeld, The Craig Press, Nutley, New Jersey, 1966.
- TREURNICHT, A.P.: *Op die Keper*, 1ste druk, Tafelberg-uitgewers, Kaapstad, 1965.

- VAN DEN BOGAERDE, F.: **Suid-Afrika in die Politiek-ekonomiese proses**, druk onvermeld, J. L. van Schaik Beperk, Pretoria, 1966.
- VAN DEN HEEVER, C. M.: **Generaal J. B. M. Hertzog**, 2de druk, A.P.-Boekhandel, Johannesburg, 1944.
- VAN RIESSEN, Ir. H.: **De Maatschappij der Toekomst**, 4de druk, T. Wever, Franeker, 1957.
- VENTER, E. A.: **Die Gelowige in die Samelewing**, 2de druk, Sacum Beperk, Bloemfontein, 1967.
- VENTER, E. A.: **Die Ontwikkeling van die Westerse Denke**, druk onvermeld, Sacum Beperk, Bloemfontein, datum onvermeld.
- VENTER, E. A.: **Die Rooms-Katolisisme**, 2de druk, Sacum Beperk, Bloemfontein, 1955.
- VENTER, E. A.: **Wysgerige Temas**, druk onvermeld, Sacum Beperk, Bloemfontein, datum onvermeld.
- VERLOREN VAN THEMAAT: **Staatsreg**, 2de druk, Butterworths, Durban, 1967.
- VON SCHMID, J. J.: **Grote denkers over Staat en Recht, Vol. II, (Het denken over Staat en Recht in de negentiende eeuw)**, 3de hersiene druk, De Erven F. Bohn N.V., Haarlem, 1954.
- WEBB, S & B.: **The History of Trade Unions**, London, 1920.

- WEERSMA, H. A.: **De Philosophie van het Marxisme**, druk onvermeld, Van Loghum Slaterus' Uitgeversmaatschappij, N.V., Arnheim, MCMXXXVI.
- WESSELS, F. J. H.: **Die Republikeinse Grondwet**, druk onvermeld, Nasionale Boekhandel Bpk., Kaapstad, 1962;
- ZUIDEMA, S. U.: **Communisme in ontbinding**, druk onvermeld, N.V. Gebr. Zomer & Keunings Uitgeversmaatschappij, Wageningen, datum onvermeld.
- ZYLSTRA, BERNARD: **From Pluralism to Collectivism. The Development of Harold Laski's Political Thought**, Van Gorcum & Comp. N.V., Assen, 1968.

#### VERHANDELINGS

- BOTHA, T.: **Die ontwikkeling van naturellestemreg vanaf 1852 tot 1936**, ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Unisa, 1945.
- CILLIERS, J.: **Die grondbeginsels van die Rooms-Katolieke staatsfilosofie**, ongepubliseerde M.A.-verhandeling, U. O. V. S., 1954.
- CILLIERS, J.: **Die Rooms-Katolieke Kerk as Staatkundige Mag**, ongepubliseerde D.Phil.-verhandeling, U. O. V. S., 1960.

- COETZEE, P. H.: **Partypolitiek in Suid-Afrika sedert 1910** ('n Histories-staatsfilosofiese studie), ongepubliseerde M.A.-verhandeling, U.O.V.S., 1952.
- CRAUSE, C. A.: **Politieke medeseggenskap in Suid-Afrika**, ongepubliseerde M.A.-verhandeling, U.O.V.S., 1950.
- DENGERINK, J. D.: **Critisch-Historisch onderzoek naar de Sociologische ontwikkeling van het beginsel der „Souvereiniteit in eigen Kring” in de 19e en 20e Eeuw**, druk onvermeld, J. H. Kok, Kampen, 1948.
- EKSTEEN, M. C.: **'n Kritiese ondersoek na die staatsfilosofie van Bernard Bosanquet**, ongepubliseerde M.A.-verhandeling, U.O.V.S., 1965.
- FOURIE, J. J.: **Sosialistiese tendense in die Suid-Afrikaanse partypolitiek sedert 1910**, ongepubliseerde M.A.-verhandeling, U.O.V.S., 1958.
- FOURIE, J. J.: **Verhouding Staat en Kerk by Herman Dooyeweerd**, ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.O.V.S., 1962.
- HANEKOM, T. N.: **Die Liberale Rigting in Suid-Afrika en Sy Ontwikkeling in die Kaapse Kerk, (Deel I)**, ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, Unisa, 1949.
- LOOTS, Z. B.: **Augustinus as Christendenker**, ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.O.V.S., 1963.

- ROSSOUW, P.: Die Vitaliteit van die Gesagsbegrip van Thomas Aquinas, ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.O.V.S., 1960.
- SCHOLTZ, W.: Jean-Jacques Rousseau en Suid-Afrika, ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Stellenbosch, 1967.
- TREURNICHT, A.P.: Die Verhouding van die Staat tot die Kerk by Dr. Abraham Kuyper, 1837–1920, ongepubliseerde Ph.D.-proefskrif, Universiteit van Kaapstad, 1956.
- VAN VUUREN, D. J.: Die Staatkundige Arbeidsbeleid in die Republiek van Suid-Afrika vanaf 1910–1963, ('n Staatsfilosofiese studie), ongepubliseerde M.A.-verhandeling, U.O.V.S., 1963.
- WESSELS, F. J. H.: Die Owerheidstaak, ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif, U.O.V.S., 1957.
- WESSELS, F. J. H.: Vrouestemreg, 'n staatsfilosofiese studie, ongepubliseerde M.A.-verhandeling, U.O.V.S., 1953.
- ZIETSMAN, P. H.: Demokrasie en Kommunisme, met toespitsing op die bestryding van die Kommunisme, 'n Staatsfilosofiese Studie, ongepubliseerde M.A.-verhandeling, U.O.V.S., 1954.

#### TYDSKRIFARTIKELS

- ALBEDA, W. en andere: „Over Christelike Politiek en Christelike partijvorming”, *Anti-revolutionaire staatkunde*, 37e Jaargang, No. 5, Mei 1967.

- DE RUITER, A. C.: „Een kritische reactie op het stuk van de zes”, *Anti-revolutionaire staatkunde*, 37e Jaargang, No. 8, Augustus 1967.
- FOURIE, J. J.: „Raakpunte – Staat en Kerk”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, Jaargang III, No. 2, November 1967.
- HOLLANDER, J.: „Nog eens: Over Christelike Politiek en Christelike Partijvorming”, *Anti-revolutionaire staatkunde*, 38e Jaargang, No. 5, Mei 1968.
- IDENBURG, P. J. A.: „De A.R.P. en de Toekomst van het Partijstelsel”, *Anti-revolutionaire staatkunde*, 37e Jaargang, No. 6, Junie 1967.
- KOCK, P. DE B.: „Die Grondslae van die Christelike Wysbegeerte”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, 4e Jaargang, No. onvermeld, 1e en 2e kwartaal 1968.
- KOCK, P. DE B.: „Religieuse grondmotiewe”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*; Jaargang II, No. 2, November 1966.
- KRÜGER, D. W.: „Genl. Hertzog en die Arbeidersparty 1923–1930”, *Hertzog-Annale*, Jaarboek XIV, Desember 1967, 16de Jaargang.
- KUIJPER, F.: „Christelike Politiek van A tot Z? ”, *Anti-revolutionaire staatkunde*, 37e Jaargang, No. 8, Augustus 1967.
- LAFEBER, A. F.: „Christelike Politiek en Christelike Partijvorming”, *Anti-revolutionaire staatkunde*, 37e Jaargang, No. 7, Julie 1967.



- LEDERLE, H. I.: „Die Christelike mensbeskouing”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, Jaargang III, No. 2, November 1967.
- LUBBE, W. J. G.: „Calvyn en die Staat”, *Ned. Geref. Teologiese Tydskrif*, Deel 5, No. 3, Junie 1964.
- MEYER, P. J.: „Die roeping van die Christen-Afrikaner in ons tyd”, *Bulletin van die Suid-Afrikaanse Vereniging vir die bevordering van Christelike Wetenskap*, Jaargang onvermeld, No. 15, September 1968.
- MINNAAR, A. J.: „Kommunisme gesien as 'n Verlossingsideologie”, *Ned. Geref. Teologiese Tydskrif*, Deel VII, No. 3, Junie 1966.
- ROSSLEE, D. D.: „Die religieuse grondmotief ten grondslag van die verhouding tussen kerk en staat”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, Jaargang III, No. 1, Mei 1967.
- ROSSLEE, D. D.: „Kerk en staat in neweskikkende verband”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, Jaargang III, No. 2, November 1967.
- STOKER, H. G.: „Die eenheid van die wetenskap”, *Philosophia Reformata*, Jaargang 33, 1e en 2e kwartaal 1968.
- STRAUSS, D. F. M.: „Die Denke oor die Regte van die Mens”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, 5e Jaargang, 3e Kwartaal, 1969.
- STRAUSS, D. F. M.: „Die Samehang Religie, Beskawingstoestand, Staatstipe en Owerheidstaak”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, 4e Jaargang, 3e Kwartaal, 1968.

- STRAUSS, D. F. M.: „Skolastiek en Gereformeerde Skolastiek kontra Reformatories-Christelike denke”, *Ned. Geref. Teologiese Tydskrif*, Deel X, No. 2, Maart 1969.
- STRAUSS, H. J.: „Beskawing, Staatsvorm en Stemreg in Suid-Afrika”, *Die Gereformeerde Vaandel*, Deel XX, No. 3, Junie 1952.
- STRAUSS, H. J.: „Christelike Beskawing”, *Die Gereformeerde Vaandel*, Deel XXV, No. 2, Junie 1957.
- STRAUSS, H. J.: „Christelike beskawingsfilosofie en beskawingsperspektief”, *Bulletin van die S.A. Vereniging vir die bevordering van Christelike Wetenskap*, Jaargang onvermeld, No. 10, Oktober 1967.
- STRAUSS, H. J.: „Die Geestesstryd van die Volkere”, *Die Kerkbode*, Jaargang 119, No. 12, 22 Maart 1967.
- STRAUSS, H. J.: „Een mens, een stem”, *Handhaaf*, Jaargang 4, No. 11, Julie 1967.
- STRAUSS, H. J.: „Grondbeginsels van die Christelike Staatsfilosofie”, *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, Jaargang 1, No. 2, November 1965.
- STRAUSS, H. J.: „Humanistiese Wetenskap en Arbeiderbeweging”, *Die Gereformeerde Vaandel*, Deel XXV, No. 2, Junie 1956.
- STRAUSS, H. J.: „Ons Rassevraagstuk”, *Ned. Geref. Teologiese tydskrif*, Deel IV, No. 2, Maart 1963.
- STRAUSS, H. J.: „Partypolitieke Beginselrigtings”, *Die Gereformeerde Vaandel*, Deel XXVIII, No. 2, Junie 1959.

- VENTER, E. A.: „Enkele Aspekte van die Thomistiese Filosofie”, Ned. Geref. Teologiese Tydskrif, Deel VII, No. 4, September 1966.
- WESSELS, F. J. H.: „Beskawingstoetse. . . . . 'n Humanistiese onder die soeklig”, Die Calvinis, Jaargang X, November 1953, No. 2.

#### ANDER BANDE

- THE COMMUNIST PARTY.  
A GUIDE TO NEW  
MEMBERS.** Uitgegee deur die Johannesburg District Committee of the Communist Party of S.A., Johannesburg, datum onvermeld.
- THE COMMUNIST PARTY  
OF SOUTH AFRICA,** The Communist Message to the European workers, druk onvermeld, uitgewers: The Communist Party of South Africa, Pretoria, datum onvermeld.
- REPORTS OF THE CEN-  
TRAL COMMITTEE OF  
THE COMMUNIST PARTY  
OF SOUTH AFRICA TO  
THE NATIONAL CON-  
FERENCE HELD AT JO-  
HANNESBURG, January, 1943:** Communist Plan for Victory, druk onvermeld, Published by the Communist Party of South Africa, Cape Town, datum onvermeld.

- DEBATTE VAN DIE VOLKSRAAD** 1928, 1930, 1931, 1936, 1946, 1948, 1950, 1951, 1956, 1957, 1958, 1959, 1967, 1968.
- DU PLESSIS, OTTO:** *Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers*, uitgawe onvermeld, Inligtingsdiens van die Nasionale Party, Kaapstad, datum onvermeld.
- HANEKOM, T. N.:** *Die Liberalisme in ons Land*, druk onvermeld, S.A.U.K., plek onvermeld, 1965.
- HOFBESLISSINGS**
- De Vos vs. Ringskommissie van die N.G. Kerk*, 1952 (2) S.A. 83, 97 (O).
- Constantinides vs. Jockey Club of S.A.*, 1954 (3) S.A. 35, 47 (C).
- Odendaal vs. Kerkraad van die N. G. Kerk*, 1960 (1) S.A. 160.
- Odendaal vs. Loggerenberg en Andere*, 1961 (1) S.A. 712.
- DIE JOHANNESBURG DISTRIK KOMMUNISTE PARTY:** *Die Oorlog en die Suid-Afrikaanse Volk* ('n Ope brief aan lede van die Nasionale Party), druk onvermeld, Gedruk en Uitgegee deur die Johannesburg Distrik Kommuniste Party, Johannesburg, datum onvermeld.
- STRAUSS, H. J.:** *Aktuele voorligting – Ons Christelike lewens- en wêreldbeskouing*, uitgawe onvermeld, Uitgegee deur V.C.H.O., Bloemfontein.

- STRAUSS, H. J.: „Die Liberalisme in die Staatskunde”, Kongres Openbare Sedelikheid, Ned. Geref. Kerk, O.V.S., 1965.
- STRAUSS, H. J. „Ons Rassevraagstuk in Religieuse Perspektief”, Die Suid-Afrikaanse Rassevraagstuk, (Referate gelewer tydens die Twintigste Bondskongres van die Afrikaanse Studentebond te Potchefstroom, Julie 1968), uitgegee deur die Hoofbestuur van die Afrikaanse Studentebond, Johannesburg, datum onvermeld.
- STRAUSS, H. J.: „Stemreg” artikel in Grense, 'n simposium oor rasse- en ander verhoudinge, druk onvermeld, Universiteits-Uitgewers en -Boekhandelaars (Edms.) Bpk., Stellenbosch, 1961.
- STRAUSS, H. J.: Vakbondbeweging en staatkundige problematiek, Diktaat, Staatsleer, 1963.
- STRAUSS, H. J.: Staatsleer I, Diktaat, 1967.
- TREURNICHT, A. P.: „Grense tussen Kerk en Staat”, Artikel in Grense, 'n simposium oor rasse- en ander verhoudinge, druk onvermeld, Universiteits-Uitgewers en -Boekhandelaars (Edms.) Bpk., Stellenbosch, 1961.
- VERENIGDE PARTY Die antwoord U wil dit hê Ons het dit!, Uitgegee deur J. van Lingen, Verenigde Party, Afdeling Inligting, Wallach's Drukkers & Uitgewersmaatskappy Bpk., Johannesburg, Desember 1969.

**DIE VOLKSBLAD**

26 Oktober 1967.

**VRUGTE VAN DIE  
NASIONALE BEWIND  
1948-1970:**

Opgestel deur H. H. Smit, L. V., en uitgegee deur die Inligtingsdiens van die Nasionale Party, Nasionale Handelsdrukkery Beperk, Elsiesrivier.

**WEISS, P. F. D.:**

**Die Kommunistiese program in Afrika met spesiale verwysing na Suid-Afrika**, druk onvermeld, Volkskongres oor Kommunisme, Pretoria, datum onvermeld.

**WESSELS, F. J. H.:**

**Die Korporatisme**, Diktaat vir Staatsleer, datum onvermeld.

**WETTE VAN DIE  
REPUBLIC VAN  
SUID-AFRIKA:**

Geklassifiseer en geannoteer van 1910 af, (Redaksie: Voorsitter Sy Edele Regter L. C. Steyn en andere), Butterworth & Kie. (Suid-Afrika) Bpk., Durban.

Zuid-Afrika Wet, 1909.  
Wet, No. 18 van 1930,  
Wet No. 41 van 1931,  
Wet No. 12 van 1936,  
Wet No. 28 van 1946,  
Wet No. 47 van 1948,  
Wet No. 44 van 1950,  
Wet No. 46 van 1951,  
Wet No. 3 van 1953,  
Wet No. 17 van 1956,  
Wet No. 28 van 1956,  
Wet No. 36 van 1957,

Vrouestemregwet.  
Wet tot wysiging van die Stemreg.  
Bantoeverteenwoordigingswet.  
Wet op Grondbesit van Asiate en Verteenwoordiging van Indiërs.  
Wet tot Wysiging van die Wette op Asiate.  
Wet op die onderdrukking van Kommunisme.  
Wet op Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers.  
Wet op Openbare Veiligheid.  
Wet op Oproerige Byeenkomste.  
Wet op Nywerheidsversoening.  
Wysigingswet op Bantoe wetgewing.

Wet No. 30 van 1958,  
Wet No. 46 van 1959,  
Wet No. 76 van 1962,  
Wet No. 37 van 1963,  
Wet No. 62 van 1966,  
Wet No. 50 van 1968,

Wysigingswet op die Kieswette.  
Wet op die Bevordering van Bantoe-selfbestuur.  
Algemene Regswysigingswet.  
Algemene Regswysigingswet.  
Algemene Regswysigingswet.  
Wysigingswet op Afsonderlike Verteenwoordiging van Kiesers.

\* \* \* \* \*

